ERDÉLYI
TÖRTÉNELMI ADATOK

SZERKESZTI ÍS KIADJA

GKÓF MIKÓ IMRE.

III. KÖTET.

KOLOZSVÁRIT,
NYOMATOTT AZ EV. REF. FŐTANODA BETŰIVEL.
MDCCCLVIII,

— Haee aliaque ex vcteri memoria repetita, quotiens res locusqur, exempla rccli, nut solatia mali poscent, hand absurde mcmorabimus.

Tacit.

ELŐSZÓ.

Midőn „Adatgyűjteményem“ e harmadik kötete már félig ki volt nyomva, kezeimbe jutott a Magyar Akadémia „Történelmi Bizottmánya“ által szerkesztett Magyar Történelmi Tár IV kötete, mely az én kiadványomnak úgyszólván derekát, Sepsi Laczkó Mátéegykoru iró 1619-ben magyar nyelven irt krónikáját, mint ismeretlen szerzőju Codexet „Sáros-pataki Magyar Krónika“ czím alatt kivonatilag — úgy, a mint azt Satzízai István 1703-an valószínűleg az általam használt eredeti példány valamely másolatából, czélja és történeti felfogása szerént öszszeóllitni s illetőleg egyszerűen átírni jónak vélte —kiadva lenni láttam. Végig olvastam az érdekes müvet s megfontoltam: ha vájjon a dolog ily állásában kiadásommal nem teszek-e hasztalan fáradságot, vájjon nem vált-e az fölöslegessé a már megjelent Sáros-pataki Krónika által? Végre a kiadás mellett megmaradni, munkámat folytatni és be végezni több okoknál fogva jónak láttam.

Ugyanis az én kiadásom által a névtelen krónika nevet nyer; annak eredetisége és szerzője,valamint a kelési idő is meghatároztatik; ezt pedig a történeti kútfők teljes hitelessége szempontjából crilica és pragmatismus egyiránt követelik; végre az említett kiadásbeli lörténetfolyam csak 1615-ig terjed, azon korig, midőn Bethlen Gábor Erdély fejedelmi székén úgyszólván még csak megszilárdította vala ülését; kiadványom pedig elkíséri öt erőfeszítései, kifejlett kormányzási bölcsesége és aratott dicsőségeinek szinte tető-

pontjáig, 1624-ig. Ezek és még más okok is arra bírának engem, hogy a magyar olvasó közönségnek a Sáros pataki (névtelen szerzőjii) Magyar Krónika mellett Sepsi Laczkó Máté eredeti Krónikáját is, mint amannak akár anyját, akár testvérét, akár mint netalán egy törzsről származott rokonát, eredeti elintézésem szerént bémutatni bátorkodjam. E közbejött körülmény tette szükségessé e rövid Előszót, melynek során, Elüismertetéseiiihen előforduló azon kifejezésnek: „mintha én lennék első, ki o korrajzot nemzeti irodalmunknak átadám“ ezek szerénti értelmezését s illetőleg módosítását kérni alkalmam legyen.

SEPSI LACZKÓ MÁTÉ,

Lorándffi Mihály udvari concionatora

KRÓNIKÁJA

és emlékezetre méltó hazai dolgoknak rövid megjegyzései.

1521-1624.

ELÓISMERTETÉS.

Sepsi Laczkó Máté és korirata legelőbb ez alkalommal vonatván be a hazai történetírás és történettudomány életfolyamába, szükségesnek látom az iró személyiségére, valamint a mű irányára és történeti hitelességére nézve nézeteimet elmondani; nem idegen adatok nyomán, mert írónkról a magyar irodalom történetét és annak mivelőit tárgyazó sem önálló müvekben, sem az itt-ott elszórt adatokban tudtomra emlékezet nincs; hanem magából e koriratból, melyből annyit nyilván megérthetünk, a mennyit mindkettő felöl tudni mulhatlanul szükséges.

Korirónk születéshelvéröl csak gyanithatólag szólhatok; az Abauj megyében fekvő Sepsit gondolom annak lenni. Gyanitásom egyik alapja az iróelőneve, másik azon kitűnő figyelem, mclylyel az ott történteket kiséri és oly kicsinységeket jegyez fel, mik csak ott születettet érdekelhetnek. Közmunkássági pályájára nézve lelkész volt, előbb—mint maga említi—“ama n emzetes ésnevezetes“ Lorántffy Mihály udvari concionatora, kinek 1614-ben történt halála után a virágzó és népes megyével biró Bényén (értendő Erdős-Bénye) találjuk papi állomáson; de Lorántffy Mihály nagyobbik leányának Zsuzsánnának Rákóczival való házas viszonya következtében, ezen hatalmas házzal is egybeköltetésben kellett lennie; különben alig lesz megfogható, hogyan jutott azon tények tudomásához, melyeket ama nagy tekintetű úr magán életéből feljegyzett.

Ily befolyásos egyénekkel és protestáns házakkal való viszonyában kell keresnünk írónk történelmi munkásságának kulcsát is. Míg akor mozgalmas szelleme, a vallásos felekezetek egymással küzdése, lelkére elevenen hatott, addig a kedvező alkalom, az úgy szólván szemeláttára születő s körülette lefolyó események mintegy önkénytelenül vitték öt az irói térre.

írónk im e társadalmi helyzete és viszonyai határozzák el egyszersmind történetirási fő irányát is; mint pap és gyakran rajongásig buzgó protestáns, minden egyebek felett vallásos és felekezeti szempontból fogja fel korát, s annak eseményeit csaknem egészen a vallásos érdekekhez, az ezekért kezdett hadjáratok fontos mozzanataihoz és végkimeneteléhez csoportosítja; fő lévén előtte a vallás, a politikai érdekek ellenben csak alárendelt kérdések, úgy szólván eszközök amannak nagy czéljai kivitelére: müvét méltán lehetne nevezni a vallások s különösen a protestantismus küzdelme történeténekMagyar-désErdélyországban Bocskai és Bethlen Gábor alatt. És még is, bár ez irány némileg egyoldalúnak lássék, lehetlen a kiviteltől az érdekességet és fontosságot elvitatni. Az általa tárgyalt korra esnek ugyan is a bécsi, liuczi, prágai és más békekötések; e korban és nem kevés bajnak és vérnek árán gyökerezett meg hazánkban a protestanlismus; ama két jeles fejedelem alatt lőn sokhányatás és véget érni nem akaró szerencsétlenségek után újból kiviva Erdély másfél százados önállása, melynek hogy a magyar nemzetiség mit köszönhet, ma inkább látjuk mint évekkel ez előtt, és új évsorok elteltével—ha történeteinket tanulmányozzuk—még inkább átlátandjuk. Mily nagy politikai szerepkörük volt ez időkben a különböző hitfelekezeteknek, s ezek a társadalmi és alkotványos életre mily nagy befolyással bírtak, tudja az, a ki történeteinket ismeri; és hogy ezeket a mi Laczkónk mily részletesen s minő gonddal irta meg, az e korirat során az olvasó előtt nyilván kiderülend.

S ha kifogások tétele és álalában az adatok bírálata kutfőkiadási tisztem körébe esnék — mit én nem hiszek — ez esetben e korirat szerzőjének túlontúl orthodoxus volta, itt-ott szenvedélyes elfogultsága és helylvelközzel metszőn éles söl epés színezései lennének azok, miket nem helyeselhetnék; azonban ezek is ama kor géniuszában, melyben írattak, az iró egyéniségében és a mind két rész-

ről folytatott tusák elkeseredett voltában ha teljes felmentésieket nem is, némi menlségöket mindenesetre feltalálják. Sokkal újabbak voltak az adott és vett sebek, minthogy ne hatottak volna a szivekre, sokkal erősebbek az események, hogysem irányadólag ne folytak volna be a szinte legjobb akaratú író tollára is.

Λ mi felvilágosult korunk fiaira — lehetlen — hogy harmadfél száz év előtti történeti rajzok bántólag hassanak. Sőt én azt hiszem, hogy e — némely gyönge odalainak daczára is — szerfelett tanulmányos értesülést a távol múltból még örömmel és alkalmul kell vennünk arra, hogy jelenkorunk mind polgári fejlettségéhez, mind vallásos türelmességéhez magunknak szerencsét kívánjunk, és a Gondviselésnek azért, hogy ama viharos időket végre valahára e részben békés napok váltak fel, hálát adjunk. Fájna nekem, mert a polgárisultságnak, a közerkölcsöknek és kivált a történettudománynak hazánkban igen alantállását tanusitná, hahogy egy meszsze századok papír- és porhalmazából kifürkészett történelmi adat — bár itt-ott szemsértő világát vagy netalán sötétebb árnyrajzait, melyekhez a jelenből egyetlen észrevétel sem járult, nem bírná meg a mi korunk és köz műveltségünk napfény ereje! Mert a miket e vállalat eddigi köteteiben kijelentett nézeteim értelmében kihagyandóknak láttam, már magam kihagytam. Igen, kihagytam jobbára azon oldalvást irt tárgymutató jegyzéseket, melyek a szövegnél csaknem mindenütt élesebbek, sőt sokszor boszszantó epéskedésig mennek, és a melyek — minta krónika szövegétől különböző írások mutatják — nem is magától az írótól, de az elsőbb időkbeli átolvasóktól származtak; kihagytam azon egymást üldözési szellemet lehellö kifejezéseket, melyek vajha soha seegy se más részről nenyilvánultak volna;kihagytam végre némely immár valóban közönségesekké vált okmányokat, miket Katona,Bethlen Farkas, a Corpns Juris és több más történeti kútfők ismételve adtak, és a melyek — miután gondos öszszevetés után semmi újat, sőt bármi csekélyebbszerii megigazító variánst sem tartalmaznak — nézetem szerént csak a papír és betűk tömegét s nem történelmünk adatkincseit növelendették. Mind ezt azonban a nélkül tevém, hogy az eredeti kézirathoz csak egy szót is adtam volna.

E korszak eseményeit, kivált midőn azokat avatott tollú, élő szemtanú — és a mi az én czélomhoz képest rendkívül fontos — édes nemzeti nyelvünkön rajzolá, és sokat másképpen, talán az igazsághoz

hívebben, mint a hogy az eddigelő megjelent adatokból olvastuk — e korszakot nekem mellőznöm lehetlen vala, s tisztemben állónak tartam adni e korrajzból annyit és úgy, a mennyit és a hogy lehetségesnek véltem.

Mikori emu. meghatározza a kezdőlapon oldalvást levő s szerző saját kezével irt im e jegyzet: Inchoatum hoc opus die 12-a octobris 1619.

A példány, mely után ón közlöm, az eredeti; megtalálható a Maros-Vásárhelytt levő Teleki-könyvtárban az 1420 könyvszám alatt; ebből lemásolta elébb szóról szóra, betűről betűre, sőt a legkisebb vonásig híven báró Apor Károly igen becsült barátom, kinek az erdélyi történetírás egykor ezért és sok becses kincsekért fog hálával tartozni, és a kinek én ezennel legszivesb köszönetemet nyilvánítom; azután ebből lemásoltatlam és az eredetivel egybevetettem én. A példány eredetiségét bizonyítja a kézírás végig ugyanazonsága, sajátkezű számos törlések és írói igazítások, sok utólagos pótlások, a nem egy alkalommal kisebb nagyobb, fehérebb és szürkébb papirosra és egész ívekhez ragasztott papirszeletekre való írás, némely aziró kezeinél nem levő adatok számára fenhagyolt hely, mi néha éppen maga által lőn utólag kiegészítve, végre az ily jegyzések:„Inserenda suoloco“ — „A kinek ez és ez az adat kezében van, ide írja be“ — „A hajdúkkal való zenebona inseráltessék“ — sat.

Az eredeti kéziratnak negyedrétü könyv alakja van, harmadfél ujj vastag, kemény iró papiros, mit azonban az idő sok helyen szinte az olvashatlanságig megviselt. A szöveg egybefüggő folyamának megállapítása nagy utánjárással eshetett meg, a jegyre következő új jegyek, beletoldások sat. miatt; táblája bőr, mely egyikfelöl a könyv ormára ráhajliks belső oldala elöl-hátul papírral van bevonva; az első oldalon van irva e latin czím: Est author libri hujus MathaeusLaczkóSepsi,concionatoraulicusMichaelis Lorandffi in Hungária. Az ezutáni lapon a magyar czím van későbbi időben és égészen más kézzel irva s alól e két évszám: 1521 — 1624. Legalól áll: *M. S. autogr.* Maga a korirat vagy is tulajdonképpen annak bévezetése kezdődik a harmadik lapon e nagy betűvel írt szókkal: *A MAGYAR KERESZTYÉNSÉG A TÖRÖKÖT szívből gyűlölte* sat.

A belső felosztást és tartalmat illetőleg megjegyzem, hogy

legelöl — a mint hátrább látható lesz — a XVII század első felét és a magyar nemzet akkori közérzületét ismertető harczi dalok állnak: ezeket követik 1520-tól 1550-ig terjedő akkori kalendarium-féle rövid korjegyzések, melyek mellé elöl oldalvástez lévén írva:Ordinandasuo loco — , én ezeket a krónikába a maguk helyökre igtattam; ezután jő maga a sajátképpeni krónika e czímirat alatt: *ObservationesRerum Mentor abilinm. Emlékezetre való dolgoknak rövid megjegyzései.* Innét van kivéve a krónika magyar czíme; áll pedig az három könyvből: az *első* könyv — mely azonban az eredeti kéziratban sehol nyilván kijelölve mines — magában foglalja az elválást megelőző évektől Bocskaiig (1520 — 1 G04-ig) terjedő korszak töredékes és kevés újat tartalmazó rajzát; a *második* (*Liber secundus*, ez már kivan téve) terjedelmesen tárgyalja a szerencsés fegyverü és politikájú Bocskai korát (1(504 — 1607 kezdetéig); a *harmadik* könyv (mi ismét csak romai számmal van megjelölve) a Rákóczi Zsigmond, utolsó Báthori és Bethlen Gábor korát, ennek fejedelemsége utófeléig (1607 — 1624-ig).

Vannak még az eredeti kézirat, szélén oldaljegyzések, részint magától a szerzőtől, részint egykorú vagy később időbeli két olvasótól, kik közül egyik 1675-ben élt és olvasta el e krónikát — a mintegy az eredeti kéziratban látható jegyzéséből kitetszik; ezek közül azokat,melyekről meg voltam győződve, hogy ugyan azon kéznek írásai és a szöveg felvilágosítására szolgálnak, csillag alá téve felhasználtam, a többit, mivel e krónikához egyátalában nem tartoznak, de annak nem is használtak volna, kihagytam.

A helyesírásra nézve e kötetben is eddigi elveimet követtem.

A MAGVAR KERESZTYÉNSÉG A TÖRÖKÖT

síből gyűlölte, vele szíve szerént harczolt és semmi szövetsége vele nem volt, míg Rudolphus császár ő felsége meg nem háborította: mely dolog imez közönséges magyar énekekből, melyek a vitézségről ez időben irattattanak, eléggé megtetszik.

A nemzctes, tekintetes és nagyságos vitéz keresztyén
Nagy bizodalommal és nagy bátorsággal hegyön völgyön mi járunk,
A Jézus Krisztusban, mi fö hadnagyunkban bízván, pogányra mégyünk,

A le szent nevedért győzcdelmet vegyünk és tégedet dicsérjünk.

Nagy dicsőségedért, kérlek én Istenem! hallgasd meg könyörgésem,
Jámbor vitézekkel és végbeliekkel megszenteljed kérésem,
Kiért, én Istenem! sok nyomorultakkal szent nevedet dicsérjem.

Ábrahám és Izsák, Jákobnak Istene! áld meg az én utamat,
Hozzád tartozókkal, engem hallgatókkal, kivont élös kardunkat;
Isten! légy segítség, hogy hátokban törjük fölemelt kópiáinkat.

Irgalmasságodból ezt meg cselekedjed, sok romlásinkat nézzed,
A te szent nevcdért-mikor szemben vívunk-Sz. Fiadért megverjed,
Vedd el bátorságát, add kézben fejenként, hogy rabolhassuk őket.

Igazgasd elménket, bátorítsd szivünket mikor nézed Jgyünket,
A Krisztus Jézusnak vére hullásáért megsegítsed népedet:
Lássuk hatalmadat, hogy nem felejted el véreddel megvölteket

Sok jámbor vitézek, kik rabságban vágynak, szabadítsd meg azokat,
Mint Jéruzsálemben hogy meg szabaditád a te benned bízókat,
Egy jámbor királyért, a Sennackerihet hatalmaddal megrontád.

Te Felséged akkor elküldé angyalát, a tört kezébe adád,
Istentelen királyt, a Sennacberibet hatalmaddal megrontád.
Száznyolczvanötezer népét levágatád és megmentéd a királyt.

Vigasztalásodnak ő Szent Lelke által azt elhittem magamban,
Hatalmad nem kisebb, lír Isten! mint akkor volt, a régi időben,
Azon angyalt kérem te Szent Felségedtől segítségül útamban.

Atya, mindenható felséges Úr Isten! mind meg adjad ezeket:

Dicsértessél tőlem, igaz örök Isten! míg élek itt c testben,
A te Szent Fiaddal és a Szent Lélekkel ki vagy egy Istenségben,
Áldassál mitölünk mostan és örökké mennyei dicsőségben.

Más vitézi ének.

A vitézek kardjainak, megjött ereje karjoknak,
A jó fringyia szablyáknak: majd bocsi lesz katonáknak.
Λ nagy kiterjedt síkmezö, ligetes, fás, cseres erdő,
Majd megzőldül minden szép fii, majd kelletik az hamar ló.
A szép fényes fegyverekre, lesz majd szemek látó ere,
Kedvünk megadó eszköze, sok jó vitéz hadban léte.
Istenünknek könyörögvén, országunkért rájok menvén,
Istenünkért és hitünkért, ha meghalunk idvezülünk.
Haboltatja velünk őket, gyalázza mint hitleneket,
Kezünk közt mint cserepeket, mind elrontja töri őket.
Isten velünk, kitől félünk? Ki lehetne ellenségünk?
Mi Istenünk és mi Urunk! oltalmat csak tőled kérünk.
Ne féljünk mi sokaságtól, mint hitetlen pogányoktól,
Várjunk oltalmat Urunktól, mint kegyelmes Istenünktől.
Kiről ha megemlékezünk, megmarad jó hírünk nevünk,
Becsületünk tisztességünk lesz, ha megmarad mi hitünk.
Hagyjunk békét félelemnek, hiszem ők is csak emberek,
Fejenként legyünk vitézek, rá mentünkben vakmerővek.
Hogy hatalmas jó tétéről, magasztaljuk szent nevéről,
Istenünket, neki mondjunk dicséretet tisztességet.

Más hasonló.

Segítségül a nagy Istent ki hijja.
Az oly embert nagy sok jókkal megáldja.
Szivét bátorítja, lelkét vigasztalja.

Áld meg Uram ellenségen boszszuuiat,
Mert csak reád bíztam Uram magamat,
Viseld jól gondomat, add meg hatalmamat.

Reménységét az Istenben ki veti,
Az oly ember ellenségét meggyőzi,
Várait eltöri, országát megveszi.

Ropja törik, szablya fénylik, fö esik,
Szív irtózik, szin változik, seb esik,
Sas holt testben hízik, vérrel részegedik.

Örök Isten! te vagy a mindenható,
Diadalom és hatalom adható,
Te vagy bátorító és megvigasztaló.

Seregeknek nagy felséges Istene,
Menynek földnek nagy hatalmas vezére,
Szablyánk élessége, karunk vitézsége!

Zászlód alatt bátorsággal mi járunk,
Pogányokkal szent nevedért mi vívunk,
Mert te vagy biztatónk, oltalmunk, vezérünk.

Isten velünk: hát kivel mit gondolunk,
Igaz hittel ha ő hozzá folyamunk,
Soha szégyent nem vallunk, mert ő mi királyunk.

Majd látjátok pogányoknak romlását,
Isten előtt oly nagy szégyen vallását,
Előttünk futását, széllel bujdosását.

Atyánk! kelj fel a nagy felső egekből,
Tekints reánk dicsőséges székedből,
Jöj segítségünkre isteni kedvedből.

Töltsd bé, Uram békességgel szivünket,
Véghetetlcn örömmel mi lelkünket,
Neveljed hitünket, jó reménységünket.

Erőtlennel a nagy erőst vereted,
Kevés által a sokakat elveszted,
Különbség nincs nálad, mit akarsz azt leszed.

Te vagy nekünk segedelmünk, Istenünk!
Erősségünk, vitézségünk, vezérünk,
Te vagy segedelmürk és hatalmasságunk!

Hozzánk küldjön te Szentséged segédet,
Vele öszve nagy hatalmas erődet
Kivel megverhessük mi ellenségünket.

Observations Rerum Memorabilinm. *)
Emlékezetre való dolgoknak rövid megjegyzései,

melyek a magyar nemzetet jó vigyázásra serkent-
hetik, igen igyefogyott állapotjában.

1520. Carolus Quintus, hispániai király, Filep király fia Aquisgranumban romai császárrá tétetik, 12. octobris.

1521. iNándor-Fejérvárat Szulimán, a török, megveszi Sz. János fövétele napján.

1523. Nagy földindulás vala Erdélyben és sok vén ember hala meg.

1525. Pécs városának veszése.

1526. Lajos királyt s a püspököket a török császár megveri Mohácsnál, Keresztelő - János fövétele napján. Pest városát a török megégeti kisasszony napján.

1526. Budát először megveszi a török.

1526. 29. aug. Solymanno imperatore cumduccntis millibus turcarum Hungáriám ingresso, infelix Rex Ludovicus, ágens annum aetatis 20. non exspectalis auxiliis vicinorum, cum exiguis copiis occurrit inter Budám et Quinque - Ecclesias, et ducum suorun importunis sollicitationibus ad praeliandun compulsus et ab equitatu suo nudatus, dissipato a turcis exercitu, ipse quoque fugiens, in

*) Ez és a következő czímsor után oldalvást az eredeti kéziratban im e jegyzés állt Inchoatum hoc opus die 12. octobris 1619.

loco palustri ab equo collapso oppressus est, ac 15 millia Christianorum desiderata sunt *(Jovins*, *Claries Mohacstensis*)

1526. János Vajda (Zápolya János) magyari király tizenöt esztendeig, megkoronáztatása után.

1526. Tisza-Duna-Köznek pusztulása.

1526. 15. septembris Solymamus post miserabiliter interfeclum Ludovicum, Ungariae regem ferro et igne va3tala utraque ripa Danubii usque ad Strigonium, nemine resistente, hoc die occupatam Budám, regum hungaricorum sedem faede diripuit.

1527. 1. augusti Maximilián a Ferdinánd császár első szülött fia Bécsben születtetik bora lt. minut. 16 post merid.

1527. Ferdinándot Prágában a csehek megkoronázzák királyságra 24. fcbruarii.

Ferdinándust más pártos magyar urak hozák hé a királyságra János király ellen. Újlaki Imre erdélyi vajdává leszen.

1527. Ferdinánd János királyt Budából kiüzé, 1527. megkoronáztad.

1527. A török császár kiküldi Budából az urakat.

1528. Török Bálintnak és Petrovichnak fogsága.

1528. Kacianos Jánost Ferdinánd Magyarországba küldi, hogy János királylyal megharczoljon, ada melléje 6000 népet; a magyar uraknak hadai is mellette valának, kik Ferdinánd pártján valának; Szinánál megharczolának és János király hada megvereték, maga Lengyelországba szalada. Kassát Ferdinóndnak megadják.

1529. Kacianos János ismég Magyarországba jö a magyar nemzetet fogyatni; de gondja érkezék.mert a török császár hada elölt viszsza mene.

Ez időben rút párlolkodás vala az országban 1529-ben:

1529. Szulimán császár Bécset megszállja 26. septbris kétszáz ezer törökkel, húszszor ostromloiták, 15. octobris elmennek álóla; Philippus Comes, Palatínus Rheni volt a Föhelytartó benne; viszszamenöben János királyt Budán székébe ülteté. Elvesze a törökben fegyver és hideg miatt 80,000. Báthori István Erdélyben a szász városokat meghódoltalja János királynak; csak Szeben 7 esztendeig tartja magát Ferdinándnak.

1530. Kőszegnek Szulimán császártól való megszállása.

1530. Ferdinánd Budát másodszor veszi meg.

1530. Nagy üstökös csillog látszik kisasszony havában. Erdélyből 60,000 török sok nemes aszszonyokat elviszen, kiknek urok a törököt béhivlák vala. Nagy doghalál Erdélyben.

1530. Az„ Augustana Confessio“ adatik Carolus Quintusnak. *)

1531. Ferdinánd 5. januarii Coloniában romai császárrá választalik, 11. januarii Aqui.sgranumban megkoronáztalik.

1531. Szulimán császár 200,000 törökkel Bécs alá induló, Kőszöget ostrommal meg nem veheti — megadják neki; Bécset megszállja, de Károly császártól félt, ki 80,000 gyaloggal és 30,000 fegyveressel és nagy magyar haddal jó vala, — azért nagy prédával Tótország felöl haza mene.

Két üstökös csillag láttalék az egén.

1532. Perényi Péternek fogsága; nagy erős bitre hívák fel császárhoz, azután halva hozák le a testét.

1532. 9. augusti hóra 10. antemerid. Perényi Gábriel születtetih.

1533. Somlyai Báthori István született 27. seplembr.

1534. Czibak Imre és Géczi veszedelme.

1534. Gritti Erdélyben megölettetik Czibak Imre haláláért.

1535. Erdélyben nagy drágaság.

1536. Kassát megvevé János király népe.

1536. Memhet bék egy néhány várat megvött.

1537. Kacianos János megvereték Eszeknél.

1537 9. die octobris a Ferdinánd császár hada Kacianos Jánostól elárultatván, Horváthországban szörnyen levágatik. Ez lölt — ítélem — oka, hogy azután Zrini Miklós midőn vendégségbe ment volna hozzája, Kacianosnak fejét vövé és mint árulónak fejét Maximilián császárnak küldi. **)

1538. Maylát István erdélyi vajdává leszen. Nagy üstökös csillag látszik.

*) Innét valami kimaradottnak látszik.

***)* Oldalírás: Joannes Vayvoda Transylvaniae, Joannis Vayvodae filius ex Isabella Sigismundi Regis Poloniae fitia, Sigismundi Augusti sorore, nnscitur Budac anno 1510 dimidia bora post quartam pomeridianam.

1539. János király feleségül veszi Izabella aszszonyt, a lengyel király leányát.

1540. Buda a töröktül megvétetik.

1540. János király halála.

1540. Maylát István és Balassa Imre kapitánysága.

1540. Ferdinánd királynak megcsalatkozása.

1541. Balassa Imrének Erdélyből való kiűzése.

1541. 20. aug. Ferdinánd király német és cseh tábora Buda alatt a számtalan sok töröktül Ievágattatik. *Eber. *)*

Pest városát a török megveszi.

1541. Szulimán császár Budát megveszi 2. septembris, Török Bálint fogságra vitetik. János királyné a fiatal János vajdával Erdélybe küldetik. Maylát István török fogságba esik.

1541. Királyné asz3zonynak Budából való kiküldése és Erdélybe menése.

Paulus Eberus in Calendario erről így ir: Anno 1541. 11. septembris Solymannus turcarum imperator a vidua Joannis Vajvodae, regis Ungariae et a tutoribus űlioli accersitus in Ungariam contra exercitum Ferdinandi regis Ungariae obsidentem tunc Budám, fraude evocato ad se in castra filio, Vajvoda et vidua exiri jussáé in Transylvaniam, contra jus fasque occupata űrbe Buda et arcé: hoc die templum summum ingressus, Deo suo gratias egit ob captam tanta facilitate urbem Uungariae praecipuain, et relicto in ea praesidio, in castra reversus est.

Frater György választalik király képévé.

1542. Joachim herczeg Pestet híjában ostromolja. Sáskák járnak. **) Moldovai Uyés vajda Erdélyt pusztítja. A romai hitöt Erdélyből kiköltöztetik.

1543. Szulimán császár Valpót, Siklyóst, Esztergomot, ***) Székes-Fejérvárt és Pécset megveszi az uraknak visszavonások

*) Oldalírása Eberus.

**) Alább néhány sorral ez esemény másodszor e szókkal van megírva! Sáskáknak második kijövése.

***) Valamivel alább c város megvételének napja is t. i. aug, 11 — ke ki volt téve.

mialt, kik közül egyik a másik kárát csak neveti vala. Nagy földindulás vala Erdélyben.

1547. 27. jan. Anna regina Ungariae, Ludovici regis soror, conjunx Ferdinandi, Rom. Ungariae et Bohemiae regis, et qui fratri Carolo Ouinto in imperii gubernatione successit, mortua est in partu filiae, quae fuit 15 proles. *(Paulus Eberus.')*

1547. Egervárát Ferdinánd veszi oltalmába.

1549. Hat nap*) látszik az égben. Ferdinánd népe megveszi Zágrábot, Lévát, Zythnát és Muránt.

1551. Izabella a magyar koronát Ferdinándnak küldi, δ maga Opoliába megyen János fiával, Ferdinándnak hagyván Erdélyt. Gróf Mikola a bátyjának ajánlá Erdélyt. Frater Györgyöt megölik.

1552. Ferdinánd nagy német hadat küld Erdélybe.

1552. 18. junii Rudolphus császár, Maximilián második fin születettik Bécsben.

1552. Tömösvárat a török megveszi. A németet először segítségre hívják, de rák hátán menvén és csak lakván, nem segíti, — — — — — — — — — — — Egervárát megszállja százhatvan ezer török 10. septembris, és 38 napig vívták; de mivel a nagyságos Dobó István vitézivel belől erősen és bátran oltalmazá, nagy károkkal, szégyenekre a törökök elmenének alóla 13. octobris. Isten tartá meg.

1553. A németek Erdélyből ismég kimennek. Budai basa megveszi Kapóst, Újvárat és Babocsát őszszel.

1554. Kassa város mind megége.

1555. Aly basa hiába megszállja Szigetet.

1555. Solimannus turcarum imporator filium suum natu maximum, Mustapham, ob suspicionem aíFectati imperii foedo supplicio interimi jussit.

1556. Ungari et germani cruenta victoria proiligarunt turcicum exercitum ad Szegedinum 22. julii; in qua pugna ceciderunt ex nostris 1200 et inter hős capitaneus regi Ferdinando charus: Polveil, de turcis verő 1800 occisi sunt.

1556. Izabella János fiával ismég Erdélybe jő.

*) Értendőt hatszoros, hat udvaru nap.

1556. A némötök megvevék Tarkó várát Tarczai Györgyiül, és Nagy-Időt Perényi Ferencztől, melyeknek kőfalait földig leronták. Ugyan ezen némötök, kik szám szerint öt ezeren valónak, Szádvára alá ménének, megvevék; onnan Krasznahorka alá, de Böbék György reájok jőve öt száz törökkel, és Hosnyó-Bányánál szörnyen megveré és 13 szép álgyujokat elnyerő. Hírmondó is kevés szalada el a némötökben. Ezt híják a magyarok krasznahorkai veszedelemnek.

1557. Az oláhok 40,000 a Nyírséget dúlják. Erdély János király mellé áll.

1557. Mátyás austriai herczeg született 24 febr. Bocskai István erdélyi fejedelem született 1. januar. Váradot János király fia megveszi Ferdinándtól.

1558. Veliczán bék a fileki tiszlartó megvereték éktelenül Kazánál és Galgócznál Böbék Györgytül és Tclekesi Imrétől, a Ferdinánd császár kapitányától, kik négy ezer magokkal válogatott vitézükkel Szikszó vidékét, az Erdöhátat elrablották vala 14. octobris.

1558. 21 sept. V Károly császár lelevén a császárságot, Hispániában in monasterio vallis Toletanae, quo se abdiderat, maghala.

1558. Ferdinánd király német császárrá leszen.

1558. Izabella megöleté Kendi Ferenczet, Kendi Antalt és Böbék Ferenczet Fcjérváratt. A keresztesi mezőn három kő esik le az égből, 28 fontot nyoma. Böbék György levága Kassánál 4000 törököt.

1559. Izabella királyné aszszony meghala Erdélyben. Egy homályos üstökös csillag láttatik.

1560. Filek várát a török lopva megveszi.

1562. 24 die 9-bris Maximilián Francfurlumban romai császárrá választatik, még az atyja Ferdinánd császár éltében. 30 die 9-bris ugyan ott a császárságra az atyja jelenlétében megkoronáztatok.

1568. Egy török deák, fő nemzet, Debreczenben a Krisztust vallja, Szepsiben leszen prédikátorrá: Stephanus Galatinus; — ugyan olt holt meg.

1563. Magocsi Gáspár török kézbe esék 22 junií Böbék

Györgygyel együtt. Magocsi kiváltozik, Puskás Ferenc/, hozá ki. Λ summa bévitele után igen űzik a törökök hogy meg tudák nagy uraságál, újonnan el foghatnák vagy megölnék, de cl nem érhetek, eljövének vele mind nyargalva. Böbék Györgyöt ifja János király, a nagy János király fia, Izabellától való, hozá ki a törökök közül, és Erdélyben lakott; sok kárt tött magyar nemzetnek.

1563. Ferdinandus megveszi Szakmárt Svendi Lázár kapitánya által. Item: Erdödvárát, Munkácsot, Húsztól.

1563. Maximilián magyar királylyá koronáztatik Pozsonyban

1563. 8. seplembris. Maximilián német császár 12 esztendeig.

1563. 9. septembr. Maximilián király felesége, Mária aszszony az V. Károly császár leánya, magyar királyné aszszonynyá koronáztatik.

Ez időtájban Németi Ferencz Tokajból, az erdélyi pártról, ellenkezik Perényi Gáborral a sáros-pataki orral; és az lőn a Tokaj vára megszállásának occasioja, hogy Németi Ferencz Perényi Gábort mind feleségestül Viszolytól fogva Füzér-váráig üzelé a tokaji haddal; kin Perényi Gábor meg búsulván, császárhoz mene és arra birá, hogy Tokajt megszállássá.

1564. 25. juiii. Meghal Ferdinánd császár ez esztendőben. Ez a Ferdinánd, — — — — magyarok királyává választatván, igen szép szint mutat vala a magyaroknak és jó akaratot. Mert mikor tanácsi némelykor azt kérdenék tőle: Micsoda az oka, hogy felséged ily igen favcál a magyar nemzetnek, holott elejék annyi sok injuriákkal illették legyen nemzetségünket? azt feleié: Kételen vagyok — úgymond — vele. mert ha nem faveálok nékik, mindenikböl egy-egy törököm lészen.

1565. Svendi Lázár Tokaji megszállja 5 febr. az pataki úrral és az ide által való hadakkal, és mégis vévé 11. február. Ekkor szakada Tokaj el Erdélytől. Németi Ferenczet a várban meglövök puskával — egy corrivalisa, azután úgy vevék meg.

Ezen esztendőben vette meg Svendi Szerencset, Szathmárt, Erdöd-várat, Kővárát, Báthort és Szenderőt Maximilián számára.

1566. János vajda Szulimán török császárhoz megyen a táborba.

1566. Maximilián hada a töröktől megveszi Tatát és Gesztest, a törököket levágja.

1566. A vén Szulimán török császár Szigetet megszállja, meghal alatta 3. septembris. Gyulát megveszi Pertavus vezér basa 4. sept. Szigetvárát pedig 7. septembris Mahomet basa, eltitkolván a császár halálát a törököktől. Élt 80 észtén, többet.

Zrínyi Miklósnak a helytartónak fejét a törökök Maxiinilián császárnak küldik, mint ő is nem sok esztendőkkel az előtt ívacianos Jánosnak fejét tafotában takarván — a kit maga ölt vala meg — neki küldötte vala, vendégségben lévén Zrínyi házánál.

1566. Sziget megvétele után a tatára király fia mellé jövő, Tokajt megszálló. A tatár szörnyű nagy rablást tőn, a kassai köhídig mene fel. Negyven ezer rabnál többet vín el. Tokajt félben hagyván, haza indula a király fia, egyik basa tanácsából, ki megsugallotta vala, hogy nem magának keres; és megszánván a magyar rabokat, megharczola a tatárokkal és számtalan rabot szabadita meg tölök a böszörményi nagy gátnál; a tatároknak nagyobb részét ugyan ott mind levagatá.

Svendi Lázár megvevé Szádvárat és Munkács várát.

Nil. Svendi Lázár Kassa alatt való táborból senkit a tatárok ellen árultatásból ki nem bocsáti, hogy Tokaj alól rablani menne, hanem szemök láttára a magyar rabokat elhagyá vinni.

Székely Antal keserves szível nézi és nagy búsulással a rabok vitelét, de ki nem bocsáltatik a táborból. Patakról ment vala fel a táborba, és midőn látta, hogy a táborból senkit ki nem bocsátnak, ottan aztmondá: Bizony elárulták az országot.

1567. Perényi Gábor császárhoz Patakról felmene és ugyan oda fel meghala; csak testét hozák alá, és Patak várát minden jószágával császár számára foglalók.

1567. Szepsi városát meggyujták történetből a magyar katonák, a napkeleti szert, mely mind megégc- éppen a templommal együtt és a napnyugat! szernek egy darabjával; hárem jelös harangok is olvadtanak el.

1568. Maximilián német császár és Zelim török császár közölt frigy vettetik, melyben foglalták Erdélységet is. Svendi Lazár ismég fölinduló.

1569. Koradion György a Nyírségen paraszt hadat támasztó, a papokat és nemeseket levágató, végre ő maga is rútul vészé.

1570. Az fekete ámító embernek hada megveretik

vala *) Sz. Miklós alatt a szolnoki béktől. Szebennek fele megége Erdélyben. Nagy éhség Magyarországban egy esztendeig.

1571. János vajda meghal 14 martii.

Báthori István erdélyi vajdává választatik. Gedon (?) várát a lórök megveszi.

Ruber János kassai király képe Káliót épitteti.

Békés Gáspár Báthori Istvánt nem akarja erdélyi vajdának ismerni.

Maximilián császár halála.

1572. II. Rudolphus magyar királylyá koronázlatik 25. 7-bris Pozsonyban. Somlyai Báthori Zsigtnond e tájban született.
28. 7-bris üj csillag láttatik.

1573. Kálló vára építtetik. Fogaras várát megveszi Báthori István, Békés Gáspár kimenvén belőle.

1574. A szepsi tornyot újonnan csinálják az égés után.

A szigeti törökök Iianisa városát dúlják.

1575. Békés Gáspár magyar és német haddal Erdélybe megyen híjába, Báthori István ellen.

1576. Báthori István választatik lengyel királylyá 1 inaji. Báthori Kristóf erdélyi vajdává tétetik. Békés Gáspárnak megkegyelmez István király.

Rudolphus német császárrá leszen.

1577. A Ferhát fileki bék, a szikszai sokadalomra sz. Márton napján reá üté, sok népet és marhát vín el; de az Úr Isten békével el nem bocsátó, hanem megveretékéktelenül Szent-Péteren túl minden hadával Vadnánál a hegy közölt s a Sajó között 11. 9-bris Prépost vári Zsiginond által, vele lévén a sárgák és vörösek. **)

Ugyan ezön esztendőben volt szörnyű döghalál. Üstökös csillag láltatik.

István király Danczkát megszállja.

1578. Buda várát a menyütő kő megüti és a por elhányja. Musztafát, budai basát megfojták.

Talán Rába - Szent Miklós, mert ily nevű falul, legalább én nem ismerek.

**) Oldalvást írva: a sárgák és vörösek gyalogokat teszen.

1578. A Ferhátfileki bék elküldó hadát rablani Torrta-Új fal lí-ra; de az Úr Isten ott is megveré hadát Rákóczi Zsigmond által, holott sok fö-fö törökök vészének.

1579 A nagyságos Báthori István vötto el házas társul a nagyságos HomonnaiFerencz leányát, Frusina aszszonyt. 25 januarii volt menyegzői lakodalmok.

A menykő Gyula-Fejérvárat meggyújtja.

1580. A magyarok és némötök Hatvan városát megégelék és elrablák 4 april. nagy nyereséggel.

Sasvár békét megverik Nádudvarnál 19 julii: II zászlókat nyernek tőle a magyarok, rab törököt háromszáznál többet hoznak Kassára.

István király egy néhány várost elnyer a muszkáktól. A né-metek Szepsi városának egyik részét meggyujlák napnyugot felől való szeren 22 octobris.

1581. Báthori K istóf meghala.a fia Báthori Zsigmond leszen az atyja helyett erdélyi vajdává.

1582. A mely törökök Mohira jövének és Onodot is ínegége-ték,vészsza tértökben Hídvéginél megvoretének 11. április; voltának sok ezeren, sok zászlójok volt, Sasvár bék volt velők.

A magyarok és némötök nem igen voltak többen ötödfél száznál.

István királyt és a Basilius János muszkvát egymással meg-békéltetők.

Új kalendárium először támada.

Svendi Lázár meghala 27 maji.

A szepsi templom hijaztatik az égés után és megpadoltatik, a kápolnát is megcsinálják.

1583. A szepsi templom megfejéríttetik belől, és Asztalgyár-tó Maliié megirá festékkel az hót alatt.

Bodnár Máthénó az urát egy varga legénynyel megölető; tüzes fogóval szaggatók, fejőket vevék és négygyé vágván, mind kettőt kerékre vetek.

1584. Rudolphus és Ámurates császár között a frigy meg-hoszszabbi llaték 8 esztendővel.

Somlyai Báthori András cardinállá leszen. *) Horváthország-

*) Oldalirás: practica, a famíliát fogyatják.

ban 10,000 törököl megvernek a keresztyének és sok rabokat szabadiinak. Török rabot hoznak 145.

1585. Géczi János erdélyi gubernátorrá választatik.

Nagy hirtelen való drágaság s döghalál következőit. Paxi Mihály szepsi prédikátor meghal 2 martii.

Ez esztendőben volt szörnyű szárazság, a Bodva mind elapadóit, Somodibnn őrölhetnek három forinton.

A magyarok a ihuri sokadalomra ütnek, sok nyereséget hoznak: Báthori István, Russel Claudius tokaji kapitány, egri Borbély András, kassai had: sárgák, vörösek.

1586. Nagy drágaság volte földön. A búza költ ötödfél forinton, rozs fi. 4, árpa fi 2, zab fl. 1.

1587. A törökök igen megveretnek Kanisa alatt.

Ambrosius Laskai megholt.

1588. Szikszóra jővén a törökök 12 ezeren, szent Mihály estin hét órakor éktelenül megverelének harmadszor a keresztyénektől, kik harmadfél ezeren nem voltának. A had előtt való gondviselők voltának a lek. nagvs. Rákóczi Zsigmond, egri kapitány Homonnai István, fekete fegyveresek, sárgák, vörösek, és a végbeli vitézek, velők együtt a kassai had is ott volt. A tokaji had, Bornemisza a dobszai hegyről nézte.

Géczi János az erdélyi gubernatorságot az ország gyűlésében Medgyesen leteszi.

A tekintetes nagys. Homonnai István török kézben foglylyá esett vala; de az Isten a maga eszessége, bátorsága és vitézsége által megszabadná, levágva a törököket a kik viszik vala. A lia Bálint Gesztelybe ment.

1589. Géczi János 7. jan. meghal Fejérváratt.

1589. Báthori Zsigmond az erdélyi fejdelemségrc esküszik 23 decembr. Jászó városát megüti a menykő, éppen mind megége a prédikátor házától megválva, 16 junii.

1590. Nagy földindulás voltBécs országban.

1591. Volt szörnyű száraz dér; a Bodvát mind elapasztotta, a somodi kútfőn itatták a barmot a határos szomszédok.

1592. Bocskai István Váraddá jött a generalisságra 20 jun. Sok égbeli csudák láttatnak éjszak felé karácson havában.

A bosznaibasa nagy rablást leszen Horváthországban, ki miatt

a két császár között a frigy fölbomla, mely a két császár közölt 1584 esztendőben köttetett vala. A szepsi templomot kőfallal megkeritik.

1593. Báthori Zsigmond elhajol a töröktől.

22. junii. Ilorváthországban a Kupa vizénél megveretik negyven ezer török tizenkét ezer keresztyének által, Sziszeknél, német, magyar horvát által. Elvesze a törökben lövés miatt, egyéb fegyver miatt és vízben, tizennyolcz ezer. A magyarok és némötök közül ötven alig esék el. 13. die januarii a szepsi gyalogok, 25 januarii szendreiek, jászaiak le Szendröböl kimenvén megvernének. Szinán basa megveszi Beszprimet és Palotát, a benne valókat levágták.

1. 9-bris Székes-Fejérvárnál húsz ezer törököt megvernek az oda fel való urak: Nádasdi, Battyáni, Zrini, Pálfi. Voltának a törökök húsz ezeren a budai basával. Tizennégy ezer vészé el bennök, sok békék. A basa sebben haza szaladván, megholt. Nyertek 32 taraczkokat. A mieinkben elesének 200 sebes és holt.

6. 9-bris 1593. Szabadkát megszállá és megüté a magyar tábor j sánczot sem vetének, sem nem lövék álgyuval, hanem mindjárt ostromnak ménének, (Ez azért gorombaság volt, mert míg a vizárkot megtöltötték, nagy kárt töttek lövéssel, és ugyan az után is lőni kölletett álgyuval; jobb lett volna elsőben lőni, kevesebb kór lőtt volna a magyarban) és ostromval megvévén, a benne való törököket mind levágák.

E táborban jelen volt a kassai generalis Tiífeubach Kristóf, Báthori István, Rákóczi Zsigmond, Dobó Ferencz, Homonnai István, Forgács Simon, Bánfi János, Tököli Sebestyén. Onnan Filek vára alá ménének és megszállók.*)

1593. 11. novembris a megnevező« magyar uraknak hada megvoró a törököt Romhánynál, mely jött volt Filek segítségére. **)

*) Oldalvást irva: Az urak még kicsinységükben magzatjukat (szoktatják vala) a vitézi bátorságra, hogy királyoknak jól szolgálnának....
**) A magyar tábort akarta megütni e segítség; de a kémük által nyelvel kapván a magyarok, ők mentek reájuk, és hajnal előtt ütötték meg. Hasznos a vigyázás és serénység!

Tizennégy zászlókat nyertek tőlök, sokat levágtak, és sok fejet hoztanak Kassára. Ezek között volta hires Nemi agának is feje — ki annak előtte 41 esztendővel a magyaroknak gondviseletlensége és vigyázatlansága miatt egy menyekzöi lakodalom alatt (mely a városban vala, ott lévén a várbeli gondviselők és tiszttartók) a várat egy ablakról, annak előtte való rabságában a rostélyt ki tekervén belőle és bé hálózván vagy helyére tatarozván, meghágta és meglopta vala, — Kassán a több fejek előtt az alsó kapuban legmagosban tétet ék, és az Isten így tartá meg a büntetésre. Csak Kassára hoztak akkor 97 török fejet.

11. novembris megadják a törökök bitre Filek várát.

Első ok indította, a külső segítségnek megveretése, kiktől elnyert zászlókat a magyarok egy parton mind rendre felverték vala, hogy a várból látnák a törökök.

Másodszor inditá őket és kénszerité a szomjúság. Mert a hol kőfal között csövön a viz bément a várba, egy paraszt ember informaliójából a faltörő öreg álgyuk oda szögeztettenek, és ki sütletvén úgy elrontották a kőfalt, hogy a csövön mindjárt ide kiszakadott a viz.

Harmadszor az erős szórón gatás és ostromlás.

A törökök, kik házok népével tizenkilencz százon voltának, békével bocsáttattának, a rabok mcgszabadittatlak, a pribékük megfogatván, Murányi *) — Száros Jakab megsüttetének.

E győzelmen az egész magyar nemzet megörüle és Istennek hálákat ada.

Egy héttel Filek megvétele után az Úristen egy néhány végházakat esmég kézben ada, úgymint: Szécsén, Ajnácskő, Somoskő, Kékkő, Hollókő, Dévén, Buják, Drégely. Ezekből féltőkben a törökök mind ki szöktek és pusztán hagyták, kár nélkül adta meg az Úr Isten.

1594.Mátyás herczeg Nográdot megveszi alkuvással2. martii.

1594. 11. április Hatvant megszálló a generális TilTenbach Kristóf, tiz hétig vítták, de meg nem vehették, eljövének alóla 21. junii.

*) Itt egy név érthetetlen

21. április a budai basa húszezer törökkel jőve Hatvan segítségére, kiket az Úr Isten Túránál kevés keresztyének által csudálatoson megszégyenite és tnegvcre. A török taraczkinak kilövése alatt az egész magyar gyalogság mind a földre leborult, és semmi kár nem lőtt a taraczkok mián bennök; azután mind talpra állván, úgy kezdöttenek harczolni és lőni. Nyertek a töröktül 27 zászlókat, nyolcz száz török fejet hoztanak csak Kassára, azon kívül Egerbe és minden várakba vittenek.

1594. A slésiai fekete fegyveresek, nem fizetvén nekik a császár, zászlóját Tiffenbachnak veték Hatvan alatt.

1594. Ugyan ekkor Mátyás herczeg hiában vivá Esztergomot; elmcne alóla Szinán basa nagy táborának jövetele miatt június vége felé.

1594. 17. julii Husztnál kijővén a talárok, az urak sokat harczolának velők, és a nemzetes nagyságos vitéz Balassi Ferencz clesélt a harczon. Volt e harcz Pályinál (Debreczenen alól); nem bírván a talár tábor a kevés magyar haddal, elszalada Szolnok felé. E tatárok jőtökben megégették Tojót. E tatárok szörnyű rablást tőnek az alföldön Magyarországban: puszilták Kecskemétet, Thurt, Hatvan környékét. Rák háton ment TilFenbach a tatárral való harczra az ő német hadával, kiért pirongatás esék rajta a nagyságos DobóFerencztől.

1594. Báthori Zsigmond az erdélyi fejedelem öt nagyságos *) úrnak véteti fejét Kolozsvárott: Kendi Sándornak, Kíju Jánosnak, Kendi Gábornak, Forró Jánosnak és Szent-Egyedi Gergelynek, hogy a török frigyétől való elhajlását nem javallanák. Báthori Boldizsárt és a canoellariust felakasztatja. **)

1594. 21. junii Szinán basa törökkelés tatárral Tata várát megszállja, és harmadnapon a szent Márton hegyen való kastélyt inegvevén, a várat is a benne valók feladók.

1594. Nagy-Györt Szinán basa szent Jakab havának végi felé megszálló, megvevé 29. septembris.

Buchholzerus erről így ir: Jaurinum praecipuum non tunluin Ungariae séd universac christianae Reipublicae ad versus turcas

*) Oldalvást ez volt írva: A kél utolsó nem volt nagyságos.

**) Oldalirás: megfojtana Szamos-Ujvárban, nem felakasztana.

propugnacuhim, daorum mcnsium intervallo a turcis gravissime obsessum et oppugnatmn, tandem die S. Michaelis mane circa horam
10. Sinani basae veziri, a Ferdinando comite (kit a magyarok kis grófnak hittak) Ilardeccio arcis praefecto, perinissa sibi et suis vitae incolumitate, una cum omni apparatu bellico tradilur. Jaurino dedito,Papa quoqiie a praesidiariis ungaris incensa et deserta, in potestatem turcarum ipsis calendis octobris pcrvenit.

1594. Komáromot Sinán basa megszállja — erősen tartják a benne valók — meg nem veheti, hanem nagy kárával elszáll alóla 13 octobris. Két álgyut és egy néhány taraczokokat ott hagya, és megrémülvén a felső magyarországi uraknak hadaitól és táboroktól, mely segítségre siet vala menni oda fel Komáromnak, meg nem vára őket, hanem táborostól Budára szalada.

Nagy-Györ körül és Mátyus földében a tatárok szörnyű rablást levének; alá jővén Debreczen körül szörnyen rabiának.

1595. A moldvai Aaron vajda és a havasalföldi oláh Mihály vajda, Báthori Zsigmond mellé kajlának a töröktől.

1595. fcbruárinsban Rudolphus császár frigyei vét Báthori Zsigmonddal az erdélyi fejedelemmel, Moldvával és Havasalföldével, a török ellen való harczolásra.

Ugyan ezen februariusnak végében a tatárok haza akarván menni Magyarországból a nagy sok prédával és rabokkal, Moldvában a Neszter vize mellett Orissog városánál az erdélyi és havasalföldi hadtól szörnyen megveretének. Négy ezer rabot szabadnának el tőlök. Haszon basa meg akarván a tatárokat segíteni, ő is megveretött.

1595. Albertus Király, exercitus principis Transylvaniae in Valachia Transalpina praefectus, trajecto Danubio, die 16. martii in tria tnrcarum millia incidit,quibus maxima ex parte caosis et profligalis, plurimisque una cum vexillis captis, Derztor (aliter Silistria) oppidum Bulgáriáé igne injecto incendit et destruxit, ac die sequenli Danubium remeans, Brailoviam, arcéin ad Danubii ripam, vi et armis in potestatem suam redegit.

1595. Circa initium junii tatari in Valachiam el Transylvaniam magno exercitu irruituri, a valachis, cosaccis cl transylvanis in linibus Valachiae cacsi et paulo post Ferhates hassa, prope Nicopo-

lim cnm suis copiis praelio deviclus, et jpsa urbs Nicopolis (excepla arcc, <[uae illaesa remansit) ferro et igne devastata est.

1595. Ferdinánd Hardeck kis grófnak hogy Nagy-Györt bili ellen Szinán basának megadta, először jobb kezét elvágják, azután fejét veszik Bécsben 14 junii, vele együtt azon szerint Lotharingiai Boriim Miklósnak a győri nemet strázsa-mesternek.

1595. Maximilián herczcg alá jőve Kassára, vele elhozván, a Károly herczeg leányát Maria Christiernál, kit feleségül Erdélyben Báthori Zsigmondnak vínek. Ez a — — házasság veszté őtel.

1595. 1. julii. A Mansfeldi Károly gróf Esztergomot megszállja hósz ezer hadával.

30. julii Babocsát, mely Szigettől öt mérlföldön vagyon, megveszi a magyar had.

1595. 4. augusti. Λ Szinán basa fia, Mahumel begler bék tizenötezer törökkel jőve Esztergom segítségére, ki mikoron sokaságában bizakodnék, megvereték szörnyen ; ötezer török vészé el, kik közül találtatott a nagy-győri Osman basának és hat bélieknek testök. Huszonhét zászlót nyerének, a koppányi békét elevenen elfogák egy örményországi békkel. A mi hadunkból ötvenen alig bullottanak el.

1595. Sigismundus Transylvaniae et Valachiae princeps cum Maria Christina (alii Christierna) Caroli Archiducis Austriao filia die 5 mensis martii, sibi Graelii in Styria, praesente legato suo Stephano Bocskai, legitime desponsata, nuptias celebravit Albae Júliáé die 6. augusti.

1595. 13. augusti. A temesvári Achmet basa nyolczezer törökkel Facsyát váránál igen megvereték. A lippai és jenöi békék iöglylyul esének. Facsyát várát megvevék.

1595. A Mansfeldi Károly gróf 14. augusti vérhasban meghal Komáromban.

1595. In Valacbia Transalpina, *) nonprocul ab oppido Argyas, die 23. augusti commissuin est praelium inter Sinanem hassam vezirem (qui ponté navali structo Danubium trajecerat, et Transalpinem turcis rursus subigere conabatur) et conjunctas valachorum

*) Oldalvást írva: Duce Sígismundó Báthori.

et transylvanorum copias turcarum multitudine longo inferioros. In quo cum Iribus conflictibus, dubio quasi marté de summa rerum, et quidem acerrime fuisset dimicalum: tandem transylvani, Deo juvante, victoriain obtinuerunt, et Sinanem bassam, aliquot turcarum millibus et inter praecipuos Mahomete bassa, caesis, tormentis et signis pluribus captis, cumreliqua exercitus túrba in fugám conjecerunt.

Eharczon az erdélyi gyalognak nagyobb részét Archiangieros (?), a török levágta. A maradéka — mintegy négyszáz — éjszakára kelve a tábor helyet meggyujtotta, hogy eljöjön a török elől. De az Isten megrémité a törököt, a kikkel nappal erősen harczoltak vala, és azt gondolván a török, hogy a gyalogok reájok készülnek, elöltök elfuta. Egy pribék jőve a magyarokhoz, a tőn hírt, és a gyalogok úgy ménének a török táborára: minden hadi szerszámot, álgyukat, taraczkokat készen találván elnyerének.

1565. Strigonium, cum duorum mensium spatio,ab ungarorum, germanorum ei italorum exercitu (cui dum in vivis esset, comes Carolus Mansfeldius sapienter praefuerat ct viam ac rationem occupandae arcis paulo ante obitum monslraverat) maxima tormentorum grandiorum vi et incursionum frequentia graviter fuisset concussa etoppugnata, ac praesidiarii ejusdem de suppetiis a turcarum imperatore ferendis prorsus desperaverint: tandem certis conditionibus (ut nimirum vita incoluines et solitis armis dimissi, mutualis cymbis Budám usque deveherentur et quantum supellectilis evincto bracchio ampleoti possent, secum ferrent) Mathiae Archiduci Austriae arcem, quam annis 52. tenuerunt, die 1 septembris dediderunt. Inter deditities ex imbelli túrba, utpote mulieres et pueri 1700, milites robusti 700 et vulneratorum 500 numerati fuere, qui omnes Budám socundo Danubio descenderunt.

1595. Király Albert és Borbély György ugyan azon 1 die sept. Lippál a Maros vize mellett a töröktől megveszik. Hitre adák meg a várat. Jenőt is megvevé Báthori Zsigmond hitre így.

1595. 11. 8-bris. A török Szent-Miklóst megégetvén, pusztán hagyá. Azután harmad nappal Szarvasból és Békésből is kiszökének. Szállá a tábor mindjárást Szóinok alá, de onnan hamar

viszsza kérdé *) Maximilián herczeg. Mihelyt eljőve a tábor Szónoktól, egyik bástyája ottan leszakadt a várnak.

1596. Vissegradum supra Budám arx(quae oliin theca coronae regni Ungariae habita est) in allissima rupe sila, et fossa 12 pedum saxis incisa, cincin, probeque munila, a copiis caesareanis, die 21. 7-bris expugnata, in christianorum potestatem concessit.

Havasalföldet viszsza nyerik.

Sigismundus Báthori Transilvaniae princeps, Tergovistiam ad Jaloniczam fluvium ValachiaeTransa!pinae,metropoliir.el sedem vajvodae (ex qua biduoante Sinanes hassa vezires cum Hazane hassa Buckarcslum profugerat) die 18 octobr. sub vesperam expugnavit, et caesis ultra 600 praesidiariis, Moliemelem hassam Caramaniac et Ali begum Albániáé, praesidii lurcici praefectos coepit. Biduo post 20 octobr. Buckarestum arcema Sinane bassa desertamet incensam, absque ullo suorum sangvine recuperavit, et tandem die 30 octobr. arcem Gyirgyo ad insulam Danubii munitissimam, tridua obsidione ((iiinque millibusturcarumpartim caesis, partim in ünnubio submersis et magna caplivorum valachorum multitudine liberate, expugnatam sibi subegit, et Sinanem hassam vezirem, cum supcrslite exercilus parte Valachia ejecit, praedamque amplissimam adeplus est.

Ez időben a tőrök nemzet rettegni kezdötte vala a Báthori Zsigmond hatalmát és jó szerencséjét. Magyarországnak is nagy reménysége vala felőle.

1595. 23. octobris Jenőt az erdélyi és váradi hadnak föladják. Azután megszabadulnak Világosvár, Pánkota,Feltót, Varsótz,Becskerek, Sirylagh, Eperjes, Arad, Sólymos és Tóth-Váradja.

1596. Sub finem mensis januarii Achmetcs bassa Temesvariensis cum suo comitatu a Transylvanis caesus occubuit.

1596. Lippa mense majo irrilo conatu a lurcis et tarlaris obsessa et oppugnata, ipsi turcae et tartari a transilvanis forlissime repulsi, et prope Teinesvarum profligali; Zambok verő castellum a slrigoniensibus militibus armis et igne die 28 maji expugnalum et turcis trucidatis destructum est.

*) Talán térité

1590. Szinán busa május vége felé Landor-Fejérvárall gulla-ülésben meghal.

1596. Váciam arcem infra Novigradum, non procul a ripis Danubii, clam discessis iurcis, ungari recuperanl 22. julii.

1596. Báthori Zsigmond Tömösvárat júniusban megszállja, erősen víja; de a talár tábor mián félben hagyván eljőve alóla.

1596. Hatvan-várát die 3. septembris est ve felé 4 órakor meg-veszik ostrommal. Két ezer töröknél többet vágnak le mind házné-pestől. Hirtelen meg nem csinálhatván, a török császár ereje előtt kijőnek belőle, és 9. septembris porral mind elhányaták. Jelen vol-tak a megvételben Maximilián, Svartzenberg, Pálfi a felső táborral, az alsó táborbeliek voltak kassai generalis Tiffenbach Kristóf, Rá-kóczi Zsigmond, Homonnai István.

1596. A török császár derék erejével személy szerént jőven Magyarországra, űtában meghalló Hatvan megvételét, és a néme-tektől a töröknek Hatvanban való lekonczoltatását, a holt testűknek nyuzását, felhasogatását, metéllését, hajok kiszedését; (a magyar elevenen fogja vala mind őket, de kezében is áltnlverik és levágják vala a németek) megbúsula rajta, és hogy vindicálna érte,a mi föld-dünkre fordula erejével; 19 septembris azért megszállá Eger várát másfélszáz ezer emberrel: három felöl szörnyen löteté és rontatá, végre a bástyáját is megásván, porral fölvetteté, és sok ízben os-tromoltatá három hétig. Nem bizhatván a benne valók a külső segít-séghez, noha Maximilián megeskütt vala nekik, hogy megsegíti: 12 oclobr. hitre föladáka várat. Elvesze az ostromokon Eger alatt a tö-rökben húszezer. A vitézlö rendet mind magyart, némötöt levágató hiti ellen a török, a parasztságot megfosztván, békével bocsátó. Nyári Pál a fökapitán és helytartó megfogattaték.

Eger várában a császár tízezer törököt hagya.

1596 die 26. oclobris a török császár hadával megharczola Maximilián és Báthory Zsigmond keres lesnél 40,000 magokkal. Elsőbben a magyar had lőn győzedelmes, és mikor a császár hadát megtérítötték volna és a török táborban is vágnák immár őket, pré-dálásnak esének a magyarok, elhagyván az űzést. Kit mikor látott volna valami sereg török, hátra fordula és a szélijei eloszlott kap-dosó hadat megfutamítatá. A fegyveres lovagos német csak seregen-ként veszteg áll vala és rnegnem segíté amagyar hadat sőt ez időben

úgy dühösködnek vala, hogy akármely fővitéz magyar embert is meglőnek vala;mint Hatvan alatt a vitéz Horvát Györgyöt, és Somodiban a hirös vitéz Kardos Pélt, Trombitás Albertet, Trombitás Tamást, Iiomonnai István szolgáit. így fogok fejérét mutogatják vala, melyet a magyarok is eszökbe kezdének venni lassan-lassan, mire intendálnának: nain malum diu dissimulari non potest.

A keresztesi harezon hatezer magyar s német maradott oda, a törökben tizenkétezer. Lett ez nagy harcz a nikápolyi veszedelem után, mely volt 1396 esztendőben, 200 esztendővel. Az nikápolyi veszedelemulán 52 esztendővel lőtt a várnai veszedelem,az az 1448.

1596. Eger megvétele után a vörös és sárga némötöket Szépeibe szálliták: mind olaszok kezdének lenni, kik minden istentelenséget, prédálást, kóborlást, embernek megölését, lövését, által verését, a nagy uraknak nevetséges csúfolását, szabadoson kezdik cselekedni. Sok mérög boszszut kénszerittelik vala ekkor a magyar nemzet elnyelni.

1596. Circa initium novembris turcae et tartari expugna superstites, in Bulgaria circa Nicopolim a Michaele Valachiae Transalpinae vajvoda et transylvanis caesi et fugati, ac praeda qunm secum habebant amplissima exuti sunt.

1597. Báthori Zsigmond az arany gyapjas vitézök köziben számláltatik II. Rudolphus császártól Prágában a ceremónia szerént 6. martii és nevezik: Princeps SacriUoinani Imperii, de igazabban itt tevék vasalussá.

Nem igen nyere vele.

1597. Tata várát Pálli Miklós és Nádasdí Ferencz — a kapuját fa álgyuval (petárda) bélövén — kár nélkül negveszik 22 maji hóra 9. antemerid. és a benne való törököt mind levágák.

1597. Maximilán Pápa várát 14 augusti megszállja,20 augusli megveszi bitre és az áruló bolonokat, kik töröknek adták vala, mind levágták. A törököt elbocsáták.

1597. Maximilián 9. septembris. Nagy-Györt megszállja, de keményen tartja a török; és Mahomet basa is nagy erővel érkezvén, Tatát megszállá és 12 octobr. megvevé. Azért die 3. és 4. octobris Nagy Győr alól elszáll, Komáromhoz megyen, onnan Esztergomhoz, azután Váczhoz, a holott meg akara a basa harczolni Maximian táborával. De kevés voltátlátYán hadának Maximilián, bésánczolá

táborát, ég G. novembr. a török a táborára mene, ostromlá a tábort; de Inában, mert 700 jancsára vészé az ostromláson és az eszéki basa. Melyet látván az, másnap — kilátta? — frigyről akara tractálni, és a hit adás alatt másnap elszalada, Váczot megégető és Budára mene. A magyarok Váczba bészállának és megépiték.

1597. Bálhori Zsigmond 9. és 12. octobris megveszi Fellakot és Csanádot, Józsika Istvánt a cancellariust Tömösvár alá bocsátá, de decemberben hiában eljövének alóla.

1598. Jaurinum fortissimum orbis christiani propugnaculum, inclytus et generosus heros Adolphus Baro Schwartzenbergius, urbis Viennensis praefectus, et Liber Baro Nicolaus Pálffi ac Sebastianus Tököli exercitu 4500 equitum et peditum hungarorum, germanorumque instruclus, insignistratagemate militari (porta nimirum vi el impetu tormenti petarrae a Vabacurtio,*) nobili lotharingo praeparatae clanculum admotae et succensae, hóra noctis 3. rupta, disjecta et aperta, militibusque immíssis, praecipuis plateis, vallis et propugnaculis occupatis) post acerrimam quatuor horarum dimicationem, die 29. martii fortiter et feliciter expugnarunt et recuperarunt. Fx turcis coesi 1600. capti 400. equi 700. et 185 tormenta bellica reperla, noslrorum verő 500 vulnerati fuere, et plus minus 700 trucidati periere. Inter reliquos magni nominis turcas occisos praecipuus fűit Mehcmetes bassa, qui duobus sclopeti globulis ictus, tandem a Vabacurtio (si ita est) lancea transfossus, prope portám in sinistra valii parte occubuit, cujus caput a cervice resectum et hastae suffixum publicum omnibus spectaculum praebuit. Vabacurtium pro boc nobili invento et facinore Budolphus Imp. equitis auratijureac dignitate donavit, aliisque honoribus et muneribus ornavit. Amissum fűit Jaurinum 29. septembr. anno 1594. recuperatum 29. martii 1598.

Az ágyuknak és taraczkoknnk számok, a mennyit a keresztyének — Nagy-Győrt a töröklül megvevén — nevezet szerénl benne találtának:

Öreg ágyukat és apró laraczkokat in summa, numero: 187.

Öreg ágyukat in specie: numero 24.

Éneklő ágyuknak kit hívnak, numero 4.

Oldaljegyzés: Vabacurlius a petárda inventora.

Faltörő ágyúkat, öregeket, numero 8.

Még alkalmas öreg szabású ágyukat, numero 4.

Még olyakat, kiket Falkonyoknak hívnak, numero 17.

Hasonló szabásunk a Falkonyokhoz, numero 111.

Még olyatén öregek, faltörők és forgó taraczkokat, numero Ki,

Mozsár paltantyukat, numero 7.

Ezeknek kivülötte sokakat, kik a földön ágy nélkül bevernek és ágyok nincsen.

Port találtának benne numero 500 tonnával.

Fejértónál találtának 50 mázsát.

Vas golyóbisokat és egyébféle golyóbisokat, kik ágyukhoz és taraczkokhoz valók voltának, találtának numero huszanöt ezcret.

E nagy hadi készületet, a császár Bécs megszállására készitötte volt, de Isten nem engedte.

Ezek lőttek 18. martii juxta novum, anno 1598.

1598. Sigismundus Transylvaniae princeps, jesuiticis consiliis mutató vitae instituto, Rudolpho II. romanorum imperatori régiónéin suam Transylvaniam occupandam, possidcndam et contra lurcas de fendendam Albae Júliáé in conventu ordinum Transylv. praesentibus imperatoris legális die 4. április tradidit: proceres, nobiles et subditosomneseidemjuramento fidelitalis etobedientiae obstrinxit; Transylvaniae gubernátor a legális nomine imper. rom. Maximilianus archidux Austriae designatus et unanimi omnium Ordinum consensu receplus est. Szintén úgy jára Báthory Zsigmond fejedelem, mint n kit a kertben megrijasztnak: ki akar hágni, és a csipke bokorhoz kapván, kezét megsérti, mint az Aesopusnál való róka.

Transylvanorum exemplum secutus Michael Valachiae Transalpinae vajvoda (Megfizettek neki is érte, megláthatod ide alább.) una cum suissubdilis mensejuniolegatis imp, similiter homagiiim praeslitit.

1598. Sigismundus Transylvaniae princeps tradita Rudolpho II. rom. imp. Transylvania, mense junio duos Silesiae Ducatus, Opponensem et Raliboriensem, *) sibi ad tempóra vitae dunlaxat ab imp.

*) Oldaljegyzése az írónak: Nosza fraska! Igen vakok az emberek, nem látják hol tapogat a halász, is miért süvölt a madarász.

rom. (addita annua quinquagintn milliuni Joachimicorum pension«) conccssosoccupavit (Subán gubát cseréle.) el sédem rerumac fortunarum suarum ibidem collocavit. Verum duos vix menses in Silesia commoratus, praeter omnem spem et expectationem eandem rursus deseruit et per Poloniam ac Scepusium in Transylvaniam celerrimis itineribus contendens die 21.augusli Claudiopolim rediit· Igen bánák ezt a hogy a fraskát és praktikát Bátkori Zsigmond eszébe vötte és mindenképpen nem kezdőnek igyekezni, miképpen hamarább elüthetnék láb alól.

1598. Adolphus Baro Schvvarzenberger Tatát megveszi fegyverrel, Czákat, Palotát, Veszperimet és többet kevés kárral nyolczadn apig, idest a die 2. augusti ad 9. augusti.

1598. Michael Valachiae Transalpinae vajvoda, exercitu quinque millium valachorum armalus, trajeclosub finem septembris supra Nicopolim Danubio, in Bulgáriám irruplionem fecit et in tredecim turcarum millia incidit; cum quibus velitando primum, postea aperto marté dimicando, adeo feliciterpugnavit, ut non minima exercitus ipsorúm parte deleta et profligata, reliqui cum ducibus suis dissipati et in fugám versi sint. Unde prosperum victoriae cursum urgens, ipsam Nicopolim aggressusest,eandemqucigne incensam totamferme exussit, omnesque incolas turcas una cum hassa urbis praefecto trucidavit. Similem fortunam Bodonum,Plevintc, Uracrudum,Florenlinta et Archavichalum(?),oppida turcica experta sunt, quae idem vajvoda mense octobri cum multis pagis exussit, vastavit atque everlit; ita tarnen, ut turcis tantum coesis, christianorum etbulgarorum utriusque sexus sedecim circitcr millia una cum bonis el fortunis ipsorum ex turcicae ínhumanitatis jugo liberati et Danubio transmisso in Valachiam deduct! fuerint.

1598. Buda regni Hungariae metropolis, ab archiduce Mathia, ab initio octobris usque ad finem ejusdem mensis, selectissimo et florentissimo trigintacirciter millium exercitu circumsessa,strenuoque oppugnata est. Ac elsi turcae praesidiarii illám pro viribus propugnarent et defenderent, et continuae quoque pluviae, ac inde secula Danubii eluvies, praeclaris nostrorum couatibus — cuniculos nimirum inundando et impressiones susceptas impediendo — remoram injicerent: adtamen, suburbio versus Danubium primo, postea civitate satis ampla et beno inunita, castello denique in monte Divi Gerardi

a noslris summa vi expugnatis, turcae ultra duó militum suorum millia, ac inter hős duos bassas, magnóm commealus,variique supellectilis copiam, et ultra 80 tormenta aenea amiserunt, ct eladom baud exiguam acceperunt. Cumque plura et majora archidux ob diétás causas eflicere non posset, arcé ipsa lormentorum fulmine gravissime diverberata et concussa, oppido et suburbio eversis, molis ultra 100 exustis, viliisin duabus Danubiiinsulis soloaequatis, earumque colonis numero 7000 abactis, jumentis et pecoribus in veteres caesaris fundos reductis, obsidionem die 2. novembris solvit, exercitumque dimisit.

1598. Varadinum, superioris Ungariae arcem valadissimam et munitissimamMahometes bassa vezirus,*)chamustartaricus et Ismail hassa Temesvariensis exercitu centum et quadraginta plus minus millium turcarum et tarlarorum instruct!, castri3 undiquaque positis, die 29.septembris obsidione arctissima cingere et conjunctis viribus oppugnare coeperunt. Verum cum tolis 36. diebus muros tormentis aeneis feriendo, munimenta et propugnacula arcis cuniculis actis rumpendo, extrema omnia tentassent, et continuis ferme impressionibus acerrime séd fruslra oppugnassent, oblidionem spe omni abjecta solverunt,etmultissuorummillibusamissis,die 3. novembris summocum dedecore discesserunt. Ex praesidiariis mililibus, qui ab inilio 2000 fuerant et rabiem tam animose sustinuerunt ac represserunt, seplingenti superstites remanserunt; interfecli sunt miile et trecenti.

Nyári Pál volt főkapitány benne és Melchior Redern a németek kapitánya; mert immár Uáthori Zsigmond ismét a törökhöz kezdett vala hajlani.

1599. Invocavit vasárnap a tatárok szörnyű rablást tesznek a Tiszán túl Miskolcz körül is, az egri törökök is velők voltának. A sárgákat és vöröseket Vámosnál megverik; 28 maradnak oda, kit megölnek, kit rabságra visznek. A kassai hadból maradtak 15.

1599. Sz. György napján a tatárok ismét Szendrő körül, az egész Cserehátón Forróig rabolnak; a forróiak az ostromlás után a templomból elszaladni kijonek, a tatárok átokban sokat levágnak bennök. Boszitán (ma Buzita) Rösten (ma Reste) égettenek, Péderböl is rabokat vittenek. Boszitán a kastélyt Becz Ferenczné a tatároktól

*) Oldalirás: Szalarcsi Mellemet basa volt.

megoltalmazza és megtartja, szakállosokkal ő maga lövődözvén hozzájok. Emlékezetre méltó aszszonyi állati bátorság és vitézség.! *)

1599. A hajdúk Szolnok városát fölverik és megégetik. Ekkor kezd Magyarországban a hajdúság támadni és szaporodni Róttál János a szendrei német kapitány alatt, kit a hajdúság a sok török prédával igen igen meggazdagita.

1599. Ismét másodszor circa initium septembris megégetik Szolnokvárosát; de a petarrát a vár kapujának nem sütheték, mert igen készen várták a törökök a reájok ütő hadat. A petarrát elnyerik, mert az álgyukat a kapun nékik szögezték, rájok sütötték. Voltak e hadban magyar katonák, a sárga és vörös némötök, kozákok, hajdúk. Gondviselők velők Forgács Zsigmond, Pcthe László, Rákóczi Lajos, Róttál János szendrei német kapitány, ki alatt a hajdúság nevekedék.

1599. A török és tatár iszonyú rablást tőn Mátyus-földében, sőt szinte Vöröskőig égetett, rablott. Annakutána Szécsén felé tért, Filek és Rima-Szombat körül Rosnyóig rablott; magyar német és egyéb hadak is elfutottak előttök. Básta György Szépeiből álgyuival és hadával Kassára szalad. A talár tábor az oldal utón akart által menni Patak felé és IJusztra által, hogy arra menjen haza; de az Úr Isten csudálatosán meggátoló ótokat és megszégyenité őket. Mert Szendrő táján hét (700) száz hajdú éjszaka az egész táborokra üte, mikor szinte fekünni készülnének: szörnyen lövék őket, az egész talár tábor elfufa Eger felé előttök. Tizenháromszáz lovat nyerőnek tőlök, a rabokat elszabaditák és sok prédát nyerének. Ekkor ásatá Dobó Ferencz Sáros-Patak hostátit körül sánczczal ótalomnak okáért.

1599. Lőcse városa mind megége, templomával és harangjával egyetemben.

1599. Báthori Zsigmond Erdélyt hagyja Báthori Andrásnak a cardinálnak, ő maga Lengyelországba mégyen. A felesége Maria Cbristierna Erdélyből haza küldetik.

1599. 28. oclobris Mihály vajda megveró Báthori András hadát; Szebcnnél megverték, Csikón által menvén a moldovai határban ölték'meg a csíki székelyek.

*)Az író oldaljegyzése^Ez dolog bővebb szóval decláráltassék a leíráskor.

1600. Januariusnak kezdetén Kassán hatvan mázsa puskapor veié fel magát nagy szörnyű rettenetességgel a portórö malomban, tizenkét óra után éjjel. A portörőket, kik ott háltak, mind elszaggalta. Az egész Kassa városa megreszketölta por hatalma miatt: boltok szakadlak, ablakok lehullottak, kemenczék romladoztak, pléhcs ajtók bézárolva lévén megnyilalkoztanak. Éjszaka nem tudták mire vélni, azt ítélték, hogy ítéletnek napja leszen — igen féltek.

1600. llusvét előtt való héten a hajdúk éjjel meghágák Egör városát, sok törököt vágónak le benne. A basa a várból rcájok kiüte, erősen harczolának: a törökben ötszázhúsz vésze, a hajdúkban is száznál többen hullottak el.

1600. Júliusban erős palánkkal Szepsi megkeríttetik.

1600. 16. junii a hajdúk Gyula városát meghágák, fölverék és megégeték, nagy gazdag nyereséget hozónak; és valamint a tatár rablóit vala Magyarországban,úgy kezdének a hajdúk a törökkel bánni.

1600. Volt iszonyú nagy döghalál.

1600. A hajdúk Becskereket megveszik.

1600. Volt szörnyű nagy drágaság A búzát adták Π. 8. A rozs is nem sokkal volt olcsóbb. Tizenhat pénzön oly kenyeret adtak a vásáron, hogy csak egy elö-araszni volt az fenekének széli vagy kerekdedsége.

1600. Kanizsát megvevő a török.

1600. Básta György a kassai olasz generalis (Ez időben mind olasz praesidiariusok kezdének az országba bocsáttatni.) Mihály vajdát megvervén, kiüzé Erdélyből oetobernek elején.. *)

1600. Decemberben Mihály vajda a császárhoz felmegyen, 25. die Szepsiböl Jászóra megyen.

1600. Decemberben az új kalendáriumot nagy birság alatt bevételi a császár a pápa akaratjából az országgal. Ezer forint vala a birság. Az ecclesia is Telkibányán generális synodusban cum „Protestalione“ felveszi.

1601. Az erdélyiek Báthori Zsigmondol Moldvából titkon ismét kihozzák Kolozsvárra. Básta Györgynek az ország búcsút ada Erdélyből.

*) Írónk oldaljegyzése: Sok kozák vesz a Maros vizében a Mihály vajda hadából; stratagemával vertek meg — simulalionc fugae.

1601. 12 martii a törökké lölt hírős pribéknek Oroszlán Péternek a fileki magyar vitézök a csatán fejét veszik és 14 martii Kassára viszik.

1601. Mihály vajda alá érkezik a császártól Kassára pünkösd elöli három héttel, és onnan ment Tokajba δ maga; tábora és hada volt Rakamaznál, pünkösd után ment el táborostól Báslával együtt.

1601. Pünkösd előtt negyednappal Kassa városának napkelet felől való szeri nagyobb része megége a czaigházig; a malom-utcza is az alsó kapuig.

1601. Básla György megveré Báthori Zsigmondot Goroszlónál 3. augusti:ott volt Mihály vajda is és a magyar hajdúk, sok magyar vészé ez harezon.

Ez a Básta György midőn in consilio kérdelnék: Miképpen kellene a magyar nemzetet könyebben elveszteni és elfogyatni az orzzágból? azt feleié az imperatornak: egyik ebet a másik ebbel kell mardo3latni, és úgy mehet az véghez.

Egy einbör az ő tanácsával soha annyit nem ártott a magyar nemzetnek mint ez ember; mert az ő tanácsából kezdik a magyarral egymást vágatni és fogyatni. Ennek a veszedelmes tanácsnak gyümölcseit sok esztendőig ezután megláthatod a meglőtt siralmas példákból.

1601. Zsigmond a megveretés után Moldovába megyen, és viszszajő törökkel, tatárral szent András havában, és Básta kénszerittetik kijöni Szakmárra. A tatárok nagy rablást tesznek Erdélyben.

1601. Sz. Bertalan napján péntökön, Básta György a németekkel Mihály vajdát a maga sátorában neglövődözteti, által vereti, lejét véteti, a fejéta maga fejér lovára kötözteti, a táborban szélijei úgy hordoztatja és azt kiáltatja, hogy áruló volt. A vitéz magyar Békényi Jánosnak véle együtt fejét vötték, Rákóczi Lajost nyakon vágták, kicsinyen múlt, hogy fejét nem vötték.

Epitaphium Michaelis vajvodae:

Hic jacetillo ferus, latro merus et Nero verus;
Cacus, alrox Dacus, scelerum lacus ille valachus.
Hic qui transibis, bis terve bis et ibis. *)

1601. Székes-Fej érvárat meg veszik; lakott a török benne 57«

* Kissé oldalvást írva: Stephanus Szamosközi fecit.

esztendeig, sz. Mihály hetében vötték meg. Dúca de Mercurio volt a praefeclus belli. A sembékre üres hordókat hordottanak, azokra hánytak sövényeket, úgy mentek ostromnak.

1601. Kanizsát a némötök magok megszállók magyarok nélkül, hogy a vitézségökct — magyar olt nem lévén velők — megmutassák, a várnak mégvételét kevélycn ígérvén magoknak. Szörnyű nagy veszedelemmel és szégyen vallással elhaladnak alóla. Innen kelc amaz közmondás: Kacsó Kanyisa!

1601. Erdélyben megvervén a hajdúk Zsigmond hadát, iszonyú rettenetes dúlást, kinozást, égetést tőnek a németek, balonok és hajdúk: mind marhájokat, ruhájokat, pénzeket, barmoknak sokaságát elhozák és kihajták.

1602. A miskolczi hajdúk százan vesznek a hevesi erdőn részegségük miatt: szónoki, hatvani,egri törökök mind rajtok voltak. Ugyan fekő helyükben ütötték meg őket, talán csak heten szaladhattak el bennök.

1602. Székes-Fejérvárat a török sz. Mihály nap előtt egy hónappal is még megveszi; a benne valókat levágja circa 19. augusti, megszállotta 10. augusti.

1602. 6. augusti Báthori Zsigmond Tokajba érkezik, a császárhoz felmegyen gratia kérni, és ugyan oda fel marada, azután nem jüve alá mind hótáig. Éltig való rabságban tárták Báthori Zsigmond fejedelmet a németek a sógorsügért. Básta György regnál Erdélyben szörnyű magyar vérontás és pusztítás állal.

1602. Dobó Ferencz Eperjesen meghala Ledniczéről haza jöttében 15.septembris, eltemették Sáros-Patakon a templomba 8. januar.

1603. Patakot német császár számára foglalók. Dobó Ferencz nagy kincsét a tárházból az Erdélyre menő német hadaknak zsoldjokra fordítók.

1602. Básta György megverő Székely Mózest Fejérvárnál.

1602. 13 oclobris tájban Budát megszállják másodszor, 21. 9-bris félben hagyják a vívást. Mátyás herczeg volt a hadnak gondviselője. Pest városát mindazáltal megvovék és népet hagyónak benne.

1603. 22 januar. a tatárok a Nyírben rablának, azután oda fel a Duna mellett.

1603. 2 martii Lyszkán Básta György zsoldot kiállat: gyalognak öt forintot, lovasnak hetet. Erdélyre megyen.

1603. Erdélyből hétszáz (700) bolon kijőve; nagy kárt tőn Lyszkán, a búzára bocsátottak minden lovakat 10 maji — közel másfél ezer lovat; smertreájok támadaaföld népe,kicsinyen múlék,hogy mind le nem vágák; Egerbe abarának szökni a törökhöz, Lyszkáról (•'esztcly felé menvén, de Kassára föíkisérék őket a magyar hadak a bolonokkal kedvek ellen a generalis parancsolatjából — hatot négygyé vágónak bennük Kassán.

Ki03. A törökök, tatárok Egerbe jutának éléssel és 4 junii mindjárást rablani jövének. Szerencsről reájok kimenőnek, tizenkilencz tatárt fogának, sok barmot viszsza nyerőnek. 6. junii ezek a tatárok a Tiszántúl rabiának és 9. junii a Horváth Ábrahám hajdúi megverék őket; másfél százat vágtak le, kétszáz elevent fogtak.

1603.12 Julii Sáros-Patakra szállá a Tkessini herczeg, Bástához menvén segítségre Szakraárhoz, és a Dobó Ferencz kincsét ismét clvivék, hogy a hadaknak fizessenek. Básta György néhány nap múlva Erdélybe megyen másodszor és az országot ismét occupálja; megvervén Murza, a Hadul vajda hadnagya Székely Mózest, és a vele való török, tatár ellenséget, ő maga is elvesze augustusban. Básta György nem volt a harezon a németekkel. Nagy drágaság lőn Erdélyben.

1603. 21 novembris. Hatvan várát megadák a törökök hitre a felső táborbelieknek; a benne való török mind Szolnokba mene, voltak harmadfél százan.

1603.14 napjától fogva decembernek igen lágy és meleg idő lőn mind decembernek a végéig. A jég a Bodrogról mind elmenc.

1604. 11 januarii Jakab János az olasz új generalis Kassán, a magyarországi német és olasz praesidiariusokat béhiván fegyveres készülettel Kassára, a templomot elveszi erővel a keresztyénektől, és mindjárást misét mondat benne Dominica 1. post Epiphanias. A városbelieknek meg nem engedi, hogy predikáltathassanak. A keresztelést is megtiltja cs a megholtaknak keresztyéni ceremóniával való eltemetésüket. Szabó György házánál egy vasárnap prcdikállani kezdőitek volt az oda gyülekezett keresztyénségnek; de a király képe Jakab János de Bclgiojosa ágyukkal akará reájok ronlatni a házat. Szabó Gyöygyöt megfogván, minden marháját elfoglald és clpecsétlé: volt rajta 25 hordó bort és háromezer forintot.

1604. Aprilisbcn a Bodrog és Tisza úgy mcgárada, hogy lizesztendőtül fogva nem volt ilyen árvíz.

1604. 6 augusli hallatik, hogy Jakab János a kassai generalis Magyarországban közönséges persecutiot akarna az imperator akaratjából indítani.

Ez időtájban egy astrologus, helvetiai Sebaldus Brandinus, a romai császárnak és az austriaca famíliának szerencséje és velök együtt az imperiumnak jövendő átlapolja felöl, az ő jövendő mondását kibocsátó, mely ím ide alá meg vagyon írva, mivel részszerént Magyarországra is tartozik:

Valicinium sive divinatio fulurorum, promanans ex conjuncliono planetarum, Sebaldi Brandini helvelii ab anno 1604 usque 1623.

Verissimum est partira ab oraculorura divinorum delectione, partim ex infallibilibus verae astrologiae fundamentis desumlum vaticinium de imminente ecclesiaslici et politici status mutationc multarum in Europa, pracsertim Germaniae provinciarum ab anno 1604 ad annum usque 1623 deductum, et ad oinnes rouaani imperii proceres et ordines üdelissimae praemonitionis causa conscription per Sebaldum Brandinum ex Helvetia, purioris malhcraaticae disciplinae artificcm.

Anno 1604. Frnstra hominum sortes explorat, qui astra non consuluerit. Ut a romanorum imperatore juxla illud: „a Jőve princípium[44] hunc meura sincerioris astrologiae discursum exordiar: dicam, quid ipsius Majestati cum suis fratribus et cognatis brevi annorum spatio sit spectandum. Et primum formidabilem terrae incursum annis futuris 1605 et 1606, imo multarum civitalum, propugnaculorum, castrorum et arciuni occupalionem Hungária tota superior pracsertim experitur, terror plebis ingens érit, et subditorum a suo caesare defectio, unde ipsi caesari ob majoréin animi moerorem mors non longe aíl'utura. Cujus dignitatem et sucessionem in regno unus ex fratribus affectabit, sed frustra; imo Dii sphaerarum erranles, el tolus syderum positus huic lineae ex sangvine superiorum cacsarum procrealae interitum, et provinciarum translationem in alium longe ignobilioris sangvinisperegrinumquc principem minatur. Reliquorum in Austria et Styria viventium status propter exercitatum in chrislianos lyrannidem et alia graviora deliclaeritanno 1607. omnium get-

maniae principum miserrimus. Quotidiana enim Turcarumincursione, crudelitale, devastatione ctincolarum in perpetuam servitutem abduclione omnes illaeregiones desolabuntur ita, ut istis in locis Salvatoris dictum adimpleatur: Eodein modulo, quo mensi fueritis, remetietur vobis. Et Salamonis: Vae terrae, cujus rex puer velfatuus est.

Secundo: Italiae status mihi perlustrandus venit, in qua caesaro ct pontifice detnortuis, tantao erunt seditiones, turbae et inteslinae caedes, ut nisi Hispániáé et Galliae regionum ope sublevenlur, verendum sit,'ne tota nobilitas italorum fundilus subvertalur. Sed novo pontifice creato, florebit regni tranquilitaset divulgabunlur Cleinentis octavi pontificis consilia adversus quosdam romani imperii proceres; de quibus tarnen hoc nostrum tempus non tacet. Interim magnus Hetruscorum dux itemque Parmensis a Simoniacis iusidiis hujus novi pontificis et cardinalium sibi consulto caveant.

Ad Galliam me converto, cujus statum, hoc rege vivente, aslra pronunciant moderatum et placidum.

Audientur tarnen in eo anno 1606.horribiles in proximis Germaniae partibus terrae motus et montium quorundam disruptiones, quae sine dubio magnatum dissensiones ob dignitatem in quosdam collatam ex invidia exortas pronunciant. Hie rex, romani imperii sceptrum,demorluohoc caesare,variis technis,imo palainpostea persvasu ct consilio nonnullorurn Germaniae principum flagitabit, sed inutiliter ct cum damno belgicae nationis, quae ipsi suas vires frustra pollicebilur. Nunc in Germaniam redeo, cujus conditio — indagatur -- imperio erit plane formidabilis. Duorum enim superiorum planetarum conjunctio in sagittario facta, quibusdam principibus electoribusimo universae Germaniae populo, imprimis autem Misnicae nationi mutnlionem religionis et alia non levia pericula porlendit.Et revera erit magnum Elecloruminnovi iinperatoris creationc dissidium; quidam enim ex ccclesiasticis valde favebunt vei regi Francorum, vei familiae auslriacae,vel domino Bavariae, seculariuin autem voturn inclinabit polissimum ad partes regni Daniae; nonnullorurn ad ipsum Electorein Saxoniae, cujus electionem vehementer urgebuntvelOrdines et ipse rex Poloniac; et erit sane eo tempore ejus nominis authoritas partim propter septemvirulem dignitatem, partim obdivitias, quibus ipse saxo omnibus imperii principibus antecellit. Quod si fatale foret, vol rex Franciae ycI Daniae — nullatcnus ex Germaniae ducibus elige-

retur, — non tarnen sine sangvine et caede multorum, imperii romani regnum est occupaturus.

Moriente caesare romanorum moritur simul et rex Bohemiae,*) ex cujus obitu omnibus istius regni ordinibus gravissima calamitas, privilegiorum et libertatis amissio, item reipub. totius conquassatio imminebit. Tres enim Germaniae de vetustissima generis prosapia oriundi priDcipes, ex diversis et contrariis Bohemiae procerum votis postulati, saxo nimirum, bavarus et austriacus hujus regni sceptrum sibi adscribent; hinc variis in locis exuslionem et inflammalionem pagis, eversionem urbibus, depopulationem agris, et devastationem praediis sunt illaluri. Pacis tarnen legibus et conditione aequa, inter hos tres principes conventione facta: regni diadema Duci Saxonum ex antiquo ejus cum hoc regno inito foedere manebit.

Novo caesare crealo (sit quicunque velit) novae leges — úti fit — exoriri solent. *) Itaque fiet, ut mutató romanae ecclesiao cullu, plurimi reformatae Germanorum religioni (uti vocant) nomina sua sínt subscripturi. Hoc tempus Jesuitarum ordini in Germania plane est lethale; ut qui sibi fuga mature non consuluerit gravissima pericnla sit initurus. Ordines Austriae, quibus invitis romanae ecclesiac ritus contra datum promissum foil oblrussus, isto periculoso servilutis jugo se liberabunt et pristinam Augustanae Confessionis iidem in templa ac scholas iterum introducent.

Jupiter ingressus signum Geminorum et cum Mercurio ac Sole junclus, quod circa annum 1610 continget, duci ejusdem Bavariac ingcnii virlutibus excellent, mutationcm pristinae religionis itemquo majoréin dignitatis eveclionem praedicit. Vetus et anliqua simultas palatinorum Rheni et ducum Bavariae, quae hactenus in unius bonilate delituit, turn tcmporis graviter recrudescet; consilia cruenla, machinationes et insidias invicem molientur, donee conjunctis ab utraque parte copiis, per sangvinolentum confliclum negotium, de ijuo disceptatur, novo caesare auctoritatem suam interponenlc, componalur; domus Brandenburgica anno 1607. caveat sibi ab incursione barbara polonorum crudelitate Prussiam all'cctanlium; facile enim totam hanc provinciam pulchcrrimam incuria et negligentia

*) Oldalírás: Mathias moritur a. 1619,
Oldalirás; 1619.

amittere possunt; dubium siquidem nullum est, (|uod rés Poloniae — rege praeserliin in periinacia sua persistente — nd arma tandem deveniat.

Idein rex quorundam sni regni procerum sentiel infidelitatem ex inita cum suspectis in vicinio habilantibus principibns amicitia ortam. **) Scd proh dolor! quantam rerum omnium penuriam et caritatem circa liunc annum 1(507. et soquentem annum uni versa senliet Romania, potius conticere malo, quamin recensendo hoc miserrimo patriae statu morari diutius. Probos autem et optimos quosque praemonitos volo, ut in tempore de frumenlo in annis fructiferis sibi prospiciant.

Exoptata jam dudum a Belgis et Hispanis pax, utrinque bonis conditionibus a caesaris növi bonilate tandem stabilietur, et sic in omnibus inferioris Germaniae provinciis tranquillilas publica denuo eU'lorescere incipiet; séd ex mala Hispanorum a cunabulis ad perfldiain educatorum malit in non diu pax illa durabit; donee ex justissima et promerita Dei vindicta obstupendas scortationis, crudelitalis et impietalis suae poenas (quas anno 1623. quando superiores duó planétáéin signo Leonis congregabuntur)certissime experiunlur et Deo coelorum et turcae Asiae regi cum magna totius orbis terrarum admiratione ex professo dederint.

Anno 1611. episcopus salisburgensis novos non admodum sibi optatos hospilcs in Archiepiseopatu suoexcipiet, *) quorum Studium érit depraedari rusticos,etquidquid subditi ex pastu pecorum lueri currassent, de industria depraedare, nonnulli exprimariis tributum implorabunt a canonicis et clericis, et sic multorum gazophilacia evacuabuntur, imo ipsius quoque episcopi aerarium a spoliatoribus non lutum érit; jussu tandem növi imperatoris per Bavariae ducem expellentur. Idem annus 12. reliquor. Pontificior. senatui propter varias aslrorum consfellationes érit admodum invisus.

Nam expulsis ex Germania Jesuitis quidam ex imperii proceribus conabuntur etiam ejicere monaebos ordinis Francisci, quos qui-

**) Oldalírás: 1619. 1020. Post conflictum ad Homonna trés magnates poloni literas dánt ad Magnificum Dominum Generalem Georgium Rákóczy.

*) Oldalírás: Anno D. 1619. impletiim per Ungaros cum Bohemis.

dem Capucianos appellant, séd intercessione Pontificis dabitur eis longius dogendi spatium, ex qua occasione desolalam romanae ecclesiac (Idem Herum denuo restaurare laborabunt, séd fruslra.

Ad iinem dum properat meuin valicinandi stúdium, cupio universo populo cliristiano laetabilem et gloriosam victoriam, quam de turcico exercilu annis fere 1614. et 1616. felicitate prius inaudita sunt rcportaturi, praenunciare. Circa hoc tempos enim hostis christianitatis ingenles mililum copias ex omnibus suis provinciis conseribet, cum quibus in has Germaniae partes magno impetu irruet, et quidem primo cupiens pátriám nostrain funditusevcrlere. Nccquidem primo aggressu respondebit volís evenlus. Totam dein Hungáriám, Slavoniam, Croatiam, Carinthiam et Styriam percurrent devastantque,venientes usque ad superiores Austriae plagas; ubi Itomanorum Imperator exercitu equitum et peditum selectissimo ei obviain resislit, et conflictione facta, tantas in turcicum militem edet strages, quantas pro redimenda patriae libertate et sumta de hoste lyranno ob dominandi libidinem ullione, sat laudabile érit.

Ez valiciniumnak és jövendő mondásnak igazságát a következendő idő ide alább, ha megtekinted, elégendőképpen megbizonyitja,csak az idővel együtt figyelmezz a meglőtt példákra, lassan lassan mint megyen elő ennek igazsága.

1604. Rudolphus császár országgyűlésre hívja a magyarokat. Háthori István után sokat praktikáinak hogy Ecsed várából kihitegelhetnék, mivel ő tőle igen tartanak vala, de ő is igen eszén jár s azt mondja vala: Elmennék a gyűlésbe, ha E cs e d vára e 1 j δ-η e velem. Az ország a gyűlésre felmenvén, arliculusokat ira. Az országnak hazajövetele után pedig ilyen arliculust irának ország hire és akaratja nélkül.

Articulus vigesimus secundus.*)

Poslremo siquidein Majestas sua Caesarea atque Regia tum ex lidedigna relatione, tum verő ex binispersupiadictum Serenissimum Principem, Dominum Mathiam Archiducem Austriae et fralrem suum

*) Oszvcvetendö a Corpus Juris 1751 — beli, nagy-szombati kiadásának 642. lapján levő 22. t. czikkel és az arra tett jegyzéssel.

char isaimum, snae Mnjestati transmissis snpplicationihus eorum, qui gese poliorem stalumn et ordinum Regni Hungariae pariéin indigilarunt, non sine admiral ioné, tanquain rém hactenus inusitatam et plane novam, displiccnter intellexit, quidnam illi de lurbatione ipsorum religionis, ademtione suarum Eclesiarum et provenluum, ac submotione ministorum verbi, sive concionatorum suorum, tam scriplo quam oretenus ejus Serenitali exposuerunt et explicarunt; atque insuper ab ejus Serenitate intercessionem ad sacram Mattem suam Caesaream ac Regiam, eum in finem demisse flagitarunt, ut omnibus per suam Majeslatem rcstitulis, in liberó suac religionis excrcitio permanero, illoque frui et gaudere queant; qui tarnen ab ejus Serenitate requisiti et admoniti, neque scriptum suum, qui se illius participem facéré cogitassent, proprio suo nomine subscribere, neque cujus religionis sint, profiteri, quasve Ecclesias et proventus sibi ademptos esse questi sunt, explicare voluerunt; sed circa generaliasoluinmodo persistentes, hand facile a concepta opinione sese dimoveri passi sunt, et per hoc publicos hujus Dietao tractatus non modicum retardarunt, caeterisqnc fidelibusregni statibus etscandalum et malum exemplum prebuerunt. Quod quidem sicut suae Majestati Caosareae Regiaeque gratum esse non potest, ita quoque sua Mattas recordari nequit, quod illis per suam Mattem in praetensa eorum religione aliqua injuria irrogato, vel aliquac Ecclesiae aut earum proventus, in bonis praesertim eorum propriis et aviticis, eis ademptae fuissent; non sua Majestas Caesarea super obnubilatis eorum praetensionibus, sese ullo modo resolvere valet, praesertim quod existimet, illos aliquam cum liberis civitatibus Regni, quae sacrae coronae et suae Majestatis Caosareae tanquam inclyti regis Ungariae peculium sunt, collusionem, in urgendo novae religionis exercitio habere. Cum autem sua Sacratissima Caesarea Regiaque Majestas, instar duorum quondam progenitoruin et praedecessorum suorum, tam Imperatorum Románomul, quam verő regum etiam Hungariae felicium recordalionum, sacrosanctam calholicam romanam fidem et religionem sincere proliteatur, illám quoque in regnis et proyinciis suis, ac praesertim in hoc suo Hungariae regno, ad laudem et glóriám omnipotenlis Dei, ex tot falsis opinionibus et seclis erulam, ubique florere et dilatare cupiat, ac ex dobito regiminis officio pro virili eliain lueri et defender satagat. Idcico Majestas sua Sacratissima, nutu proprio, deque

regiae suae polestatis plenitudine, lam sancli regis Stephani, hujus gentis liungaricae apostoli, quam vero omnium alionim divorum quondam Hungariae regum, suae Majestatis praedecessorum decrela, constitutiones et articulos pro praefata sancta catholica romana fide et religione, quovis tempore praeclare et pie edita et evulgata, non secus ac si de verbo ad verbum praesenlibus literis inserta et inscripta esscnt, hoc speciali suo articulo, dementer ralifical et confirmat, ac ne deinceps in generalibus praesertiin et arduis regni tractatibus et diaetis, alicui religioni ad remorandos el inlerrumpendos publicos tractalus quovis colore el praetextu, impune movere liceat, benigne statuit et serio decernit: ut contra tales inquietos rorumque novarum cupidos poena a diy s quondam regibus Ungariae in eisdem decretis et articulis statuta, confestim procedatur, et caeteris in exemplum irremissibiliter puniantur. Datae Pragae, 1604. die — mensis maji.

Szörnyű nagy háborúságot és romlást hoz ez az art.culus az országoknak és sok tanácskozást szerze. Az ország protestál, hogy az articulust nem acceptálja, sőt a státusok a császárnak a pecsétes articulusokat viszsza küldék; mivel a Diaeta eloszlása után írattatott volt ország hire nélkül ez 2‘2-ik articulus.

* 1604. Júliusban Básta Erdélyből kijőve; Jakab Jánossal Kassán elvégezé, hogy ő indítsa el az persecutiot, ő pedig fölmegyen hadat gyűjteni, hogy alá jöjjön melléje segítségre. Azután Kassáról fölmene Pozsony felé hadat készíteni és gyűjteni, hogy a megirolt articulust az ország protestaliója ellen, fegyverrel exequálják.

1604. 10. augusli a magyar hadak gyűlnek a zsold kiállásra Jakab János mellé császár számára. A hajdúság is igen megyen reája. A hajdúság felől pedig ily vélekedésben valának: De csak a hajdúknak adjunk zsoldot, mind atyjokat anyjokat levágathatjuk velök, ha a zsold mellett szabad nyereséget is adunk nekiek. De megcsaló őket ez vélekedés.

1604. 15. augusti. Rakamazra gyűlnek táborra szállani a hadak mindenfelől.

A had gyűjtésben és indulásban Jakab János mind azt tetteti vala, hogy az ország javára igyekeznék, Gyulát akarná a török kézből megszabadítani. Ezért jó szível mennek vala a táborba fizetésre. De mérög vala alatta.

1604. 18. augusti Jakab János de Belgiojosa a kassai generalis kiszállván Kassáról Tokajba éré, hogy Rakamazhoz menne a táborba; de egy néhány nap mnlva Kassára viszsza téré.

Ez Jakab János indulásában ilyen omen esék. Mikor ki akar indulni a kassai házából, a lovasok oda gyülének. A korona-zászlóval a zászlótartó a házból kijőve és a kassai piaczon a ház előtt megálla. Azonban a ló tapodni kezd és tekergeni alatta, és nagy búsulva bészágulda viszsza a generalis házába; és mikor ott is szöknék a zászlótartóval aló, a korona-zászlónak a nyele vagy fája megakada a bóthajtásban, ketté törék és a zászló a földre leesék. Ebből eszébe vehette volna, mint jár, ha akarta volna.

21. aug. két zászlóalja katona szállá Lyszkára, viszsza jővén Rakamaztól, hogy nem mustrálta meg a király képe. Ez idő alatt Pethe Márton is a magyarországi Locumtenens a Rudolpbus császár Patens Mandátumával alá jő Pozsonyból, hogy a több szabad királyi városokban is a templomokat elvegye.Maga is a Locumtenens Patens Mandátumot készitött vala, hogy a maga authoritásával is ugyanazon dolgot véghez vinné az országban; mely két Mandátumok Lyszkán akadának kézbe, mint ide alább megláthatod.

9. septembr. ismét másodszor Jakab János Kassáról alá jőve Tokajba 2 óra tájban déljcst; igen erőlködik a templomot Tokajban elfoglalni és elvenni a város népétől; de Ruber György tanácsából nem engedőnek néki, noha a tanácsbeli embereket a bíróval együtt igen fenyegeti vala. Állhatatosok és erősek levének a tokajiak. Látván a regale brachiumot a keresztyén magyar urak, mint a tekintetes és nagyságos Báthori István, Bocskai István és a többi, látván a feljövő vezér basa is ezt az alkalmatosságot: levele által a magyar nemzettel való frigyöt igen kezdé jártatni; csak azért a nagy szükségtől és veszedelemtől kénszerittetvén, hogy mind a kél császár ellenségük ne lenne, a törökkel frigyöt kötének.

11. septembris Rakamazhoz szállá táborba Jakab János. A magyar hadakat megmustrálván a király képe,arra erőltette,hogy a zsoldot fölvevén, úgy esküdjenek meg neki, hogy valaki ő neki ellensége és valakikre viszi, azok lesznek ő nekiek is ellenségi.

A magyar hadak eszökben vészik, hogy: „latet angvis in herba“ megjelentik az uraknak (Báthori István vala a főtanács) Jakab János kívánságát, kiknek iniqua conditionak tetszék. Azért meg nem es-

küvék a hajdúság az ő kívánsága szerént, hanem úgy: hogy hívek lesznek, ha törökre viszi őket. Mert a király képe praetexlusa a vala, hogy törökre viszi őket és Gyula várát akarja megszállani.

1604. 12. septembr. Pestből a magyarok a vezér basa elölt kijönek, porral elvettetik és pusztán hagyják. A török Esztergom segítségére jő vala, melyet Básta György megszállott vala, hogy a magyarok az ő tanácsát eszökbe ne vennék.

Hatvanból is kijönek és török száll belé. Veszik vala eszökbe, hogy Jakab János nem jó dologban törekedik.

19. 7-bris szörnyű vörös rettenetes nagy égbeli jegy mintegy hadi kerek sátor mind az egész föld fölött látszik éjjel, és hajnalig tart szinte. E chasmának *) csudálatos voltán az világ álmélkodé és szivében rettege.

26. 7-bris Lyszkán Pethe Márton akaratjából, Pethe László a templomot és parocbiát elfoglalván, a prédikátornak (R. et Clar. Paulus Szántai) búcsút adnak, és jesuiták vitetnek ketten a parochiába. Pater Gregorius Vásárhelyi és Paulus Bezerédi, kik angyali jámborsággal és szelídséggel képlak ámítják vala elsőben a községet; de azért az ő uraságokat nem hagyják vala porba esni: legkissebb kívánságok is igen nagy parancsolat vala és el neinmulik vala.

Pethe László midőn e dologban munkálkodnék Lyszkán, hogy hamarább elhajlana a község, mivel ugyan consiliariusa is vala az imperatornak és a magyar hadnak campestris generálisa, ezt jövendőié Lyszkán, kifakasztván a mérgét: „Hat esztendőt vetek — úgymond — neki határul, és ennek a ti hitötöknek e világon még csak a hire sem marad meg.“Eztis mondja vala a persvasiora:„Jobb, ticsudáljatok másokon,hogynem mint mások csudáljanak ti rajtatok.“

1604. Pethe Márton de Hetes, a Locumtenens Lőcsére mene a császár Mandátumával, kóré a várostól a templomot, de meg nem adák neki. Mikor pedig urgeáíná a dolgot, fenyegetné őket,

*)A légtünemények e neméről így ir Humboldt a,, Kosmos“! kőt. 159. lapján: Oer Anblick feueriger Meteore hatte die Alten auf die Idee von Spalten und Risse» (Chasmata) in der Himmelsdecke geleitet; mit Cotta így bővít ki: Diese Spalten wurden aber nur als vorübergehend betrachtet; statt dunkel zu seyn, waren sie erleuchtet und feuerig, wegendes hinterliegehden, durchscheinenden, entzündeten Aethers. Aristól, Meteor. II. 1.

és a tanácsot megrekesztötte volna egy házban, kénszerítve, hogy engedelmesek legyenek a templom megadásában: megharaguvék rajta a község, házára mene, kővel béveré a szállása ablakait, és rút szégyenvallással kiszalada Lőcséről.

Jakab János Ecsedbe készül kémlelni: micsoda állapotban legyen Báthori István? kelljen-e tőle félni vagy ne? Mert olt feküszik vala a pásztor a bokorban, a kitől a vadak rettegnek vala. Az úr eszébe vevén a dctfgot, fő ember szolgait (kik sokan valának) mindenfelől béhivatá Ecsedbe, drabantit megszaporitá, és Jakab Jánosnak izené, hogy örömest elvárja, ha oda akar menni hozzája. Elmene Ecsedbe, és elálmélkodék a számtalan udvar-népen ésfö-fö népeken. A fö nemes népek székben ülvén, néhol a gyalogok között kezeket fogja vala és kérdezi vala: ha ez e az úr? Végre bémenvén a várba az úrhoz, köszönté; az úr nem kele fel előtte, veszteg üle. Ebédre meg marasztá és megvendéglé. Az ebéd után pedig kér vala az úrtól kölcsön császár számára, (a nervust akarván kicsalni); de eludálá az úr a praktikát, mondván: Látja kegyelmed, énnékem sok udvar-népem vagyon, ezeknek minden hóra meg kell fizetnem. Jakab János kijővén Ecsedből, azt mondá: „Nem nagyságos úr ez ember, hanem nagy herczeg![44]

1604. Jakab János a váradi német haddal Szent-Jóbot elfog·-« ’ lalja Bocskai Istvántól. Itt mutatá ki Jakab János kicsoda az ő törökké, a ki ellen táborba szállott t. i. a nagyságos Bocskai István. Ezen megörüle Jakab János, Bogy Szent-Jóbot clfoglalhatá, és Kereki alá bocsáta nyargalókat, hogy kérjék a császárnak, és ha meg nem adnák, tehát megszállják, ágyúval lőjék és ostrommal is meg vegyék. i i

Ezt a táborban való hajdúság meghalló, hogy Konczin a váradi kapitán Szent-Jóbot elfoglalta és megvötte, immár penig Kerekít is megnyargalták és megszállották: megtudák ezért, hol halász Jakab János és mit akar, ezt mondván egymásnak: „Nem török vár Szent-Jób, sem Kereki, hogy azokat vészi meg és azokat szállj a meg. Más a dolog, nem tréfa ez, módot kell ebben találni, ideje már a tromfot megütni.“ Ilyen tanácsot tartottak vala pedig a persecutionak módja felől. A török birodalomnak szomszédságában leg szélén kezdjük el — úgymond — a persecutiot, hogy valamiképpen megbúsulván a

magyarság, a török közibe ne szaladjon és valamit ne indíthasson; hanem a generalis Jakab János onnan alól indítsa fel őket, innen felül pedig Básta György legyen rajtok, hogy se egyfelé, se másfelé ne szaladhassanak. Ez veszedelmes hálót velék utána Magyarországnak, ki nagy sok esztendőktől fogván a maga nyakán viselé a török és tatár fegyvert, hogy — — — egyéb országok békességben nyughatnának. A praktikában pedig mind az olaszok \ valának fők. Az Isten ez álnok tanácsot nézi vala és elő bocsátja vala, hogy jót hozna ki belőle — megszabadulást.

Ez időben a magyar keresztyénség minden külső emberi segítségtől megfosztalott vala. Nem vala kire szemeit oltalomnak okáért függeszteni; csak sóhajtunk, bánkódunk és az Istenhez ő Felségéhez fohászkodunk vala. Sem várainkban nem bizhalunk vala; mert az ország házaiban mind idegen praesidiariusok voltának, gyalogok és lovasok; sem hadainkban nem, mert az ország és nemzetség ótalmára sehol egy csöp had sem vala.

Finis s i t Libri Primi.

LIBER II.

Isteni segítség kezdetik.

Azért a hajdúkat fölébreszté és felkölté az Isten, kik követeket bocsátának Bocskai Istvánhoz, hogy tractálnának véle. Egy köz helyre ménének a mezőn a kapitányok Bocskai urunkhoz: Német Balázs, Lippai Balázs s. a. t. megesküvének Bocskai Istvánnak a hivségre, hogy mellette lesznek mind halálig in vindicanda libertate patriae et religionis — a nagy keresztyén uraknak tanácsokból. Bocskai István urunk is a hitnek és a megromlott Magyarországnak hajnal csillaga föltámada és megesküvék nekiek, hogy gondjokviselő leszen. És itt végezék el,mint bánjanak a Jakab János hadával.

13 és 14. octobris hó-pénzt ad Jakab János a hajdúknak — estve későn gyértyánál is olvassák a hó-pénzt. Éjszakára kelvén,

az egész magyar hajdúság éjfélkor felüle a mezőben; a kapitányok megmondok a hadnak, Jakab János miben praktikái, és kérék a hajdúságot, hogy pro patria et fide vonjanak fegyvert ellene, és az egész had reá hajla.

1605. 15. oetobris a hajdúság éjfél után, midőn Kereki alá menne a Jakab János és Pecz János hada, a tanácskozás után mellesleg eredvén vélök, midőn szinte olyan hoszszan nyulának el mint a németek, egyszersmind oldalról egész végig nekik sivalkodénak a németeknek, erősen harczolának és levágák a némötöket Diószegnél. Pecz Jánost megfogák és Kerekibe fogva vivék, melyet meg akarnak vala venni. 2600 lovas slésiai fegyveresek és lánczok vesztek.

Jakab János Pethe Lászlóval futva szalad viszsza Váradról: a hajdúság utána vagyon űzőben, szörnyen űzi de nem érheti. Dcbreczen felé várják vala, de a ^kalauzok Szolnok felől hozák el; így menekedénck meg. A magyarországi praesidiarius fegyveresek: sárgák, vörösek, zöldek s. a. t. valónak velek.

24. octcbr. Tokajhoz érkezik a futó Jakab János estve későn, és hadaival általjö a kompos hídon, Pethe László is vele, *) és a deszkát utánok felszedeti mindjárt, mert igen fél. A ráczok oda által sötétülőnek és maradónak.

25. octobr. jó hajnalban Tokajhoz érkezék a hajdúság, és a ráczokban számtalan sokat levágának a Tiszán túl. Tokajból ágyukkal igen lövének a hajdúkhoz a németek, de mivel nagy köd vala, semmi kárt bennök nem tehettek. A ráczokban a Tiszába is sokat őzének és sokan (el) vészének.

26. octobr. Paulus Bezerédi a jesuita elszalad: kanavácz köntösét és kalapos süvegét levetvén, szűrbe öltözik, estranggal hozzája övedzi kocsis módjára, köz süvegöt nyom a fejébe, és Bényére állal az oldal útra és Szepes felé tartja a ló száját Lyszkáról. Pater Gregorius Vásárhelyi egy néhány nappal megint az előtt Lelcszre illanta. Lökhöz száll Boccskai István táborba.

27. oetobris Lyszkára érkezik Ladányi Gergely egy néhány hajdúval; Hegedűs Mathé a Locumtenens ispánja házát el prédáljak:

*) Oldaliráss Inseralur Ladislai Pellie colloquium Lyszccnse post fu-» gam et discessum.... Elmaradt.

a ládákat fölvagdalván, mindeneket kiforgatnak és a ruhákat, pénzt, ezüst marhát elviszik. E házban a széljelhányt levelek és papirosok között mcgtaláltatik a Rudolphus császár pecsétes Mandátuma és a Pethe Márton váradi püspök és Locumtenens pecsétes Mandátuma cum subseriptione el sigillo authentico; melyekben serio parancsolták mindketten: hogy a templomok mindenütt a p — nak megadattassanak; akarták elboronálni, hogy nem volt a császárnak hírével. Kecskeméti Tiburtius János hozta volt alá ez Mandátumokat, de mi végre ő maga tudja csak.

Jakab János Kassáról Szepes várába szalad: Tarjáni Demeter reá szállja a várat, szörnyen lőteti, de meg nem veheti.

29. octobr. Káliót megadják Bocskai Istvánnak.

Jakab János feleségét a hajdúk utában elérik, megfosztják.

31. octobris Kassát megadják Bocskai Istvánnak Lippai Balázs és Német Balázs által; a némötöket kiküldik belőle. Ugyan ezen héten Szendrőt is megadják Német Balázsnak, a némötöket kiküldvén belőle.

Szádvárából is ugyan akkor kimennek a németek és pusztán hagyják féltőkben a várat.

7. novembris Tokajt megszállják a magyarok és sánezot vetnek alatta.

14. novembr. alá jő Básta György a magyarokra a Duna mellől tizennégyezer magával. Losonczhoz szállá táborba, és vakmerőül Német Balázs kevesed magával lévén Ozsgyánnál megharczola bolondul velők, megvereték és maga is foglylyá esék — nagy kínnal ölték meg. Lippai Balázs eléggé kéré és tartóztatá Német Balázst, hogy kevesed magával az ellenségnek ne menjen, és ne tegyen kárt sem a fejedelemnek, sem az országnak, sem a hadnak sem magának, de temere ugyan neki (mene.) No, itt mondhatták: neki Balázs. *)

28. novembris Básta megütközik Edelénnél a Bocskai hadával, és megfordula a had Básta György hada előtt, mert stratagemával csalá meg.

30. nov. Bocskai Gönczre szállá táborba, a hajdúság melléje

*) Oldalírása az írónak: Mulla inserenda de slrenuitate militum hanga - rorum, securitale ducum, contcmplu honi consilii Barcsaiani el slralagematc l i o s l i s E l m a r a d t .

gyülekezők, Básta pedig Szendrő felé tére fel a német táborral és Szendrőt viszsza veszi.

Jászóvárát a bolonok és ráczok, hitre bocsáttatván, földulják.

2. decembr. Nagy-Idához szállá Básta táborba, egy éjjel ott hála és a falut — elmenvén — megégeték.

3. decembr. Kassát Básta György megszállja, lőteti, nagy kárával.

7. decembris elszáll alóla és minden hadával Eperjesbe szaladó, mert a fejedelem hadától megijede.

9. decembris a fejedelem Bocskai István magyar hadaival. törökkel, tatárral Gönczröl elmegyen Kassára, és hadai a nemötökkel igen csatáznak Scbösön; egy éjjel egy néhány százat megégetének — fegyvereseket — reájok gyújtván a falut, erősen vágák, ölék őket nyargalván az égés alatt.

10. dec. Tokajból kiütének a némötök a sánczra, igen raegcsatázának a magyarokkal. A némötöknek a színe itt künn vészé: Elias a strázsamester és a profotz; a többi bészalada a várba.

1605. 6. januar. Lippai Balázs Kassán megölelik a Kátai Mihály szállásán: Senyei Miklós, Nagy Albert ölék meg,és a harangláb mellett eltemettetik.

10. januar. ágyúval kezdik a magyarok Tokajt lőni.

24. januar. hallók, hogy a németek Szakmárt megadák és kimentek belőle; laktak benne negyven két esztendeig — az útban levágattanak a fejedelem híre és akaratja nélkül.

E napokban Bocskai István a hajdúságot az országban széljel elbocsátá telelni, és mikoron egész Filekig és Nagy-Bányáig eloszlottak volna: innen alkalmatosságot vön Básta György arra, hogy Tokaj várában Buber Györgyöt megsegítené és Tokajt éléssel megtakarítaná.

Azért 12. februarii 1605. Eperjesből kiindulván, alá megyen Tokaj segítségére, mihelyen a fejedelem ugyan azon napon Kassáról Sáros-Patakra jött volna. A német had Gönczre érvén, a várost feldúlók, sok embert ölének meg; ezenképpen Hejczen, Szántón, Szerencsen, Mádon szörnyű dúlást, éktelen fertelmességet cselekedének, és minden éléssel megrakodván Tokajba ménének. A Tokaj alatt levő őriző vármegye hada a német tábor előtt elszaladó. Tokajból a németek zsákmányra jövének Tolcsvára, és a hajdúktól

tói megveretének — a Básta hada féle. Tolcsvánalól megindították, Lyszkónál alól is mind űzték és hullatták őket.

Patakról mintegy ezer lóval eleibe ménének csatára a német tábornak; éjszaka Mádon alól a német strázsára ötének, de sokan levéli a németek, nem birának velők.

Tokajban Básta György egy néhány nap mulata, és az egész környékből: Tarczalról, Iíereszturból, Mádról, Zomborról számtalan búzát, bort, barmot takarita a várba. Azután Lyszkára szállá minden hadával táborba, és harmad napig tanácskozók olt, ha megszállja-e Patakot vagy ne? A tanácsban Horváth Györgyöt hivatja, Patak állapotját megkérdezi. Nem lőn módja a megszállásban: egy az, hogy lövő szerszámokat hagyott vala a fejedelem benne; más az, hogy téli idő vala, és a hostátot megégették előtte; harmadszor, mert a fejedelem hada minden felöl gyülekezik vala, és igen fél, hogy megütik Patak alatt. Azért Patak mellől elmene, hogy a fejedelem után menne. A fejedelem Vásárhelynél általkele a Bodrogon, és Horaonnai Bálint tanácsából a Bodrog-közről Patakba viszsza jőve; kinn Básta György igen meghábordodék elméjében, és igen kezde tartani a cunctator fejedelemtől, mint Hannibal Fabiustól; mert nem tud vala ellene mit cselekedni, és rókának mondja vala.

Homonnai Bálint Vásárhelynél eleibe szállá Básta hadának, ki Huszt felé igyekezik vala, és Erdélyben a fejedelem háta megé kerülni ; de féle mind a hadaktól, mind a vizek megáradásától, és Eperjesbe viszsza mene nagy égetéssel. Oka viszsza menetelének ez lőn. A bolonok egy praedikátor foglyot vínek Bástának, kit csak akkor fogtak vala, kitől azt kérdó Básta: miért lőnek ily igen a várakban? Feleié amaz: „Egyért lőnek, hogy ez jegyre minden felől a fejedelem hadai induljanak a nagyságod hadával való harczolásra.“ Ezen megijede Básta, és úgy indita hadát Eperjes felé.

Básta György Eperjesben néni mere maradni, hanem minden hadával Pozsony felé erede, hogy kimenjen Magyarországból. A hajdúság mind utána lévén, a Liptóságon igen üzék, kapdosák őket; Pozsonynál pedig igenlevágák hadának egy darabját, és így ki pironkodék Magyarországból a korbácsos hajdúk elöl. Jakab János még az előtt elszökék, mikor Tarjáni elmeno Szopos vára

alól. Semmi mezei praesidiariusi nem maradónak Magyarországban Rudolphus császárnak.

De Georgio Basta ex Ungaria Stephani Principis armis pulso anno 1606:

Ne fuge, sta Basta, sta, ne fuge, sta bene Basta!
Séd fugis et vasla tua copia sternitur hasta,
Copia non casta, miserorum sangvine pasta.
Te pariter Basta perdat male vasta catasta.

1605. 1. martii Rhedei Ferencznek megadja Ilonorius Tanhnuser János Filek várát, maga is Bocskaihoz hajla.

1605. Nagy-pénteken déljesl három órakor tiszta lévén az ég, nagy csudálatos menydörgés lőn, mintha sok agyúval lőttének volna Kassa táján, és a zendülés minden felé meghallatott Szcndrő felé, Tokaj felé, Lyszkára: Szepsiben szép veröfény volt, semmi felhő nem volt.

Bocskai István magyarországi fejedelemmé tétetik az országtól, Szerencsen való gyűlésben 17 die április. *)

Nos Stephanus, Dei Gratia Hungariae, Transylvaniae Princeps et Siculorum Comes etat.

Adjuk emlékezetre mindeneknek ez mi levelünknek rendiben: Mivelhogy az Úr Istennek a volt kedves és kellemetes akaratja, hogy a magyar nemzetség elvött szabadságoknak feláilatására a boldog emlékezetű eleinknek szokások szerint fegyvert fogjon, és legelsőben is minket választott volt arra, hogy ez dicséretes dologban elő mennénk: melyben az Úr Isten az ő szent nevének tisztességéért és megromlott hazánknak megszabadulásáért minket megáldván, ez elmúlt szent György havának tizenhetedik napjára egybongyülvén Szerencsre országunknak szükséges dolgairól végezni, holott egyenlő akaratból minden rendbeliek megtekintvén hazánk mellett való fáradságunkat és nagy költségünket,ugyan azon hónak húszadik napján Urckká-fejedelmökké választónak. Mely választáskor nyújtónak és adának kezünkbe közönséges gyűlésekben végezett articulusokat, könyörögvén nekünk, hogy azokat mind magokért és maradékjokért kegyelmesen acccplálnók, erősítenők,

*) Amik itt következnek, Pray, Katona és mások közlölték.

javallanók, és azokra fejedelmi engcdelmiinket adnék. Mely articulusok rendszerint így következnek: *)

Urunknak ő felségének első articulusában való kívánságát a mi illeti, végezte az ország: hogy Eperjes városát, kiben az ellenség vagyon, hadával megszállván, megvétesse; mely várost álgyuival Isten segítségéből ő felsége megvevén, a benne lakozóknt (kik megérdemlik) hitetlenségeknek erős büntetésével büntesse meg; ha az ő felsége álgyúit reá várja, tehát ő felsége, in toto, az egész várost deleáltassa, mint Argentina régentén deleáltatolt Atillától.

Minthogy Tokaj várában benne az ellenség, végezte azt az ország: hogy azokat Zemplény, Szabolcs és Ungvár ir.ogyékbon lakozó urak segítségével rekeszszék meg.

Váradot, Bihar, Szolnok és Kraszna vármegyék az urakkal öszve rekeszszék meg.

í Iluszt várában levő ellenséget is Máramaros, Szakmái·, Bercg és Ugocsa azon szerént rekeszszék meg.

£ A mi az ő felsége második articulusában való kívánságát illeti: Minthogy az ellenség hazánkban vagyon, és azt is értette ő felsége bizonyos atyánkfiáitól, hogy a felső vármegyékben vannak olyak, kik feltámadtanak ellenünk, találjon módot ő felsége benne, azokat mint szállíthassa le, és az ellenséget kövesse ő felsége hadával.

3 A mi a harmadik articulust illeti: Minthogy urunkat ő felségéi választottuk fejedelmünknek, azt ő felsége tudja, hol szükséges szolgálatja a tatárnak, szolgáltasson ő felsége ott velek; mely tatárokkal ő felsége kcrültesse el Magyarországot, ne sanyaritsák ennél is inkább a romlott országot. Rendeljen pedig ő felsége a tatárok mellé bizonyos kapitányokat, kik zabolán hordozhassák őket, úgymint Bosnyák Tamást, Dúló Gergelyt és Jotay Benedeket.

*) A Fiscale Archívumban levő hiteles egykorú példányban ide van igtatva a hozott törvények szokott bevezetése is: A r t icu l i U n i ve r-sorum Statuum et Ordinum Regni Hungariae in Gc-neralibus coruin Coinitiis ad diein 17. mensis április an ni 1606. Cassoviam in diet is el continue ti ve cél e-bralis conelusi.

A mi a negyedik s ötödik articulugnak kívánságát illeti: Noha az ország felette igen megromlott és megégeltetett az ellenségtől, mindazonáltal hazánkmegmaradásáért ígérünk ő felségének e hadaknak continuálására minden füst után, a mint tavalyi esztendőben voltának a házaknak a számok, két két forintot, de úgy, hogy a holott meg égették a falut, tehát az olyan felöl megígért contributionak felét, az az egy-egy forintot adják meg, holott pedig az emberét levágták, azok semmit ne adjanak.

A mi a téli egy-egy forint contributiot illeti: azok a kiket illet az exigálása, késedelem nélkül exigálják és adják a perceptornak kezébe, mely perceptort ő felsége rendel a mostani contribulionak bészedésére.

Zolyom és Hont vármegyebeliek (míg Isten megszabadítja őket az ellenségtől) felét adják mega két-két forintnak; a szerént azok is, kik törököknek hódolnak, a régi szokás szerént.

E mostani contributionak exactorát, minden vármegye rendeljen olyan atyjafiát, ki késedelem nélkül szolgáltassa feléta jövendő pünkösd napjára; a másik felét pedig a következendő szent Jakab apostol napjára szolgáltassa a perceptor kezébe.

A felöl pedig ő felsége urunk coritinuálja a győzedelmes hadakozást. Ajánljuk magunkat mind urak, mind nemesek, hogy személyünk szerént lovagokkal, gyalogokkal készek leszünk felülni ő felsége mellé mentői jobban lebe'; kérjük is ő felségét, hogy a győzedelmes hadakozást continuálja késedelem nélkül.

A hatodik articulust a mi illeti: Hogyha olyan nemes személyek vagy városok találtatnának, kik hitetlenségnek nótájában eshetnének, azoknak jószágok cenfiscáltassék, hoc declarato, hogy ha valamely nemes embernek vagy városnak pénzen vött szőlője vagy egyéb öröksége volna valamely urnák földén vagy határán, afféle örökségnek a pénze, a min vötték, ő felségére száll, de nem az öröké, az is úgy, ha a notóriusnak atyjafia nem volna; mert az atyjafia hozzá válthatja a fejedelemtől ha a földesur engedi. Ha pedig a földesur afféle notóriusnak donált volna olyan örökséget, nem ő felségére, hanem in donantem regrediál.

Ha pedig ő felsége bírni akarja a pénzen vött örökséget és az ő felsége udvarbírái elhagynák parlagului, és az olyan szőlőket három esztendeig negligálnák mivelni: a földes uraknak szabad legyen

pénz letétel nélkül hozzá nyúlni. De míg míveli, tartozzék a dézmájával, (ha más megveendi és mivelendi) a földes urának és egyéb proventusával; agy pedig, ha nem szabados az örökség. Ila pedig a földesurő felségét nem akarná patiálni, szabad legyen a földes urnák pénzét letenni, a mint vötték volt az örökséget, mert a proprietas a földes uráé.

Ha valamely vármegyebeli atyánkfiái találtatnának olyak, kik ő felsége hivsége mellé akarnának jöni, és azoknak az ő felsége alattvaló vármegyékben jószágok volna, de az ellenség miatt nem jöhetnek, és alattomban azért országunknak és ő felségének igazak, addig míg 5 felsége hada felérkezik, azoknak jószágok ne confiscállassék. Λ kiknek pedig jószágokat eladta vagy elígérte volna (úgy mint híveknek, igazaknak) abból is módot keressen ő felsége, hogy restituáltassék.

A mi a hetedik articulust illeti: Miért hogy a szabad városoknak Isten segítségéből jobb része ő felsége hivsége mellé hajlott, kiknek lövök barmok ugyan megmaradt, — kik mellé rendeltettenek Szathmár-Nómet'ny, Nagy-Bánya és Debreczen — azokat illeti az álgyu alá való barom és szekér adás. Az urak, nemesek, jobbágyoknak a kétféle hadak miatt mind lövök barmok elveszett, az álgyu alá való barommal és szekerekkel régi szokások szerént nem tartoznak.

A mi a nyolezadik articulust illeti: Minthogy országunk igen megromlott o két féle had miatt, ő felsége zabolázza meg a vitézlő rendet, hogy az élés hordók, kalmárok és mindenféle kereskedők szabadon járhassanak, és rendeljen δ felsége élésmestert a mely varmegyékből lehet; a tábor élésből meg ne fogyatkozzék, hogyha az élésnek ára megadatik, kinek gondviselésére rendeljen ő felsége bizonyos élésmestert.

Hogyha a hajdú vitézek malmokat elvagdalnának, a féléknek kezek elvágattassék; a kik pedig falukat szántszándékkal égetnének, azok megégettessenek.

A hidak és utak mindenütt megcsináltassanak. Debreczen, Várad, Kalló contribuáltassék, azonképpen Báthor, ha a régi privilégium szerént valamelynek exemptioja nincsen.

Országul könyörgünk urunknak ő felségének azon: Minthogy Sáros vármegyebeli atyánkfiainak házok és minden örökségeknek

jobb része az ellenségtől tűzzel emésztetctt meg, ő felsége az eperjesieknek házokat úgy mint hitetleneknek nekik adja, hogy épülhessenek romlásokból, és akik okai a hitetlenségnek a városbeliek közül, az olyakat méltó büntetéssel büntesse meg.

Az élés hordó szekeresektől se vámot, se harminczadot ne vehessenek.

Ezt is végezte az ország: hogy az ur és nemes rend, a mely vármegyékben derékképpen lakik, onnan tartozik személyében felülni ő felsége mellé, de más vármegyékben való házaitól nem tartozik személyétől lovast bocsátani, hanem csak jószágától a vármegyéknek felvetése szerént.

A mi illeti a tisztviselő és egyéb féle esztendős szolgát, similiter et inhabiles: abból accomodálja az ország magát a régi constitutiohoz, és a szerént üljenek fel és vitézkedjenek a nemesek.

Item: A mely jószágot urunk ő felsége valakitől olyantól, a ki sem némettel együtt ellenünk nem hadakozott, sem országunknak vagy ő felségének ellensége nem volt és nem vétett, ez disturbiumban elfoglalt vagy elfoglaltatott, eladott és elígért volna is, azoknak a kiktől elfoglaltatott, megadassék. Akiknek pedig pénzek, marhájok elvétetelt, akarmi névvel neveztessék, vagy várban vagy városban, vagy pedig falukon, azok a híveknek ex facto megadassék, ha ugyan vannak. A kik pedig azon hitetlenségben maradnának^ felsége szabad azokkal és azoknak jószágokkal marhájokkal.

A mely olyan híveknek pedig jószágokat ő felsége valakiknek eladta volna, avagy valamely hatalmas elfoglalta volna ez disturbiumban, és azok ez jövendő pünkösd napig meg nem eresztenék, in nóta perpetuao infidelitatis convincáltassanak, kivevén azokat a jószágokat belőle, kiket ő felsége a szolgáló rend köziben osztott volt; hogy most azok oda fel hazánknak szolgálnak, és nincsenek az országban, míg a had viszszajö és ő felsége újabban végez velek, legyenek exemtusok az articulustól, hogy valamiképpen a szolgálat tói meg ne idegenedjenek országunknak nagy kárával. A hol pedig elvölt pénzeket, marhájokat, a kiknél jelen volna és meg nem akarnák adni, az olyan contumáxok in minori potentia régi országunknak törvénye szerént, et insuper in refusione damnorum dupli convincáltassanak. Mely contumáxok ellen minden vármegyék-

ben levő vice-ispánok, statiin et de facto solummodo ad prímám certificationem,exmissionalis nélkül csak házoktól is, abscissis omnibus juridicis remediis,kimehessenek és exequálhassanak ; ha a vice-ispánoknak engedetlenek lennének, a főispánja minden vármegyének segítséggel lehessen.

A mely czímeres nemesek városokon laknak, azok is tartoznak a vármegyével együtt felülni személyek szerént; hogy ha nem akarnák cselekedni, azoknak a czímer-ievelek corruáltassék, és ezután ne élhessen nemességével — kivevén Debreczent belőle, kinek erről privilégiuma vagyon, és tartozzék az ország előtt producálni.

Végezte oztis az ország: hogy az urak és nemes személyek udvarházokra és majorokra, azonképpen az egyház-rendek házára, semmi féle vitézlő rendnek ne legyen szabad szállani feje vesztése alatt; a kik pedig cselekednék, megtalálván a generalis kapitánt, kit ő felsége rendel, az articulusnak rendelt büntetésével irrcmissibiliter büntesse meg.

A keresztyén prédikátoroknak, kik evangelicusoknak mondatnak, az holott azelőtt quartát adtanak, ott cnnekulána is quartál, az holott decimát, decimát adjanak régi szokásunk szerént.

Végezte aztis az ország: hogy urunk ő felsége minden végházaiban főrendek közül bizonyos kapitánokat rendeljen, nem hajdúk közül, hogy inkább a végházak táján való uraknak és nemeseknek jószágok ne pusztillassék.

Kassában is ő felsége rendeljen az urak közül egy generálist, mely igen szükséges volna.

A mi az ő felsége utolsó arliculusának kívánságát illeti: Noha az országnak nagy pusztulása vagyon, mindazonáltal hogy ő felségének is jobb alkalmatossága lehessen a hatalmasok compescálására, megígértük ő felségének az ezer kék gyalogot esztendeig megtartani, kik ő felsége mellett continue legyenek. Mely ezer gyalognak az öt százát rendeltük hogy az vármegyékben lakozó urak és nemesek és minden rendek tartsák, kiknek megtartására mind ő felsége, mind pedig urak és nemesek jószága hasonlóképpen rólassék meg

A más ötszáz gyalogot a szabad városok a melléjek rendelt varosokkal együtt, úgymint: Debreczennel, Szathmárral, Néme-

tivel, Bányával és Váraddal tartsák meg. E városokat a tizenhárom szepesi városok segítsék meg; de hogy ő felsége bizonyosabb gyalogokat fogadhasson, az ezer gyalognak fogadására az ország az ő részéről és a városok is ő felségének készpénzül adják kezéhez.

Minthogy ő felségének is hasznosabbnak ítéljük, az országnak is jobb, végeztük: hogy a máramarosi sónak százát három forinton, mint régen járt, most is adják.

Ezen is könyörög az ország ő felségének: hogy ő felségen lengyel királyhoz és a respublikához bizonyos követeket rendeljen, mert az is igen kívántatik, miért hogy sok nyomorúsággal és háborgatással illcttetnek az ő felsége hívei a lengyelektől.

Végeztük azt is: hogy a szökött jobbágyok, mind várakból, városokból és minden helyekből a holott találtatnak, a szökött szolgák az szerént, mindjárást a régi szokásunk szerént és törvényünk tartása szerónt megadassanak mindenektől. Ha mely városnak pedig ez ellen privilégiuma vagyon, producálja és abban tartassék.

A mely nemesek városokba futottanak volna és végházakban volnának, tartassanak meg régi szabadságokban.

Ha ennekulána akárminemü renden levő vitézlő népek közül valamelyek szentegyházat feltörnének, avagy fertöztetnének, azok megégettessenek.

Ha valamely hajdúk találtatnának, kiknek sem zászlójok, sem kapitányok, sem ő felségétől, sem generalis uraktól levelek nem volna, azok megfogassanak és megbüntettessenek.

Miérthogy a káptalanok requisitorok nélkül nem lehetnek, végezte azt az ország: hogy Homonnai Bálint uram a leleszi conventben két nemes személyt és egy nótáriust rendeljen, kik az Ungvármegye elölt és ő nagysága előtt megesküdjenek, azonképpena szepesi káptalanban rendelt két nemes személy és egy nótárius az ott való vármegye elölt. A jászai conventben azon szerént.

A leveleknek taxája mind az ő felsége cancellariáján, mind káptalanokban, e mostani időhöz képest fizettessék. Mikor pedig esendesb állapotba jutand országunk, az régi királyok szerzése szerént és országunk rendtartása szerént exigáltassék.

Mi azért tekintvén minden renden levő híveinknek méltó és igaz törekedéseket és kívánságokat: ez feljül megírt, minékünk mutatott articulosokat szőrül szóra vétek és fogyatkozás nélkül leíratván,

minden részeiben javallottul«, acceptáltuk, erősítettük, és azoknak megtartására kegyelmes engedelmünket adtuk, és a mi fejedelmi szónkra ígérvén magunkat, hogy mindeneket, valamik az arliculusokban írván vannak, minden punctaiban és részeiben mind magunk megtartjuk, mind pedig minden rendbeli alattunk való híveinkkel megtartatjuk. A mintis acceptáljuk, erősítjük és javalljuk ez mi levelünknek erejével és bizonysága által. Datum in Libera Civilale nostra Cassoviensi die vicesima *)mensis raaji, Anno Domini millessirao sexcenlesimo quinto.

1605. májusnak tizenhetedik napja tájában ilyen csuda dolog esik. Apádfalvánál az égből mint egy nagy hordó füst szállott alá, és a apádfalusi erdő meggyulott, a nagy nyers fák és a föld is füstölögve égett közel két hétig; ugyan ekkor az égben ágyulövések és trombita szók hallatlanak, nagy seregek látlattanak. A nagyságos Báthori István Kis Farkas nevű fő szolgáját elbocsátó látni az apádfalusi erdőre, és égve találta, és nagy csuda dolgokat látott és hallott. Egy ősz emberrel is beszélett, ki azt mondá Kis Farkasnak: a te uradnak alamisnálkodási kedvesek az Isten előtt, de menj el haza, és mond meg uradnak, hogy a mely titkos bűnben él, térjen meg, mert hamar időn meghal. Közvélekedés, hogy angyal volt.

A reliquiákattestamentomában átok alatt az ecclésiának hagyó, hogy deákokat promoveóljanak, rabokat szabadítsanak és szegényeket tápláljanak; de Forgács Zsigmond és Dóczi András violáiéi« a teslamentomot.

1605. 25 julii kilencz és tiz óra közölt estve a tekintetes és nemzetes Nyir-Bálhori István Ecsedben meghala. Ötszáz esztendőnél több ideig darált ez família. Az ősz embernek izeneti így bételjesedék. Ez Báthori Istvánt az Isten sokféle ajándékival látogatta volt. Az igaz religionak articulusit fundamentum szerént jól tudta, bibliothecában igen gyönyörködött, költségével esztendőnként a religio propágálósára és oltalmazására sokakat promoveált. Hatalmat, becsületet és nervust is a mellé Isten neki elegendőt adott. Országot, nemzetséget, mindenek fölött pedig az ecclesiátés igaz keresztyénséget igen szerette, és egy szóval: fűit acerrimus üdéi et libertatis

*) A fenidézett hiteles példányban e törvény kiadása napja 25. májusra yan téve; ezen kívül a lényegben különbség nincs.

patriae defensor. Kiért sokan hazánknak gonosz akarói noha csak veszteg ült a keresztesi harcz után várában, igen tartottanak tőle, és sem hazánk ellen, sem az ecclesia ellen sokáig derekason az ő vírusokat nem merték nyilván kifakasztani; a mikor pedig Jakab János által kiönték is, az ő hasznos tanácsából orvosoltalék mega felséges Bocskai István fejedelmünk által.

1605. A felséges Bocskai István Erdélybe megyen, és Medgyesen ország fejedelmévé választaték.

1605. 9 octobris Báthori István eltemettelik a Báthori-templomban. Báthori Gáborra száll Ecsed vára. A fejedelem Bocskai István is olt Ion a lemetségen, kijővén Erdélyből minden hadaival.

1605. 12 octobris a Zemplén vármegyebeli nemesség személyek szerént felülvén, Lyszkára száliának, várván a fejedelmet hogy általkeljen a Tiszán Patak felé.

1605. 14 octobris Bertzelnél csinálának hajókra hidast, ott kele által a fejedelem. A hadakat penig Lutznál költözteté által, és Filekre bocsátó fel az országot meghajtani.

1605. Esztergom várát a töröknek adják meg a németek a magyarokboszszuságára. Homonnai Bálint Érsekújvárat lőteti és ostromol tatja.

1605.26 octobris hallók, hogy Érsekújvárat, Lévát és egyéb várakat a németek inegadának a magyaroknak.

28. octobris a fejedelem Patakról Szerencsre ment, onnan a Rákos mezejére, és 12. novembris a vezér basa a török császár akaratjából, (ki Bocskai Istvánt hitvös atyjának fogadta vala) a görög császár koronájával megkoronázd, és megajándékozó a ráczországi koronával 13. novembris. Egy botot és kardot is ktilde a császár a fejedelemnek, negyvenezer forintra becsülik a kettőt. Láttam és kezemben is volt Tokajban mind kellő, mikor a fejedelem testét Erdélybe vitték temetni — Rimái János komornyika Balthasar Búrja mutatta meg.

1605. 14 die novembris Váczról a koronázat után a fejedelem a korponai gyűlésbe megyen.

Rákóczi Zsigmond erdélyi gubernátorrá tétetik Erdélyben.

1605. Midőn Korponán az országgyűlésében a pacificationak conditioit és poslulalumit disputálják: az idő alatt a császár tanácsa commissariusokat bocsát Komáromba, kik titkon elküldék Caesar

Gált Budára Aly basához, hogy tractát indítson a magyarok nélkül a törökkel, és mindenféle ígéretekkel és adományokkal a törököt arra bírja, hogy a magyar nemzettel kötött frigyet elbontsa.

*Summa legationis magnifici Caesaris (*a//i(ila\'i) a spéci a-hilihuset magnificis Ernesto et Joanne a Molarth, et Adolph o ab Altban, commissartis caesareis, ad illustrissimum Ahj has-ítani Badensern, Comaromio expediti\ continent replicattones et responsa cum eodem hassa, nitro citroque habil a, fidelil er ex lingva turcica, propriaque ipsius bassae, ex ore legali rap-tim excipient is, descript ioné translata.*

Quoniam dictus internuncius dominorum commissariorum Caesar Gallus, non expectalis literis salvi passus et publicae fidei, ex improviso ettemeritate se Budám conlulit, humaniter nihilominus ab illustrissimo Aly bassa, nunc pro tractatu isto pacis, a supremo vezirio cum plena inslruclione et aulhoritate relicto, exceptus, ac in hospicium deductus, tandem solenniter in aulam Budensem ad hassam introduces, primum literas credentionales commissariorum praesentare jussus est; tandem summám breviler bassa his verbis denotavit.

Scripta ipsius bassae translata ex turcico.

Domini commissarii Principales Comaromio haec scribunt:

Nos cum proceribus ac magnalibus regni Hungariae, cumque serenissimo rege Bocskaio, totum pacis negotium in optatum perduximus finem — Stephano Illyésházio nobis pro obside dato, quem jam nostro caesari misimus — cum ipsis omnes pacis condiliones finaliter et integre conclusimus, restat tantum pacis nobiscum incundae ratio. Magnilicis Dominationibus vestris puram bac in re veritatem scribimus et Internuncium misimus, qui quidquid loquetur, nostra verba sunt, et quidquid concluserit, idem est, ac si nobiscum couclusissent. Hoc et bis similia clare scribunt

Respondet Itassa acta literal credentionales eoinanissarlommi·

Serenissimum regem et principem Dominum Bocskaium, universosque et singulos regni Hungariae procereset magnates, et oιηnes ipsi subjectas provincias potentissimus et invictissimus imperator noster, in manum, potentem suam protectionem, et curam singulärem accepit, ac firmissiino jure jurando íideliter ac diligentcr eosdem protecturum ac defensurum obsignavit. Ad nuda ac simplicia verba vestra pacem vobiscum inire non possumus; ut de bis certiores — quaevos dicitis — fieri queamus,a serenissimo domino rege Bocskaio, literas sigillo et manus propriae subscriptione firmatas adferri, et ex fidelissimis a latere ipsius dominis consiliariis, qui nobiscum huic tractatui intersit, praesentem esse necesse est, cum quo collalis consiliis, communibus votis et suíTragiis, ex ipsius voluntate et nostra censura, de pacis conditionibus concludemus.

Pacem porro omnimode in optatum finem jam esse perductam, multis juramentis et variis coloribus verborum legati confirmarunt. Ad quae omnia nihil ille rcspondit, praeter verba prius a nobis reccnsila.

Iterum proponit legatus germanorum.

Nunc — inquit — exercitus caesarei numero et apparalu sunt instructissimi: a sacratissimo Papa, a duce Florentino, et ab Imperio múlta auxilia, una cum ingenti pecuniarum summa advenere, ac pro capto Strigonio Pontifex romanus summa animi indignatione est commotus. Rex Poloniae nobiscum est. Frater carnalis regis Dániáé in castris adest. Aut oblatae paci consenties, aut tu vinceris. Multus ab utrinque sangvis elfundi debet, ac plebs misera funditus deleri, aliud nihil effiieietur. Nihilcminus noster Caesar ad pacem foedusque vobiscum ineundum animum suum induxit, ob idque per nos, si vobis placuerit, hanc legalionem instituit.

Respondet ad haec ily Itassa.

Potentissimus et invictissimus — inquit — imperator noster neque sumptibus, neque militibus subfidiariis indiget, ac neutrum eorum

ab quoquam flagitat, qum alios quos convcnit, tam sumptibus, quani copiis auxiliaribns javat. A tanto temporis spatio, quod scitis, vobiscnm, et quos lu enumeras, simul cum omnibus bella gerimus, cum vires genlis hungaricae vobis fuerunt adhuc adjunclae; ac si ita sors tulerit, in posterum etiam eodem modo belligerare vobiscum non rccusamus. Cum a vobis arxStrigoniensis capta est, binis vicibus triginta millia hominum in oppugnalione amisistis; nobis verő Deus est misericors, etiam si rex Poloniae vobiscum consenserit — is semper manibus nostris subjecius est — quid vos nuper cum decem millibus cozacorum adjuverit? Boriam regni ejus partem in pulverem et cinerem redegimus. Si his similia quaerere perrexerit, plura etiam inveniet.

Replicat legátus germanorum.

Quod proceres Hungariae se vobis subdidere, causa ejus haec fűit. Cassoviae antea pro negolio religionis controversia quaedam saborla fuerat, séd cum illi a rcligionemajorum suorum et parenlum radicitus imbula nequaquam discederc voluissent, imo in illa pertinaciter seindurare contenderent: caesarnosler hoc ubi animadverlit, requisitus a proceribus et magnatibus regni, hanc illis culpam jam condonaverat, illisque in gratiam receplis, omnem controversiam sedaverat; séd interim videntes hungarorum primates, tam indesinentem unius post alterum cladem et mortem, atque ditionum suarum acmiserae plebis tantam calamitatcm, quae a Üocskaianis hajdonibus illis quotidie inferebatur, et quod efficax maledictio in his omnibus sacratissimi noslri caesaris eos apprehenderit, ne unicum quidem verbum Bocskaio proferre concessum est, séd unanimi consensu omnes simul ad fidelitatem noslri caesaris Herum rcdicrunt.

Respondet Aly bassa.

Ecquidnam mali quaeso, inquit, proceres Hungariae a potentissimo imperatore nostro passi sunt, ob quod turbati, aversa facie rursum ad V03 defecissenl? Ant quo melu quave timoris causa perculsi sua vobis rursum collá subderent? Sin autem de magnatibus nunc primum dcmorluis loqueris, ii talcs fuere, quipost cnrsum prosporae duntaxat forlunae se converterunf, nunc vobis, úti sors temporis

fcrcbal, se adjungcnles, quos Sigismundus Bathori violenter in verba vestra jurare cogens, veslro se subdiderunt iinpcrio. Talium verő mors in cmolunientum potentissimi ac sacratissimi imperatoris noslri et serenissimi regis Bocskai prosperos successus,Iaetiorcim|ue eorum progressuin peropporlune conligit.

Nunc autem omnium, quae in hisce confinibus sunt, arcium, inviclissimi imperatoris noslri, mililumque stipendia in illis meronlium, supremuscnpitnneatusmeae fidei est commissus, in quibus plus quam viginti millia selectorum et expeditissimotum militum sub imperio meo relicta sunt; quantiscunque auxiliaribus copiis Serenissimus rex Bocskaius indiguerit, severissime mihi in mandatis datum est, quod ad prímám requisifionein ipsius, pracsto üli sim, suppetiasque I'eram. Ac insuper hoc moinento — ut videtis — supervenil cursor a supremo vezirio, qui quinque millia tartarorum et duó millia janizerorum advenisse mihi certo adtulit; praeterea versus Cassoviam eliam nova auxilia denuo expedivimus.

Proponit Iterum legátus germanorum

Quia — inquit — video illuslrissimam dominationem vcstram, de coníecta cum serenissimo rege Bocskaio pace prorsus dubilarc, ego, quo majorem verbis meis lidern adhibeat, formám etiam el módúm proferre possum, quibus de pace inter nos terminata convention fuerit. Regnumnamque Transylv. imperator noster Bocskaio tradidit,cum quo etiam ipse conlentus est,reliqui Hungariae proccres in prioribus suis locis et conditionibus permansere. Coronam, quam nuper illi supremus vezirius dedit, nostro imperatori misit; regiam dignitatem, quam aílectare videbatur, post se posuit, ac laleni conatum voluntatemquo prorsus deposuit, atque sicuti antea, nunc etiam servitio imperatoris nostri se addixit.

Replicat bassa ad haec isto modo.

Ast — inquit — nequaquam tu mihi persvadere potoris, quod verbum serenissimi domini regis Bocskai semcl ore prolatum, ac tani polentissimo et invictissimo imperatori nostro, quam etiam

illustrissimo supremo ejus vezirio promissum, duplex et dubiosum esse queat; siquidem nullum ipsius postulatum coram invictissimo imperatore repulsam patitur, quin tarn de sumptibus, quam etiam copiis auxiliaribuspraesto illi sit. Cum autcm tot pulcherrimorum regnoruni adeptione ad tantum regiae dignitatis fasligium ascenderit, ac cum invictissimo imperatore nostro foedere constant!, paceque durabili connexus, cum tutorem ac protectorem habeat: quomodo ego verbis veslris (idem adhibere possim, suam Serenitatem tarn sua sponte, ac sine omni rationabili de causa, manum vobis porrexisse, perpendens identidem, quantis injuriis, damnis et calamitatibus Tua Nos Serenitas afFecerit; et quod sola Transylvania funditus tolies eversa deletaque, relictis hisce regni Hungariae fertilioribus et populosioribus ditionibus, contentus foret? Sicque dimisso exercitu el armis depositis, collum mrsumvestro jugo subderet, nisi in memóriáin fortassis revocaverit, quanta scilicet beneficia vobiscum hisce diebus praestiterit; quasi vero tam frigidae memoriae sua Serenitas esse poset, ut immemor sit facinorum et cladium veslrac genii a suis illatorum. Et quod május est: factu impossibile arbitror, quod tanta bonaadepta, nisi inevitabilis necessitas coegerit, manibus suis extorqueri palialur.

Videos autem Caesar Gallos pads conditiones jam esse perfectas turcis nequaquam persvaderi posse: aliis technis remaggredi tentavit, et sic dixit.

Novcrit — inquit — illustrissima Dominatio vestra, gentem hungaricam tam esse infidam et inconstantem, quod quidquid cum suo naturali acsolennitercoronatoregefecerit,multo magis vobiscum — videbit vestra illustrissima Dominatio — hoc ipsumfacturacst.Ideo illuslrissimaniDominationem vestrain obnixe peto,utipsis poslhabitis,pacom nobiscum inire dignetur, et quidquid a nobis postulaverit, ea sine face et defeclu nos praestituros spondemus; et his dictis ad genua manusque procumbentes obsecrarunt et obtestati sunt — addentes — solummodo nos, inquit, cum illustrissimis Dominationibus vestris ac genie turcica pacem inire queamus. Quidquid injuriarum et calamitatum gens hungarica vobis intulerit, debitores earnm vobis nos

esse, ac in manibus retinere nequaquam patiemur, duplicem pro una quaque vindictara de illis sumpturi.

Nam ut uno verbo vestra illustrissima Dominatio rem totam capiat, sibique persvadeat, nnnquamex utraque parte pax cerla et constans constitui et pcrmanere poterit, neque hic tumultus opportune sednri, quamdiu inter nos gens ista hungarica in hoc statu pcrmanserit.

Bassa ad haec respondet.

Potentissimi — inquit — ímperatoris nostri nostrumque omnium jusjurandum genti hungaricae praestitum tale est: quoadusque ipsi a nobis secessionem non fecerint, neque nos olTenderint, interea nobis nedűm ipsis nocere, séd ne maiam quidem cogitationem contra illos concipere praesumemus.

Homini in vita, üde ac religione juramenti nihil praeclarius esse poterit. Vos gentem hungaricam tarn in religionis libertate violastis, quam aliis etiam bonis privastis. Sub invictissimo et potenlissiino imperatore nostro Septuaginta duarum nationum diversis legibus et religionibus utentium homines reperiunlur, ex quibus nulla gens in sua religione turbatur. Nos hungaris nihil injuriae inferre conabimur; si ipsi nobis nil tale mercntibus injuriam fecerint, a Deo ipso, justo omnium judice, dignam vindictam recipient.

Replicat iterum legátus germanorum.

Orcdat — inquit — illustrissima Dominatio vestra, Bocskaim» regem jam dudum iidelitati nostri caesaris se addixisse, vei his ralionibus: Nam cum primum arces et praesidia annis superioribus christianorum armis e veslris rnanibus recuperata, ab hungaris resliluenda petivistis . variis ipsi tcrgiversationibus et dilationibus usi, nequaquam vos voti compotes fecerunt; nec mirum, síquidcm ne in postcrum quidem vobis ea reslituent. Praesidium Novae Arcis, quod Archiepiscopalc dicilur, ex voluntate et concessione nostra hungarorum manibus assignatum est quod tamon nunc quoque in

nostra potestale liabemus. Thomas siquidcm Bosnyák ejus pracsidii praefcctus, caesari nostro sesubjecit, et ut semol dicam, certissimum cst, hoc praesidium nostrum esse. Ipsi vero ejus modi arces et praesidia lurcaruin manibus deinhabita, nunquam vobis restiluere volunt, nos aulem ea omnia, quae a nobis anlea fuerunt posscssa, ilerum restituemus; saltern modo pacem nobiscum constiluere non dedignemini.

Bassa ad haec respondit.

Praesidia — inquit — de quibus loquimini, laus Deo sit, nunc omnia nostrae jurisdictionis sunt, et invictissimus imperator persvasum habet, nostro ea imperio subjecta esse. Cur igitur esset necessarium, eadem a vobis vei petere vel accipere? Caeterum ut causa oaruin arcium vel tantillum nos a fide seinel hungaris data reccdamus, nulla voluntas nobis est. Quod si Valentinus Iloinonnai et Thomas Bosnyák vestri regis fidelitati se addixerunt, gladius potentissimi et invictissimi imperatoris noslri super illos aeque ac super rcliquos hostes erit. Cum tarnen nos ccrto certius sciamus, Valcnlinum Homonnai dies noclesque aequaleni in omnibus occasionibus nostro imperatori, nobiscum operám navare, eamque semper fidelissime praesliturum firmissimo multoties jusjurandi sacramento se nobis obstrinxisse. Sed brevi videbilis, quod quidquid nobis lain de foederis et amicitiae inter nos initae ralione, quam de negotio arcium coram nobis dicitis, omnia in confusionem faciei vestrae redundabunt.

His acceptis[9] adtalem se viam legatus germanorum convertit.

Spondco — inquit — ego illustrissime bassa, nomine dominorum commissariorum, quod quocunque die de pads conditionibus inter nos convenerimns, finibusque rogni Hungariae turcarum cl tarlarorum subsidiarios exercitus eduxerilis, omnes arces el praesidia, quae antea polentissimi imperatoris vestri fuerunt, nunc aulem in nostra potestatc habomus, oinues eas et singula illico manibus vest-

ris resignabimus. Hoc aulem anno efficiemus, ut imperator noster, vestrum imperalorern in filium sibi adoptet genuinum. In cujus testimonium, donativam illi pecuniam, videlicet marsupialem, seu pro minutis cxpcnsis ducenta florenorum millia, quae jam Comaromii deportata nobiscum habemus, millet. Sin illant parvi aeslimabitis, ducenlis addemus adbuc alia quinquaginla millia, vei si etiam illis contenli esse nolueritis, summám trecentorum millium florenorum plenarie potentissimo imperalori numerari parati sumus.

Illuslrissimo domino supremo vezirio, quaecunque a nobis antea honoraria sen donativn annualim dala sunt, dabuntur etiam in posterum. Propter Deum et fidem vestram, animarumque vestrarum salutein rognmus, pacem nobiscum ac foedus ineatis tarn justis bonisque condfilionibus:

Excursiones et velitationes militum mutuo in confinia in posterum no sunlo; arces et praesidia sive aperto marté, sive occullis et dolosis stralagematibus miles nequaquam capiunto.

In confinibuset toto imperio viatoribús quibuscunque liber aditus et redilus permittunto.

Negociatores et mercatores cujuscunque nationis, ad exlreinos usque imperiorum et provinciarum omnium fines libere ac sine impedimento peragranto, suasque pro lubitu negociationes cxercento.

A germanis nullo unquam tempore inolcstiae et injuriae turcis inferunto, sed ne pilus quidem capitis alicui ex vestratibus cadunto.

Imperator noster, vestrum imperalorern paterno amore, hic vicissim itlnm ftliali honore invicem colunto et ainplectunto.

Aeternum foedus, perpetuaque tranquillitas inter utrosque nostrum pangunto, quod in omne aevum perinanento.

Respondet bassa.

Invictissimus — inquit — et potentissimus imperator noster sive incumbat illi bellorum necessitas, sive non, singulis tarnen annis, tot azprorum millia expendil, quot quinquc aut sex millia mulorum bene oneratorum portare possunt. Quae ergo necessitas — inquit — laut invictissimo et ditissimo imperatori, ad tantam, quam offertis pecuniolac sumraulam incumbil, ut fidem semel Serenis-

simo domino Bocskaio datam violarel? Absit hoc a nobis, fidem ne nos quidem, nedűm invictissimus imperalor noster venalem unquam habuimus! A pactis et promissis semel cum sua Serenitate factis et conclusis, ne latum quidem ungvom discedimus, et — ut jam aliquoties dixi — resolutionein super hac re vobis, dedimus. Si pax vobis cordi est, et foedus nobiscum pangere vultis, ad serenissimum dominum regem ßocskaium ite, litteras suae Serenitalis sigillo et manus propriae subscriptione roboratas adferte Si suae Serenitati ita placuerit, ut communiter de pace concludatur, nos etiam vobiscum paulatim suis modis conveniemus.

Admit Legátus germanororum.

Ergo — inquit — si tanto rigore, illustrissima Dom. veslra nos ad Bocskaium dirigit, rogo saltern, ut ad illustr. dominum supremurn vezirium certum aliquem nuncium expedire liceat, per quern animum etiam ipsius his de rebus tentare modus detur.

Respondet bassa.

Illustrissimus dominus supremus vezirius me tali cum instructione hie reliquit, ut tam de pacis istius tractatione, quam etiam in aliis negotiis necesariis, totus a serenissimo rege Bocskaio pendeam. Itaque hac de re etiam absque scitu suae Serenitalis nequaquam vobis aut eundi, aut mittendi aliquem facultatem ad supremum vezirium concedere possum. Omnino igitur vobis, tarn de hac, quam aliis de rebus, ad suam Serenitatem, siquid volueritis, eundum est.

Cum tributo tarnen, ad inclytam potentissimi imperatoris nostrae portám ingredi volentes, prohibere difficile est — quod signanter animadvertit.

Paria literarum Aly bassae Budensis ad sereniss. principem D. D. Stephanum Bocskai datarum. Ex corrupto hungarico idiomate in latinum translata.

Serenissime Rex! In omnibus bonis, licitis et honestis rebus, officiosam amicitiae meae offero commendationem, lanquam

amico fratrique benevolo. A Deo maximo valetudincm optimum, prosperosque successus largiri, Serenitati vestrae precor!

Signilicandum porro Serenitati vestrae volui, quod lectis iis literis, quas per Ahmet begum nuper ad me miserat, cum alias quasque res necessarias intellexi, turn vero, quod in illis de omnibus negoliis, quae in commune emolumentum inter nos agitantur, tarn invictissimum et potentissimum imperatorem, quemadmoduin illuslrissimum D. Supremum ejus vezirnm, atque me etiam fratrem Serenitatis vestrae benevolum, post finem Comitiorum per certum internuncium certiores se facturam clare promiserit et scripserit, unde nos in posterum saltern modo futurosrerum eventus speculamur et expectamus. Magnificnm vero dominum Ahmet begum, ex eo, quo erga Serenitatem vestram amore alficior, pro praecognoscenda ejus valetudine et incolumitate, quam visitandi gratia similiter etiam reliquorumspectabiliumac magnificorum dominorum primatum et consiliariorum, qui amici nostri sunt, ac insuper statum optimamque valetudinem universorum ejusdem exercituum sciscitandi, injurias praesentis frigoris et hycmis subire nil recusantem, ad eandem Serenitatem vestram, tanquam fratrein charissimum expedivi: praesertim vero, quo magis per eum singulis de rebus necessariis Serenitatem vestram cerliorem redderein, datis in manibus hisce meis literis transmisi.

Qui non ita pridem a Serenitate vestra ad me reversus, post cum, quo hue appulisset, die sequenti matutina, literae Strigonio statim advenere; in quibus scribebatur, legates regis germánomul duabus actuariis navibus Strigonium appulisse, Budám — inquientes — ad illustrissimam Dominationem vestram descendere volunt, eamque ibidem conveniro, itineris ducem postulant, cum quo libere descendendi facultas illis praebeatur. Haec nostrates Strigonio ad me seripserunt. Nos autem illico ejusmodi actuaria navigia vicissim pracparanles, cccc! cumin procincluprofectionis slabant, terreslri etiam ilinerc literae sunt allatae, ad quas dum respondemus, interim de repente Caesar Gallus, cum aliis aliquot caesareanis capitaneis adfuit.

Quos secundum invictissimi ac potenlissimi impcraloris nostri olticiosam consvetudinein, ac in cxcipicndis legális morcra, ab antique usitatum, honorifíce excipicntes, et in liospitium deducontcs,

landcm cum illis congressi sumus. Ubi de pacis negotio, magnificor. Joannis et Ernesli a Molart, et Adolphi ab Althan supremorum rc-gis germanici commissnrior. nomine literas nobis praesentarunt.

In quibus scriptum erat: „Sercnissimum cacsarem nostrum „cum potenlissimo et invictissimo imperatore, ac serenissimo rege „Bocskaio, procerumque hungarorum universitate, de pacis negotio „concludendi ac delerminandi, nobis plenam authoritatem dedissc, „eumque in finem expedivisse, ut cum serenissimo rege Bocskaio „et magnatibus hungarorum, de rebus omnibus neccssariis jam „confcrcníes, Ulyéshazius nobis pro obside missus ac datus est, qui „ad caesarem eliam nostrum transmissus.“

„E numero hominum nostrorum hunc capilaneum Caesarem „Galium,loco nostri ad ill. d. vestram misimus, qui quidquid dixerit, „nostra verba loquetur, ac quidquid cum ill. d. vestra concloserit, „lantum est, ac si nobiscuin concluderet“ — clare scripserunt: baud sccus ut in prioribus literis, nullo modo, nullaque rei occa-sione habila, praeter omnem veritatem, qualia verba scripserunt, nunc etiam similibus machinationibus et lechnis rem aggressi sunt.

Ego vero Serenitafi veslrae tanquam amicus sincere benevo-lus i|ualem resolutionem ipsis dederim, noster Ahmet beg cum tractatui interfuit cuinque plura ibi longe negotia, quam ut prae-sentium lilerarum modulus capere possit, agitata sint, satius esse duxi, verbis Serenitati vestrae ea denunciare, quae omnia Ah-met begum lideliter referentem Serenitas vestra exaudiat.

Summa tarnen earum, ut paucis attingam, haec fűit. Potentis-simusimperator noster,a quo serenissimumdonimumStephanum Bocs-kaiumacproceres et magnates hungaros, totumque regnum Hungariae sub lutelam alarum suar. recepit, maximoque conlirmavit jura me n-lo, se nequaquam praeter volunlatem et consensum ipsorum pácéin vobiscum aut foedus conslituturum. Vos autem asseritis pacem cum illis jam esse confectam, quod nos nequaquam credimus, verbaque vestra loco literarum sigillo munilarum hand quietare nos potcrunl, donee serenissimi dominiStephani regis literae, certique cade re commissarii ad nos venorint.

Eliamsi de conslilucndac pacis negotio vobiscum loquerer, aut de quibusdam admittendis annucrem, tarnen nonnisi in pracsenlia

illőm in fmaliter concludere poterimus. Ilaec mea ad illos resolutio fuit.

Quod me Strigonium usque saltern conferrem, indeque duos nut Ires ex nostralibusComaromium expediám, aut vero ad illustrissimum dominum supremum vezirium mittendi vel eundi fucullatem ipsis praebeam, anxie et obnixe sollicitarunt; ex quibus nulláin pene conditionem admisi, sed vehcmentiusinculcavi, quod si cum Serenilatc vestra depacisnegotio conclusum est,literas etcertos inlernuncios a Serenitate vestra mihi adferant.

Mi serenissime rex et amice! Reliquis de rebus necessariis ab Ahmet bego certior reddilus, mihi amico Serenitatis vestrae sincere benevolo, quod optimum visum fuerit, vere ac uti se res habuerit, nolum faciat.

Traclalus porro, quern in agro Pestiensi Sercnilas vestra cum supremo vezirio bábuit, optime eidem constat, quidquid Serenitas vestra eatenus dignum conveniensque arbitrabitur, nos eliam ea omnia pro rato firmoque habebimus.

Quinque vero millia tartarorum, quos ab iliustrissimo domino supremo vezirio Serenitas vestra postulaverat, ad me Serenitatis vestrae amicum benevolum sua Illustritas transmisit, literasque simul ad Serenitalem vestram dedit; hos ergo exercitus ad qnas partes mittere debeamus, vestra Serenitas me rcddat certiorein. Janizerorum etiam duo millia sua Illustritas misit, qui continuis itineribus advenlum maturantes, brevi hue appellcnt.

Rogo Serenitatem veslram, ne Ahmet begum diulius ibi moram neclero paliatur, sed quanto ocyus poterit ad me remittat.

NOTA. A mely levelet Aly basa kivan vala Caesar Gáliul, a német császár Rudolphus II. és Bocskai István között véghez ment békességről (maga még végben nem ment vala a békesség, hanem arról csak tractában valának Illyésházi István által) lásd meg rninemü mesterséggel akarák obtineálni, hogy azzal az basa előtt abutálhalnánnk. Ilyen levelet hűidének azért Komáromból a coinmissariusok a fejedelemnek, minekutána Aly basától Caesar Gál által a fejedelemhez igaz italának.

Paria literarum ad serenissimum Principem a D. Commissariis Caesarcanis datarum.

Illustrissime domine amice nobis observandissime! Salutis el ofliciorum noslrorum praemissa commcndalione....

Ex nobis rescivit D. vestra illus'.rissima,in quo statu sit traclatio foederis, quam cum magnificis commissariis, Aly bassa et Ilabil effendi tractavimus, et certe nobis constat, quod plenipotentiam habeant, quae per hominem nostrum visa est. Post multos bine inde tractatus, tandem negotium hoc eo pervenit, ut omnem bonum eventurn,Deo favente,non dubitamus.*)hoc ea de causa Dominalionem vestram illustrissimam certiorem reddere voluimus, cum promiserimus, nos nihil sineinterventu dominorum hungarorum etpraescituDominationis vestrae illustrissimae tractaturos esse, ac eadem, lam suae Serenitati quam nobis aliquoties scripserit, quod nihil magis quam tranquillilatem et quietem totius christianitatis optet, nec quidquam antiquius habeat; id nunc ex eo apparebit, si statim suos homines hue Comaromium cum omni plenipotentia, de quo eundem rogamus, in hocnegotio tractandietconcludendi miserit, praesertim ea de causa, cum aliqua perardua negotia cum ejusdem hominibus conferenda sint, quae nunc calamo committere non possuinus. l)aod si autem id ob temporis brevitalem fieri non posset, altamen speramus I). vestram illustrissimam literas nobis missurum, in quibus cum Caesarea Majestate se tractasse et conclusisse apparent, cum hoc in publicum bonum utrique parti vergat, et nullum tempus praetereundum sit; certo prominentes, hoc sine omni praejudicio fieri posse, ac de commissione domini Illyésházii non solum nihil detrahi, sed multo magis promoveri et inde argumentari, quod sicuti antea, ita etnunc omnia ex nostra parte sincere et candide tractentur. Nos autem prominentes, ad fidem, honorem et humanitatem nostram, quod homines suos omni honore excipere, nec non libere, pacifice et secure cum omnibus adjunctis servitoribus, dimittere velimus. In

*) Super.

cujus roi testimonium has prnesentes literas propria manu subscripsimus, et proprio sigillo nostro muniri fecimus. In reli(]UO D. V. illustrissimam feliciter valere cupimus.*) Dalum in arcé Comarom, 11. die decembris, anno 1605.

Ad omnia amiciliae officia prompti
Ernestus a Molarth,
locumtenens.
Joannes a Molarth.
Adolph ab Althan,
liber baro.

A fejedelem mature informáltatván a budai Aly basától mind a fölső levél által, mind Ahmet bék állal; a commissariusok levelére ilyen választ íra és így eludálá:

Responsio illustrissimi Principis ad superiores Commissariorum literas.

Speetabiles ac magnilici domini, amici nobis honorandi! Salutem et oflicii nostri commendalionem.

Accepi literas D.vestrarum 11. die decembris C-omaromii datas, audivi quoque hominem earundem cum dictis literis ad me missum. Ouod igitur dominationes vestrae sciantse caepisse cum illustrissimo Aly hassa et Habil effendi potentíssimi imperatoris turcarum cotnmissariis de foedere tractare, et spem bonam aíl'ulgere negotii ad optatum linem perducendi, modo nos quoque commissaries nostros, qui tractationi intersint, quantocyus mittainus: Significamus dominalionibus vestr s, nos commissarios nostros, spectabilem ac magnificum Dominum Stephanum Illyésházi de Illyésháza et egregium Petrum Mladossovith ad sereniss. Dominum Mathiam Archiducem Austriae jam ablegasse cum certa inslructione, negotium id apud suam Serenitatem tractandi. Cum igitur dubium non sit, quin quoque spectabilium ac domin. vestrarum commissionis authoritas a sua Serenitate

*) Oldalvást írva: P. S. Plura orctenus ex homine nostro ill. D. v. intclligere haud gravabitur.

depednet, visum esi nobis, non esse necessariam, ut nlium in eodem negolio ;id sped, ne magnific. D. vestras expediamus, ne id dupplici via dupplicique in loco, uno eodemque tempore trnctelur. (Juod si quae negolia alia ardua sunt nobiscum conferenda, poterunl ea si non lileris, tarnen lido alicui homini nobis perierenda commilti.

Quodaulem spectabilesDom. vestrae cupiunt, ut eo casu, si ob brevitatem temporis nemo a nobis mitti posset, literas daremus, in quibus apparerelnos, cumsncr. caes. Majestato tractasse et conclusisse: facéré id quoque non pussumus, cum nihildnm plane conclusion sit, apparoantetiam num maximae difficultates.Persvademusigitur nobis, easdem vitio non daturas, quod Earundem voluntati morém gerere non possumus. In reliquo D. V. feliciter ac diutissime valere cupimus.Datum Carponae, 15. deceinbris, anno 1605. A bölcs Cato mondását követé a fejedelem:

Qui simulat verbis, ncc corde cst iidus amicus.
Tu quoque fac simile, sic ars deludilur arte.

Anno 1606. A török császár Uzen effendi csauzától egy csudálatos drága szép botot és egy görbe kardot kiilde; némely helyt rubintokkal, smaragdokkal szépen egészen megvoltak rakva és ékesítve. Negyven ezer forintra becsültetett ez drága szép ajándék.

1606. A sáros-pataki kapitány, a hires neves vitézlö Simoni György, Bodrog-Kereszturban szállván a vármegye hadával és a pataki haddal, a Tokajban levő németekre igen szorgalmatoson vigyáz, és a kit kikaphat, lábáról elülteti. Sok ízben Tokaj várát megnyargalja, igen serénykedik, a németekkel vitézül csatázik és igen ragadozza a kit kívül kaphatnak. Zsákmányra ki nem mernek jöni, megrémülvén tőle: és így kibeszélhetellcn és hallatlan nagy éhségre juttatának.

1606. die 10 febr .Buber György szót ad ki a várból, és Tokajt megígéri a fejedelemnek. Rácz György kapitány negyed magával niene bé a várba, hogy végezzen lluberrel a vár megadása felől. Ugyan azon nap kijőve Rácz György a várból, más nap Kassára mene a fejedelemhez és az traclát megmondá. Titkon mindazáltal Rubert áruitatásból ez a gonosz életű áruló Rácz György megbiztalta vala, hogy még tovább tartsa a várat, és talán mód leszen a megsegítésben. Mely áruitatás azután ki tudódván, oka lőn több

gonosz cselekedeteivel nein sok idő múlva a Rácz György megölettetésének és feje vételének sok istenlelcnségéért.

1600. die 11. febr. Ruber György a tracla alatt Tokaj véréből másfél százig kibocsátó a németekben és ráczokban. A véneket, betegeseket, aszszonyiállatokat, gyermekeket és erőtleneket. (Rácz György tanácsa volt ez.) A magyar rabokat is, a kiket a község közül békaptanak volt, és eddig éhei meg nem holtanak vala, (mert éhség miatt ugyan sok magyar rab holt meg ott benn a tömlöczben) kibocsátá, csak azért, mintha ő nagy jóakarója volna a magyaroknak; maga azzal csak azt intendálja vala, hogy az ő kibocsátott felei békével maradnának, kiket a magyarok ugyan nem is hantának. Ezeket mind azért bocsátá ki a várból, hogy a maradék élést ne fogyaszszák, és hogy a vastagabb nép, a kész eleség mellett, a várat tovább tarthassa. Ugyan ekkora magyar raboktól egy nagy táblán, melyet négy ember hoz vala, Tokaj várának hasonlatosságára, Tokajt nagy mesterséggel minden bástyáival, ágyúival, kicsináltatván, Simoni Györgynek — hogy vele mcgcsufolhatná — Keresztárba küldé, ezt izenvén neki:,.Iιοη — úgymond — Simoninak kis Tokaj, vagy Tokajnak fia,lássa ha lakhatik benne! Én az anyjában lakom és azt senkinek nem adom.“ Simoni György ezt jóra magyarázta és Rubernek viszont azt izené: „Igen jó névén veszem Tokajnak kis fiát, mert valahova a fiú megyen, a jó anya is nem sokára megkeresi a fiát, és utána megyen.“ Ez okos felelet nem sok napok múlva reá teljesedék.

14. febr. a nagy éhségnek miatta egy bástyán való németek tizenhármán éjtszaka Tokaj várából mindnyájan kiszökének.

1606. die 15 febr. a betegeseknek, véneknek és erőtleneknek kibocsátása után, begyüjlé Ruber György a várban maradott népet és ezt mondá nékiek: „Jó vitézek! im kibocsátottam a várból a kik csak haszontalanul költötték a kész eleséget. Immár azért ti semmit ne féljetek; mert még annyi élés vagyon a várban, a kit ti nem tudtatok, hogy fél esztendeig híven megtarthatjuk a császárnak a várat, és az idő alatt nem feledkezik el ő felsége rólunk.“ Az után clhivá őket magával, egy boltot megnyittata, a mely dugva tele vala búzával, és mondá: „Ihon vagyon jó vitézek, az eleség, ne kételkedjetek benne, és semmit ne féljelek!“éMegörülének azért az igen éhező németek látván a sok búzát, és kilencz órakor reggel mind a külső várban a bástyákon, mind a belső várban az ágyukkal két

ízben örömet lövőnek. De nem lőn állandó az öröm, mert midőn a búzához nyulának, hogy örlonének benne és kenyeret készítenének belőle, meglálák hogy nem élhetnek véle, mert a susok féreg mind megette vala az székit, csak a héja és korpája maradott vala.

20. febr. megszorongattatván, megbúsulván és elepedvén a tokaji németek a szörnyű éhség miatt, ismég kénszeritletik Ruber levelet írni a fejedelemnek, hogy Tokaj várát megadja jó condiliok alatt.

A németeknek Tokaj várában iszonyatos hallatlan éhségök.

Midőn Básta György megsegítötte volna Tokajban a némölöket az elmúlt felső 1605 esztendőben, és a várat az egész környéknek javával megtakarította és töltötte volna: Básta Györgyben veték reménységeket és elhivék magokat. Ez okáért örülni kezdőnek, hogy ők híven megtartván a romai császárnak Tokaj várát, nagy uraságra jutnának s vitézségüknek is híre örökben fönn maradna. Ez reménységtől viseltetvén és a várban minden jókkal bővölködvén, házasulni, vendégeskedni, lakoskodni, menyegzőzni kezdőnek sok szegénységnek siralmas verítékéből, melyet Básta György Tokajba takarított vala az egész tartományból. De az emberben való bizodalom cs a magok reménysége igen megcsaló őket. Mert elfogyván a közönséges rendtartás szerént való húsféle eleség, úgymint szalonna, tehénhus, juhhús, tyúk, lúd sat. először a lóhusra szorulának, és két lónál több nem marada a várban, mind megevék. Másodszor elfogyván a lóhus, az ebhusra szorulának, és valamennyi ebek leve, a busát mind megevék. Harmadszor az ebek után a macskabúsra szorulának, és valamennyi macska a várban volt, mind egyiglen megevék. Negyedszer az egerekre szorulának, és mint jó macska, az vala főbbmesler, a ki hamarábban és több egeret foghat vala, mert az lakhalik vala jobban. Ötödször a puszta város helyre kijővén, mivel az előtt a várost magok megégették vala, ha az udvarhelyeken régikitván megrolhadott törkölt találhatnak vala, nagy rettegéssel lopva a várba hé viszik vala, megmosák, szárasztják, vagdalják, őrlik vala és pogácsát sütnek vala belőle, korpával elegyít-

vén azt eszik vnla. Hatodszor valemennyi ökörbőr, lóbőr, juh és kecskebőr volt a várban, megfőzvén, mind megölték — a lenyirott szőrrel rakva volt a vár az megadáskor. Hetedszer, midőn az is el - fogyó, azután valamennyi hitván sarujok és czipellőjök volt, megfőzték és megölték. Nyolczadszor, a szemetekből és rakás ganéjokbol a hitván samtalpat és egyéb dirib-darab régi hitván rothadt falat böröcskéket felkeresgellék, megmosták, megfőzték és megélték. Mert hogy megadták a várat, sehol az egész várban a szemetekben csak egy ujjnyi hitván bőrt sem találhattak volna. Kilenczedszer, az ökör, tehén, kecske és juh szarvát, lókörmöt, ökörkörmöt és egyéb oktalan állatok körmeit a tűzbe hányták, meglágyították a tűzön, és valamig meglágyult, mind elrágták — még az fogok helye is mind ott maradott a harapás után a meglágyult szarvakon és lókörmökön-a mint a vár föladáskor a külső várpiaczon minden ember látta és egymásnak mutogatták. Tizedszer, gyermeket sütöttek meg. Tizenegyedszer harmadnapi eltemetett holt testet a földből kiástanak és megötték

Emberi állat soh i az ég alatt vajultabb és elkampadoltabb népet azoknál nem láthat e világon. Mert mindnyájon mintha esztendeig a phlysisben feküdlek volna, oly igen elapadtanak lestökben. 11a a fejedelem kegyellenséget akart volna űzni, kevés ideig mind éhei megölelhette volna őket a várban; mert egy jó félinarokni lenmagot három ezü t talléron adtanak. De kegyelmesen cselekedék a fejedelem vélek

1606. 4 martíi a fejedelem Ruber György kívánságára ismét commissariust bocsála Tokajba, kivel beszéle Ruber György.

5. marti három németet bocsáta Ruber Kassára a fejedelemhez, hogy a vár megadásának conditioiról végezzenek. Három fő ember magyar mene bé a várba is zálogul. A németek a conditiokban imez dolgokat kivánák: 1.) Hogy senkitől semmi injunájok ne légyen. 2.) Hogy semmi marhájok tőlök el ne vétessék. 3.) Hogy békével elbocsállassanak haza Németországba. Ez conditiokal a fejedelem nékiek kegyelmesen megengedő.

1606. 17 martii sok halogatás és várakozás után Rubcr György kénszerittetik Tokaj várát megadni a fejedelemnek 10 órákor reggel. A fejedelem commissanusi voltak Czobor Mihály és Simoni György, a sáros-pataki kapitány. Először bémenének a várba a feje-

delem kék haczéri kék zászlóval, és a belső vár kapuja eleibe állának két renddel, a tárogató sípot örömmel fújják vala és dobolnak vala. Azután bémenének a cominissariusok és azokkal együtt az egyházi rend. Ruber György a külső kapun belől két rendben állatta volt a beteges, vájult lánczokat fegyveresen, maga pedig a porkolábokkal és egyéb tisztviselő l'öemherekkelelől áll vala; az orálása és a commissariusok replicálása után a várat a fejedelemnek és az országnak resignálá, melynek bizonyságára a föporkolábtól a vár kulcsait elő kérvén, azokat Czobor Mihálynak a fő commissariusnak kezébe aaá. Azután a belső várba bémenének, az várt „T e D e-um Laudamus[u]-sal és imádsággal consecrálák, és inventálának a várban.

1606. 22 martii 11 órakor reggel, Rnber György Tokaj várából kiméne, és mihelyen Ruber ő maga a Bodrogon általkelvén, a pázsitra kihága, ottan a magyarok a várban az ágyukkal örömet lövének A németek bírták Svendi Lázár megvételétől fogva negyvenegy esztendeig, egy holnapig és mintegy két hétig.

1606. 16 martii Illyésházi István a fejedelemhez Kassára haza érkezik Bécsböl a követséggel, és a pacificationak exemplarát alá liozá a fejedelemnek és az országnak. De a fejedelem és az ország nem akará acceptálni, mivel r.agy ambiguitas vala benne, hanem ismét másodszor nem sokára ugyan Illyésházi Istvántól fölküldék, hogy a pacificatio megjobbittassék: „De Libertate religionis et Templomin“ — mert addig a fegyvert le men teszik.

1606. 16 április Illyésházi István Kassáról Tokajba mene a várat meglátogatni, és ismég Kassára viszsza mene, hogy Bécsbo menne a pacificationak megjobbitásáért.

1606. 8 maji fogtanak meg Kassán két németet, kik éjtszaka árkokat ástanak, és puska porral töltötték meg az árkot, kanólot csináltanak melléje tüzesen, hogy a por egynéhány helyen fellobbanván, a várost elhányja. Az ágyukat is az Czeig-házban megtöltvén, a Homonnai Bálint szállására állalellenben szögezték volt, hogy a mikor az oda hivaltatott vendégségben leendő urak, a fejedelemmel öszve, legvigabban mulatnának, akkor kisüssék reájok az ágyukat, és mind ott veszeszszék őket. De az Úr Isten nem engedé és megnyilatkoztató. A ki fő volt ez practikában, az elszaladolt; a más két

practikást pedig, a fölső hosláton ágyúra ültetvén és megkötözvén, ellőtték és izenként szakadoztanak.

160(5. Buda várát a menykő másodszor megüti, a por a bástyában tőle meggytiladván, a bástyának nagyobb részét elveti, törököt is sokat hánya fel. A bástya köveit Pest városa felé hányta.

1606. 9 augusti haza juta IMyésházi István másodszor Bécsitől Kassára a fejedelemhez és akkor hozd alá a bécsi pacificatiot, a melynek continontiája szerént az ország megbékélék Rudolphus császárral. Mely bécsi pacificationak tenora igyen következik.

Bécsi Pacificatio.

Exemplar Vien/iensis reco/iciliationis cum Hangaris factae 23 junii, anno 1606, excnssum P. agae, lypi.s Othmarianis.)*

NB. Acta haec superiora, iterata sünt mense septembri anni 1606. etconfirmata sunt, atque ad majoréin primi articuli „De religione“ declarationem, hoc in specie addition est: ut hae trés Confessiones: Romano-Calholica scilicet, Lutherana et Helvetica absque omni impedimento in toto Hungariae Regno exerceri possint.

Rudolphus császár diplomája, uielylyel az országot assecurálá hitivel, hogy a Bocskai támadásáért, és az ellene támadásban esőit violentiákért és injuriákért soha sem ő maga, sem posteritása nem vindicál, hanem örök amnestiában, feledékenységben hagyja a fejedelemnek és az országnak postulatuma szerént, alias az ország a paciücaliora semmiképpen nein menne.

Diploma Assecuratorium.

Rudolphus secundus, divina favente dementia, electus Rom. imp. semper auguslus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Sclavoniae etc. Rex,Archidux Austriac,Dux Burgundiáé, Marchio Moravian, Comes Tyrolis etc.

Ouoniam nos adinstantiam ct devotnm supplicalionem iidelium noslrorum praelatoruin, baronuin, procoruin el nobilium regni nostri Hungariae decrcvimus, cum omnibus rebellibus et adversariisnostris

**)* Olvasható a „Corpus Juris“ 1751. évi nagy-szombati kiadásában a 613 és következő lapokon.

in regno Hungariae, nec non in partibus Transilvaniae constitulis et cxistentibus veram et synceram pacem facere, concordiamque stabilire:ideo nos ex innata nobis dementia, ex regia item et paterna affectione moti, omnibus et singulis baronibus, magnatibus, nobilibus, militibus, clienlibus, nec non cnjuscunque alterius status et praeeminentiae vel conditionis bominibus, in regno nostro Hungariae atque eliam in Transylvania comraorantibus, gratiam dandamet facicndani duximus in hunc modum: Quod omnibus et singulis baronibus, nobilibus, militibus, clientibus et aliis praelitulalis et haeredibus illorum universas violenlias, quas a 15 die octobris Anni Domini 1604. usque modo bine inde palrarunt et commiserunt, oblivioni benigne concedimus, ita, quod vel ratior.e erectionisbanderiiet insurreclionis contra Majestalem nostrum et alios fideles nostros, diversarnm pugnarun et conflictuum, excursionum, ablationum, omnium denique caedium, rapinarum, spoliorum, castronun interceplionum, necnon civitatum. oppidorum,possessionum et villarum occupationum, generaliter verő iiniversaruin violentiarum sub hoc tempore factaruin et pairatarum, nulli hominum cujusvis status, conditionis, ordinis et praeeminentiae bominibus, demtis in Tractatu exceptis, quidquam omnino imputetur; sedcunctade piano et simplici obliterentur et annihilenlur,et nullo unquam tempore, quovis exquisilo modo et colorc, neque Majestas nostra, ant successores noslri legitimi reges Ungariae, nec ipsi damnificati regnicolae ad invicem, palam vel occulte, in vel extra judicium, per eos vel per alios, possintpropterea vel impedire, aut aliqualiler aggravare; quin imo hi omnes et universi, super suis factis, intra praefatum tempos commissÍ3, a quibusvis actoribus, causidicis et liligantibus tain in,quam extra judicium liberi penilusque absoluti sint et habeanlur: nec cos quivis judex Ordinarius judicare valeat aut praesumat quovis modo. Siqui etiam ex praedictis Bocskaio adhaerentes Ungariae quaevis castra, forlalitia, munitioncs sponte vel invite manibus hungarorum tradidissent, aut asSiunlo sibi exterorum lurcarum auxilio, Majestati nostrae, aut hungaris, aut etiam vicinis provinciis damna intulissent, nec non liberas civitates, fodinas, oppida, villas, possessiones, census, laxas, vel proventus quovis nominis vocabulo nuncupatos percepisscnt et pro se usurpassent, aut cusionem aliquam monetae fccissout, sint sicut supra didi superinde quoque absoluti. Ita tarnen, ut Traclatui supe-

rinde coníecto omnino salisíiat, el ebi nliquis oorum de praemissis (Iυovis modo rcsiliendo, contra noslram Majestalem in futurum rebellizare nileretur utque vcllet, lunc nos cum praelatis et baronibus noslris consiliariis, simul et conjuncli, non autem divisim, juxta rcgni noslri jura et antiquas consvetudines, prout qualitas rei exiget, punirc talem valeamus; spondentes atque promittentes omnia praemissa et singula eorum eis, et quibuslibet eorum et ad ipsos pertinentibus, heredibusque et posteritalibus illorum universis, pure el sincere, sine omni dolo et fraude aliquali bona tide et inviolabili mediante firmiter observaluros. In cujus rci fidem et testimonium hasce nostras lileras manu nostra subscripsimus, et regio nostro sigillo.quo tanquam rex Ungariae utimur, munivimus. Datum in arce nostra Pragensi '.'4 die mensis septembris, Anno Domini 100(5. regnorum noslrorum Romani tricesimo primo, Hungariae et aliorum Iriccsimo quarto, Bohemiae vero anno similiter tricesimo primo.

Rudolphus Secundus.

Franciscus Nagy-Mihályi.

Λ minemii difficultása volt a fejedelemnek 6s az országnak a religionak szabadsága felöl, az első articulusra való homályos resolutioból: azt így complánálá és arról ilyen assecuratoriát ada az országnak a felséges Mátyás herczeg, a császári méltóság plenipotcntiariusa, a fejedelem és az ország postulatuma szerént.

Assecuratoria

Serenissimi Archiducis Austriae.

Nos Mathias, Dei gratia Archidux Austriae, Dux Burgundiáé, Comes Tyrolis et Goristiae etc. Memoriae commendamus tenoro praesenlium significantes etc. Recognoscimus et nolum facimus, quod cum spectabilis et magnifici Stephani Bocskai de Iíis-Mária, eique adhaerenlium hungarorumablegati et nuncii inTractatu cum ipsis proxime concluso, super quorundam articulorum correctione, additione et explicatione scripto singulari, die nona hujus mensis septembris oblato supplicanint, ob certas vero causas illis exposilas, lnijusmodi corroctionem, limitationem aut additionem Tractatus hic jani conclusus et a sua Majestalc confirmatus amplius non patialur; Ideo nos

ca omnia, quae praeter paragraphum ultimum articuli priini in medium adduxerunt, ad proximam Diaetam revidenda, explicanda et complananda remittimus; prout in hoc, eliam domini ablegati ex rationibus supra memoratis quoque consenscrunt. Quod vero praedictum paragraphum in verbis: (Absque tarnen *) usque ad iinern — non mala tide adjectum esse; sed ut utraquo pars in eorum religione, usu, exercitio el tcmplis non lurbentur. In cujus rci leslimonium has lillerns propria nostra manu subscripsimus, et sigillo nostro communiri fecimus. Datum 25 die seplembris, Anno Dni 1606.

Mathias m. pr.

Franciscos Nagy-Mihályi.

1606. A Lippán lakozó ráczok, kik az előtt Lippát elárulták és töröknek adták vala,Ievágák a Lippában levő törököket, és Lip — pát a fejedelemnek megadják. Világos-várát és Sólymost is megadák.

1606. A felséges Bocskai István, nézvén Magyarországnak és a magyar nemzetnek megmaradására, sok okokért a török császár és német császár között húsz esztendeig való frigyet és békességet szerze. Mely dolognak bizonyságára Kassán és Tokajban 20. die novembris örömre kilövék az ágyukat. A két császárok közölt való confoederationak tenora és conditioi vagy arliculusi imigyen vannak, végeztetvén a Sytvatorokban Anno 1606 die ll.mensis novembris, ipso die b. Martini Episcopi.

Articuli Conclusionis Pacificationis inter Turcarum et Romanorum Imperatores. **)

Nos Joannes a Molarth, liber baro in Reineck et TrosendorIT, Sacr. Caes. Keg. Maltis consiliarius bcllicus, supremus capitaneus Comaromiensis et supremus praefeelus tormentariorum in coniiniis

*) Megolvasandó a bécsi békekötés I-ső l. czikkénck 2. §-a a Corpus Juris idézett lapjain.

**) Oldalvást írva: Haec reperiuntur de verbo ad verbum in libello rubro impresso Ez lehetett oka, hogy írónk e békekötést csak kivonatilag ismerteti. Egyébiránt láthatni azt a Corpus Juris fenemlitett kiadásában egész kiterjedésében a 619 — 650 lapon.

Suae Maltis, Adolphus ab Alihan liber baro in Gonspurg et Munstcrhcim, Sacr. Caes. Reg. Matlis consiliarius bellicus, supretnus pracfcclus tormentariorum campestrium, et gubernátor exercilus Sacr. Caes. Reg. Matlis, comes Georgius Turzo de Bethlenfalva; perpetuus comesComitatus Arvensis.dapiferorum regalium in Hungária magisler, Sacr. Caes. Reg Matlis consiliarius, Nicolaus Istvánt! de Kisaszs7.onyfalvn,janiloruin regalium in Hungária magister, Sacr. Caes. Reg. Matlis consiliarius, Sigefridus a Kolonils Sacr. Caes. Reg.Matlis partium Regni Hungariae Cis - Danubianarum generalis capitaneus,Christophorus Erdődi de Erdőd, perpeluus comes Montis Chudii, Serenissimi Archiducis Mathiae cubicularius, ad Iractatum pacis designati commissarii; ac per illusfrissimum Principem, Siculorum Comilem, ac partium Regni Hungariae Dominum ad Iractatum ejusdem pacis delegati: Stephanus Illyésházi comes Comitatus Trencziniensis et Liptó, Paulus Nyári de Redegh, Michael Czobor de Czobor-Szent-Mihály et Georgius Hoffman.

Adjuk ez mi leveliinknek jelenvoltával mindeneknek tudtára, hogy minekutána a mi kegyelmes urunk és fejedelmünk, második Rudolphus Isten engedelméből a felséges romai császár, Németországnak, Magyarországnak, Csehországnak, Dalmatiának, Horvál- és Tótországnak királya között, és a hatalmas második Murales, harmadik Mehemet megholt császárok közölt, a török részről inegszegetvén a békeség, had támadott, és az mind a mostani hatalmas Achmates török császár idejéig tartott: Ugyan azon fejedelmek azért, szánakodván a sok szegénységnek ennyi ideig való, úgy mint tizenöt egész esztendeig különb különb féle egymás szerencsékkel continuáltatott hadak miatt való nyomorúságokon; és akarván azoknak a több alattokvalóknak is nyugodalmat és csendességet szerzeni, a hadaknak tulajdon való háborgatásából valamennyire elméjüket elfordították, és ő felsége császár urunk, a mi királyunk, a fölül megnevezett commissariusokat cs követeket, a hatalmas Achmates török császár penig a lekinletes és nagyságos Aly basát, Buda várának főhelytartóját és gondviselőjét, Habil elfcndit a fő kadiát választották, kik sok tractálások és egymás közölt való szólások után, végtére a következendő békeségnek conditiójára, mind a két felöl erősen mcgtarlandókra jutottak.

I. Hogy mind a két császárhoz a követek elérkezvén, mostan

mindjárást ugyan azon követségben, egyik a másikat apjának, a másik penig a másikat fiának fogadja.

II. Hogy minden írásokban, levelökben és látogatásokban tisztességesen procedáltassék, és egyik a másikat császárnak nevezze, ne királynak.

III. Hogy a tatárok is és egyébféle nomzelségök a békességben béfoglaltassanak, és míg a békeség tart, semmi kárt a keresztyén országokon ne cselekedjenek.

IV. Hogy a két fejedelem között legyön a békeség minden helyekben, főképpen Magyarországban, és ahoz eleitől fogva tartozandó tartományokban és egyéb országokban, tartományokban és provinciákban, mind tengeren mind szárazon, a kik ő hozzája tartoznndók, és béfoglaltassanak minden országok, az aitslriai házhoz kötelesek. És ha a Spanyol királylyal is békeséget akarnak szerzeni, ellent nem tartanak benne. etc. etc.

Ez békeség szerzésével cselekedé a fejedelem, hogy minden nemzetségeket kirekeszte Magyarországból, kik Európának minden részeiből és Ázsiából is, mint hadakozásnak szérűjére ide gyülekeznek vala,ésaz országot és nemzetet rontják vala.

1606. dió 22. novembris, Váradot a németek a fejedelemnek megadják és kimennek belőle.

Propositiones

*A Serenissimo Principe et Domino Stephano, Dei gratia Hungariae, Tr nsylvaniaeque Principe et Sicntor. Comité, pro bono public) in Conventu ad 13 dient deceinbr. anno 1606 Cassovtae indicto, Statibus et Ordinibus regni discutiendae extradatae *)*

Praefatio.

Miért hogy soha oly hoszszú és kemény hadakozás nem lehet, kinek végre békoségre nem kclletött menni; sőt gyakorta a hadak azért inditatnak és viseltetnek, hogy magoknak az emberek

*) Öszszevetcndö: Katona, „História Critica Regum Hungariae“ Tom. 28. Stirpis Austriacae Tom. 9. pag. 632.

azzal az elviselhetetlen ínség alól szabadulást szerezvén, állandó békeségre jussanak: Nem külömbcn mi is az elmúlt esztendőkben, először — úgy vagyon - csak magunk életünk oltalmáért, annakulcáno közönségesen hitünknek és régi törvényünknek, megronlatolt szabadságunknak helyére állatásáért egész országul, egyenlő értelemből, nyilván való kénlelenségböl fegyvert kellett volt fognunk; kiben a hatalmas Isten látván méltó és igaz jgyünket az ő tisztessége mellett, csudálatosképpen sokjó szerencsékkel megáldván bennünket, csak hamar viszontag mind a két félnek szivét arra vitte és indította, hogy mind ő felségök egyfelől, mind mi másfelől az ellenséges fegyvert letennők, meglévén hitünknek és régi törvényünknek régi állandó és bizonyos szabadsága; viszontag az elébbi cgyességre és békességre szállá(nk) a közöttünk elvégezett conditiok szerént, melyeket a múlt kassai gyűlésünk után a nemes országnak tőlünk való kívánsága szerént, ullro citroque miképpen Iractrállunk legyen, és most micsoda karban legyenek — gyűjtöttük öszve ő kegyelmüket — hogy azokat voltaképpen értvén, lássák mind hitünk és szabadságunknak reslitutióját, és azt is, minthogy tizen négy esztendöktül fogva a két császár között való hadakozással láttuk csak a mi hazánk pusztulását és romlását, kívántuk volt, hogy a mi békeségünkkel együtt a török császárral való békéllés is egyszersmind menjön véghez, miért hogy a mi hazánk közbejárt és azt is Isten segítségéből véghöz vittük; értse a nemes ország, mint ment legyön a két császár között való békcség véghöz, és a melyek még hátra maradtanak ez állapotnak helyére hozásában, arrolis egyenlő értelemből minden jól végezzön.

I. Propositio.

Először e tractatusban minthogy sok disputulioknak kellett ullro citroque tenni,kassai ez előtt való gyűlés után, kétszer is keltetőit Bécsbc követünket felküldenünk. Mert először a minéinü resolutiokat hozott volt Illyésházi uram, noha mindenestül a nemes országot arra nem convocálhattuk, de tanácsukkal és itt környül való vármegyék és szabad városok követeivel megruminálván, oly diffienltásokat láttunk benne, kiknek megjobbitásaért újabban fellúildvén, legutolszor azon állapodott meg a dolog, hogy Mátyás

hcrczcg ő felsége Assecuratoriát adott róla, kit a nemes országnak megmutattunk, hogy ott fenn a következendő generalis Diaetán mindenben ex consensu dominorum regnicolarum complanálja. Intjük azért a nemes országot: a conclusiokat renddel elövevén, most végezzenek bizonyost felőle magok javára és szabadságoknak örökös állandóságára, mit kellessék ott fenn ő felségekkel és mi módjával componállatni, hogy innen fölmenő követeknek lehessen arról teljes és egyenlő értelemből való tanúságok. HoloU nekünk úgy tetszett, hogy mind az első, harmad, nyolezad, kilenczed, tized, tizenkeltödig és tizennegyedik arliculusokban vannak complanálásra való dilficullások. A magunk személyének conlcntálásáról való írásban pedig, minthogy annál is sokkal több akadályok láttatnak, ha tetszik a nemes országnak, éppen az az Írás hagyassák ki, hanem csak az irassék róla, hogy a minemii Diploma császár ő felsége és mi közöttünk emanállatott, mind a két fél csak arra legyen köteles, valamelyek abban írva vannak és azon kívül semmire se.

II.

Kívántuk ez előtt is, most pedig annál nyilvánosakban kivántassék, hogy nem csak a pozsonyi gyűlésben Anno I(i04. a religio szabadsága ellen végezett articulus deleáltassék, hanem eleitől fogva akármely királyok gyűlésében, decretumokban, constituliojokban emanállatott articulusok,expresse kiíratván,in perpetuum pro cassatis, invalidatis et annihilatis habeantur.

IlI.

Harmadszor noha nyilván látjuk azt, hogy a fizetetten hadak miatt e kevés idő alatt a nemes ország felette sok károkat vallott, ki miatt minden rendek — el hittük — keseredett szivei is vannak, de minthogy hitünknek, lelkiismeretünknek, azonképpén régi törvényünknek szabadsága minden aranynál és drága marháinknál följebb becsültetik, sőt azért a maga életét is ember le szokta lenni, ezennel penig a szent békeség alatt és csendességben alfélé kárainkról mind clfeledkezünk: szükség a nemes országnak azokról a hadakról, kik szabadságunknak megkereséséért életeket nem szánták letenni és fegyverökkel igazán szolgáltalak hazánknak, ez után

is halandóképpen emlékezni,és minden eddig való kéri, boszszut elfelejlvén, sem titkon, sem nyilván, sem törvénynyel, sem törvény nélkül azért senki boszszuállásrn ne igyeközzék. Sőt legyön gondja arra a nemes országnak, hogy a korponai gyűlésben lölt végezés szerént,a mi tölünk adattatott kegyelmességünkben — a nemességben megtartathassanak, és valakik a Tiszán innen a mi birodalmunk kívül maradnak is, mind fizetésre s mind tisztre és a vitézlö rendben akarmi becsületes állapotra elömenelelök lehessen. A kik mi alattunk lesznek, azokra minekünk hálaadó tekintetünk lévén, mostani csendesen való leszállítatásokról is a nemes ország gondolkodjék illendőképpen és deliberáljon bizonyosan.

IV.

A hadakozást penig minthogy egyenlő értelemből ordinálluk a nemes országgal, ígéretünk tartotta, hogy semmit ország hire nélkül nem cselekeszünk, noha a békoségnek véghöz vitele után szorgalmaztallunk a váraknak, kik mi birodalmunkban és kezünkben vannak, resignatiojára, és immár commissariusokat is denomináltunk Mátyás herczegnck ő felségének, kik kezébe kelletnék ország számára a várakot bocsátanunk; de még eddig egyet is azokban nem resignáltunk, — akarjuk azért a nemes országnak megjelenteni, hogy a bécsi végezés szerént immár ennekutána a végházakat és a birodalmat, mind túl a Dunán s mind innen resignálnunk kelletik.

V.

Minthogy méltó és igaz okokból tartjuk, hitünk és törvényünk szabadságáért ő felségük ellen eddig való hadakozásokat, és ahoz képest szabad akaratjából minket választván a nemes ország fejedelmévé magának, mind addig is meddig a birodalmat ő felségének nem resignáljuk, az országnak választott, szabados és törvény szerént való fejedelmének tartván magunkat, szükségesképpen minden adományunknak, inseriptionknak, dispositioinknak, és akár micsoda legitime emanáltatolt leveleinknek, örökösen állandóknak kell lenni, mint legitimus princeps leveleinek; alioquin azoknak invalidálásával, ha a mi eddig való fejedelemségünk in validáltatnék:

consequens, hogy a nemesország is, kik minket fejedelmekké választoltnak, nótába esnék. Ki hogy ne legyen, szükség ő kegyelmeknek serio gondolkodni és concludálni felőle.

VI.

Nyilván vagyon az is, hogy nem utolsó támasza a respublikának megmaradásának a szomszéd országokkal való erős confaedcralio, bár idegen nemzetséggel legyen is; mentül inkább, miért hogy a sok hadakozás miatt, és a sok körülöttünk való hatalmas nemzetségekből álló szomszédoknak húzása vonása miatt, ennyére elfogyatkozott legyön a mi szegény magyar nemzetségünk ő magában: semmi nagyobb erőssége nem lehet, az egymás között való egyességnél és szeretetnél. Azért noha a Tiszán túl való darab föld Erdélylyel együtt, más fejedelemség alá láltatik szakadni; de a minernü hittel való kötelesség Erdély és Magyarország között mostan kötlelölt, felette hasznos és szükséges, hogy az örökben fönn maradjon, úgy, hogy egyik birodalom alatt való is más fejedelemnek személyéhez köteles ne legyön. De az országok egymás között és abban való respublikák egymás javára és oltalmára kötelesek legyenek, és minden ellenségük ellen tartozzanak egymást megoltalmazni. Kiről nem ártalmas sőt szükséges leszen, hogy a következendő generalis diaetán arliculus irassék erről, és hitlevél is keljen egymás között. Az erdélyiek is abból hasonlóképpen cselekedjenek.

VII.

Szabad választásából adván reánk a nemes ország Szerencsön a fejedelemséget: ugyan ekkor prne seri bált ő kegyelmük nekünk titulust és subseribálásnak formáját is. Mostan penig immár a békcségnek több módjai közölt ő felsége adván nekünk titulust:InPrincipemSacriRomaniImperii,Transilvaniaeque creáltanak, Partium Regni Hungariae Dominum et Siculorum Comitem appelláltanak. Az ő kegyelmük hirök nélkül az előtt nekünk adott titulust letenni nem akartuk, és mostan a nemes ország eleibe támasztjuk: ha az eddig való titulust, kit ő kegyelmük adtanak, letevén, a másikat, kit ő felségük adtanak, felve-

gyük és usurpáljuk; vagy hogy ennek is a birodalomnak resignálásával együtt kellessék változni.

VIII.

Az ott fönn való gyűlésre válaszszanak ő kegyelmük oly hazája szerelő atyánkfiáit,kik valóban a közönséges jóra nézendő dolgokat tudhassák forgatni. Ne is szánjuk költségünket, hanem azok feles számuk legyenek, hogy voxxal is ne superálhassák őket, és a minek fundamentumát itt felvetik, instructiojok legyen arról a nemes országtól, hogy semmiben azokból hátra ne álljanak.

IX.

Az erdélyi fejedelemség, minthogy a nemes országnak egyenlő értelméből, mostan a Tiszáig Tokajjal és régtől fogván Tokajhoz tartozó minden jószágokkal, Beregvármegyének egészen a Tiszán túl és innen való részeivel és ezökön belől, Szabolcs, Ugocsa és Szathmár vármegyékkel megöregbitelölt és oda szakadott, és császártól ő felségétől is, úgy mint Magyarországnak koronás királyától örökben minden királyi igazsággal, hittel adatott diplomával nekünk adatott: kívánjuk a nemes országiól, hogy megemlékezvén ennek elölte ezön dologról, ő felségének mellettünk való törekedéséről, most is azoknak a részüknek örökben való oda szakadását ott fenn a generális gyűlésben articulusba írassák, és oda adatni coniirmálják.

X.

Minthogy ez hadakozásaikkal régi szabadságát édes hazánknak és nemzetségünknek éppen helyére igyekeztük állítani, annak penig nagy része és fundamentoma a régi mód szerént áll, a Palatínusnak cum veteri et plenaria authoritate restitutiojából: emlékeztetjük és intjük a nemes országot mégis arra, ne mulassák el arra való alkalmatosságokat, hanem azt a következendő gyűlésben solcnniler eligálván, minden dignitásával igyekezzenek helyére állatni. Azonképpen melléje magyar consiliariusokat rendeljenek és a végházakba is magyar kapitányokat,tisztviselőket,hazafiait, nem adoptivusokat válaszszanak. Mert ha ezt a mostani jó occasiot elmulatják, és állapotoknak elrendelését ha könnyen hagyják, mi mind Isten s mind embe-

rek előtt jó lelkiismerettel protestálhatunk, hogy mirajtunk semmi el nem múlt. Áll azért csak a nemes országon, ha maga szabadságát helyére akarja állatni, most az ideje, holott a feltölt czélt, kiért eddig hadakoztunk, az országnak és respublikának régi szép formáját éppen helyére állatván, valamint magunkat ennekelőtte mi a nemes országnak ígértük volt, annak minden részének megfeleltünk. Kiért a mi hasznos szolgálatunkról a nemes ország minden időben azután is háláadó jóakarattal emlékezhetik, és a mi általunk szereztetett, véghözviltjó és békeséges csendes állapotban sokáig floreálván, kicsinytől fogván nagyig, a mi hatalmas kegyelmes szabaditó Istenünknek velünk egyetemben nagy hálákat adhat.

Rerum in vita

a Serenissimo Principe Domino Stephano liotshaio in Unga riael Transylvania gest arum consignat io, descript a c.r autograph o ejusdem.

I. Anno Domini 1557. prima die januarii, qui inciderat in diem veneris,natus sum Claudiopoli, in arce veteri in captivitatc, quam genitor,ob fidelitatem Auslriacae Domui exhibitain perpessus fűit.

II. Ab ejusdem Domus Auslriacae lidelitate armis Suae Majestalis pulsus frivola suspicione per generalem Cassoviensem Joannem Jacobum Barbianum comitem de Belgiojosa, die veneris movi ex arce Solyomkő, die secunda mensis octobris anno 1604.

III. Prima victoria obtigitdie veneris apud Almosd, cum copias Joannis Petz obtruncari fecissem, 15 die octobris anno 1604.

IV. Prosequendo illám victoriam, fugato generale, Civitas Cassoviensis die veneris ad manus meas devenit 29. mensis octobris.

V. Poslea Eperjes quoque die veneris 5. novembris dcditionem fecit.

VI. Turcarum Imperaloris vexillum, clavam et frameam, die veneris adlulerunt Cassoviam 19. novembris.

VII. Primus conflictus cum Georgio Basta apud Edelin faclus satis victoriosus die veneris fűit, ubi plures quam mille pedites amisil, 1604. 28 novembris.

VIII. Octingentospeditescapitanei Pucban in posscssionc Kuchin die veneris uostri invaserunt, qua incensa, pedites eliam coesi.

IX. Impressio facia estin Szathmár die veneris 14 januarii anno 1605. ipso die ex arce vox edila, et. obsidcs traditi.

X. Dedilionem arcis Filek die veneris 10 mnrtii promiserunl.

XI. In Sebes, Kellemes, equites et pedites Kolonilsii die veneris profligati.

XII. Quartum praelium cum exercilu Georgii Bastae commissum in die Parasceves circa diluculum, quo die fortune usi sunt mililes ea, quod Georgius Basta coactus fuerit 10. hora Eperjesino cum fletu excedere.

XIII. Georgium Bastam Posonium usque exercitu meo persequente, validus conflictus ad civitalem factus, qui nostratibus fuit vicloriosus, exusto etiam suburbio civitatis, die veneris.

XIV. Germani Trincinium die veneris 22. julii dediderunt.

XV. Die veneris discessi et perveni ad Principalum Transylvaniae Claudiopolim, ad locum nativitalis.

XVI. Adversarii ex Segesvár die veneris excesserunt, et eo die civilas ad manus meas devenit; illo die tola Transsylvania ab hostibus liberata.

XVII. Nova arx Archiepiscopalis die veneris dedila.

X\lll. Arx Huszt die veneris deditionem fecit, sequent! die germanis egressis.

XIX. Cum vezcrio die veneris sub Buda conveni, ubi turcarum imperatoris missam coronam 11. novembris accepi.

XX. Arx Déva in Transsylvania die veneris dedita 11. novembris juxla scriptum Domini Sigismundi Rákóczi Transsylvaniae gubernatoris.

1606. die decembr. midőn lassan bizonyosan és nyilván kitudódék, hogy Kátai Mihály megétette méreggel a fejedelmet, a tanács urak közül a fejedelem némelyeket béhiva, és a dolgot consiliumra bocsátá, mit kellessék cselekedni? In intimo consilio azt találók: hogy mint áruló gyilkost meg kelljen fogni, és várakozásban kell lenni, mire megyen a dolog. E tanács után, egy éjszaka hirtelen mind felhivák az urakat a tanácsházra. Midőn az urak felgyülekeztenek volna, égő szövétnekökkel mindnyájan benn voltának és nem tudák mi dolog volna. Azonban Kellemesi Mihály, a fejedelemnek egyik intimus consiliariusa szövétnekkel közikben mene és monda: „Urak! azt kérdem nagyságtoklul,mit érdemlene az az ember, a ki az

égen való fényes napot, melyet az Isten azért teremtett, hogy az egész földet világosítsa, és a teremtett óllntoknl melegítő erejével nevekedésökben gyarapítsa és vidámitsa, az égből alá lopná, és világosító erejében megrontván, sötétségre változtatná?[44] Az urak azt felelék: „Mivel mind ez világnak kárt tenne az olyan ember, igen szörnyű nagy büntetést érdemlene.“ Monda ismégKellemesi Mihály: „Hát az olyan ember mit érdemlene, a ki jól tött urát, kegyelmes fejedelmét, ki az egész országot a hatalmas ellenségtől Isten kegyelméből megszabadította, az Isten anyaszentegyházát megoltalmazta, az országot és a magyar nemzetet régi szabadságára juttatta mint édes atya, halálos méreggel megéteti és elveszti?“ Az urak feleiének: „Az is hasonló szörnyű büntetést érdemel, mert egész ország ellen vétett.[14] Mondának az urak: „Kicsoda az az ember?[44] Felele Kellemest: „Kátai Mihály az, a ki azt cselekedte.[44] Az urak mondának: „Bizony tehát méltó a büntetésre. Azért fogják mint árulót és vigyék fogságra.“ Ezután megfogák Kátait ugyan ott és fogságra vivék.

1606. dió 29 decembris hóra 5. matut. a felséges fejedelem Bocskai István, ki a magyar nemzetet — — — — megszabadító, egy néhány hétig való betegeskedése után, meghala Kassán, midőn annak előtte Kátai Mihály egy néhány holnappal mérget adott volna meginnia egy kertben való lakodalomban. Ezen Kátai Mihály rendi szerént nemes ember vala, a Mislei jószágot bírja vala. A fejedelem nem tekintvén közrenden való voltát és az ő érdemét, az úri renden való méltóság fölött magasztaló és cancellariusává tévé. Ez méltósággal nem elégedvén meg, hanem a felső grádust, az erdélyi fejedelemséget kívánja vala, melyet másunnan talán ugyan meg is ígértek vala neki; abból colligálbatni, hogy mihelyen a mérget megadá innia Kassán a fejedelemnek Kátai Mihály, híre lőnn az étetésnek titkon. És noha még él vala a fejedelem, de tudván, hogy bevötte a mérget: az egész impcriumban kibocsátók a hírt minden felé, Bocskai Istvánnak halála előtt egy néhány héttel: „hogy megholt Bocskai István.[44]

A felséges Bocskai Istvánnak meghalásáról.

Nóta: Irgnamazz Úr Isten immáron ed.

Bátorság lelkemben felette nagy vagyon,
Noha sok fájdalom tagjaimban vagyon,
Testem sok kínokkal megterhelve vagyon,
Sok keserűséggel szivem rakva vagyon.

Kassa szép városa, legyen Isten hozzád!
Ki tisztességemet nekem ollalmazád,
Hűségedet hozzám mindenkor mulattad,
Én királyi székem meg nem rágalmaztad.

Szivem hasad rajta hogy tőled megválom,
Nagy keserűséggel tanácsid említem,
De ez földiektől nekem megkell válnom,
Az halállal bizony ím majd meg kell vínom.

Kincses Erdélyország! futamjál élőmben,
Légy vigasság nekem ily nagy gyötrelmemben.
Uh nagy Isten! s urak! hol vagytok igyemben,
Könnyebbséget, kérlek, tegyelek testemben.

Az én gyötrelmimet, intlek, lássátok meg,
Jaj a méreg miatt mert szivem hasad meg;
Tagom nyavalyától hogy nem nyughalik meg,
Jaj az én életem, hogy már nem halok meg.

Iszonyú kínomat palotám jajgatja,
Én kiáltásomat ágyas házam hallja;
Tagjaim gyötrelmét az ég is csudálja,
Ki volna az ember ki engem nem szánna?

Jövel jövel hozzám hamar én Krisztusom!
Lelkemet ezennel én néked ajánlom,
Bádjadl testem penig a földnek ajánlom,
Halálom óráján mindennek azt mondom:

Szerető fiaim, urak és köznépek!
Kik én halálomon mostan jelen vagytok,
Nagy jó névén veszömti szolgálattokal,
Kik nagy zokogással atyátokon sírtok.

Testem fájdalmakkal noha rakva vagyon,
De eszöm és elmém nyilván helyén vagyon,
Királyi koronám előttetek vagyon,
Tündöklő zászlómat tireátok bízom.

Vegyétek fel gondját, kérlek, országomnak,
Helyt adjatok, urak, az én intésemnek ;
Úgy adjon jót Isten, urak, magatoknak,
Hogy megőrizzétek ti az országtokat.

A hatalmas Isten titeket megáldjon,
Én testemmel együtt Erdélybe bévigycn,
Minden utatokban szerencséssé tegyen,
Minden tanácsokban tiveletek legyen.

Nó, menj immár lelkem, jövel én Krisztusom!
Mert bádjadt testemet tovább nem tarthatom,
Te szent országodat add meg nekem látnom,
A nagy dicsőségben veled uralkodnom.

1607. Meghalván lassan az mérög bevétel után a fejedelem, Kálai Mihály a fogságban igen megbizá magát, azt kérdi vala: „Kicsoda foglya vagyok én? Ki tart engeinet in arresto? Akarnám bizony megtudni, és gondol is viselek jövendőben róla.“ Azután titkon a császárnak leveleket ira és egyebeknek is, melyekben kéri vala a császárt, hogy küldene Mandátumot, hogy a fogságból mindjárást elbocsáltotnék. Azután titkon hiváegy fő szolgáját*)
— — — és commiltálá, hogy mentői hamarább a leveleket vigye el, és ő felségöktől hamarsággal hozzon kedves választ. A jó ifjú legény követ nem tűrheti, hanem a Malom-ulczába tekint estve, madarától clbácsuzni, hogy oly meszszc útra menne. A szépen szóló madár mint Delila, a nyájasság közben kiveszi belőle: hova menne,

*) A név nincs kitéve az eredetiben is.

mi dologban járna, és mikor indulna; igen fogadá, bogy senkinek meg nem mondja. Reggelre kelve a kővel Kassáról elindula és utára eredvén Jászéra mene. Nem türhelé a csácsogó szarka, hanem a titkol, házát nyomkodó és látogató hőseknek reggel ottan megmondó. Azok hitösek lévén udvarhoz, Nyári Pálnak a dolgot titkon megmondok. NyáH Pál ex consilio a követ után elkülde estve Kassáról, és megparancsoló, hogy Jószón olt érjék és megfogván viszsza vigyék az udvar hadabeliek. Azok éjjel Jászóra ménének, és mcgludakozák a Iiátai követének szállását. Reggelre kelve, elkészüle utára a követ, és a búcsúvétel után fölüle és elindula. A fejedelem szolgái mindjárt rajta lőnek, megfogák és mind levelestől Kassára viszsza vivék, honnan az urak sok titkokat megértének. Azután Kátai Mihályt, a megholt fejedelem udvara népe egy hajnalkor a fogságból kihozó, igen mondja vala:,. Mit csináltok vitézek? Úgy cselekedjetek, hogy jó legyen, mert bizony megbánjátok! A romai császárra tiltom magamat.“ Amazok mondának: „„El költél bizony arról!““ Midőn a piaczra érének vélle, a kő pelengérhez kezdőnek vélle menni. Eszében vévé, hogy elkölt a tréfáról; reménkedni kezde. Amazok mondának: „Jer elébb csak, majd elbocsátunk“. A pelengér alá vivék, és Gymes Ferencz azt kiáltó kivonván az kardját: „Nosza vitézek! tisztessége vesztett áruló az, ki e hitetlen árulót nem vágja.“ Elsőben Gymes Ferencz vága, azután mindnyájan, ízről izre a sokaság apróra olapritá a fejedelem megéletéséért. Azután mintegy kilencz óra tájban a felesége öszvesöpörlcté a sok ezer részre aprított testet a pelengér alatt, egy lepedőben fölszedeté és ugyan azon nap Kassáról kivivén, azután Misién cltemettette.

A fejedelemnek megétetőjéről és annak büntetéséről való éneke

Nóta: Rajtunk Istennek mostan nagy haragja, etc.

Ha kérdi Isten, Kátai, te tőled,
Hol vagyon neked kegyes fejedelmed V
Mit felelsz arra? Mert azt elvcsztöttcd,
Testéből lelkét méreggel kiűzted.

Te is azt feleld, mit Kain felele,
A barázdából mikor öcsé vére
Fel kiált vala isten eleibe:
Mi? nem voltam öcsémnek őrzője,

Haj te áruló! őrzője nem voltál,
Fejedelmünknek, de gyilkosa voltál,
Noba ő tőle nagyra méltóztattál,
De mindazokról háládatlan voltál.

Magyarországban nagyobb ur náladnál,
Nem tudom ki volt Kátai Mihálynál,
Tiszteddel mindent te fölii! haladtál,
Fejedelmünknél becsületben voltál.

A mi kegyelmes fejedelmünk téged,
Érdemed fölött emelt volt fel téged,
Nagy urasággal látott volt meg téged,
Kit nem érdemlött volna meg személyed.

Csak nézte Isten, mit csinálsz, az égből;
11a hálaado lész hozzá ezekről;
Elfeledkezél régi jó tettéről —
Gondolatod lőn fejedelemségről.

Mint jára Judás — ha olvastad volna —
Jól tött urának hogy lőn árulója?
Igaz példa ez, mert Szentirás mondja:
Önön maga lőn magának hóhéra.

Tudd-c mint jára Mydás kevélységben?
Mikor Bacchus ezt tévé eleiben,
Hogy a mit kérne tüle szükségében,
Megadná neki teljes éleiében.

Telheletlenség környékező szívét,
És azt kíváná: valamire kezét
Ő ki nyújtaná, régi természetét,
Napnak elvenné arany fényességét.

Mikor Bacchus ezt tévé eleiben —
Ila valamihez Mydás király nyúlna,
Elváltoznának azok mind aranynyá —
A Midás király azt megbáná vala.

Mert sem ihatik, sem éhetik vala,
Telhcletlenség ezt mivelte vala,
Étke aranynyá mert válik vala,
Ez áldást Mydás viszsza adta vala.

Mydást azután Phoebus megcsúfolá,
Mert igen nagy szamár füllel látá.
Téged bizony kevélység szamárrá,
Tött vagy annál is oktalamb állattá.

Kevélység mit tön kilencz kar-angyalnak,
A kik magokban felfuvalkodának,
Istenök ellen hogy tanácskozának,
Tudd-e? Mennyekből alá hányatának.

Ha forgott volna Biblia kezedben,
Mózes könyvének szintén kezdetiben,
Megláttad volna harmadik részében,
Mint jára Ádám nagyra nézésében.

Minthogy Istenné akar vala lenni,
Mind jót és gonoszt meg akara tudni:
Azért kelleték neki elváltozni,
Halhatatlanból halandóvá lenni.

Talám téged is Isten ő felsége,
Az ezer hatszáz és hét esztendőben,
Gyertya-szentelö havának végében,
Izenként nem tött volna be a földben.

De hogy éltödben jót és gonoszt tudtál,
A jót elhagytad és gonoszt forgattál,
Urad székében ülnie akartál,
Mcgérdemlötted azt, a mit találtál.

Ebben főképpen vétel Istenednek,
Annak utána minden feleidnek,
Vétél magadnak és te nemzetednek,
De summa szerént a magyar nemzetnek.
Hogy ily kegyelmes jó fejedelmünket,
Úgy mint mi nókünk tagunkat vérünket,
Ki által Isten jó egycsségünket,
Megadta vala mi békességünket:
Csalárdul tőlünk elveszted méreggel,
Fog nélkül való élnek fegyverével,
Kiért tégedet sok élös fegyverrel,
Elapritának Kassán egy jó reggel.

Méltó nem voltál temetni a földben,
Hanem vadaknak hollóknak gyomrában,
Mindazonáltal testednek fölibe,
Egy verset irok emlékezetedre:

Én, ki magyar nemzet árulója,
Adtam uramnak mérget halálára,
K á t a i, M i s I é n e g y kis sírban,
Takarván fekszem sok ezer darabban.

Az ezer hatszáz és hét esztendőben,
Kegyelmes uram halála eszömben
Mikor forogna keserűségemben,
Szerzém ezeket a Maros mentében. *)

Az idvezült fölséges Bocskai Istvánnak, Magyar és Erdély-ország fejedelmének szomorú haláláról.

Nóta: A jó kitti ember szeled ez világon oct.

Mély álomba merült, oszloptul üresült,
Pusztaságra terült, gyalázatra került,

*) Öszszevetendő Huszti „Ó és Új I)áciá“-ja 247 — ik lapjával.

Szemében veresült, szívében keserűlt,
Idejében vénhült, erejében gyengült —

Kőszívű magyarság! kiben a pusztaság,
Megrögzött a rabság, újult az árvaság:
Micsoda durvaság tőled ország,
Ila most is vigaság dolgod és nyájasság?!

Szomorú ruhával, feketített gyászszal,
Siralmas orczával, elholt ábrázoltai,
Festett lobogókkal, keserves zászlókkal,
Nézd! az urak haddal, mint mennek bánattal.

Ama bévont hintó, és hat fekete ló,
Kit a sok udvarló körül vött, sok zászló
Váljon mire való? Bezzeg sok a jajszó!
Nem nyerit csak egy ló, s mind sir a sok báró.

Csendes szép lépéssel, alázatos színnel,
Kit visznek bús szívvel, siránkozó szemmel,
Mit akarnak ezzel, a sok énekléssel,
Λ papi sereggel, deákkal, mesterrel?

Född bé szemeidet, nyisd meg füleidet,
Hallhatdsza ezeket, a síró igéket,
Elveszszek, ha többet értél ilyeneket:
Megölték fejünket, jó fejedelmünket!

Ó váratlan fortély, véletlen jött veszély,
Judás szívű személy, iszonyitó fekély!
Ím mily nagy bút szerzél, mely kárban leledzél,
Jó uradnak kevély, halállal Űzettél.

Kőszívű kegyetlen, etető hitetlen!
Tigris volt elmédben, scorpio telkedben,
Uradat bor közben, itatván méregben,
Hogy valamennyiben nem szántad szivedben?

S lásd moly nagy jót kapál, csak magadnak ártál,
Urunkon a halál mert ugyan nem regnál:
Lelke a Krisztusnál, teste az országnál,
Ilire penig fenn áll az egész világnál.

De te — sok kínokra, sok ezer szablyára,
Sok szinü halálra, méltó gyehennára —
Nero inaradékja, Judás unokája!
Nem mehetél nagyra az ó halálába ;

Sok részre vagdalva, sok izre konczolva,
Sok dirib-darabba, vettetél pokolba.
Áldott legyen annak karja és a kardja,
A ki ezt próbálta, mert jó urát szánta.

S hál ti szelíd Múzsák, számkivctött Nymphák!
Kiket a magyarság megunt mint az ország,
— Noha vagytok csúfság — de háládatlanság
Ne legyen, parasztság bennetek a vakság.

Ha udvar nép szánta ötét elannyira,
Halálát bujában hogy mégis torlolta,
Nemde méltó volna tehát siratnia
Nektek is, ő rajta könnyet hullatnia?

Bűn nélkül egy sincsen földi emberekben,
Hágalmazás közben jusson eszetekben,
Azt hagyja az Isten Moizes könyvében:
Holtakat hírekben tartsunk tisztességben.

Alexander marka ha nem volt ő r.ála,
Nem is volt annyira terjedt birodalma,
így minden ő reá méltán panaszolna,
De ki Krisztus tagja, azt már megbocsátja.

Fényes szcrencséjű, jó emlékezetű! ‘
Kit sirat minden szű, mert holtad keserű,
Mely szép tekintetű valál s éles szemű,
Moly kegyelmes szívű, mely drága erkölcsű!

Magyarok paizsa, igazság oszlopa,
Jók oltalmazója, gonoszok rontója!
Hova mégy a sírba, előlünk a porba.
Pásztor nélkül néma és kevés juhocska —

Sok farkas környülünk, melyektől rettegünk,
Tudjuk hogy vezérünk vagyon, egy Istenünk,
De drága főkörünk valál te közöttünk,
Kinek örvendeztünk, kivel dicsekedtünk.

Ha le minket elhagysz, mint a hogy el is hagysz,
Utánad csak bűt hagysz,csak keserű jájt hagysz,
Minden jót elragadsz, árvaságra juttatsz,
A pusztaságra hagysz, ha nekünk szót nem adsz.

Nedves keszkenőcske! kit szemeimnek könye,
Sünien mogtölte, meghata bő vize,
Te légy ennek jele, keserűség mérge
Hogy bément lelkembe, szivem közepibe.

Nó im megfacsarlak: Hol vagytok már urak?
Nincs-e fia annak a drága atyának,
Itt-evége annak a jó akaratnak,
Kit ajánlottanak az előtt urunknak?

Mcgvénhüdt katonák, fizetetten szolgák,
Rongyosait bestiák, nyomorodon árvák!
Bizonyság az ország, voltatok jó szolgák,
Kiről jutalomság mennyei boldogság.

Ne nézzétek dolgát, megszorult tárházát,
Láttátok jóvoltát, kegyes akaratját,
Mutathat Isten mást, fáradtság váltságát,
Ki megadja árát, munkátok jutalmát.

Kísérjétek el bé ti ölet Erdélybe,
Az urak székekben hadd üljenek helyben;
Leszen jövendőben csak hamar időben,
Hogy ő nemzetünkben lesz emlékezetben.

Hadat szállítani, törökkel alkunni,
Némettel tractálni, erős frigyet kötni,
Népet gubernálni, megtelepíteni,
Megválik hordozni, ki lesz jobb viselni?!

Nó ez Isten dolga, ti ötét azonban,
Fogjátok ágyában, szomorú boltjában,
Vigyétek a sírba, utolsó házába,
Holott nyugovásban, lesz csendes álomban.

De a vitel közben, keseredett szüben,
Sírjatok lélekben, ezt mondván ezenben:
„A kihez éltünkben bíztunk legerősbben,
Azt teszszük a földbe romlandó selyében.“

Magyarok bölcs atyja, nemzet megszánója!
A kit csak mutala Isten s meg elhiva,
Judás maradéka, kit pénzért elolta,
És minket elronta, tőled hogy megfoszta —

Immár az irigység, nem bánt semmi ínség,
Drága test! békeség, legyen már könnyebség,
Testedben szép épség, lelkedben csendesség,
Krisztusnak dicsőség, örökös fényesség.

Országod országnál jobb legyen ez rosznál,
Kit romlásban hagyál, mert úgy is találál;
Immár mindnyájunknál siralmas bánatnál
Nem marad a búnál egyéb óhajtásnál.

Többel nem szólhatunk, téged ím itt hagyunk,
Most csak mi siratunk, kik szegények vagyunk,
De jövendőt mondunk, hamar időt hagyunk,
Országostul sírunk, rajtad és zokogunk.

Adja Isten jóra, mit szívünk vádolna,
Gonoszt távoztassa, tőlünk elfordítsa,
Hazánkat megtartsa, békességbe hozza,
A ki magyar tagja, tudjuk ezt kívánja.

Ugyanazon felséges Bocskai István fejedelem haláláról irattatott siránkozó versek.

Clari et potentes Pannóniae Duces,
Chorus Baronum et tu generosior,
Vulgique egeni túrba senla
Cum Procerum, Comitumque copts.

Tristes querelas pectore lngvido
Plangore mixlas fundite, et iiera
Implete moestis questubus mine
Miile modis sonilus ferendo.

Álra favilla spargite nunc caput,
Pulloque frontem syrmate cingite.
Venit dies en ullionis
Ultima Pannonicas ad oras.

Cujus venenum, virus et asperum
Pannon columnam diluit, bem! Inam
Stantem, potentem Principemque
Suslulit e medio Triumphi.

Heröem iniqua, eheu! Stephanum, Atropos
Injuríoso calce petit furens.
Fulcro hoc dirempto, cuncta passim
Ergo cadant pereantque, oportet.

Si Troja planxit magnanimum Ilectora,
üueem severum pro mentis pie,
Grajumque matres ejulando
Si lacrymis decorare Achillem:

(juis quaeso tanti i'unera Principis
Non tristis plangat V Quisque recomlere
Posset dolores cordis aegros
Ilac super immerita ruina?

Zetes hic alter finibus Ilarpyas,
Orisque noslris Eumenidas truces
Divisit, Ileros, rite sceplro
Vi superum, requiemque fessi3

Virlute summa praebuit Hungaris;
Almám fidem post e tenebris Stygis
Solus reduxit — fata dura —
Interimens Furias scelestas.

Cyrus secundus, Codrus et Hercules,
Fortis Camillus, Numaque maximus,
Theseus erat Fautor per orbem,
Mucius et Decius coruscus.

In hoc micabant laus, pietas, decus,
Honor potenter, nudaque veritas,
Candor benignus, ceu Poli inter
Sol nitidos roseus planetas.

Cujusque virtus clarius igneo
Fulsit pyropo, parrhasia et nive aut
Carbunculo: 0 quanto Heus nos
Principe despolias colonos!

Hunc — credo — casum scilicet ingemit
Tristis Notus, nec non Hyadae simul
Omen minaces innuunt hoc
Insolitis pluviis frequenter;

Arcturus ipse et Cimmeriis Poli
Involvit aedes nubibus, äera et,
Lugendo nobis spargit urnbram,
Ob miseram Ducis hanc ruinam.

Nec desinas tu Pannon egens ope
Hellere damnum hoc irreparabile,
Sed Principi praeconia alfer,
Et recinas benefacta semper.

Omnis salus, spes, glória et inclyla,
Fasces superbi sub lumulo hoc jacont;
Kuslo fér ergo sponte serin,
Vota simul cineri bealo.

Salvelo regni jam colmnen pium, et
Phoenix! Vale Lux! Elysiae plagae
Mancs colantoras, precamur,
Fama solo vigeat superstes.

Stephanus Sid. Szikszói.

Euphemisticon

*Carmen de veneris die, quae Serenissimo Ungariae et Irans sylraniae Principi Stephano etc. felix et salutaris saepius illuxit. *)*

Alme volubilium moderator Phoebe dierum!
Si fas pauca loqui, te ducc pauca loquar.
Tu quoque quae niveis peragras Venus aslra columbis,
Ad mea propilio numine vota veni!
Vos Stephani primos vidistis Principis orlus,
Lucinae genitrix quum pia sensit opem.
Per vestros radios supera defluxit ab Aelra
Spiritus immensi vis animosa Jovis.
Qualis in Alcidae generoso pectore, qualis
Aeacidae geminis Tyndaridisque fuit:
Festa sit in nostris tua lux, Cythereia, fastis
Semper, et hunc solem Candida gemma notet.
Clara dies veneris Jani sociata calendis
Nascenti Stephano lumina prima dedit,
Aurea qua surgit septenis Dacia castris
Et spectat Jannas cultu Colosvar aquas —

*) Megolvasandó ide vonalkozólag a „Tudománn yos Gyűjtemény“ 1818. évi I. köt. 68 — 75. V. köt. 132-133. lapja.

Dux Stephanus, Venerisque dies et Janus et annus
Princípium capiunt (quod bene vertat) idem.
Luce pin veneris Stephanus descendit ab arce
Quae de Falcon is nomina rape gerit, *)
Indutusque piis adversus Teutonas armis
Pro se proque suis ad nova bella ruit.
Lux veneris stravit germanica castra Diószegit
Frugiferis late qua spatiatur agris.
Ilia dies captum Peczem stratasque cohortes
Faustaque coelesti proelia vidit ope.
Lux veneris fulsit, gratans Cassovia quando
Victori Stephano seque fidemque dedil.
Insuper interea viclricibus Italus armis
Cedit, ei e tola pellitur Ungaria.
Lux veneris sceptrum tibi dat signumque per.implum,
Et capit invita turcica dona inanu.
Lux veneris Bastae vires Edelinae repressit,
Et dedit ex illis, mille, per arva, neci.
llic Mar3 inflation Bastam, victoria turmas,
Spes animos, vires destituere manum.
Castra die veneris Colonica Mars fudit atrox
In mediisque armis fulsit arnica Venus.
Strata cadavcribus sunt Kellemisia rura
Et rubuit rapidus caede frequente Sebes.
Lux veneris fulsit, quum Kővár ad Aethera surgens,
Quo rapit auriferas Lapus ainoenus aquas,
Dux tibi depositis germanus tradidit armis,
Et Dominae Rivus **) sub tua sceptra redit.
Fausta dies veneris tibi Princeps maximé reddit
Szalhmár, dividuis quam Szamos ambit aquis.
Vane, duci Stephano, frustra germane, repugnas,
Omnes vincendi nam tenet ille vias.
Lux veneris Filecum sublimi rupe locatum
Subjugat, et Stephano reddit arnica suo.

*) Solyoinke.
**) Nagy-Bánya.

Hinc Szecien rapidis victoria pervolat alis
Danubio due tenus pandilur omnis humus.
Lux veneris Hasiam liquentem vidít Eperjes,
Cut sparsil trepidas Iachryma múlta genas.
Perge senex vulpes, el non lua desere rura,
Ilic nihil est, quod jam frattde favenle geras.
Luce lua, Venus, hausit edax ante-urbia fiámmá,
(Juae Posonum laté Danubiumquc vident.
Basla repentinos spectans e moenibus ignes
Indoluit, ferrum sic hebes esse suum.
Luce etiam veneris viclricia senserat arma
Gens Moravűm, quos pax foverat ante diu.
Ilic toties fractasque mamis conflataque frustra
SlravitDux Michael agmina Dengelegus.
Luce sacra veneris Pannon Trenczine politúr,
Teutonicos stringit compedibusque pedes.
Ilaec plaga fért lepidas, coeleslia munera, thermas
Vagus amoena vagis qua secat arva vadis.
Alma dies veneris Quinlilí*) mense reclusit
Et Eogaras arcem et subdidit imperio.
Ilic tibi se vicit Teuto discordibus armis,
Jam siculus jussis párét Aluta tnis.
Lux veneris fulsit, quum Principis óra Kolosvár
Vidít, et inviclo plansit arnica Duce.
O bene habet, magno civis gralalus alumno
Natali reducem suscipit urbe ducem.
Lux veneris celsum deponat ut arma Segesvár
Jussit, et expulso Teulone parta quies.
Jam Siculus, jam Saxo tutim Dux indite vulfum
Obsequio pergunt demeruisse suo.
Lux veneris tractus Huszti tangentiaque astra
Moenia, dimisso Teutone, reddit ovans;
Nunc jam Carpatico fusus de monte Tibiscus
Per lua regna vado liberiore fluit.

[9]) Julius-

Luce bona veneris Patachinam venit in urbem
Laetifice Forgács foedera pacis liabcns.
I Stephane! et Janum cum magno claude Rudolpho
El compesce brevi bella cruenta sera.
Prospera lux veneris forti obsidione coercions
Restituit caslrum Ponlificole novum.
Pro te stant superi, libi Pallas Gorgona sumpsit,
Armipotens Mavors mililat ipse libi.
Lux veneris claro cinxit diademate frontéin,
Et plausit Slephano Regin Buda Duci.
Danubii vilreo plauserunt gurgite Nymphae,
Et fulsit radiis laelus Apollo suis.
Lux veneris Marisae sublimia inoenia Devae
Praesidio frustra fortia Teutonico,
Viclori Stephano pacatis reddidit armis,
Et posuit crebros Dacia pressa melus.
Lux veneris cclsi patefecit claustra Murányi
Jam lua Ratlibor jussa fidelis obit.
Garpatus in coelos Stephanum atque cacumina tollens
Jungit sarmaticis ungara regna plagis.
Luce nova veneris Zolyom se dedidit altum.
Cremniciumque vagis insinuata jugis.
Uic libi fulva coquit montanus Taulo Melalla,
Aurea commutans fert tibi dona Midas.
Lux veneris Tokajum Ruberi ergastulo solvit
Tarda licet fuerit, deditione tua est.
Nunc Bodrogus placido miscet vada lala Tibisco,
Per juga jam lymphas libera liber agit.
Lux veneris reddit redivivae moenia Lippae,
Thrax iterum dubio te colit ohsequio.
Eflicil hoc virlus, ut lu vei ah hoste proberis
Et redeant Moesi sub tua signa truces.
Phoebe, potens astris! Rex coeli, el luminis autor
Sic lua leDapbna, sic tua Delus amel,
El malulino radias quae lumine Diva
Sic te Mars propior sic tua Cyprus amet.

Ambo serenantes Stephano depromite vultus,
El dale magnanimo prospera cuncta Divi.
Semper ei veslram feliccm rcddile lucem:
Phoebe luum solem, lu Venus alma, jubar —
Laurea lu capili, tu myrlca mittito serta,
Ludat per placidas ulraque bacca Comas.
His super accedat pacalis ramus Olivac,
Et decorcl te simul Pallas, Apollo, Venus.

Stephanus Szamosközi.

Epigramma.

Dualis ubi roseum Tithonuspurpurat orlum
Tranatoque polum carpit olore Veuus —
Laeta serenanlem sensim lux inficil orbem,
Ileddilur el rebus, qui fuit ante color;
Deformes fugiunt lenebrae, redit ignipotens Sol
Purpureis(|ue petit celsa serena rotis:
Talis Dux Stephanus fulgens viclricibus armis
Aerumnas patria servitiumque fugát.
Candida libertás Astraea(jue sancta revertit,
Et pia restituit patria jura Themis.
DilTugiunt Erebumquepelunl Alemannica monslra,
Et meritas poenas vindice caede luunt.
Vive diu Princeps, Supcrorum munus! et unus,
In quo Spcs patriae praesidiumque situm est.
Tc tremanl hősies, tibi lotus servial Istcr
Et diulurna tuis sit rediviva salus.

Stephanus Szamosközi.

1607. 1. jan. Lágy esős idő, és szivárvány látszik.

1607. 6. jan. két szivárvány látszik. A bodza fa, csanál és földi bodza igen megindulnak: egyujjnyi földi bodza és fái bodza jövést találtunk a kertekben 26 die. Az eb-kapor is virágzott. Ilyen időt télben a mostani emberek soha nem emlilének hogy volt legyen. Nagy sokáiglan erős idő tarta és nagy homály, béborult idő

lőn sokáig, hogy a napot is sokáig nem láthattuk, ás a® éltető ég is a szelek által a ködüktől és homályos felhőktül sokáig meg nem tisztítatott.

A következendő pestisnek matériája és elöljáró jegye volt, mint a következendő julius havában megtetszett.

1607. 2. januar. reggel föl-szél indul, és a felhőt megszaggnlván az eget megtisztítja és az időt megderíti.

1607. febr. a megholt fejedelem testével Kassából kiindulnak, hogy Erdélybe vigyék eltemetni.

6. febr. Tokajba érnek a fejedelem testével.

7. febr. által vivék a fejedelem testét a Tiszán Tokajnál az alsó Patkó-kőnél egy órakor délután ; vélle voltának az urak közül: Homonnai Bálint, Czobor Mihály, Szokolyi Péter,Homonnai György, Nyári István.

11. febr. Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelemségre választatik az országtól Erdélyben.

11. febr. a császár commissariusi Turzó György és Forgács Zsigmond Kassára érkeznek. Gyulai István szót ada ki nekiek a fokról; mely dologért kicsinyen mulék, hogy feje nem esék, mivel nem ő reá bizaltatott vala Kassa, és hogy a generalis Magocsi Ferencz tiszti ellen cselekedeti volna, a kire az ország az urakkal Kassát és a tractát bízta vala.

12. febr. is még újabban Rudolphus császárhoz hajla az ország, és megadván Kassái a commissariusoknak örömet lövének Kassán az ágyúkkal. — — — — — — — — — — —

19. febr. ugyan azon császár commissariusit Tokaj várába is bebocsátván, a várat megadák, és olt is délután egy órakor az ágyukkal három ízben lőtetének.

22. febr. cltemeték a fejedelem testét Gyula-Fejérvárall Erdélyben. Homonnai Bálint hirtelen kiszalad Erdélyből; meri Rákóczi Zsigmondot a gubernátort választották volt fejedelemségre a fejedelem temetségeig; jóllehet Bocskai István Homonnai Bálintot hagyta volt testamentomában a tanács uraknak és az országnak, hogy az erdélyi fejedelemségben ő legyen successora. Kijővén Homonnai Bálint Erdélyből (ki a magyarországi tanács uraklól úgy bocsáttatott volt a fejedelem testével Erdélybe, hogy a temetség

után mindjárást succcdáljon a fejedelemségben Bocskai urunknak de hir nélkül Rákóczi Zsigmond választatott volt fejedelemségre) igen incgháborodának a tanács urak rajta, és lllyésházi István ilyen levelet ira Rákóczi Zsigmondnak az erdélyi új fejedelemnek.

lllyésházi István levele.

Paria literaram Splis ne Magnilici Dni Stephani lllyésházi, ad Sorcniss. Dnum Principem Transsylvaniac, Splein ac Mag. Dnum Sigismundum Rákóczi datarum. lllustris et Speclabilis domine et fráter observandissiine! Post Salutem et Scrvitii meí commendation em.

Az Úr Istentől egességet és minden jókat kívánok kegyelmednek. Itt mi felénk olyan hírek érkezének, hogy Erdélyország kegyelmedet választotta volna ott való fejedelminek a szegény Bocskai uramnak tanácsi és a török császár censensusa ellen. Azt is beszélik hogy kegyelmed hátra vetvén azokat a végezéseket, a kiket a szegény ország sok kárával és vére hullásával végre való megmaradására valót végezelt volna, semmivé akarná tenni. A végezés pedig az, hogy a német nemzetség Erdélyhez, sem pedig ahoz a mit engedtek Erdélyhez, ne avassa magát; hanem egy fejedelem legyen Erdélyben, sa bírja ezeket. Erre penig a kívánságra a vitte a magyarokat, hogy ez okkal és ez szin alatt megtarthassák Erdélyt és az oda való földet a török hatalmasságától. Minthogy immár mind a boldog emlékezetű Maximilián és Ferdinánd császár eléggé megpróbálták és kísértették azt, ha megtarthatnák e Erdélyt fegyverrel; de minthogy Erdély igen oda bé vagyon, Buda, Esztergom, Fejérvár, és a több török végházak mind előtte feküsznek, nem vihették véghez soha, hogy megtarthatták volna: számtalan sok kincset költött főképpen Ferdinandus császár reá és Maximilián császár, do nem tarthatták meg. Utolszor ő felsége Rudolphus császár urunk is kezéhez vévé. Mi következők belőle? Az, hogy szinte a bécsi kapura kozák mind a törököt s mind a tatárt, és csak a Úr Isten oltalmaza meg bennünket, hogy az egész hazánk török birodalma alá nem esék. Ezek és sok egyéb igaz okokért mont császár ő felsége és a néniét tanács is arra, hogy Erdélyt kihagyják a végezésből a hozzá tartozó tartományokkal egyetemben. A török-

lől is ezzel 13 hogy megoltalmazzák és Magyarországnak megtartsák. Senki nem lehet oly vak, a ki ezt által nem látja, hogy ha Erdélyben török férkezik, hát Magyarországnak el kell belőle veszni. Immár azért ha ezen az úton, a kit végeztünk, megtarthatjuk Magyarországnak és a kereszlyénségnek javára, micsoda lelkiismeretű magyar az, a ki hazájának és a magyar nemzetnek javat és megmaradását inkább nem kívánja, hogynem a maga hasznát.

Azért kegyelmed jól meglássa mind az eleit, mind a közepi!, és a végét is ennek a dolognak jól megrostálja kegyelmed, maga vagy gyermekei hasznáért kárt ne tegyen kegyelmed az országnak, so penig új háboruságot és új veszedelmet ne indítson a szegény országnak. Meggondolja azt is kegyelmed, hogy immár mint szintén én, kegyelmed is elhajlott a délről, beteges is, de legfőképpen az Istennek itéletitül féljen kegyelmed; az igaz keresményét is, szép gyermekit is e miatt kegyelmed szerencsére ne vesse: hizonynyal higyje kegyelmed, hogy az Úr Isten igen igaz bíró. A romai császár és a török császár is consentiált ahoz, a mit szegény Bocskai uram rendelt volt az erdélyi dolgon; ugyan meglehetett volna, hogy az erdélyiek is választottak volna, a libera electio ugyan helyén maradhatott volna, hiszen llomonnai uram is kegyelmed fia és tagja; higyje kegyelmed, hogy sem német, sem magyar, sem semmi nemzet nem dicséri ezt a kegyelmed dolgát és maga haszna keresését, sem az Úr Isten sem fogja kegyelmedet nyomóssá tenni benne.

Innen császár urunktól semmi ok nem adatik: valamit végezett az országgal, azokat mind megtartja, de a mint látom immár mi magyarok és kegyelmed leszen az egyik, ki felbontja. Sokkal könyebb háboruságot indítani, hogysem békeséget szerzeni. Megérnénk most egyszer vélle, mennyi nyomorúságot és pusztítást szenved szegény hazánk, bátor ne indítanának többel. Ha kegyelmed okol fog adni hozza, hogy ezt a végezésl, kit én végeztem, megbontja kegyelmed, méltán az egész magyar nemzet valamig a kegyelmed nemzetségében egy tart, méltán halálos ellenségeknek tarthatják és átkozhatják őket. Azért kegyelmed értsen egyet Homonnai urammal, és alkudjék meg vele, hazánknak javát és megmaradását nézze kegyelmed, nem csak a maga használás becsületét. Ehoz a kegyelmed cselekedetihez képest Báthori Zsigmond is Prá-

gából elindult, oda megyen Erdélybe, kegyelmedőrizkedjék tőle. Isten tartsa meg kegyelmedet. Dalum e.v arcé Trincsin, die 12 martii, anno 1607.

Illustriss. D. Vcstrac
Servitor ct fráter dedifissimus
Stephanus Illyésházi, m. pria.

1607. 17. inartii Lyszka városát Tokaj várától elszakasztják, és a szepes-váraljai káptalan prépostjának Hoszszulóti Lászlónak foglalják és ismét megadják.

LIBERIII.

Itt kezdik a papi jószágokat a haza jödökö papoknak megadni és lassan lassan a Bocskai István fejedelemtől jókarba állatott dolgokat viszsza más karba állatni.

1(507. 18. marlii a budai basa Tihája másod magával feljőve Dudáról és a törők császár akaratjából Ungvárra menő, hogy Iloinonnai Bálintot Bocskai István helyeit Magyarországnak és Erdélynek fejedelmévé tennék. De Homonnai Bálint clrnéue elüttök Kővárba, és a fejedelemséget föl nem vévé, elölte viselvén mind a király becsületit, s mind országunknak békeséges állapotját, hogy új háború ne támadna a Fejedelemség miatt. Kevés ember lalláltatik ilyen,hogy az ambitiotul meg nem gyözelnék, és a fölső polestáson, mikor unszolják volle, és ilyen módja volna benne, hogy nem kupdosna és magáról le lerázná —

Séd felix, qui sua sorté contenlus vivit.

1607. 19. apr. az uraknak Rozgonban leve gyűlések a fejedelem halála után; olt voltának a Rudolphus császár urunk commissariusiis, Turzó György és Forgács Zsigmond, holott arról tractáltanak, hogy Homonnai Bálint menjen az erdélyi fejedelemségre a megholt fejedelem testamenloma és a két császárnak consensusa szerént, Rákóczi Zsigmond ponig rosignálja az erdélyi fejedelemsége.

1607. 20. apr. Turzó György a rozgoni gyűlés után ilyen levelet ira Rákóczi Zsigmondnak az erdélyi fejedelemnek:

Paria literarum per Magficos Dnos Commissarios ad Illustris. D. Sigismundum Rákóczi exaratarura in Transsylvaniam.

Illustrissimc Dne ele. Servitiorum noslror. ele.

Sok jó szerencsékkel és boldog csendes állapollal, hoszszu ideiglcn való egésséges éleltel áldja meg Isten kegyelmedet!

Mit izent legyen kegyelmed minekünk Erdélynek átlapolja és magának minden rendbeli dolgai felől, meghitt fő követe és atyjafia által, s annak utána is bizonyos levelében mindenikröl mit írjon, nyilván és bőségesen mcgérlellük.

Mindazokat azért magunkban igaz Ítéletünk és elmélkedésünk szerént aequa láncé ponderálván, és mindeneknek mind eleit utolját, és gonosz végét diligenter perpendálván, és akarván szerelmes hazánknak szép megmaradásának és benne levő kedves cgycsségénok mostani kívánatos állapolját minden tanácsunkkal, igyekezetünkkel és tehetségünkkel erősíteni és nagyobbra kiterjeszteni — Én Turzó György, mellénk vevén Dóczi András uramat és Holfman György uramat ő kegyelmeket, mentünk vala ki llomoiinai Bálint uramboz ő kegyelméhez Rozgonba, úgymint szemben lélclünkrc és egymással való beszélgetésünkre rendeltetett helyünkre; holott ő kegyelmével a dologról bőségesen beszélgetvén és mindeneket elöszámlálván, sok bizonyos szép levelekből minémii jó akarattal és alTcctioval legyen ő kegyelméhez mind a hatalmas török császár s mind peniglcn a vezér, nyilván és kétség nélkül megértettük. De sőt egy fő szolgájától is, ugymint Budai Istvánlul, ki csak akkor a beszélgetés közben érkezők a vezérlői, és a mi bizonyos követinktől is, úgymint Kékedi Györgyiül és Csaló Imrétől, kiket a budai basához bocsátottunk volt, értettük azt, hogy semmiképpen a török nem akarja szenvedni kegyelmedet ott az országban, sőt még a mely Musztapha kapucsi basa kegyelmednek a zászlót, botot és szablyát vitte, azt igen iszonyú kínos halállal, (noha nagy summa aranyon váltotta volna meg életét) ölette meg

bizonyosan a vezér; azzal meg nem elégedvén, minden marhájában zsákmánt tétetett, és a házát is, in terribile allorum exemplum, tövéből kiégetlette cs porrá tétette sál. A deáknak pcniglen, mely a llomonnai uram nevét kivakarta a levélből — mert bizonyos az, hogy nem a kegyelmed neve volt a vezér levelében, hanem llomonnai uramé — a félkezét el vágatta, s annakutána fejét vétette. Λ mi pcniglen mind ezeknél nagyobb és az egész Erdély országának ártalmasb, s a mellett a mi szegény hazánknak is — ki mind ez ideig is Erdély miatt ronila ennyire és pusztula — veszedelmes: mely hadát a török császár a Kazulra akarta bocsátani, és a többi kin levő hadakat is mind törököt, talárt, kiknek hé kellett volna menniek, a vezér mcglartóztalla, s teljességesen mind csak Erdélyre fordítani akarja, oly szándékban lévén, hogy ha szintén a vajdaságra Iio~ monuai uram nem menne is bé, átalan fogva mást akarna béviuni a vajdaságra, az országot teljességesen megrónia! és kegyelmedet tűzzel vassal persequálni. etc.

Mely exemplum és indulat, a kegyelmeden és az egész országon való boszszúállásoknak — a mi vékony értelmünk szerént — váljon nein bizonyos oka é? És mi következhessék belőle, kegyelmed mint eszes okos ur, bölcs Ítéletivel ítélje meg maga is. 3Ieggondulván azértkegyelmed mindezeket a bizonyos okokat, hogy immár kegyelmed törődött idős és beteges, s ha ilyenkor kegyelmednek holta történnék, kegyelmed felesége, gyermeke mint maradnának és mire jutnának, azt csak az Isten tudja: nem lenne-e valami veszedelmek, gyalázatjok; és romlások, akár ki is meggondolhatja.

Kérjük annakokáért kegyelmedet a/. Istenért is, kegyelmed mint atya S/crelmes gyermekével, úgy igazgallalván fő eszes okos emberek állal, végezzen minden jót, egymással szépen meg alkuván, s ő felségének először mindeneket hírré adván, jőjön ki Erdélyből kegyelmed s az országnak ő kegyelmét commendálván vigye bé a vajdaságra, mely kegyelmednek sem gyalázatjára, sem pcniglen kissebbségére nem esik, azt jól látjuk. De minthogya törökknek ő kegyelméhez való declarált jó akaratját nyilván eszünkbe völlék, és a botol zászlót immár cl is hozták ő kegyelmének, s Egren vannak véle, csak hogy addig míg kegyelmed végez ő kegyelmével, nem acceptálja: kérjük mégis kegyelmedet, holott jól tudja azt kegyelmed, soha kegyelmednek nem akartunk gonoszát,

hanem mindenkor javára voltunk és igyekeztünk, mind magának s mind az egész országnak csendes megmaradását és javát s mind peniglen c mostani hazánkban való szép békességet jól meggondolván: szálljon magába, és addig míg én Turzó György ő felségének Mátyás herczeg urunknak bizonyos és kiváltképpen való hivataljából felmegyek Bécsbe, holott ő felségének mindeneket proponálván s diligenter eleibe adván, értésére kell adnom, végezzen minden jót ő kegyelmével, ő kegyelme pedig ad ulteriorcm usque suae Matlis resolutionem csendességben löszén, és a kegyelmed salvus conductusára is bé nem megyen. 3Iert ha kegyelmed addig semmi bizonyost ő kegyelmével nem végez, a botnak is és zászlónak kezéhez való vételét kényszeritetnek megengedni ő felségek, lis annakutána mint succcdáljon kegyelmednek a dolog, azt csak az Isten tudja. Szuhai Gáspár uramtól a kegyelmed föszolgájától és meghitt atyjafiáiul szóval is izentünk kegyelmednek bőségesen, kigyjc meg szavát ő kegyelmének és mindenekre teljes választ írjon minekünk. Tartsa meg Isten kegyelmedet jó szerencsés egességben. Datum Cassoviac, die 20 április, anno 1607.

Mathias Granyai, Secrelarius
m. pria

1607. 24. augusti in festő Barlholomaei, az országot Budolphus császár Pozsonyban diaetára hívja, hogy szent Mihály napig celebráltassék.

9. septembris azt hallók meg, hogy a német herczegök és urak nem jöttének és nem is akarnak jöni a diaefára. A mely Irigyleveleket annak előtte a megholt fejedelemnek és az országnak adának volt Budolphus császár és a herczegök pecséti alatt, Budolphus császár azt mondja vala, hogy nem az ő hírével és nem az ő engedőiméből cselekedte azt Mátyás hcrczeg, és ez okon haragszik reá, nem is akarja azt a végezésl megtartani, hanem az insurreelioért vindicálni akar.

A magyarországi követek ezt hallván, azt mondák: hogy ők az országgal a pecsétes conl'ederaliohoz tartják magokat és a hüséghóz, és kétszór protestáluak, hogy ha a eonfoderaliot valaki fölbontja, Magyarország oka nem leszen, és ha mi romlás esik valamely országon és nemzetségen, Isten unnak okát büntesse meg.

Ez idő tájban Rudolphus császár az Imperiumboli státusokhoz minden felé követeket bocsáta, segítséget kér vala a státusoktól, hogy a confcdoralio ellen is hadd állaná meg boszuját a magyar nemzeten. Az imperiumboli státusok megértvén a császár kívánságát, gyűlést levének, és a császárnak a követek állal ilyen választ adának írásban:

1.) Imperium nunquam arma túlit in hungnros.

2.) Num quid oppugnabimus Hungáriám antemurale Christianilatis?

3.) Violenla media contra hungaros nunquam valebunt.

4.) Fidem datam esse servandam cuilibct, eliain gcnli'es sanxerunt.

Ez dorgáló és pirongató feleletet hallván és értvén a császár, a bécsi pacilicaliot helyben hagyá.

1607. 25. septembris üstökös csillag támada napkelet és éjszak közölt: az üstöké dél felé áll vala; elenyészők vagy elíogya 20. octobris tájban.

1607. 20. octobris a hajdúság a Tiszán túl másodszor föltámada, Nagy András kapitányok lévén, és a népet újonnan esketni kezdők Magyarország liivsőgérc, és magyar fejedelem hivségére. A hajdúság Ilotnonnai Bálintot akard erővel is fejedelemmé tenni, de ez semmiképpen a fejedelemséget föl nem vévé. Báthori Gábor nagy haddal állal jőve a Tiszán Ecsedböl taraczkokkal, Tarczalra szállá. *)

Nagy nehezen szállithalák le az urak a hajdúságot, nagy kártételek után, hogy helyben lmgyá Rudolphus a confedcratiot vagy bécsi pacilicatiot. Volt a hajdúság második leszállítása 19 április 1608.

1608. 5. marlii Rákóczi Zsigmond Erdélyben az országiul elbúcsúzik és Magyarországba kijőve.

1608. 7. septembris Magocsi Ferencz bémegyen Kassára a generalisságra.

1608. Báthori Islvánné, Homonnai Frusina aszszony meghal ultima octobris. EllcmcUclik Váradon a templomban.

*) Oldalirás: Itta hajdúkkal való zeiieliona inseráltassck Ki tudja mi okból, elmaradt.

1608. Mátyás herczeg melléje vcvén a magyarokat, Cseh-országban Prágára méné a magyar koronáért, és Rudolphustól a koronát kivcvén, haza hozá Magyarországba, kiért a magyarok Mátyás herczeget 19. novembr. magyarországi királyságra mcg-koronázák Pozsonyban. És mikoron Illyésházi István és a Cardinal Forgács Ferencz, fejébe tették a koronát, kivonván pallósát a ki-rály, Bécs leié kétszer vágott (a király koronázatjan szokás az, hogy így vágjon, ad orientalem et occidentalem plagas) nap ke-letre s nap nyugotra egyször-egyször. A koronázás után Illyésházi Ist\ánt palatínussá választották, Homonnai Bálintot Judex Curiacságra,Mngocsi Ferenczet generfilisságában hagyták és conlir-mállák, Homonnai Györgyöt, Korlát Istvánt, Bornemisza Jánost, cs Kékedi Györgyöt szentölt vitózökké lőtték, Czobor Mihályt komá-romi kapilánynyá, Bocskai Miklóst a szakmári kapitánságban hagyták.

1608 Báthori Gábor erdélyi fejedelemségre megyen Erdély-be a hajdúsággal.

1008. 21. januarii a nagyságos Rákóczi Zsigmondnnk leste Szerencsen eltemettetik, ki hazájának, a magyar nemzőinek és Istennek az anyaszentegyházzal való dajkálódásával, promovcálá-sával és oltalmával sokat szolgált.

1609. 4. seplembris Nyári Istvánnak ő nagyságának, elvevén a mostoha anyja leányát, menyegezói lakodalma volt.

1609. a nagyságos Turzó György palatínussá tétetik Pozsony-ban az országgyűlésében.

1609. az ország bírája a tekintetes nagyságos istenfélő ke-resztyén Homonnai Bálint meghala, non sine suspicionc veneni. Nyergét kenték volt meg méreggel, és a feneke rolhadotl, az iniá holt meg. Ez időben a Bocskai halála után szokásba jőve ez ország-ban a rncröggcl való'ételés, nyergeknek és széküknek méreg por-ral való moghintéso. Vendégségbe menni ez időben igen félelmes vala. A Dóczi András vendégsége és Dóczi pohara példabeszéddé Jött volt.

Eltemettetik Homonnai Bálint to3le Ungváron die 14 martii anno 1610. A kereszlyónsóg ez urnák halálán igen bankodéit. Egy kis lia niarada, kit az édes atyjának a n. Homonnai Istvánnak emlé-kezeliért korcszlségckor Istvánnak neveze.

1610. 22. martii Jászó várát elfoglalják Nyári Istvántól, és Pethe László szállá belé.

1610. Báthori Gábor Kendi Istvánnak megengedi, hogy egy megromlott egész ágyúból mind pénzt veressen és gazdaguljon. Igen rósz hitván öt penzös garast verele.

Λ fejedelem Bocskai István halála után hertelenséggel mind megváltoztanak az emberek.

1610. A pápások közönségesen azt beszélik, hogy kár — úgymond — eretnek embernek erdélyi fejedelemséget viselni. Ez axiómából sok és nagy veszedelem következik.

1610. A p urak tanácsot tartnokBáthori Gábor fejedelmek ellen Erdélyben, és azt végezik, hogy megöljék éjjel a szállásán; a háznak rcteszit mind letekerték, pléheit levonták volt az elölt a hová szállásra rendelték, hogy ha mikor éjjel a szálláson reá ütnének, a sövént mindjárt lerántván a háznak rohannának és gonosz tanácsokat véghez vinnék. A praesidiarius kék harczérokat is messze rendelték volt a szállástól, hogy míg odajutnának és hirökkel lenne a rohanás, addig a vásár meglenne. De egy inasok az uraknak éjjel megjelenté az árultalást a fejedelemnek; a fejedelem mindjárást felöltözék; meghagyd a körülötte levőknek, hogy igen vigyázzanalt.Lovára ülea fejedelem és a kik közel voltának,kevés föszolgái vele. Kit mikor a p - uraknak a kímök megvitlek volna, eszükben vevék, hogy hírével vagyon a fejedelemnek az árullatás: megfutamának a fejedelem előtt, de némelyeket az udvar népe megfoga, és törvény szerént megöletletének.

1610. 30. die marti! Kendi István az erdélyi cancellarius az áruitatás után elszaladván, Kassára futa,ölöd napig jött Erdélyből Kassára, mert igen megijedt volt.

1610. A palatínus Turzó György Kassára jőve 14 die április, 30 dió április ismét elmegyen - sok ajándékot viszön el.

1610. 6. junii Szakmart gyűlés lőn. A palatínus olt volt, és az erdélyi fejedelem az áruló urakat kívánta kézbe, de nem adták, kinn igen megharaguvék a fejedelem és táborba szállá. Mikor penig a mezőn szemben akarnának lenni egymással; egyik is másik is vontatva léptet vala elő, és hogy Báthori Gábor a palatínushoz nemmene előbb, azért vön ellene a palatínus nagy haragot szivében, mely harag sokáig tarta.

1610. 1. augusti országgyűlést hirdető a palatínus Turzó György; 4. augusri azt végezik Kassán, hogy tóborba szölljnnak az erdélyi fejedelem ellen, ki a Tiszán túl a hajdúságot melléje vevén, táborban vala és az áruló urakat kívánja vala. Λ hajdúságtól igen megijedének az emberek, és Kassában igen költöznek', futnak.

15. augusti megbékéllék a palatínus és az erdélyi fejedelem. A nagyságos Magocsi Ferencz és Senyei Miklós voltak az inlerccs-sorok. Örömet lőnek Kassán.

23. aug. a palatínus Kassáról fölmegyen Bécsbe a királyhoz és ismét forral a fejedelem ellen, mely dolog a magyar nemzetnek nagy kárára esék. 15. aug. tájban Erdélyből számtalan sóska jőve Szakmái· vidékére.

1610. seplemberben Starnitzki Lengyelországban lizennyolez száz hajdút hiva segítségre, de míg a hajdúk bé jutának, addig a lengyelek megölék Starnitzkit. A hajdúk prédáivá jövének viszsza. Magyarország hire nélkül és ország törvénye ellen cselekedték.

1610. 29. decembr. Bálhori Erzsébetet Csejlén kő közzé rakják, mivel haragjában egynéhány leány aszszonyát megölte, el is rekkentött bennök iszonyúképpen. Volt fogságban három esztendeig; holt meg 23. novembr. 1614.

Anno 1610. Symbola vexillorum. Imperaloris Bomanorum, quac ad futurum bellum praeparata sunt:

1. Acquiruntur, augentur, conservanlur virlulo imperia.
2. Aequitate ele.
3. Post nubila Phoebus.
4. Super aspidem el basiliscum ambulabis el conculcahis Leoném et Draconem. *)
5. Periculum periculo cxpellendum.
6. Potentes de sede dejecit el exallavil humiles.
7. Amor vincit omnia.
S. Pro justitia
9. Regina coeli protege nos tandem.

Non habemus Regem nisi Caesarem.

*) Vonatkozás az ország és Báthori nemzetség czímerére.

10. (Ilii non nobiscnni, contra nos est.

11. Dens in coelo, Caesar in terra.

12. Deo el Caesari reddite, quae debetis.

13. Iniquis pavorem et in me spernnlibus dalio salulem.

1611. Báthori Gábor Szeben városban bés/.álla. Mert Básla György járásakor a szászok a kulcsos városokban sok futott magyarokat rekkentöttek el éjjel, és a magyar nemzetöt — bízván a németekhez — minden injuriákkal illették: ebeknek hívták Básta járásakor. Ilyen okossággal élt a fejedelem Szeben megvetélében. A hadaival Szeben hostátjába mene, magát ötvened magával bébocsáták és megvendéglék. Másnap reggel a hadak, trombita szó után elkészülvén, fülűiének; a fejedelem ötvened magával a városban a szerént. Megindula a fejedelem a városból hogy kijöjön. Midőn a kapuba jut, a bóthajtás alatt megálla az ötvened magával, és igen dicséri a polgároknak, hogy igen szép és erős alkolmány volna. Midőn a kapuban mulatna a fejedelem, a kész hadak a parancsolat és végezés szerént oda nyargalának, a kaput mcgvevék és minden hadak a városban bészállának.

1611. 29. junii a kassai generalis Forgács Zsigmond kiszálló Kassáról táborba a hajdúk ellen, kik Báthori Gáborhoz hallgatnak vala. Ilyen omen esék az ő kiszállásának előtte való napon 28. junii. Kassán szörnyű rettenetes zápor eső lőn, az egész utczát a vize a piaczon elborította, két menyütö kő esöttle, egyik a mészárszékre, másik az alsó kaput ütötte meg, a melyen Forgácsnak ki kellett menni. Azután a közép-németihidacskánál az apró madaracskák a kopjás seregnek akopjájokra sereggel szállottak, a katonák öszve zörgették a kopjájokat, mégis nehezen űzhették el a madaracskákat. A Tiszán túl menvén a tábor, nagy szomjúságot bocsáta Isten reájok, egynéhány*ember holt meg szomjuval a hadban ; az után a sóska szállott a táborára, hogy Máramarosba ment.

6. julii. Nagy András kapitány tízezer hajdúval áll a generális Forgács Zsigmond mellé.

1611. 8. julii. Brassónál megharczol Báthori Gábor Rádul vajdával, és a szászok áruitatása miatt mcgvereték; azután Szehcnbe szállá. Rádul vajdával az áruló urak valónak, lengyel urakkal és lengyel kozákokkal, kin a török császár lengyel királyra

megharaguvék, hogy az ő oltalma alatt lévő fejedelemre támadott, frigyes lévén a császárral.

Forgács Zsigmond Erdélybe megyen a hadakkal Báthori Gábor ellen, megbízván magát, hogy a fejedelem hada Bádullól megveretött.

1611. 18. augusti tájban Nagy András viszsza állván Báthori Gáborhoz, Pálfi János, Bosnyák Tamás és Forgács Miklóst megveré Diószögnél, kik Forgács Zsigmond után sietnek vala menni Erdélybe, hogy ha Báthori Gábort elveszthetnék, tehál Forgács Zsigmond lenne a fejedelem, és az erdélyi tisztekkel ő utána fölosztoznának.

A palatínus Kassán az olasz Caesar Gállal igen tanácskozik, mindennap a maga billióján viteti maga szállására, és a mint tölök lehet, igen igyekeznek a dolgot Bálhori Gábor ellen proinoveálni és tanácsokkal innen házul Forgács Zsigmondot. ·)

29. augusti a palatínus országgyűlését tevén Kassán, az országot arra veszi, hogy az erdélyi fejedelemre fegyverrel támadjon.

1611. 8. septembris Ladánynál a hajdúkat megveri az ide által való had: sokat levágának bennök, és testeiket halomba rakák, kinn a hajdúság igen megharaguvék. Ezek a levágattalolt hajdúk Tokaji akarták megütni és próbálni.

13. septembris a hajdúk megverék a hadat Böszörménynél, mely által ment valareájok, sokan vészének az ide által valókban. Elesék az ide állal való hadból Györfi János, ki igen jámbor vitéz keresztyén ember vala és a pápai kapitány.

1611. 18. septembris tájban Forgács Zsigmond panico terrote perterritus, Erdélyben Báthori Gábor fejedelem előtt harcz nélkül megfutamodott nagy éktelenül, és az ember alig tudja megmondani, rninémű rettenetes iszonyú ostorral verte meg Isten hadát. Minden gazdagságokat, sátorokat, tár szekereket, ezüst marhájokat, lövő szerszámokat, elhagyták és fritva elszaladtának. Azután nem merlek Magyarország felé viszsza jőni, hanem a havasalföldi és Moldva határiban lévő havasokra szaladlanak, azok közölt bolygottanak; harmadnapig a mennyit mentenek, isinég ugyan azon helyre keveredtenek viszsza. Nagy havas eső és hideg támadott reájok, kopjájokat mind elhagyták, a hidegség miatt fegyver de-

*) Innét valami kimaradoltnak látszik.

rekokat, pánczéljokat, sisakjokat mind el kellett hányni, hideggel számtalan sokan megholtak, kenyerük nem lévén tizennegyed napig lovok húsával éltenek mindnyájon.

A jesuita a ki Forgácscsal volt, a ló májra ott mondja vala pénteken, hogy: fiat piscis. Maradtanak oda a hadból éhség és fegyver miatt hat ezeren — a mint mondják. Oka ez nagy veszedelemnek:

1.) Az olasz praktika, nemzetségünk ellen, hogy a hadakozó férfiak, a földnek oltalmazói kevesedjenek.

2.) A palatínusnak a fejedelem ellen való titkos simultása.

3.) Forgács Zsigmondnak ambitioja, ki a cardinál igéreti által az erdélyi fejedelemséget keresi vala,

1611. 15. octobris Kassára jut a hir, hogy Nagy András Senyéi Miklósnak fejét vötte.

1611. 16. octobris a hajdúk Kálló várát megszállják hat ezeren Bosnyák Tamásra és Forgács Miklósra, kik az Istenért kérik a palatínust, hogy megsegítse, mert oda lesznek.

1611. 17. octobris 9 órakor ebéd előtt a palatínus Kassán réz dobot üttet készülőre hogy táborra kiszálljon; 12 órakor kiszálló Kassából és Tokajba méné, az urakat és vármegyéket is fölülteté és táborba szállitá.

27. octobr. megbetegül a nagyságos Magocsi Ferencz; *) megholt non sine suspicione veneni 27. novembris, kinn az ország igen bánkodék, mivel jól és keresztyénül szolgált hazájának. Eltemelteték Beregszászban 28 febr. anno 1612.

Lásd meg halálának okát és módját Magyarország „Panaszé“ — ban. Ez is méreg miatt hala meg mint Homonnai Bálint.

28. octobris Szécsi Tamást a palatínus által bocsálván Tokajnál, a hajdúkat Kálló alól elfutamtatá,mivel két felé szakadott vala a hajdúság. A harezon Isten áldásából nem igen sokan estek el mind két félben is, mert igen nagy köd volt,

31. octobris a hajdúság elnyeri a port és golyóbist, melyet Káliéban akart küldeni a palatínus.

2. novembr. a táborban gyülekezett urak és a királyi szabad városok a vármegyékkel egyezvén, az ország akaratját a palati-

*) Oldalvást írva: A Magocsi famíliának magva szakad a fiúi ágban.

nusnak írásban pecsét alatt Tokajban béadják és megjelentik nyilván, hogy nem ő akaratokból vagyon az egymásra való rút hadakozás. Azért a fejedelemmel a békesség tractálásához kezdjen,mert az országnak ez az ő akaratja. Immár itt kezdének az emberek vigyázni és felserkenni, és a mit Kassán a gyűlésben meg nem merének mondani, a táborban kimondák nyilvánsággal, és arról ilyen protestatiot adának bé a palatínusnak.

Protestatio Statuum et Ordinum

coram Illustrissimo Dio Comité Palatino in Castris facta.

Illustrissime Dne Dne nobis gratiosissime!

Servitiorum nostrorum addictissimam semper commendationem. Intelleximus Splem ac Magfcum Dnum Sigismundum Forgács de Ghymes, Generalem Capitaneum Sacr. Regiae Mattis Superioris Ungariae partium, ac Judicem Curiae, etc. cum suo attrito exercilu jam post multas miseriarum perpossiones, multorumque suorum millium militum horrendissimas caedes, ex alienis Regnis in Hungáriám penetrasse, cujus adventu non minus gratulamur, quam multorum emeritae militiae virorum, Regnique noslri Hungariae contra varios hostes protectoriim, jamque penes ipsum Dnum Generalem occisorum amissione cruciamur. Quod ulinam de alienis potius, quam defensoribus et militibus fratribusque nostris audivissemus. Verum ut ut ista praeteriverint, saltern futura nobis erunt praevidenda et cavenda,quae ita judicio nostro commode fieri poterunt, si depositisarmis,evitatoqueintestino bello(quonihil funestius esse potest) pace pia nobis et nationi hungarae consultum voluerimus,quam pacem consensus Statuum hujus regni Hungariae, per vestram Illustrissimam Celsitudinem quo ocyus fieri poterit, tractari et concludi instantissime adhuc petimus. Quia vero annotati Dni Sigisniundi Forgács animum eum esse certo certius intelleximus, ut exhaustum suum exercitum, cum maximo Patriae detrimento, gratis in certis Comitatibus ulterius aleret; bellumque per ipsum Dnum Forgács insciis et inconsultis Statibus hujus Regni, Transsylvaniae illatúin continuaret, cujus belli continualionem non minori cum periculo, quam antea fieri posse animadvertentes, Herum atque Herum veslrae

Illustrissimae Cels, supplicamus: dignetur ex officio suo, animo ipsius Dni Sigismundi Forgács mutáló ita providere,ne ulterius quidpiam damni et periculi hoc regnuin Hungariae patiatur; milites verő ipsius Dni Sigismundi Forgács unumquemque in suas aedes, slipendiarios verő in sua loca pro communi Patriae defensione slatim dimitlere, ac pacem exoptalissime tractare, salvaque et intacta ditione Sacrae Regiae Mattis permanente, etiam concludere. Hoc enim inconveniens esset, si ipsi milites in nostris bonis jam extreme exhaustis haerentes, nobis quoque penes personam vestrae Illustrissimae Cels.hic in castris existentibus etadtenuatis,adhuc miscros colonos nostros premerent.Protestamus enim eo nomine universi Status et Ordines regni hie in castris constiluti, quod si ulterius in hoc regno suum exercitum cum extrema paupertate colonorum nostrorum aluerit: nos simul et semel ad unum usque cum omni bellico apparatu ex istis modernis castris insurgere, ac nos et bona nostra contra exercitum bona nostra expilantcm,ac publicain pacem et statuta regni violare satagentem, defendere velle. Cum ipso verő Principe Transsylvaniae, salva coronae et Sacrae Regiae Mattis ditione permanente, omnino bono modo ut Illuslrissima Cels, vestra concordei et conloederationem cum eodem, Provinciaque Transsylvanica conservet, inslainus et lanquam Palatinum regni Hungariae petimus. Ut autem nobis in posterum etiam in hoc cautum sit, petimus per vestram Illustrissimam Cels, literas Proteslatorias superinde authenlice extradare

Illustrissimae Cels, vestrae

Servitores addictissimi
Universi Status et Ordines Regni
hie in castris constiluti.

1611. 8. novembr. Rádul vajda Lengyelországon által menvén, fölméne a királyhoz.

19. novembr. Forgács Zsigmond az erdélyi bujdosás után Lengyelországon által jővén, Kassára haza érkezik nagy kárával és hadának rút zsíros ködmónös voltával. Kassára béjöve hadastul, kopják nélkül, trombitálás és dobolás nélkül. Ez dolognak csudájára mindez rendbeli emberek és a gyermekek futnak vala. Ez

nagy rút szégyenvallást Forgács cl akarja vala törleni, hadát reparálnl akarja vala, és ismég Erdélyre menni ancipili fortuna el eventu; de az ország opponála magát és Protestatiot (lásd feljebb) ada bé ellene Tokajban a palatínusnak a táborbeli gyűléséből.

20. novembris Báthori Gábor a palatínussal békesség felől kezd tractálni.

27. novembris a brassóiak két követe, kik a császárhoz küldettek vala, Kassán floíTman György asztalánál a szászoknak sok rendbeli áruitatásokat kifecsegik az ebéd fölött — HoíTman Györgynek hízelkedvén — melyet cselekedtek Básta György idejében az erdélyi magyar fejedelmek és a magyar nemzet ellen. Egyik követ nemes ember volt N. Miklós,a másik brassai polgár, egy nagy szakállu szíjgyártó.

9. decembr. Szikszóra érkezik Dampir két ezer magával németekkel és balonokkal, kiket a palatínus segítségre kért vala· a királytól Báthori Gábor ellen. 10. dec. Gönczre szállónak.

27. decembr. ismét megbékéliik színnel a palatínus Báthori Gáborral, de nem szívvel: a simultasnak gyökere megmarad, melytől viseltetvén nem sok idővel ez után ilyen szó esék: „Még ez egyet megpróbálom — úgymond — és ha ezzel nem árthatok, ám éljen a bestye kúra fia én felőlem mind örökké!'[1,] Jlicsoda volt legyen az az egy — ki tudja.

Magyarországnak Erdélylyel való confoederatiója.

Mi Bethlenfalvi gróf Thurzó György, Magyarországnak palatínusa, és itt velünk együtt lévő király urunk ő felsége tanácsi, egyéb urak és vármegyék követi, kik a mi kegyelmes urunk koronás királyunk ő felsége részéről ide Tokajban gyülekeztünk:

Adjuk emlékezetül a kiknek illik a mi leveliinknek rendiben: Hogy látván a magyar nemzetnek ilyen veszedelmes állapotját, melyben egymás között mind Erdély és Magyarországnak felső része immár egynéhány esztendőtől fogván vagyon, úgy annyira, hogy mikoron a két császár a nyilván való hadakozásban fenn lőtt is, annyi romlásra a miatt nem jutott, nem is veszett a mi nemzet-

sédünkben, mint csak ez jelen való esztendőben. Akarván azért ennek elejét venni és csendes állandó békeségre hozni Erdélyt és Magyarországot, a mi nevünkkel ez ide alá megírt conditiokat és törvényt végezénk a felséges Bálhori Gáborral, Erdélynek fejedelmével, székelyeknek ispánjával és Magyarországnak némely részeinek urával, Erdélyben lakozó mind a három nemzetséggel és rendekkel és egyéb ő felségéhez tartozókkal: Hogy ha ő felsége országával és hozzá tartozókkal egyetemben magát azokhoz a conditiokhoz tartja és ő felségével király urunkkal és magyarországi státusokkal és rendekkel maga ország becsületes követi által a mit a jövendő országgyűlésében végez, megállja, és azokat javallja és acceptálja: mi is arra ajánljuk magunkat, hogy ő felségének és országának minden illendő kívánságában, intercedálunk király urunk őfelsége és a nemes ország előtt, hogy azokról ő felsége országával együtt a mit végez, articulusba írassa,a confoederatus országnál is intercedáljunk ő felsége az erdélyi fejedelem instantiája mellett. Fogadjuk is a mi igaz keresztyéni hitünkre, hogy az erdélyi fejedelem ő felsége ellen semmi birodalma és hozzá tartozók ellen sem titkon,sem nyilván, sem magunk által semmit nem indítunk, sem fegyvert nem fogunk, akar mely nemzetsége által is, sem ő felsége és birodalma ellen nem praktikálunk. Hanem a jó békességet és csendes egyességet ő felségével, az erdélyi státusokkal és hozzá tartozókkal örökké megtartjuk. Ha penig meg nem állanók ezeket, és csak valami részéből is violálnánk a mely hitlevelet nekünk az erdélyi fejedelem ő felsége maga és birodalmabéliek hozzá tartozók nevekkel, maga keze írása és pecsété alatt adott, annak semmi ereje ne legyen eo facto.

A nevezett conditiok penig így következnek:

Első: Hogy most mindjárást becsületes meghitt szolgáját felségéhez király urunkhoz bocsássa az erdélyi fejedelem ő felsége, előtte viselvén ebben ő felsége, király urunk ő felsége becsületit. A következendő magyarországi gyűlésre is peniglen maga és Erdély ország nevével bizonyos fő követit bocsássa, kiknek jelen létekben a mik ultro citroque proponáltatnak, azoknak complanálására lehessenek elégségesek.

A második: Hogy a hajdúság közül a jobbágyságot és parasztságot ő felsége mindjárást kiadja; ő magokat is a régi hajdúságot,

a tél múlván mindjárást a maga ditiojában szállítja és telepíti és ott is úgy constituálja, hogy soha miattok semmi háborúság ne legyen.

A harmadik: Hogy ő felsége az erdélyi fejedelem, a közöttünk lett békeség után, minden injuriákat és violentiákat cocrceáljon és a menőknek jövőknek szabad utat aperiáljon. Itten penig az Erdélyhez tartozó vármegyékben, a kiktől in praesenti anno úgymint ez mostani disturbiumban jószágok elvétetlenek, azokat megadatja; ezekhez penig így accedált őfelsége, hogy innét is a mi részünkről mindeneknek szabad jövések menések engedtessék, és jószágok is az ő felsége híveinek és szolgáinak hasonlóképpen megadassák.

A negyedik conditionak az utolsó *) — — — mind a két felöl elvétetett marhának megadattatása fel — — — tőnk, hogy utrinque megadassanak, a kik megtaláltatnak [bennek. A ki penig meg nem akarná adni, innét a mi részünkről meg leszen hagyva az itt való generalis uramnak és a végbeli kapitányoknak is,hogy kényszerítsék a megadásra.

Az ötödik conditio így következik: Sok kártételek és prédálások között legszcnvedhetetlenebb az, hogy ok nélkül és ártatlanul nemes személyeknek is történt a hajdúságtól halálok: azokat az erdélyi fejedelem keresse ki és érdemlett büntetésekkel meg is büntesse, kedvezés nélkül értve. Erről azért a conditiorul így alkudtunk meg, hogy utrinque elféle bűnösök megbüntettessenek törvény szerint, a kit a laésá pars megmutat, avagy megbizonyithat.

A hatodik conditio így volt: Hogy a feljülmegirt dolgokrul, mind bét felöl assecuratoria leveleket adjunk egymásnak, melynek tartása szerint adjuk mi ez nevünk írásával megerősített pecsétes hitlevelünket.

A hetedik conditio ez volt: Hogy a fegyver letétcssék közöltünk. Végeztük azért, hogy egyszersmind tétessék le mind két felöl mindjárást.

Datum in oppido Tokaj, die 27. scplemb. anno niillesimo sexcontcsimo undecimo.

Transscriptum 30. dcccmbris ao Christi 1611.

*) Ebben és a következő rendben a vonalok nehány szakadás miatti olvashatlan sző helyét jegyzik.

Utinam haec confoederatio diu duret.

1612. 2. januar. a palatínus Kassáról felmene a királyhoz.

1612. 20. januar. Rudolphus császár meghala.

14. febr. A cardinál Forgács Ferencz Kassára jőve.

21. 22. 23. 24. febr. oly nagy hó esik a többihöz, kinn mindenek álmélkodnak. A mezön mindenütt övedig fölért. Fuvások kopja magasságnira voltak. Sok emberek halnak meg a mezőn hideg miá és a fuvatagokban. Szegedi Márton Kassán betegségében meghalván, házától a temetőbe teste különben nem vitethetik a nagy hó miá, hanem a háztól fogva szinte a felső kapuig (mert ott temettetett a párkányban) hónaljig való havat hánynak kétfelé, a hol a funebris solennitas elkíséri.

29. febr. Magocsi Ferencz eltemettetik Beregszászban. Moldvából a török a vajdát kiűzi, mivel Lengyelhez kezd vala hallgatni.

1612. 1. martii hallatik, hogy a tatárok Lengyelországot kezdették ostromlani, és hogy a török császár a frigylevelet viszsza küldte. *)

Ugyan ekkor hallatik, hogy a török császár csauzát küldötte Lengyel királyhoz ilyen legatioval: hogy ha a pártosokat, a kik Báthori Gáborra mentenek volt Erdélybe ez el múlt 1611. esztendőben, ki nem adandja, mind tűzzel vassal országán lészen.

16. martii hallatik, hogy a tatárok 1500 rabokat visznek el Lengyelországból.

16. martii a nagyságos Homonnai Bálint egy fia Homonnai István hirtelen halállal meghal nyolez esztendős korában, non sine magna suspicione veneni, ki azelőtt való napon Homonnai György hozzá menvén, megvendéglette vala. Harmadnap mindjárást bészálla Homonnai György Ungvárba. A régiek itt ez aránt azt mondanák az ő szokások és törvények szerént: Cui bono fűit mors? A tekintetes, nagyságos vitéz Homonnai Istvánnak és Homonnai Bálintnak magva szakad.

3. april. a balonok Kassán fölül való falukra szállnak.

4. april. ezeren a balonok Kassára az alsó kapuig együtt jőnek. Az alsó hoslátban menvén kétfelé szakadnak: öt száz Göncz felé,

*) Oldal írás: lnserendum est Iiic exemplar lílterarum, (juibus (Turca) bellum indixil Poloniae ad 1. diem martii 1612.

öt száz Szepsi felé. Dainpir az ő vitézségével igen kérkedik, és azt mondja kérkedésből, hogy Bálhori Gábort bajra kihija, de meg nem cselekedé.

4. április hir jut Kassára, hogy a brassaiakban sokat ki szorítván a fejedelem hada, mind levágák őket.Fejér Mihály a királybíró is ekkor vágatott le.

4. április azt hirdetik, hogy Nikápolynál költözik a császár ereje. Eod. die: hogy Nagy András Budánál törökkel táborba szállott. E hirt csak comminiscálák, és hasznos stralagcma lőn az ellenkező félnek megfenyegetésére, hasznot is hoza ez fráska hir, mivel contingens vala ez dolog, és az emberek igen tártnak vala tőle.

15. április a balonok és németek folküldetnck haza tíömör vármegyéből.

1. junii Forgács Zsigmond fölmegyen a királyhoz.

13. junii Mátyás király romai császárságra választalak.

29. junii a generalis haza jőve Kassára.

30. junii a nagy öreg ágyukat a kostátokra vonszák ki, és —

1. julii a reggeli prédikáczió után örömet lövőnek, hogy királyunk császárrá tétetött.

1612. 25. augusti hir jött, hogy a fejedelem Bálhori Gábor Nagy Andrást ő maga a baltájával lova hátáról leverte, azután áruitatásáért megölető. De ki tudja mint volt ez dolog, és micsoda praktika volt benne!

25. aug. ugyanekkor hallatik Kassán, hogy a muszkvák és tatárok a lengyeleket szörnyen megverték. Más fél száz lengyel nagyságos ur veszött a harezon. A kik ugyan zászlós urak voltak, heten vesztek.

22. novembr. Eszterházy Miklósnak és Magocsi Fercnczné-nek Dersfli Ferencz leányának Orsolya aszszonynak menyegzői lakodalmok leszen, de igen gyalázatos és l'abulás menyegző. Lásd meg a Magyarország „Panaszáéban melyet irának anno 1620.

1613. 25. íebr. Pozsonyban országgyűlést hirdet Mátyás király, tart ez országgyűlése husvét napig. Micsodás arliculusokal adott ki az országnak ő felsége azoknak röviden való seususok és értelmök így következik:

Die 9 martii anno 1613

Postulatiouum Sacratissimae Caesar. Regiaque Mattis Posonii extrádat arum brevissimus extractus ret scastis.

1.) Hungariae novis motibus laboranti, noviler ccnsuit Diaelam Generalem publicandam.

2.) Gementer acceptat frequentem conventual eorum.

3.) Bona tempore Bocskait donata, inscripla et impignorala legitimis dominis restituanlur.

4.) Capitulo Agriensi certa residenlia concedatur.

5.) Hajdones nobilitate et bonis per Bocskaium donati, producant testimoniales literas, si noluerint subire onera rus.icana.

6.) Transsylvaniae infestationibus tempestive subvenicndum.

7.) Regnicolis personaliter insurgendum.

8.) Dica regia ad tres annoscontinuos a singulis domibus per florenos tres exigatur, et a Dno tcrrestrifl. 1. dr. 50.

9.) Restantiae omnium annorum exiganttur, ac perceplio crogatioque dicarum in quern usual collata sint, fideliter perquiralur

10.) Ofliciales ad reddendam rationem dicae compellantur.

11.) Dica regia certis praescriptis terminis plenarie solvatur.

12.) Dicatores non molestent subditos superfluis expensis,ct nullám pecuniam pro quietantiis exigant.

13.) Nemo dominorum levet contributionis pecuniam a suis propriis subditis.

14.) Universe oppida et possessiones subjaceant conlributioni, quae alias non fuerunt dicalae, ita tarnen, ut ditiores sublevent pauperiores; exactio solvatur duobus terminis, ut pro festő Gcorgii et pro festő Michaelis.

15.) Ratio exigatur a dno Petro Révai super dispensatioue provenluum fl. 4.

16.) Confinia Hungariae germanis compleantur.

17.) Germanorutn nationein hungariin regno Hungariae in antiquum station redigant.

18.) Promlos et paratos se in bis ullro oilerant, quo vicina Regna ac Provinciáé, in ferendis subfidiis sint proniores.

19.) De slipendio militum ac peena corum ad exteras naliones Iranseuntium postulat renovare articulos superiores.

20.) In conßniis inlerteneantur milites continue certo ac pleno numero.

21.) Centum ^abditi equites tres interteneanl continue, ad omnes regni necessitates occurrentes.

22.) Salis nitri et pulveris eductio serio prohibeatur.

23.) Ratio exigenda a D. Vicecomilibus de pecunia gratuitorum laborum.

24.) Versus Canisium novum pracsidium muniendum.

25.) Propter inconfidentiam turcicam in tempore comparanda pecunia.

26) Vinorum et frumenti decimatio fideliler continuelur.

27.) Quaestoribus sit libera facultas vendilionis, de monstratis lilcris regiis.

28.) Reparentur viae.

29.) Bona demortuorum D. Magna tum et Nobilium, deiieiente semine, deflectant ad Sacratiss. Caesar. Majcstatem.

30.) Vagabnndis hajdonibus injiciatur fraenum.

31.) De occupatis bonis violenter superiorum annorum fiat diligens revisio.

32.) Hungari ubique sequantur aulam suae Majestatis.

33.) Ad metas revidendas eligantur personae certae.

34.) Tibiscus fluvius intercludatur, ne diffluens damnum inferat.

35.) Adulterina noncta (Komorótzki hitván réz garasa) penilus abolcatur, et fautores monetariorum puniantur.

36.) Conventum regnicolarum differri postulat.

37.) Eductionem vinorum ex Hungária prohiberi postulat S. C. Regiaque Majestas.

Ugyan ezön gyűlésben koronáztatott meg a királyné aszszony. Az egri káptalannak az ország Jászón designál residentiát, és az exiliumból haza bocsátja.

1613. 16 junii Lorándffi Mihálynak és Andrási Kata aszszonynak Krasznahurka várában menyegzői lakodalmok leve. Harmadnap múlva ismét Vas Gábornak lőn menyegzői lakodalma Andrási Kata aszszonynak az öcsével. 22. junii halljuk, hogy a vezér basa, Szkender minden hadával megindult.

Fölérközvén Szkendcr basa Havasalföldébe, lopva Erdélybe a Csiga-havason lótoréhben mind béereszkedék Báthori Gábor ellen. Két okát mondják, a melyekért a török császár a fejedelemre megliaraguvék:

1. Hogy midőn annak előtte csauzát hozzája küldötte volt, az órálás közben a fejedelmet császár rabjának mondotta volt a legátus, kinn a fejedelem megbúsulván, az orálást félben szakasztottá, a császárt megszidalmazta egynéhányszor mind atyjáról, anyjáról (melynek nem kellett volna lenni, de nem tudott simulálni és patiálni) és papucsát levetvén és a legatusnnk mutatván, azt mondotta volna, hogy csak annyit sem ad a császáron mint a papucsa.

2. Azt vitték volt a török császárnak, hogy a német császárhoz hajlott, mint az előtt Báthori Zsigmond; és Ítélem, ugyan úgy is volt a dolog. Septembernek elein volt e dolog.

A fejedelemnek elégedendő kész hada nem volt, hogy resistálhatna, hanem a palatínust (kinek szivében tövis vala) sollicitálja vala, hogy segítséget küldjön az ország oltalmára a török ellen. Vajha Báthori Gábornak eszébe jutott volna az Aesopus mythologiája a barlangban feküvö oroszlánról és a rókáról, mely a vadaknak nyomát látá, hogy csak mind bémentek, de viszsza ki nem tértek; gondolkodhatott volna méltán állapotja felöl, ha kelljen-eaz oroszlánhoz a barlangba menni vagy nem.

1613. 17. septembris a király képe Forgács Zsigmond a palatínus akaratjából Kassáról Gönczre jőve hadával, hogy Rakamazhoz szálljon táborba, és Erdélyt a fejedelemmel megsegítse. A dolog végi mutatja meg micsodás segítség volt ez.

20. septembris török követek jövének a generálishoz Gönczre, kik azt kívánák, hogy Magyarország Erdélyt meg ne segítse, alioquin a frigy felbomol. A generalis úgy resolvála, a mint közhírrel beszélik, hogy nem lészen a töröknek ártására az ő hada és kiszállása.

Octobernek elein Báthori Gábor kijőve Erdélyből a török és tatár előtt, nem lévén elég hada, és Váradba szállá. Meggyulada belől és ég vala a ház, a consiliariusok megvesztenek vala, másunnan inlormáltatván.

A generális Rakamaztól a tokaji kapitánt Abaffi Miklóst hadakkal Váradra küldi a fejedelemhez, hogy segítséggel legyen; kil nagy becsülettel és tisztességgel fogad Báthori Gábor: megajándékozd és

nagy bizodalmát von, hogy Erdélybe bémehet és az ellenséget országából kiűzheti.

20 octobrisa gyalog drabantokat — Nagy Balázs kapitánysága alatt a kik voltak — a vártól Váradon igen meszsze szállítják, gonosz tanácsból a fejedelem kék haczéril csatára küldik a várból. (Ki látta?) És mikor a praesidiariusokatmellőle elszaggatják, Géczi János *) Abaffi Miklóssal bémegyen a fejedelemhez. Mert úgy informálta vala Géczi Abaffit — a mint a közönséges hir tartja: „Igen „kedves ember vagy — úgymond — a fejedelem előtt és nagy hitöd „vagyon nála; menjünk bé hozzája,és csak dicsérje meg kegyelmed a „kardját: ottan kivoasza és kezedbe adja. Ha kezedben leszen a kardja, hiszöm könnyű mindjárt s. a. t.u Mikor azért bémentek volna és köszöntötték volna, a fejedelem felálla és tisztességesen fogadá. Azután Abafíi dicsérni kezdé a fejedelem asztalán lévő kardját, a fejedelem is mondá hogy igen jó, és mindjárásikivoná a kardot, és Abafiinak kezébe adá mondván: „Ihon, lássa kegyelmed hogy jó kard ez!u De a fejedelem szivében lehetött valami gondolat, mert mihelyön a kardot kezébe adá, otlan mindjárást fordula, és a szögön levő hegyös tőrét kivonó, és ő is kezében tartván és forgatván, dicséri vala igen: hogy az még az kardnál is jobb volna. Azonban egy inas bényitá az ajtót reájok, mert csak hárman valának a palotában, és létévé Abaffi a kardot, a fejedelem penig helyekre tévé a fegyvereket. Tanuljatok itt nagy renden levő emberek!

1613.27 octobris ebéd után déljest bémene Géczi András a fejedelemhez és monda. „Fölséges uram! A hadban oda ki oly hir vagyon, hogy fölségöd féltében Ecsed várába ment, és a felföldi hadak mind haza akarnak menni, immár mind fölültenek; (mert álnok tanácsból tatár hirt comminiscálván, a hadakat mind fölültelték volt) csak induló félben vannak — úgymond. Mely dolog ha úgy leszen, igen nagy kára következik belőle fölségednek; inert semmi had mellettünk nem lészen, és félő, hogy a török eljővén, a várat reánk ne szállja. Hanem — úgymond — ha tetszenék fölségednek, én igen javallanám, hogy fölséged menne ki a várból a hintán, hadd látnák a hadak felségedet, hogy sehova nem ment fölséged, és ha látnának, in-

*) Oldaljegyzés: András.

kább megmaraszthatnók őket.“ A fejedelemnek tetszék a színes tanács és monda: „Bátor úgy legyen! Készítsék a hintót, kimegyek, hadd lássanak.“ A fejedelem bintójára ülvén, kiméne a várból. (A mely puskákat a hintán tokodban viselnek vala, a tokokat mind bekötözték vala, mely dolgot a fejedelem nem von eszébe.) És mikor a vártól egy kicsinnyé a hostát utczájában haladott volna, a vár kap új át mind jár á s t fölvonák, melyben a fejedelem semmit nem tud vala. Mikor penig a mezőre kiment volna egy kicsinnyé, mondá a fejedelem: „Menjünk viszsza immár.[44] Viszsza térvén, a mely utszán bé szokott vala járni, a belső sarampo kapuját addig előtte bólánczolák, és hogy a külső sarampó-kapun béhalada a hintával, a subornatus sicariusok mintegy hatvan lóval utána nyargalnak, az utczán mintegy kertbe szoriták, és Szilasi János, Ladányi Gergely és a tokaji kapilán Abaffi Miklós hadabeliek, Basa János a zászló tartója, Zámbo Balázs és többek, a fejedelmet véletlenül a déljesli concio alatt három és négy óra között a Petze vize mellett hintójában ineglövődözék, és hintójából kiszökvén hogy magát oltalmazná, egy fűzfánál megölék, testét megfosztván a Petze vizébe veték. Mely dolog a hadaknál kinyilatkozván, igen megzendülének, a fejedelmet igen szánták, és Nagy Balázs a gyalogok kapitánya a testet fölvevén, szállására vitte, azután szekérre tevén, Ecsedbe vitte. Azután a felföldi hadakat mind haza hocsáták Váradról. A töröknek megviszik, hogy megölték Báthori Gábort, és igen örül rajta Szkender basa, mert tart vala igen bátorságától, vitézségétől és szerencséjétől.

A sas között és a fene bestia közölt elesik a vigyázó és oltalmazó.

Báthori Gábor megholt teste Ecsed várában halála után sok ideig veritözik, minden embernek csudájára és álmélkodására. Tököli Miklós és mindenek, kik mellette forgolódnak vala, ez dolognak szemükkel látott tanubizonysági, sőt keszkenöcskévcl sokszor ugyan Ielörlötték a verítékül róla.

Talám vindictát példázott.

Bethlen Gábor tétetik erdélyi fejedelemmé.

1613. circa 22. diem decembris mivel az ifjú Báthori András, a somlyai Báthori István fia, a lengyel aszszonytól való, sok injuriákkal és gyalázattal illetött vala minden rendeket Ecsed várában, a

magyarokat mind egyaránt a tisztviselőkkel ebeknek mondja vala, és azzal fenyegeti vala, hogy mind kihányja őket a tisztből és a várból és lengyeleket hozna belé, (Idegen nemzetből való házasságnak gyümölcse.) mert azok volnának az ő atyjafiai mind vér szerént anyjáról s mind vallásáról. Ez okáért hogy idegen nemzet ne jöne az országba, várát ne occnpálná és nagy háborn ne következnék belőle: a király képének irának a testtartók; ki hadait Ecsed vára alá bocsátvón,azl izené, hogy valaki nemes ember és a várban vagyon, ha meg nem adják a várat király számára, (tanácsból vala ez) ide ki minden jószágokat király számára foglalnák. És a hadak ott lévén, supplicálni kezde Báthori András a tiszttartóknak, hogy ne hagyják oly nagy szükségében ; kik azt felelék: „Nem kellettünk mi az elölt le néked, ebeknek hívtál minket, lengyeleket akartál ide a várba hozni: nem gyermeknek való Ecsed vára, királyé a ház! Andare fore! Itt nem laksz.“ És a várat király számára hit alatt ilyen három conditiokkal adák meg kiváltképpen:

1. Hogy pápista kapitánt soha Ecsedbe nem visznek.

2. Hogy a religiot meg nem háborítják, a melyben Báthori István halála után hagyatott.

3. Hogy a mely régi pontificiusok reliquiáit, úgymint papi drága öltözeteket, oltári ékességeket, arany és ezüst képeket, és a maga bibliothekáját (mely marhák mindószve leltek volna harminczkét szekérrel) Báthori István az eklésiának testamentomban hagyott volt, azt a teslamentom szerént az eklésia dispositiojában hagynák szabadosán. De az első és ez utolsó conditiok hamar violáltatának.

1614. Elesvén Báthori Gábor a sok praktika által, a pápista clerus nagyobb szarvat emel és felette igen nagy szabadságot vesznek magoknak. Sőt a praktikához derékképpen hozzája kezdnek ismét, hogy a más confession lévőket extirpálhassák és ugyan deleálhassák. Ez ő intentiojoknak promoveálására in consilio imez dolgokat találák, a mint az elfectuálása az ő tanácsoknak az idővel ki~ nyilatkoztatá.

1. Hogy a jesuita pátereket a pápista urak mellé rendeljék, kik által tanquam per corpus anima, az ő tanácsokat végbe vigyék.

2. Hogy collegiumokat építsenek, és azokban tudós jesuitál tartsanak, hogy az urak és nemes rendek fiokat azokhoz bocsássák,

kik a leneris inhibálják a pápismust ég aztán Magyarországban ismét felépítsék.

3. A collegiumok építésére hogy a pápista urak valamit conferáljanak, és azokban tanító és tanuló jesuitáknak táplálására; a romai császárnak és az pápának nagy gratiájával kelljen azt az uraktól emendicálni.

4. Hogy nem olyan nyilván kelljen a dolgot, mint Jakab János idejében elkezdeni, hanem praktikák által, míg előmegyen derekason a dolog.

5. Hogy nem a fején kell elkezdeni, mint Jakab János Kassán, a locumtenens pedig Pelhe Márton Lőcsén kezdették volt el, hanem az aprólékokon kell elkezdeni, az apró eklésiákat kell tántorgatni; és a pápista urak az magok jószágában ha ezt véghez viszik, tehát inkább fognak nutálni az több eklésiák. így az emberek sem vennék a dolgot eszökben, utat nyithatnának a szabad városok perseculiojára.

6. Hogy a pápista urak az ő ditiojokban sohol más confessiot nepatiáljanak, mert a jus patronalus azt megengedné, és abból senkinek semmi injuriája is nem lehetne. E tanács nagyot árta az Isten anyaszentegyházának a többivel; de elébb elébb menvén az eflectuálásban, per accidens sokat használa. Mert ez lőn mintegy próbakő, kik legyenek igaz keresztyének, hazánknak igaz fiai, és hazájoknak és nemzetségöknek gonosz akarói az urak közül, az mint az idő azután megmutatja a példákból.

7. Hogy a quartát és octavát sehol a pápista urak az evangelicus ministereknek a régi szokás szerént meg ne adják, hanem intcrrainálják és az ő religiojoknak promoveálására fordítsák. Ezzel azt intendálják vala, hogy a más confession lévő ifiuság a ministeriumról meg idegenülne, látván a reditusnak defálcálását, és a minislerium lassan lassan fogyna, et contra az övéket öregbítvén.

8. Hogy a praelatus urak az ő praebendájokon bizonyos számú tanuló ifiakat tartsanak, hogy inkább szaporodjanak. Ez dolog Ugróczi János az egri capilulumnak minor Praepositusa beszédéből nyilatkozék ki.

9. Hogy minden rendeket hitegessenek a pápistaságra a tiszteknek, dézmáknak, praebendáknak osztogatásával, profusiojával és minden mesterséggel.

10. Hogy a hajdúság avagy dissipáltassék avagy deleáltassék in lotum, mert azok volnának a nagy akadályok, hogy az eklésia perseculiojában elő nem mehetnek.

E tanácsnak elfectuálásához ez 1614 esztendőben lassan lassan hozza foga a clerus, és mindaddig pergála, míg a füstnek aztán szükségképpen lángot kelle vetni, az az, a keresztyén uraknak kénszeritésbőlés nagy szükségből a defensiohoz kelleték újonnan nyúlni és kezdeni, és a persecutorokat — opponálván magokat — kelleték rcprimálni, mint ide alább megtetszik.

Homonnai Györgynek aureum vellust hoznak a pápától és császártól, az arany gyapjas vitézek köziben számláltatik, mint az elölt Báthori Zsigmond erdélyi fejedelem, és erős hittel kötelezik a romai hitnek oltalmazására és propagálására vagy promotiojára; mert az aureum vellust senkinek a pápa a nélkül meg nem adja.

Homonnai György Homonnán a templomot elvészi és pápista papokat viszen bele. Homonnán a jesuitáknak Collegiumol épít, igen ampliálja reditusát, jószágot ad hozzája, igen elszaporodnak: „C o 11 egium Drugethanu m“-nak nevezők. VégreIlomonnát kezdék kérni Homonnaitól, de azt nehezteli oda adni, mivel onnan neveztetnék.

1614. Ad diem 6 juni oly igen elő méné a pápista clerus az quartanak az eklésiától való elfoglalásában, hogy midőn egy úri nagy főembernek *) renddel exponálták volna, mennyi helyön foglalták el immáraquartát,azt monda reá: „Nőnem híjában mondották és mondják az emberek hogy: sir a barát sir, a kert alatt sir; sir a barát sir, ajtó megettsir; sir a barát sir, az ágyra sir. Szintén így járónk mi a pápista papokkal. Mert mikor számkivetésben volnának, addig sirának,supplicálának az országnak, hogy recipiálná az ország, hogy az ország recipiálá és haza bocsátá. Azután ismég addig sirának, hogy az ország Jászót designálá az egri capitnlum residentiájának. Mostan immár annyira vagyon — úgymond — hogy még házunkban is alig maradhatunk miattok. De hadd járjon hadd. Hadd rakjanak fel csak többet többet, bizony mind egyször leontják és megfizet Isten nékik.“ Annyit tőn az mondás: Laesa saepius palienlia vertitur in furorem. Avagy: Lento pede vonil divina vindicta, séd tarditatem gravitate poenae compensabit.

*) Oldalírás: Lorándffi Mihály.

1614. 7 julii hallatik, hogy a lengyelok megverték a tarárokat és muszkvákat, és levágtak nro. 16,000.

1614. Octoberben táborba akar szállani a király képe Forgács Zsigmond a hajdúk ellen, bogy a praktika promoveállassék, és csaknem reá vevék a keresztyén urakat és vármegyéket, hogy a hajdúság dissipáltassék vagy deleáltassék, ez fraska és szép szín alatt:

1. Mert ismét jobbágyink lesznek belőlük.

2. Mert szolgát inkább találhatunk és tarthatunk.

3. Mert jobbágyaink küzikben szöknek, ha az igát és szolgálatot nem unják De az eszes emberek eszökbe vevék és az hajdúkra nem támadának.

1614. 9 octobris tájban Rácz Nagy Balázs, gyalog hajdúknak kapitánya Komárom tájáról ide alá jőve, és az praklikásoktól subornáltatván és informáltatván, Szolnok alá mene, a szolnoki tehéncsordát hadával eihajtá. A praktikások ez dologgal azt intendálák, hogy a török a hajdúságra megharagudjon, és ez fölső Magyarországot és a letelepedett hajdúságot kárhoztassák a császár előtt a frigy fölbontásért; és hogy ha a magyarok által nem lehetne, tehát a török által deleáltathassák a hajdúságot.

26. 9-bris a nemzetes és nevezetes Lorándfli Mihály Sáros-Patakon éjszaka tizenkét óra tájban mcghala. Eltemelteték a sárospataki templomban 4. januar. hóra 11. anno 1615. A község igen szányja, mert olyan vala mint édes atyja. Két leányi maradónak első feleségétől, Zeleinéri Borbála aszszonytul: Susánna aszszony és Mária aszszony. Második feleségétől, Andrási Kata aszszonytul egy leánya, Kata nevű.

1615. 27 januar. Homonnai György és Rádul Vajda balon haddal akarnak az erdélyi fejedelemre Bethlen Gáborra menni, de meggátoló az Isten szándékokat. Báthori Gábort elvesztették, és immár a másik fejedelem, Bethlen Gábor ellen forralnak.

Az erdélyi fejedelem proteslál levelei állal a vármegyéknek és státusoknak.

1615. 1.február.tájban acardinál ForgácsFerenczDeregnyön Forgács Zsigmonddal a generálissal igen tanácskoznak, miképpen vihessék bé Homonnai Györgyöt az erdélyi fejedelem Bethlen Gábor helyébe; mert gondoljak vala, hogy az tengeren nagy erőszakkal elindított és sebesen folyó gályájokat megtartóztatná igyold az kis

eckeneis halacska, és abból szörnyű szégyen vallások következnék. Ilic Rhodos, hic sallus — az mini szoktak szollani, magyarul annyit teszen: szintén ez a bökkenője.

8. febr. tájban Kendi István Bethlen Gábor fizetésével kiszökik Erdélyből, és ismét itt kevereg az országban, sokat forralván az erdélyi fejedelem, jól tett ura ellen, és a közönséges békesség ellen.

17. febr. Zemplin vármegyének ugyan Zemplinben közönséges gyűlése lőn,és az erdélyi fejedelem Protestatiojára azt végezi, (látván és értvén a praktikásoknal: szándékát) hogy senki az erdélyi fejedelemre ne menjen, ha szintén a generalis az ő felsége király Mandátumával parancsolná is hogy fölüljenek. Ugyan ezen dologról a palatínushoz a vármegye követet bocsáta, és a deliberaliol megizené, instálván azon, hogy inlerponálja magát a palatínus, hogy a veszedelmes praktika ne procedáljon. Ezön az dolgon az praktikások meglarlózkodnak, az fölöket lefüggesztik, magokat megvonszák, mintha sem lőttek sem vöttek, hallgatnak, hogy az dologról az emberek elfeledkezzenek.

20. april. éjjel égbeli jelek.

23. april. a Silva-lorokban (itélöm) a törökkel első tracla: a frigyöt megújítják húsz esztendeig. Kit a német igen bána és igyekezék elbontani.

1615. 17. jnnii éjjel jegy.

27. julii a magyarországi keresztyén státusok megújítják a frigyet a török császárral, melyei Bocskai István fejedelmünk szerzett volt, ismét húsz esztendeig. Az egész pápistaság minden országokban cllenzötte igen ezt az békességei, és mennyire forralák a török császár haragját reánk, imez következendő írásból megláthatod, melyet Prágából kőidének vala.

Nova Pragen s i a

Anna 1615. 19. seutembris Prague prod it a,
az az

Prágából írattatott új hír.

Az itt fönn levő török követeknek, úgymint Ámhát tibájának Gratianussal (olasz legátus vala ez, kit a császár a portán itt benn

tart vala) 15 die raensis 7-bris volt a mi kegyelmes urunknál császárunknál andientiájok. Az őfelsége szekerén, lován vitték fel őkel a várba és az audientiára nem csak ő magokat, úgy mint követek népét, hanem mindeneket, a kik akartak, bébocsátottak.

Mikoron azért ő felsége egy setszel-székben ülvén, a követ ő felsége kezét megcsókolta volna: először az ő császárja nevével ő felségének köszönvén, azután maga képében ő felségének hosszu életet és sok ideig való birodalmai, és a szent békességnek nem csak húsz esztendeiglen a török császárral, hanem örökösképpen való megmaradását, kiváltképpen egy szép fiú magzatot és ifjú császárt kívánván, idvezlött volna, a mellett a menybeli Istenre esküvék, hogy valamit ő a békességnek tractálásában mondott, nem magától, hanem mindeneket az ő hatalmas császárja parancsolatjából cselekedett és cselekszik.

Hogy penig a békesség tökéletesen megtarlassék, kérné azon ő felségét, hogy ezután ő felségen végházakban egy magyart sem, hanem mind kapitánokat s mind vitézlő népeket németeket tartson. Mert a török a magyarnak nem hihet mivel a magyarok miolta a békesség végben ment, ez nyolcz esztendő alatt sok töröknek megfosztásával, levágatásával és megfogásával sokképpen megszegték a békességet, melytől ezután sem tilódnának soha a magyarok. A mellett ő felsége se bízzék bár a magyarok tökéletes hűségében, melyet levelekkel is mogbizonyithatni, hogy a magyarok között vannak olyak, a kiknek kétfelöl való ábrázaljok vagyon: egyikkel ő felségére néznek, a másikkal adományért és ajándékért hízelkedvén, török császárra néznek. Annakokáért ő felségének és az ő felsége országának sokkal hasznosb és jobb, hogy a magyarok otthon házoknál maradjanak és lakjanak, pórok legyenek és szántsanak. A várak ellenben a tisztességbeli németekkel rakattassanak meg, és azoktól birallassanak. Továbbá azon kérte ő felsége, hogy nem csak az, hogy ő felsége azokat a kik békesség ellen tanácsolnák, hogyne hallgassa, de sokkal inkább az olyakat, kik cselekedetekkel is a békesség ellen vétöttenek, és még naponként is tusakodnak, kedvezés nélkül fenyíték és büntetés által megbüntesse ő felsége, a mint török császár is cselekedett, s ezután is csclekeszik, kiről a megöletett Nazup basa egyéb törökökkel elég példák lehetnek. Ha penig ő felségében császár urunkban e dologból valami fogyatkozás lé-

szén, hát ő protestál, hogy a békesség állandó nem lészen. Ezt sem akarván ő eltitkolni, hogy találtatnak oly magyarok, hogy csak török császár legyen mellettek oltalmul, ők szintén olyan rebelliot szereznének, mint szintén Bocskai idejében volt, de azok török császártól semmi válaszszal bocsáttattanak el. Azt is kívánta a lihaja, hogy ő felsége valami oly dolgot akar végezni és forgatni, a kihez a törököknek is intercssatusoknak kell lenni, ó felsége német commissariusokat küldjön arra. Utolsó kérése az volt, hogy δ felsége ő vele együtt török császárhoz főnémet követet küldjön és bocsásson. Végezetre azzal concludálta beszédét, hogy ha ő nagysága bécsi püspök uram oly nagy szive szerént e tractában nem munkálkodott volna, a békesség véghez nem ment volna, kiért az egész keresztyénség méltó kedvvel és gratiával tartozik.

0 felsége az Imperium vice-cancellariusa szavával azt feleltette ezekre: hogy valamit e dologból elvégeztek egyszer, vagy a mi concludáltatott közöltök, ó felsége abban hagyja, és mindenekből úgy accommodálja ő felsége ez dologhoz magát, a kinn a nagy szultán is contcntáltathalik.

1615. 7. octobris hallatik, hogy a Cardinál Forgács Ferencz megholt. *) Ez az Forgács Ferencz a tekintetes és nagyságos vitéz keresztyén Gyimcsi Forgács Simon (ia volt, ki — — — — felneveljed ve pápistává lőtt; ítélem azért, mivelhogy az Isten édes atyját több **) fiákkal is áldotta vala, és gondolja vala, hogy az atyja kevés jószaga az atyja halála után sok részre oszlana, tehát ő neki kicsiny urasága lenne a kicsiny jószágocska után

1615. 18. octobris tájban, a kassai generalis Forgács Zsigmond Kassára országgyűlést hirdet király urunk akaratjából, és reá menyén a státusok az országgyűlésre, nagy merészen és bátran kimondja a státusok előtt: hogy császár urunk oly conditio alatt békéllctl meg török császárral, hogy a hajdúság palánkjál elvonja és a töröknek meghódoljon, pórokká legyenek, ***) a fegyvert letegyék, és csak jobbágyok legyenek és szántsanak; mert ha nem cselekszi azt a hajdúság, in totum deleáltatnak. Az ország és a coriphaeusok ezt hallván a király képétől az ország gyűlésé-

Oldalírás: Szent-Kereszten holt meg.

**) Szám szerént tíz gyermeke volt.

Oldalírás: Nem engedi a hajdú oly könnyen.

ben, mondának a generálisnak: „Megszolgáljuk nagyságodnak, hogy nagyságod minekünk ezt megjelentette és értésünkre adta, meri ez titkos dolgot sokképpen ennekelőtte is általláttuk, de mostan immár nagyságodlul im bizonyosan értjük. Azért ez dologról az ország solenniter protestál Herum atque iterum nagyságod előtt, és e dologrul protestationalist kíván, hogy soha az ország azt senkinek és semmiképpen meg nem engedi“. Az ország a hajdúságnak, (megesküvén először a hajdúság az országnak és incorporáltatván a státusok közzé, hogy mindenekben az országgal egyeznek és az országiul leszen ezután mindenben dependentiájok és consensusok) protectioját ígéri. Annak felelte az ország Kátai Jánost a palatínushoz küldi, ugyan ezön kimondott dologról protestálni. A generalis megijed, látván és hallván az ország cselekedetit, azt kezdi állatni és mondani, hogy nem ország gyűlése az, a melyet ő hirdetett ect. De ezzel semmit nem használa, megfelelőnek reá. A gyűlés eloszolván, a generális Kassából kimegyen, igen bánja, hogy a titkos tanácsot kimondotta és a bátyja a cardinál temetségére méné. Míg feljutó, addig Pázmány Péter a cardinál,jószágát és mindenét elfoglaló, kinn a generális igen búsula és haraguvék.

A lynczi gyűlésben minden pópa követők azt urgeálták, hogy a törökkel violáltassék a frigy. De a magyarországi státusok reclamálának és protestálának, hogy ők semmiképpen — hosti datam lidem et confoederationein — nem violálnák, hanem a confoederatiot megtartanák; reá emlékezvén, mit cselekedett volt Eugenius pápa Julianus cardinál által: ki megszegetvén a török császár és László király között a frigyöt a királylyal 1444 esztendőben, nagy veszedelmet szerze a királynak és az országnak. Továbbá, hogy a török is a frigynek felbontásáért megharaguván, tűzzel vassal rajtunk lenne; és még nagy kissebbségére a keresztyénségnek azt mondhatnák a töröknek a keresztyénség felől: „Ne higyjetek — úgymond — nekiek, mert lám hogy hitetlenek és a frigyöt megszegték“. Mindazáltal hogy ne láttatnának derogálni a több legátusoknak, országoknak, ilyen opliot és libertást hagyának a magyar legátusok a lynczi gyűlésben. „Ha ki — úgymond — hadakozni akar n törökkel, ám hadakozzék, de más országról hadakoz-

zék, nein Magyarországról; mert mi senkinek azt nem engedjük, hogy Magyarországot hadakozásnak udvarává és szérűjévé csinálja.“

Λ magyar keresztyén státusok legalusi megjelenvén Lynczben hogy Magyarország a törökkel való confoederatio* föl nem bontja, hanem megtartja, reá emlékezvén a várnai veszedelemre: a több országok is a magyarországi voxra jövének (mert, nem lehete egyéb benne) és a törökkel úgy ájilá meg császár ő felsége a békességet. A békességnek módja írásban így foglaltatott, a mint következik.

Causa Pacis cum Turcis

conclusae Prague.

Anno 1615.

Ad ineunda pacis foedera cum Otboinanno impellebant suam Majestalem imprimis italica bella, quaepleriquodiuturniora fore censebantur, nulla spe externorum subsidiorum. Tűm provinciarum Suae Majestatis protestatio, quae exhaustis ubique publicis aerariis, nihil auxilii ad suscipiendum bellum turcicum se praestare posse significabant, sed potius iniquis conditionibus pacem ineundam svadében!. Accedebat suae Majestatis aetas, subditorum ob religionem animi dissidentes, in provinciis ac regnis non ita exacte cuncta ordinata; ac demum rerum ad lantum bellum continuandum necessariarum penuria, defeclus pecuniae, quae gravissima periculique plenissima consilia reddebant. Quocirca sua Majestas habito maturo consilio ac praevisis commodis omnibus, quae chrislianae Reipublicae exinde assequi videbantur, in pacis tractationem cum Imperatore Turcarur.i descendit, et quidem banc pacificationem multo utiliorem toti orbi christiano existere, qua in alias priorom Imperatorum, ex sequenlibus patebit.

I.

Étenim cogebatur sua Majestas hactenus pro Hungariae Regno annuatim 60. millia tallerorum pendere, nec tarnen competens titulus tribuebatur suae Majeslati. Per banc vero pacis tractationem, prius

sublatum, istud postrcmum suao Majcstatis dignitati in titulis optime provisum.

II.

Quoliescunque pax incunda esset cum nmneribiis pretiosis tani Imperatori Turcarum, quam siipremis Veziriis Constantinopolim legati transmittebantur, undo suraplus (iebant iminensi, et pax prece et pracinio mercabatur; nunc loluin et Universum sublatum. Ante enim annum spontc sua legatis Lyncium absque muneribus rursum rcdire jussis, non ita pridem cum muneribus pretiosis et Imperatori dignis Yiennam legati turcici appulere.

III.

In prioribus pacis Tractationibus nulla unquam religionis fiebal mentio; mine co devcnlum, ut praeter exercitium liberum, et acdiíicandorum Monasteriorum concessam facultatem, defensionem catbolicorum ipse Sultanus suscepil.

IV.

Non licebat raercatoribus etiam pace durante in dilionibus turcicis nisi appensis signis Anglicis et Gallicis negotiari; nunc autem ex impede et provinciis Domus Austriacae Haereditariis, absque suae Majestatis Uteris patenlibus et tabulis navigiis aflixis, nemini coneeditur.

V.

Consules Constantinopoli a sua Mejestate deputali sunt, qui liligautium niercatorum causas et summáin 5b. florcnor. excedontem dijudicent, ncc in omnibus dilionibus turcicis praeter semel — idque ex florenis centum, Ires florenos — vectigal solvere tenentur.

VI.

Anlea lurcis licuit pagos quoscunque in Hungária etiam pacis tempore ad solvendum tributum ferro flammaque adigere; nunc certi cancclli pracscripli, quos excedere nefas.

VII.

Nullus pagus in pacitication lurcis concessus, qui non antea temporibus tam Maximiliani, quam Rudolphi Lmperatorum vectigalis

fuisset; conlra verő quadringenti liberal] el centum quinquaginla oclo, scxaginln solum conccssa suntslrigonicnsibus, 98. pronunciati liberi.

VIII.

Antoa pagi dcdililii pro arbitrio dominorum sangvincm miserae plebeculao exigenlium solvebant; mine commissarii insliluli, qui utrisquo rebus bene perpensis consulant.

IX.

Pax tempore Rudolphi piac memoriae inila, magno cum omnium applausu est excepla, quae tarnen sicut a turcis concopta ita ot accepla fűit5 mine aulem in tali forma est conclusa, quam nos ipsi voluimus et excogitavimus.

X.

Licet in ultima pacis Tractatione Transsylvaninc el partium Coronae Hungariae adhaerentium fűit menlio, tarnen nescio qua l'raude iu turcica liugva est praetermissa illa particula. Nunc autein et Transsylvaniám repeterc et ei annexas provincias quocunque tempore Majeslati suae libuorit licebit.

1616. 3. januarii hallatik, hogy Balassi Menyhártot király urunk a maga várából kifogalá.

1616. llomonnai György hadat fogad; ajándékozással, vendégléssel igen kezdi a hajdúságot magához édesíteni.

1616.15. januar. meghalljuk, hogy a Velenczéseka gréczi herczegre Ferdinándra támadtak, és két várasát faágyuval megvölték.

1616. 19 januar. Tarjáni Dömötör vevén eszében az csküvésnek formájából, miben kívánja llomonnai György az ő szolgáltját: az ő hadát eloszlalá és llomonnai mellé nem álla, noha egynéhány aranynyal és egy dolmánnal való fáin landis posztóval Ilonionnai megajándékozta vala.

1616. Látván Homonnai György, hogy magyar hadra szert nehezen tehet, lengyel hadért küld.

1616. Rákóczi Zsigmondné maghala.

1616. 14 marlii midőn a státusok látják, hogy llomonnai György így nyughatatlankodik és hadakozásra vágyódik, a palatínusnak értésére adják; kérik hogy gondot viseljen, az országot se-

ditiotól oltalmazza, és Homonnait compescálja. Mandátumot küld a palatínus, és a vármegyék Zemplin és Szabolcs inquirálnak IIomonnai György felöl: mit intendált, hogy hadat kiáltat, gyiijt és nyughatatlankodik? Az inquirálásból azt találják, hogy Erdélyre igyekezik Bethlen Gábor ellen, és hogy ha módját ejthetné valamiképpen, tehát Sáros-l'atakot is meghágatná és megvenné Czinkosokal C is szerzett vala magának Patakon ajándékkal. Két okért tőre Patakra:
1. Mert fél vala onnan. 2. Mert ott vala a keresztyének seminariutnja — (az) egyik.

1616. tömarlii Homonnai Györgynek egy igen meghitt szolgája Szikszai István megbeszéli, hogy a praktikás urak immár mind utal irtottak magoknak, és senki nem volt akadályul, a kitől immár tartottak volna az Erdélyre való menetelben, hanem csak Perényi Gábor. Ezizont azért a generalis és Homonnai György, Perényi Gábornak (Sz. Mártonból-e Szathmárból-e) hogy várná oda őket, mert oda akarnának hozzája menni, (így kémlelte vala meg Jakab János Báthori Istvánt Ecsed várában.) látogatni és mulatni. Perényi Gábor a dolgot egy meghitt emberének a praedicatorának megjelenté, az okos ember penig ottan eszesen általlátá a szándékot, és a Báthori István eszes cselekedetét suggcrálá az urnák. Az ur azért eljővén az nap, udvara népét szépen fölkészité fegyveresen és meg is szaporító őket, úgy várván Homonnai Györgyöt a generálissal. Mikoron azért Nyaláb (?) várába jutottak volna, meglátván a fegyverös szép udvar népet, monda Homonnai a generálisnak: „Lám mondtam én kegyelmednek, hogy ez ember — ha akarja — akadályt szerezhet az erdélyi útban, minthogy ugyan kötelessége is vagyon az erdélyi fejedelemhez". Ebben Perényi Gábor semmit nem tud vala, és jó kedvvel fogadó a hozzája ment urakat, vígan megvendéglé őket mind udvarok népével együtt. Az étel elvégeződvén, ad secretum colloquium szolliták külön magokkal és mondának neki: „Mi kegyelmedhez jó akarattal és jó szívvel, jó szándékkal vagyunk, szereljük kegyelmedet; azért is jöttünk kegyelmedhez szeretettel meglátogatni."

Az úr az jó akaratot megköszöné. „Ennckutána is kegyelmed ugyan ezen jó akaratot várja tőlünk; csak hogy egy dolgot kívánnánk kegyelmedtől, ha megcsclekedné kegyelmed." Mondá az úr: „Micsoda dolog az?" Mondának: „Ez, hogy kegyelmed állana cl az erdélyi fejedelem mellől, és hajlana császár urunk ő felségéhez. Ha kegyelmed

ezt cselckszi, mi kegyelmedet a romai császárnak commendáljuk igen jó akarattal, és kegyelmed várhatja az ő felsége gratiáját és jövendő nagy promotioját. Mi is penig ő felsége után, oly promotioval leszünk és jó akarattal kegyelmedhez, hogy kegyelmed ingyen sem reménletle voIna. Monda az úr erre: „Ez-e a dolog,melyet kegyelmetek akart velem privatim communicálni, és csak ezt kívánja-c kegyelmetek tőlem?“ Mondának, „hogy ezt, és hogy az erdélyi fejedelemre való menetelben contrarius ne lenne“. Monda Perényi Gábor: „Az eleim sem voltak soha árulók, én sem vagyok, nem is leszek, jól lőtt uramat el nem árulom.[14] És ott nagy szégyenben rnarndának. Meg is bánák hogy titkokat megjelenték, mert e dolog értésére tön az erdélyi fejedelemnek.

1616. 28. martii tájban, Darózci Ferenc/, a kassai főkamarás megírnia.

7. április hallatik, hogy Munkácsra gyiiltenck ismét a pápista urak Eszterházi Miklóshoz.

Pápista urak gyűlési

renddel megjegyeztetnek, én micsoda dolgokat t melóit ónak

Első gyűlések volt Parnón a Kendi István menyegzői lakodalmában, holott Bálhori Gábor ellen végezénck, hogy reá menvén, kiűzzék országából vagy degradálják vagy elüssék rajta. Noha penig szép colorl adnak vala ez dolognak, hogy gonosz életű volna a fejedelem, de csak l'raska vala, mert — a mint látod — az utána való fejedelem ellen is ugyan szinte úgy praktikáinak, és tartanak tőle, hogy valamiképpen megrántja a zabolát szájokban, oltalmazván magát.

Második gyülésök lőtt Paczinbnn Alagi Ferencz idejében egy menyegzői lakodalomban; (Mert mind ilyen szín alatt gyűlnek vala öszve, hogy az emberek eszekben ne vennék. Azt is tudják vala ők, hogy senki semmit nem tud az ő dolgokban; maga mihelyt valahova elindulnak vala, mindjárást dolgokat mind jól tudják vala az emberek, és ugyan köz hírrel mondják vala ezt rólok: Ismét most gyülekeznek a Divánra;) a hol arról végezének, mi módon menne Forgács Zsigmond Erdélybe Báthori Gáborra.

Harmadik gyűlésök volt Deregnyőn, holott a cardinállal ve-

gezék, hogy a hajdúk pórokká tétessenek, a töröknek mcghódoljanak, avagy deleáltassanak. Ismét: Hogy Homonnai György az erdélyi fejedelemre Bethlen Gáborra menjen, és éleiének végét érje.

Negyedik gyűléséit Munkácson, holott ugyan azt végezék, hogy semmit no gondoljon Homonnai György azzal, hogy a vármegyék a palatínus Mandátumára inquirálnak ellene, és mindenek publicae pacis perlurbatornak kiáltják, hanem alféléi aperto marté ugyan kezdjen hozzá a dologhoz. *)

(1616. 10. április éjjel égbeli jelenés!ön: fejér és vörös.)

1616. 26. április tájban Szent-Mártonban gyülének ilyen szili alatt: hogy Forgács Zsigmond akarna megbékélni llomonnai Györgygyel. Az egymás között való harag penig csak comminiscálas és simulálós vala e végre gondolván azt, hogy a generális felöl a státusok eine hinnék,hogy faveálna a Homonnai causájának, hanem inkább hinnének neki a státusok, és ő is inkább elő mehetne Homonnai promoveálásában, mely dolgot az eszes ember, Szabolcs és Ugocsa vármegyének vice-ispánja Bogdányi János tréfa örvével szemére vete Kassán a generálisnak mondván: „A nagyságod jámborsága sokat árt minékünk.“ Azután eszében vévé a sarcasmust a generalis és igen igyekezék vindicální, de nem találhata módot benne. Szent-Mártonból Szakmarba ménének, és Ruber Györgyöt akarák Kesédben kapitányságra vinr.i, hogy bizhatnának hozzája az erdélyi útban. De nem merék elvinni, mert igen résön vala sok coriphaeusnak a füle és a szeme.

A reliquiákat,papi öltözéket,püspök-süvegeket,mytrákat s.a. t. ekkor hozók ki titkon Keséd várából, melyeket Báthori István Tcslamcnlomában az ecelesiának legált volt.

1616. 2. máji Homonnai György az ő hadainak — a mint mondják — tizenöt ezer forintot küldött zsoldjokra.

5. máji tájban Miskolcz városa a töröktől való féltőkben elfut. Két ember nagy summát vcszlegctötl volt cl a török adójában, nem adhatták meg a summát, fenyegette a török — a volt oka. Azután nem sok idő múlva haza szállónak isméden.

7. máji tájban Homonnai György húsz ezer aranyat küld

*) Oldalírás; Vide supra, Acta ineiisis oclobris Anni lülj.

Egerbe a basának, hogy vélle a török egyezzen, és hadat bocsásson vélle, hogy Erdélybe bémehessen az erdélyi fejedelemségre. A török az aranyat örömest elveszi és azt mondja: „Elköltjük örömest Homonnai György egességéért.“ És noha először még a budai basa is faveálni kezdett volt és commendálni kezdötte volt n császárnak Homonnai Györgyöt, mivel Lippát és Jenőt (Talán még Váradot is) minden tartományával töröknek Ígérte vala: mindazáltal midőn eszébe vötte volna, hogy Homonnai Hádul vajdával Havasalföldet ismét el akarnák Erdélylyel együtt a császártól foglalni, és a békesség és frigy abból fölbomolván a két császár között nagy háború támadna: szándékát és elméjét megváltoztatván, ilyen levelet külde Budáról Homonnai Györgynek, a mint ide alá ihon következik.

Budai basa levele, melyet külde Homonnai Györgynek Anno 1616.

Mi, vezér Ali basa, Istennek engedelméből hatalmas és győzhetetlen császárunknak a tengeren innen lévő várainak és hadainak, és Bosznán, Tömösváron, Egrön, Kanisán és több várain szerdárja, gondviselője és föhelytartója mostan Budán.

Tekintetes és Nagyságos, nékünk becsületes vitézlő ur barátunk! Isten áldja kegyelmedet sok jókkal. Ez barátodnak becsületes levele jővén (?) Nagyságodnak szerelmes atyámfia, nagy becsülettel vollem, és nagyságodnak állapotján s jó egességben létén igen örvendeztem. Engedje Isten, hogy ezután is minden jóban és jó cgósségben legyen.

Az Erdélyország felől ez napokban három ízben az erdélyi urak közzül le Nagyságodhoz menvén, mostan is ott te Nagyságoddal lóvén, és Erdély felé való indulásra is hogy ők erőltetnének — azt írja Nagyságod. Nagyságos úri barátom, és szerelmes atyámfia! Becsületes, nemzetes voltotokra és jó híretekre nevetekre nézvén, nagy eszesen és okosan a dolognak végét meggondolván és a barátodnak levelet íratván, valameddig abból a hatalmas császárnak engedelme nem leszen és én hozzám becsületes parancsolatja nem jő, soha addig helyemből fel nem támadok s kelek, és Erdély felé nem indulok. És hogy az erdélyieknek ezönt

írtad, azt írta nékünk Nagyságod. Mi azért igen örvendeztünk, és a Nagyságod javára töreködtem mindenkor. Mostan bizonyosan Erdélyből és több helyekből híreim jöttek, bogy Nagyságod némely embereknek izgatásából újabban hadnak gyűjtéséhez kezdvén és Rádul vajda is Bécsből Nagy-Szombatba alá jővén, ő is a hadnak egybegyülésébcn volna, és Nagyságoddal az együtt való feltámadásban volt. Hogyha azért a dolog való leszen, szerelmes nagyságos ur barátomnak azért irom, hogy a barátság ellenséggé változik: mert a hatalmas és győzhetetlen császárnak akaratja ellen, az önnön maga országira menendőknek hogy eleit vegyük, meghagyattatott és parancsoltatok; mert ha el nem mennénk, mind ez világon, s mind a másikon vétkezett bűnösök lennénk. A szerént a török haddal felkelvén, Erdéiyországban szükséges leszen hogy titeket megelőzzünk. Akkor aztán az Isten a mint akarja, a leszen; de akkor a mely vér kiontatik, és a mely szegénység láb alá tapodtatik, azokon leszen bűne és büntetése, a kik abban okok lesznek. Nagyságodat minthogy szivem szerént szeretem, azért írtam Nagyságtoknak ilyen nyilván, mert az Isten akaratja szerént való dolgokat Nagyságodnak im tudtára adtam; mégis Nagyságodnak szerelmes atyjafiához az idvezült atyádfiához és nemzetedhez való szetetetem szerént intem Nagyságodat, hogy a doiogtul az előtt való magatok írása szerént szűnjetek meg, és ózonképpen a Rádul vajdával való tractálástok is szűnjék meg; mert mi ő Nagyságának sokféle intéssel való fogadásokat töttünk, de szót nem fogadott. Egynéhány ízben Havasalföldében császárunknak ellenébe ment és miképpen jütt ki, ő maga tudja. Isten segítségével mostan, — úgy gondolom, hogy halálára fog bémenni. Nagyságodhoz azért ez illik, hogy az olyan barátoktul magatokat megvonván, ez dolgot jó órara,és ajólsten a mikorra akarja,arra várjatok-shagyjátok. Nagyságodtul azért az én levelein vivő ember által, jó és kedves választ várok. Isten éltesse egésségben jóban Nagyságodat. Dalum Budáé 7. maji secundum velus Colendarium. Anno 1616.

Nagyságodnak jó akaró ur barátja:
Idem qui supra.

Ez levéllel Homonnai György semmit nem gondol, hanem az ő dolgában ugyan procedálni akar a munkácsi gyűlésekben való la-

nácskozások és végezések szerént, mivel sok pénzét is szánja vala, melyet kordéra eltékozlott vala.

1616. 14. maji a Duna inélléki hajdúkét és ráczokat Rádul vajda mellé adják, és Récsböl alá jővén Rádul vajda, vele együtt Szepcsségen által jővén, Homonnai Györgyhöz ménének.

Az ország igen háborog Homonnai György tanácsán és cselekedelin, hogy erővel háborúságot akar ország akaratja ellen támasztani.

Az oláhok és ráczok Rádul vajdához mindenfelől igen gyülekeznek.

1616. 24. máji Zemplin vármegyének derék gyűlése lőn Zemplinben. Ebbe a gyűlésbe Homonnai György és Rádul vajda nagy haddal ménének; azt intendálják vala, hogy a hadat látván a vármegye, megijedne és féltében is azt cselekedné, a mit a Comessök Homonnai György kíván vala, hogy mellette fölüljenek, és ötét az erdélyi székbe ültessék. De a nemes vármegye (consensusa lévén a több szomszéd vármegyékkel mindenikkel.) masculé és bátor szívvel opponálá magát,noha kevesen volnának a Homonnai hadához képest. Ebben a gyűlésben Rádul vajda először a császár Mandátumát exhibeálá, melyben ő felsége parancsol vala, hogy minden vármegyék Rádul vajdát békével bocsátanak Erdélybe. Erre a nemes vármegye azt mondá: „Mi az ő föisége Mandátumát becsüljük,és a Mandatum tenora szerént békével bocsátjuk ő Nagyságái·“ Másodszor azt kiváná Homonnai, hogy Rádul vajda mellett üljenek fel és kisérjék el tisztességesen Magyarország határáig, ezt császár urunk jó néven venné a nemes vármegyétől. (Nem mondja vala, hogy ő mellette üljenek fel, hogy az emberek azt vetnék, mintha csak tisztességnek okáért akarná Rádul vajdát egy darabon elkisérletni; de ha fölültethelné őket kedvök ellen is,hadai aztán mellette és együtt lévén, oda vinné kényszerítéssel is, a hová ő akarná. Ezt az emberek penig mind értik vala, és ezt a Homonnai nagy mély bőlcseségét még csak a gyermekek is látják vala.) Ea tracta alatt három zászló-alja gyalog puskás sereg, Homonnai hada féle, a mely kertben a vármegye gyűlése vala, a kertnek kapujába mene a zászlókkal, a kaput megállók, és mindenképpen készen valónak. Ezzel a nemes vármegye nem gondolván semmit, replicála és mondá: „Nincsen az ő föisége Mandatumjában, hogy fölüljünk

Rádul mellett és Kísérjük, lianem csak a vagyon, hogy békével bocsássuk. Azért mi elbocsátjuk, de semmiképpen löl nem ülünk, nem is kísérjük. Sőt — úgymond — Nagyságodnak is nein tudjuk micsoda szándéka,miért fogadja és tartja Nagyságod a hadai — mostan békcségben vagyunk, ellenségünk nincsen [44] Erre Homonnai azt mondá, hogy Rádul vajdát akarja ő clkisérletni; mert — úgymond — vannak oly latrok és tolvajok, bogy a Rádul vajda hadán kapdosnának és fosztogatnák őket. Erre a nemes vármegye inondá: „Kicsoda volna az, a ki azt cselekedné?“ Megfelele erre a Rádul vajda kapitánya Almádi István, (Mert azt subornálták volt, hogy ő kezdje el a háborúságot, az urak akaratjából.) és mondá:„Simoni György az, a ki azt cselekeszi.“ Erre Simoni György mondá: „Protestálok a nemes vármegye előtt, és ebből törvényt várok ti kegyelmetektől. Én nem cselekedtem, bizonyítsd meg.[41] E3 fölkelvén mondá: „Menjünk ki, legyen törvény benne.[44] A Rádul vajda kapitánya mondá:„Csak próbálja vala Simoni Györgynek bátorságát és vitézségét, mivelhogy tártnak vala tőle. De vagy megyünk ki vagy nem, de te vagy az Simoni György.[44]Monda Simoni György: „Nékemmondod-e azt?[44]Felele amaz:„Tenéked mondom.[44]Monda Simoni:„Te vagy az (Istennek liszlessék adassék)ez s ez (k —) fia! És kezét a kardra vetvén, ruháját vállára fordítván, (Mert ő neki is instruclioja vala a vármegyétől, hogy ha föl kell tenni, ugyan föl tegyön, és hozzájok bízzon, valami lészen a dolognak exitusa) mondá: „Ha vitéz ember vagy, jer ki — ha merted — egy kardra.Ugynn itt a nemes vármegye előtt, ezennel választ lészek én tenéked.[44]A nemes népeknek is mind fegyver vala ruhájok alatt, hogy ha mit akarnak, magokat megoltalmazzák, és úgy disponállák volt a dolgot, hogy ha ő nekiek olt szenvedni kelletik, tehát akik miatt esnék a dolog, azok se menjenek tovább onnan, hanem velők ott maradjanak, és ők .is azon lévvel levezzenek. Eszében vevén a dolgot Homonnai, hogy nem cedálna a vármegye, bátorságokat látván, noha hevesben volnának, zendülésüket is látván, hallván, hogy szóval igémé magát Simoni — törvényre — és nem kellene senkinek oda háborúság támasztásáért menni; azt is vevén eszébe, hogy ott igyold nem leszen semmi személyválogatás, hanem mind húzónak-vonónak egyaránt kezd jutni: hátrább hagyá a dolgot, és csilapitani kezdé a vármegyét, hogy „ne háborodjon meg ezön

kegyelmetek, üljön kegyelmetek, minden ember legyen vcsztegségben és csendességben.“ Így csilapodának le, és Homonnai György Rádullal dobjok-fakadva elmenének a gyűlésből.

Midőn Homonnai György abban munkálkodik, bogy a vármegyéket fölültesse, és azokkal menjen Erdélyben fejedelem Bethlen Gábor ellen, a töröknek is híre lőn e dologban, és a budai basa e dolog felől ilyen levelet ira a státusoknak és vitézlő rendnek:

Budai basa levele, melyet a státusoknak és vitézlö rendnek külde ez Homonnai és Rádni dolgok felől.

Mi, vezér Ali basa, Istennek engedelméböl a hatalmas győzhetetlen császárnak, a tengeren innen lévő várainak és hadainak·) és Bosznán, Temesváron, Egren, Knnisán és több várain szerdárja, gondviselője és helytartója mostan Budán.

Becsületes vitézlő kapitány ur barátink, hadnagyok s mind penig a több vitézük fejenként kik vagytok. Köszönelünk után minden hozzánk illendő dologban barátságunkat ajánlván Istentől minden jókat kívánok megadatni.

Továbbá azt akarom kegyelmetek tudására adni, hogy mostan az erdélyi fejedelemtől, és némely helyekből is ily híreink jöttének: hogy kegyelmetek helyekből felkelni készülvén, a hatalmas és győzhetetlen császárunknak és a szent békességnek, a mi velünk való fogadástoknak ellene, Homonnai Györgyöt Erdélybe, Rádul vajdát Havasalföldébe való vitelére akarván, és Lippát a mostani fejedelemmel Bethlehem Gáborral megadatni, söl a benne való gonoszoknak segétséggel lenni akartok. De a kegyelmetekkel való fogadásunkra nézvén, én most is azt el nem hihetem; de hogy ha az igaz lészen, a szent békességnek és közlünk való fogadásnak ellene, a békességnek ti lesztek felbontói, és ennekutánaha valami történik, tehát mi vétkesek és bűnösök nem leszünk sem Isten elölt, sem az emberek előtt, sem penig egyéb nemzetségek előtt. És mihelyen kegyelmetek ez dologra fellámadand, tehát mindjárt mi is a végvárbeliekkel és hadnagyinkkal Erdélyországnak és több országoknak, minthogy a hatalmas győzhetetlen császárunktól parancsolván vagyon, őrizésére és otalmazására, immár meg nem tartózhatunk, hanem egyenest hadunkkal oda megyünk, és valamint a jó Isten akarja úgy leszen. De még is intem kegyelmeteket mind fe-

jenként, hogy senkinek izgatásával ez közöltünk való békességet és csendességet felbontó dolgaitól magatokat mególalmazzátok, mert minket mindenkor ti kegyelmetek javára és segítségére készen találtok. Isten éltesse fejenként ti kegyelmeteket. Dalom Budáé, die 18. maji juxta velus Calendarium, Anno D. 1616.

Nos, idem qui supra.

Közönségesen irá ez levelet a basa a státusoknak és vitézlö rendnek; mert mivel a praktikás urak bírják vala az országnak majd nagyobb részét, a tiszteket is ók bírják vala: azt véli vala* hogy az ország is velők egyaránt fogná a dolgot, maga az országnak ahoz semmi kedve nem vala, sót igen ellenzi vala; ellenben a békességet és frigyet ótalmazza vala, a mint látod és érted; mert tudja vala, hogy: Dulce nomen pacis, res autem ipsa longe dulcissima.

1616 Lónyai András káliói kapitány nyolez zászlókat ada ki titkon, hogy Homonnai György és Rádul vajda részére és pártjára a kikel ajándékkal megcsalhatnak vala, alája és melléjök állatná; mely dolog 2G maji kinyilatkozék a státusok előtt, és mindenek megutálták és pökik vala cselekedetit, hogy ország házában lakván és hites lévén, azt cselekedte vala; de semmit nem gondola vele.

Ez idő tájban Homonnai György Vinnai Kristófnak faluit veié zállogba tízezer aranyban, és az aranynynl igen ajándékozó vala a hajdú kapitányoknak némelyikét, hadnagyokat, főlegényeket; nevezet szerént a szoboszlói kapitánynak Fekete Péternek száz aranyot. ada ajándékon, hogy inkább az ő pártjára vonhatná őket. Fekete Péter titkon ugyan oda álla az ajándékért, és a kiket megcsalhala, sokakat maga mellé hitele titkon. Immár jószágát vesztegeti Ilomonnai,a valót a nincsenért zállogositja,és az árnyékon kapdos. Az ország fiai a Homonnai pártjára való hadat nevetségért, aranyos ha d nak nevezék, mivel Homonnai György aranynyal tizet vala mind nekiek: Spem prelio emit, az az reménséget nagy áron vött.

1G16. 13 junii hallatik, hogy Fekete Péter, ki az előtt a szoboszlói hajdúk kapitánya volt, húsz zászló-alja haddal, melyei titkon Homonnai György számára gyűjtött vala, Konyárdra ütött, és mivel a konyárdi hajdúk melléje nem akarónak állani, falujokat reájok gyújtá, mind cselédestül vágta őket. Itt jelenék ki derékképpen

Homonnai György szándéka, mit forralt sokszor, imitt-amott való lappangó gyűlésekben, mely szándékát eddig sokképpen boronálla. Mikor azért Fekete Péter az ő istentelenségét vakmerő bátorsággal elkezdette volna Konyárdnál, Petneházi István a jenői kapitány, ki vigyázásban nem meszsze va!a,ezt meghallván, reá üle Fekete Péter hadára, erősen harczola; a több hajdúság is, mely az országgal tartja vala a dolgot, reá éré a harczra, és Fekete Pétert igen megverék, húsz zászlót nyerének el tőle, maga is nehezen szalada el sebben; mert a ki másnak ás vermet, maga esik belé.

Ez fundamentomon ez egész felső Magyarországban lévő vitézlő rend és a vármegyék megindulnak, és éjjel nappal Homonnai Györgyre sietnek mindenfelől menni — dolgának farka ki tetszett. Először Leleszhez száliának táborba ellene.

1616. 18 junii hallatik, hogy az erdélyi fejedelem nagy szükségtől kénszerittelvén (a Homonnai praktikájától, ki mind Lippát, Jenőt, talán még Váradot is töröknek Ígérte volt, csak hogy ötét vinnék erdélyi fejedelemségre,) Lippát — a vármegyék először protestálván, hogy nem ő az oka — a töröknek megadó, a vidrának okos természetét követvén ez dologban.

Homonnai György megszeppen, és a lengyel had is haza menő mellőle, mert csipdesni kezdették vala őketj reá megyen vala a hajdúság,de megérzé a sáfrány illatot, előbb álla.

A pápa titkon — a mint mondják köz hírrel — ló leréhben pénzt küld IIomonnainak,hogy az elindított persecutiot continuálja.

Nagy szelídséget kezd Homonnai tettetni, mint verembe esett farkas, és ezzel sepia hal módjára a vizet megzavarván, oly homályt szerze az emberek elméjének, hogy megszabadnia a haláltól.

> 1616. 20 junii Simoni György a hajdúság közé ment, főemberek tanácsából, generalis kapitányságra.

1616. 2. julii a vármegyéknek Ujhelyben derék gyűlésük lőn, és országul öt urat degrádálnak: Homonnai Györgyöt, Eszterházi Miklóst, Dóczi Andrást, Lónyai Andrást és Móritz Mártont.

Lelesztől Homonnai jószágára Terebesre és Vásárhelyre szállá az ország hada.

1616. 14 julii a pártos urak ellen a generalis Kassára országgyűlést hirdet, és azt fogadja hitire az országnak Kassán, hogy complanálja a dolgot; ha nem complanálja, tehát azt fogadja, hogy sistál az ország előtt.

A kassai gyűlésből az ország követeket bocsát 1) királyunkhoz, hogy ótalmazza országát sediliolól, ha él. Ketzer Andrási bocsálá el az ország és úgy informálá, hogy ugyan maga legyön szemben a királlyal ő felségével, és lássa meg ha él ő felsége, az országot is bizonyosan informálja. Mert azt vélik vala, hogy interregnumban vagyon az ország, azért volna ilyen rút zűrzavar. 2) Lengyel királyhoz, hogy a confoederatiot megtartván, a pártosok mellé hadat ne bocsásson. 3) Aly vezér basához, hogy a frigyhez tartsa magút, és hadát leszállítsa. 4) Az erdélyi fejedelemhez, hogy az ország a frigyet vele megtartja és mellette lészen.

1616. 20. julii tájban Rádul vajda látván, hogy az ország Homonnai Györgynek resistál az Erdélyre és Moldovába való menetelben: (Mert Homonnai György erdélyi fejedelemségre, Rádul pedig moldvai vajdaságra igyekezik vala.) Lengyelországba menp, és a lengyel király hadat adván néki, onnan mene Moldvába.

így végezének egymás között,hogy Rádul vajda mennjen Moldvába lengyel haddal, a ráczokkal és oláhokkal, (még balonokis voltak vele lengyel ruhában — a mint mondják) és ha Szkcnder basa hadát megverheti, tehát aztán Moldvából jőjön Erdélybe, Erdélyt is occupálja, és a fejedelmet veszeszsze el. (Kapi András beszélő meg ez titkos tanácsot egy után.) Ila az idő aztán nem engedné a hidegség miatt — hogy télre maradna a dolog — tehát Rádul minden hadait telepítené meg Erdélyben és telelne ott. Tavaszra kelveaztán ő Erdélyből indulna reánk hadaival,és ha ki opponálná magát nékik, mindjárási opprimálnák. Itn látod, hogy elég bölcsen vetik meg emberi okosság szerént; séd non est consilium ad versus dominum.

1616. 4. augusti hallatik, hogy Rádul vajda és Koreczki herczeg (lengyel nagyságos úr ez, Podolia felé vagyon nagy jószága) megverték Szkender basa hadát Moldvában.

Szkender basa hadát megújítja, és megszaporilja, az erdélyi fejedelemnek is ira, hogy segítséget küldene; mert immár mindeneknél nyilván constál vala, hogy az erdélyi fejedelemnek is szintén olyan ellensége volnának mint szinten a töröknek, és hogy a török meggyőzetvén, mindjárt a fejedelmen lennének. A fejedelem gondolkodók a Szkender basa kívánságán, és in tali casu, a nagy szükségtől kénszeríttelvén reá hajla, meggondolván mint bölcs, okos, eszes ember, hogy. Unita virtus fortius ibitj arról is gondol-

kodván: ki tudja, talán idő jártában neki is kelletnék valami nagy szükségében a török segítsége, ótalma, barátsága és jó akaratja, és Török István kapitány ját ötszáz kopjás magával Szkenderbasa mellé bocsálá segítségül. Elég nehéz vala, de Istenre bízta az evenlust.

A Szkender táborában a hadak béérkezvén, a harczboz készüle, és hadait a harczoláshoz elrendelé. A magyarok az első harczot megkérék Szkeiíder basától, és megengedé, imez okokra nézve: Először, hogy hadd látná meg a magyaroknak forgolódásokat, és ha vitézek-e a magyarok. Másodszor, hogy látná meg azt is, ha hívek; mert tart is vala, hogy talán valami correspondentiájok volna titkon Rádullal. Harmadszor azt isgondolá, hogy jobb a magyar hulljon fogyjon az első harczon (abban neki semmi kára nem lészen) mint a török veszszen. A magyarok azért elkezdék a harczot. Először azt kívánták,hogy a ki keresztyéniéire álljon, senki nem bántja ; a ki magyar, az is félre álljon. Azután megsivalkodván, a derék lengyel kopjás hadnak ökleiének öt százan, a mely seregben áll vala a derék erő, és a melyhez leginkább bíznak vala, és úgy meg gázoló az öt száz magyar kopjás a Rádul és Koreczki derék kopjás hadát, tétova szaggatván, űzvén, vágván, hogy a török ugyan reá bámul vala, álmélkodik és csodálkozik \ala rajta. Melyet a lengyel hadnak kétfelől való szárnya látván, megfutamék, rajta a derék nyugodt erővel lévő török tatár hadak, és oly szörnyen levágák őket és megadák nekiek a kölcsönt, hogy üllő-füllő szalada el bennök — megemlegclhclik.Ily könnyen szakasztá el Isten a bálót, Szkender basa Török Istvánt nagyságos úrrá teszi.

1616. 10. augusti tájban Ketzer András, kit az ország Kassáról a császárhoz külde, Prágából haza jőve, és az országnak azt mondá, hogy szemben volt a császárral, és úgy resolvált, hogy nem volt hírével és nem tudta Homonnai szándékát.

Midőn a Rádul hadát szörnyen levágák Moldvában, új hírt keltének, és igen hirdetik vala Magyarországban, hogy a prédán nem alkhatlak meg a magyarok a talárral és törökkel, és mind levágták a törökök és talárok a magyarokat. Ezzel az erdélyi fejedelmet akarják vala ismét az országgal meggyűlöltetni, és gyanússá lenni, hogy neki ne higyjen az ország.

1616. 19. aug. tájban a császárnak ő felségének missilis Mandalumi érkeznek, a melyekben parancsol minden vármegyék-

nek, hogy ezután országgyűlését ne merjenek tenni, és közönségesen ne confluáljanak ő felsége hire nélkül. Mint férjen immár a kél dolog össsze, a Ketzer András állal való resolutio és ez Mandatum conlinenliája, a kárki is általiáthatja. Látók az eszes emberek, és ugyan jó módot inutata Isten nékik a megmaradásra; mert úgy rendelők azután a vármegyék gyűlése napjait egy consensusból, hogy egyik vármegye gyűlése meglévén, a szomszéd vármegyc gyűlésére reá érkezhetnének a rcsidenliás és portionatus főemberek, és elméjeket egymásnak értvén, egy lineán tudnának járni pro conservalione Patriae.

(Λ kinek a császár missilis Mandátumának páriája vagyon, itt inscráltassék.)

161(5. 22. septembris a generalis Forgács Zsigmond Sáros-Patakra megyén Rákóczi Györgyhöz jó akaratból képlak látogatásnak okáért. Azúr becsülettel és jóakarattal fogadó, és tisztességesen gazdálkodók. Annakutánn beszédbe eredvén a generalis az úrral, mondá: „Kegyelmedet, öcsém uram, igen kérem, hogy ne fávcáljon kegyelmed ez Simoni Györgynek, (ki a sáros-pataki kapitánságot mily hasznosan, vitézül és jó hírrel névvel viselte Básta György latorságakor, ez darab föld jól tudja) sőt — jóakaratomból mondom kegyelmednek — ugyan ne tartsa kegyelmed maga mellett udvarában és fizetésén. Mert Simoni Györgyre sok panasz vagyon ő felsége császár urunknál. (Bizony elhiszem,hogy sokszor panaszolták mega Tokaj várában való éhségöketa németek császár urunknak, melyre Simoni György juttatta volt serény gyorsaságával és vitézségével: hogy továbbá sáros-patakot, is ő tartotta meg Básta György ellen.) Tudja pedig kegyelmed, hogy ez sárospataki jószág, királyi jószág, noha árendában vagyon. És ha kegyelmed mellette tartja és fáveál neki, igyold kegyelmedre is nehézsége leszen ő felségének, és ki tudja mit gondol ő fölsége még a jószág felöl is. Azért, hogy nagy gondja ne érkezzék kegyelmednek, jobb hogy elbocsássa kegyelmed Simonit,talál kegyelmed elég szolgát. “Az úr gondolkodók, ós hogy nagyobb harag ne érné, gondoló, hogy ideig jó helyet adni a szép színű beszédnek,és helyt ada kedve ellen néki, hogy ne láttatnék vagy ő felsége boszuságára tartani, vagy a generalis kívánságát poslhabcálni. Mert mindenik nehéz dolog vala.

Rádul vajda megverctvén Moldvában, a császárhoz felmegyen; a kitől elbocsáttatott voltához tér meg, és ismét ott lészen fizetése — Lengyelországon mene által 17 septembris tájban.

1616. 2. octobris Simoni György az erdélyi fejedelemhez mene, és igen kedvesen vévé a fejedelem tőle, fökapitánságot ada ott is néki. A Simoni hada mindenfelől igen gyülekezik.

Fűzi István is az erdélyi fejedelem mellé mene.

A császár ő felsége 4 octobris tájban patens Mandátumot küld a vármegyékre ismét, hogy mindenek békességben legyenek, és hogy minden vármegyék a Mandátumra exhibität vessenek.

Az erdélyi fejedelem nagy hadat gyűjt 12 octobr. tájban.

1616. 30. octobris tájban, midőn Fekete Péter mogvereték a hajdúktól, láták hogy szerencsétlen ember volna, ez okáért más gonosz embert Gombos Andrást subornálának. Azért Gombos András kezd ismét grassálni, hogy Erdélybe menjen a fejedelem ellen elöljáróban, és ha succedálna a dolog, tehát a praktikások derekasan utána mennének. Mikor azért Gombos grassálna és a hajdúságot akarná ismét magához erővel hajtani, a váradi had és Simoni György is az ő hadával vigyázni kijőve, hogy a Gombos András latorságát repriinálnák; nem kaphaták sehol Gombos Andrást, mert bé állott volt előttük hogy reá ne akadnának. Azért a váradi had és Simoni György is viszsza térének, és reájok estvéledvén, Simoni György az ő hadával Tárcsán estve megszálla. Gombos András estvére kelve az álló helyből utánok mene, és nyelvet kapván Tárcsára siete, a Simoni György szállását megiité, melyet látván Simoni György a házból kétszer kicsapott, és erősen megharczolt a latrokkal. Neki felesedvén a sok lator, és a maga hada is Simoni Györgyöt meg nem segítvén, a házban a sok lator előtt Simoni György béálla; de az ablakokról reá lövődözvén, lövéssel lábáról leejték, azután megkötözék, és sebben kötözve Szakmárba vivék Dóczi Andrásnak. Igen örülő rajta Dóczi András, azt tudja vala,hogy immár a derék triumphusra jutott, illudálja,boszszontja vala, kinozással fenyegeti vala, (maga anélkül is halálos sebben vala) és netalán a felől,a minta közvélekedés vagyon, ugyan megkinozták, maga: Parcere prosiralis sit nobilis ira leonis. Pugna suum linóm, cum jacet hostis, habe.t Instant moriontibus ursi. Meghala a sebben; testét Dóczi András az ebeknek akará ki-

vettetni a várból, ugyan meg is cselekcszi vnla, de felesége intercedála érette, mondván: Ne cselckedje azt kegyelmed, uram, mert a mint én hallom, igen vitéz ember volt ez, és kár volna ilyen gyalázatot halála után rajta tenni. A felesége megkérvén a testét, a várban a templom mellett temclteté el ceremónia nélkül. Ezt érdemié a jó vitéz ember, a ki hazájának híven és igazán nagy szükségében sokat szolgála — magyar úrtól.

1616. 7. nov-brisa generalis Forgács Zsigmond ismét Szenl-Márlonban gyüle tanácskozni; Simoni halálából és eleséséből jó reménységet vevén, Gombos Andrást animálják és nógatják, hogy lásson a dologhoz. 8. die Dóczi András Patakra jőve az úrhoz — Ítélem,kémlelni.

14. 9-bris tájban Gombos András Dést megégeté; kit a fejedelem hallván, hadat bocsáta ellene, hogy az Erdélyben való meneteltől arceúlják; ha pedig ugyan vakmerőül bé akarna menni, Isten segítségéből reprimálnák.

20. novembris tájban Gombos András negyedfél ezer emberrel elindula, hogy Erdélybe immár ugyan bémenjen. Hírével esék a fejedelem hadának, a kit vigyázni a halár felé kibocsátott volt, és Gombos Andrásra arczczal szemben jövének Désnél. Török István és Deli Száva valának a fejedelem hadainak kapitányi. Egy malombázbau a gyalog puskás hadat lesben beállaták, kit Gombos András nem tud vala. A lovas had szemben jőve Gombos Andrással és Sarmasági Zsigmonddai: (mert immár jó reménységben lévén, nagyságos urat is bocsátottak vala a praktikások a hadba) és elsőbben, minthogy mind a két had magyarból áll vala, a praktikás urak hada a fejedelem hadának azt mondja vala:„Vitézek! álljatok hozzánk a fejedelem mellől,és jobban leszen dolgotok“ Amazok ismét azt mondják vala:„Semmiképpen nem lehet,jó vitézek; mert hitesek vagyunk a fejedelmünknek! inkább azon csodálkozunk, hogy fejedelmünk senkinek semmit nem vétvén és magyar is lévén, kegyelmetek ellene törekedik; inkább hagyjon békét kegyelmetek ez ilyen gonosz szándéknak, álljon kegyelmetek is fejedelmünk mellé, jobb lészen kegyelmeteknek.“ Ez ilyen sokáig való tracla után viszsza iördula a fejedelem hada, mondván: „Isten hozzátok, jó vitézek! Menjetek viszsza békével ti is, mit fogyatjuk egymást? Hiszem mindnyájan magyarok vagyunk. Jobb ha kegyelmetek is viszsza megyen, és békességben élünk egymással.“ Ezzel

a fejedelem hada viszsza mene. Λ had megtérése lilán Gombos András és a lobbi mondának: „Bizonymegijedlek,azért sietnek elmenni. Jcrtek utánok, most vagyon immár módunk a dologban, majd szép nyereséggel járunk.“ Utánok indulónak és az utolsó martaléknak néki sivalkodván,lövöldözni kezdék, amazok annál inkább nyargalnak vala előttük Dés városa piaczán óllal. Midőn azért a szorosba csaták őket, a hegy és viz közzé, nekik fordula arczczal a fejedelem hada: hátul is a malomházból a gyalog puskás had kiütvén reájok, mind elöl mind hátul a szorosban szörnyen lövik vala őket — ugyan omlanak vala a lövés miá. így kerité a hálóra őket. Látván nagy veszcdelmöket,megfutamék a Gombos András hada, és a ki elszaladható elszaladó. Sarmasági Zsigmondon két seb esék, ki miatt kétszer esett le lováról; el nem hozhatók a harczról, mert szoros vala a kapeza, hanem ott érék és elfogák. Ez lőn a szép nyeresége melylyel biztatók magokat. Nem jó háló előtt halat fogni.

1616. 28. novembris tájban elunván a békességes fejedelem a sok tűrést, nagy hadat gyűjte és Tasnádhoz táborba szállá, oly inlentioval,hogy a sok praktikát reprimálja és nyakát szakaszsza.

1616. 30. novembris megszeppennek a praktikások, erősen tanácskoznak: mit kellessék cselekedni hogy megzavarták a vizet, mintótalmazzák magokat? Azért in necessitate azt találók fel, hogy a király képe szálljon táborba, a vármegyéket ültessék fel, és az ország költsége és árnyéka alatt ők maradjanak békével. Addiem 10 decembris Zemplin vármegyét gyűlésbe hirdetik Zemplinbcn (a többit is az ő szokott székök helyére) száz forint birsággal, és Mandátumot hoznak a vármegyére, hogy a király képe mellett fölüljön s Tokajhoz táborba szálljon. A kormányzók igen urgeálják a dolgot, hogy a Mandatum tenora szerént meg kell lenni és föl kell ülni. Ezt hallván Milith Vid, mondá:„Hallja meg a becsületes nemes vármegye szómat!“És silentium lévén,azután így szóla:„Emlékezzék meg a becsületes nemes vármegye róla, hogy midőn cnnckelötlc Bátliori Gábor fejedelemmel háború volna, országunknak nagy kárával és nemzetségünknek s sok vitézeknek nagy kárával és elfogyatásokkal, az ország a fejedelemmel és Erdélyországával frigyről és szent békességről kezde traclálni, látván a két országnak nagy romlását és nemzetségünknek fogyatását; a mely traclára kegyelmetek engemet is elbocsátott volt, és abban a tractában a frigy és a szent békesség Erdély és Magyarország között végben ment,

és mind a két ország megcskiidt egymásnak, kiről hitlevelet is adtának egymásnak. Azért ha mi a fejedelemre támadnánk és ellene fegyvort fognánk, a frigyet a mi részünkről felbontanék, és igyold a mi hitlevelünket a kopja hegyire csinálnák és ngy hoznák arczczal viszsza a mi szemünk köré. Azért lássa kegyelmetek, serio delibcráljon kegyelmetek ez dologról". Ezt hallván a vármegye, úgy deliberála, hogy ők a szent frigyhoz tartják magokat, és a fejedelemre nem támadnak. Ezt delibcrálván, senki a vármegyék kézül föl nem Ule, és a generálissal táborba a fejedelem ellen nem szállá, sőt mindenek aperto megmondák, hogy a fejedelemnek igaz ügye vagyon.

1616.2 decembr. tájban a fejedelem megszállja, ágyúval lőteti, megveszi — PrépostváriZsigmondot benne megfogák. Annakutána Szécsi György intercessiojára negyvenezer forintért kegyelmeze meg neki a fejedelem.

5 decembr. a generalis látván, hogy az ország mellollök nem insurgál, Kassáról a palatínushoz mene föl postán, szálljon-o táborba, vagy ne a fejedelem ellen? Mindenfelé kapnak.

1^ decembr. tájban az erdélyi fejedelem Bethlen Gábor tizenkétezer magávalDebreczenbe és a körül való falukra szállá; kívánsága az, hogy Kányái András a kállai kapitány és Dóczi András az szakmán kapitány, exiliumba menjenek. A több urak pedig ország törvénye szerént megbüntcllessenck: úgymint Homonnai György, Eszterházi Miklós, Kendi István etc.

23 decembr. tájban a palatínus Thurzó György meghala.

24 decembr. negyven napig való indueiákal vét az ország a fejedelemmel.

1616. decemberben Szerencsen a templomon ilyen irás találtatok egy papiroson:
(Eklé z si á k:)

Kassa, Sepsi, Nagy-Ida, Göncz, Ilcycze,Szántó, Thulya, Szerencs, Szikszó, Zombor, Tarczal, Tokaj, Xur, Lyszka, Tolcsva, Bénye, Patak, Ujhcly, N. Mihály, Toronya. Ez specilicált helyekben lakozó praedikátorok nevei ez időben:

Kassai:Petrus Alvinczi, Sepsi: Emcricus Kovásznál, N. Idái: Andreas Szikszói, Gönczi: Michael Sepsi, lleyczei: Stephanns Kevi, Szántai: Georgius Tardi, Thalyai; Joli. Uellop. Szikszai, Sze-

rencsi: Joli. Visoly, Szikszói: Balth. Debreczeni, Zombori: Petrus Érsek, Tnrczali: Paulus Szántai, Tokaji: Mich. Szinyerváraljai, Nuri: Steph. Váradi, Lyszkai: Steph. Miskolczi, Tolcsvai: Petrus Böszörményi, Bényei: Mallhaeus Sepsi, Pataki: Mich. Suri, Újhelyi: MalthaeusTihameri,N. Mihályi: N.N.Toronyai: Christophorus Dócsi.

1617.Szécsi György követségen mene a fejedelemhez, és az ide által való vármegyék és urak képében kéri a fejedelmet, hogy hadait térítse meg és mennjen viszsza Erdélybe hac vice, hogy az ország ne romoljon a háborúság miatt. Λ fej* delem keresztyéni szelídséggel a kérésre meghajla, az országnak javáért hadait megtérité, és Erdélybe viszsza megyen. Λ z ország is azt ígéri, hogyha többé praktikáinak a fejedelem ellen, tehát országul a fejedelem mellett lesznek, és ha a szükség úgy kívánja, készek lesznek a fejedelem mellett az ország háboritói ellen fölülni, és ellenek fegyvert venni.

2 januarii tájban. Ekkor nyere kegyelmet Szécsi György Preposlvári Zsigmondnak a fejedelemtől negyvenezer forintért.

13 januarii tájban térilé meg a fejedelem hadait, a vármegyék kérésére és akkor mene viszsza Erdélybe.

1617. 4 febr. tájban új basa jőve Egerbe, és harmad vagy negyed nap múlva az egri török Palkonyára jóve, hogy az ollvaló hajdúkat elrabolja. De vigyázásban lévén és őrizkedvén a hajdúság, midőn a kapujoknak üte a török,» sánczból erősen meglövődözék őket, és szégyennel viszsza térének.

Ilomonnni György Pozsony ba megyen.

1617. 25 febr. tájban az egri török a frigy ellen Ónod alá jőve; a kiket kívül kapliata, levágd, a marhát is a melyet kaphat», elhajlá.

1617. 18 maji hallatik meg, hogy Moldovában a lengyelek Szkender hasát igen megverték. Szkender basa megvereti elvén, hadát megújítja — derék török hadért és tatárért küldő.

18 maji Tököli Miklóst eltemetik, kit az ország igen szán. Csigaételben étették meg — a mint mondják. Horváth György nevű idő szolgáját is együtt éteték meg urával. Ezt Horváton temeték el.

1617. 20 junii a végvárakból a drabantok mind kimennek, mert másfél esztendeje,hogy egy pénzt sem adtanak nekiek meg hópénzökben: magok keze munkájával, és a falukon és városokon széljcl való koldulásokkal táplálták magokat. A generális 24. junii

Zemplén vármegye gyűlésébe egyletelét küldő, és a nemes vármegyét azon kéré, hogy Tokajba és a végvárakba bocsásson fizetett gyalogokat és continue fizessen a vármegye a várbeli gyalogoknak, kik őrizzék a végvárakat, mert közel vagyon a török a szomszédságban, nem hihetni neki, és ki tudja mi történhetik. De a státusok így resolválának e gyűlésben: Mostan igen kevesen vagyon itt ben a vármegye; másszor ha felesebben leszünk, ő nagyságának választ adunk.

Szkender basa ismét újabban segítséget kére az erdélyi fejedelemtől a lengyelek ellen, de a fejedelem és az ország segítséget nem ada 25 janii tájban.

1G17.29 junii Ferdinánd a gréczi herczeg csehországi királylyá választalék a csehektől, ily conditioval, ha Magyarország is acceptálja.

1617. 7 julii hír juta, hogy Szkender basa törökkel és tatárral szörnyen megverte Moldvában a lengyeleket.

24 julii a zeraplini Comitatusnak ismét gyűlése lőn, és a generális kívánságára úgy resolvála, hogy a vármegye az ő költségén a végvárakban fizetett népet nem bocsát és nem tart, noha közel a török szomszédság, mert — úgymond, — vagyon az országnak jövedelme s tartson abból ő felsége a király.

26 septembr. hallaték, hogy a lengyelek megújítván hadokat Moldvában a török ellen, ismét harczolni akarnak egymással. De az erdélyi fejedelem Bethlen Gábor interponálá magát, mind a két félnek igen kedve szerént, quia dubius etanccps erat exitus et eventns belli, és bizonyos conditiok alatt megbékélteté a lengyeleket a törökkel. A lengyellel is a fejedelem örök frigyet vele, kiről a lengyelek hitlevelet adának a fejedelemnek. A törökkel is örökkévaló frigyet vett magának, a hajdúknak és az országnak, és azt mondják, hogy az azelőtti Athnaine-levelet, melyet a boldog emlékezetű Bocskai fejedelmünk szerzett volt a császártól, megújította. Azt is mondják, hogy a mit Nigron (a német császár követe) liz esztendeig praktikáit a Portán a magyar nemzet ellen, minden leveleket a török császár az erdélyi fejedelemnek külde.

1617. 4 octobr. Homonnai György gyalog hadat fogad, nem nyughatik.

14 octobris tájban, amaz hires lator Gombos Andrási, a ki

Simoni Györgyöt meglövődözvén Tarcsán egy házban, fogva Dóczi Andrásnak vivé Szathmárba, a törökök elfogák. Cessanle judicio humano, non dormitat judicium divinum.

27 octobris hallalik, hogy a bécsi püspök Klezcl az Athnamc-jevelet, melyet a török császár a frigyről a felséges Bocskai Ist ván urunknak és fejedelmünknek adott volt, megégelé.

4 novembris a regalisokat kibocsátják, ésdiaetára hívják Pozsonyba az országot.

4 novembr. tájban a Sitva-Torokban harmadik gyűlés lőn a törökkel, az holott a német comraissariusok másodszor is a hatvan magyar falukat ugyan oda Ígérik és oda adják a töröknek hogy hódoljanak ; és azt is urgeálják a németek, hogy a hajdúk pórokká tétessenek és minden erősségük,palánkjok elvonassék. Forgács Fcrencz cardinál ez veszedelmes dologban főcommissarius.

Ugyan ez idő tájban választék Pelhe Lászlót is commissariusnnk császár ő felsége akaratjából, hogy alá jővén Tasnádon a fejedelemmel tractáljon. Úgy gondolkodnak vala a dolog felől és oly szándékkal akarák Pethe Lászlót alá bocsátani, hogy a fejedelemnek ide ki Jlagyarországban ígérnének szakasztva valami jószágot, és elhagyván a fejedelemséget,jöne ki Erdélyből, laknék mint privalus báró az ő jószágában.

1617. 27 novembr. tájban az erdélyi fejedelem Mármarosba jő, de Pelhe László a commissarius meghalván, semmi tracta nem lőn.

5. decembr. Zemplin vármegyének gyűlése Ion Zeinplinben; llomonnai György is béinene a gyűlésbe, hogy jelen létében az emberek inegfélemlenének, és ne mernék megmondani, hogy az ország közönségespaciücatiojánaklurbatora. Jelen létében is zemplini esperest Tihaméri Máthé sollicilálá a vármegyét, hogy restituálná az varanai templomot, mely violenter occupáltatolt, hogy a bécsi pacilicalio maradna in vigore. llomonnai György erre azt inondá: „Igen nem nyughatik ugyan kcgyelmetek.Imraár egynéhányszor jöttetek az varmegyére és panaszt töltetek reám és feleségemre; de bizony meglátjátok, inquiráltatok ellenetek, és reá hívlak a szent székre érette[4]·.

Ez 1617. esztendőn az Isten csodálatos nagy bőséget ada mindenben: bor, báza, árpa, zab, borsó, rozs, tenkely, lencse, répa nagy bőséggel termelt. Szikszó táján húsz hordó bort adlak száz

forinton. Lyszka és Keresztár táján a bort adták fi. 9. 10. 11. 13. 15; a búzának köbül adták néhol dr. 25. néhol dr. 32. néhol dr. 40; árpának, zabnak, kölezsnek, majd ugyan semmi böcsi nern voll. E bő esztendőnek osztagai sokáig állának minden helyeken, még cséplőt sem talált az ember reája; két esztendeig is állott sok helyen, és harmadik esztendőre kelve megmuskásodott. Ez pedig Isten ostora lőn, mert böcstelenségben tartják vala az Isten ajándékát az emberek.Sokan azt mondják vala a bőségért: Ila az Isten mindenkor ily bőséget adna, és csak ilyen ára lenne a búzának, az fejében soha nem is szántanék — úgymond. Azért megboszulá az Isten a káládatlanságot, és számtalan egereket, muskákat támasztó, melyek az osztagokat emésztik vala; a szemül állő búzát is a muska vagy zsuzsok szinte úgy emészti vala, még az búza vermükben is. Sőt a mi nagyobb csudára méltó dolog, sok helyben Isten az asztagokban számtalan kígyókat teremt vala mind a Tiszán túl (holott a sok kígyókért még az asztagokat is inegégeték vala.) s mind a Tiszán innen, mind Zemplinben és egyéb helyeken, holott a cséplők a sok kígyóktól megirtozván, az asztag cséplését félben hagyják vala. Tanulj ember, megbecsülni az Isten ajándékát és hálaadással ő sz. felségének megköszönni; mert az háládatlanság haragra indítja az Istent, és könnyű elvenni Istennek — a mint a példából látod — az ő ajándékát; sőt a háládat lanságért a bőség után szükséget bocsát, mint szintén ez egy bő esztendő után igen szűk két esztendőket bocsáta, mind búzából, borból. Mert a bor is szinte oly böcstelenségben vala: néhol arról isazt mondják vala a háládallanok: Bátor — úgymond — az Isten ennyit ne adott ^olna, mert ugyan nem is tudjuk hova tenni. Tudják vala hova tenni annakutána 1618 és 1619 esztendőkben csak leszen vala. Mert 1618 esztendőben oly szűk lőn a bor mind országul, hogy a hol azelőtt a nagy szőlőkben száz hordó bor termett: egy vagy két hordó bor ha termett, ugyan sok volt. Ebben a szükségben mindazállal a lyszkai, bényei és tolcsvai hegyen annyi bort ada Isten, hogy az országnak legnagyobb részében is annyi bor nem lölt. Isten ahol akarja a szükségben is adhat.

1618. Konstánczinápolyban a törökök között pártütés lőn a császárságért, a megholt császárnak fia és öcsé közölt. Konstánczinápolyban nagy harcz lött.

Ország gyűlése Pozsonyban.

1618. esztendőben 4 martii fölmonvén az ország Pozsonyba diaetára császár ő felsége hiv.ataljára, az ország gyűlését fél esztendőnél tovább vontnták. Ebben a diaetóban ő felsége császár urunk azt kívánó, hogy ugyan éltében Magyarország koronázza meg az ő felsége öcsét Ferdinándot, a gréczi berczeget. Okának ezt mondá ő felsége: „Tudjátok — úgymond — jó híveim, magyarok! bogy én „ti néktek és országioknak eleitől fogván jóakarótok voltam, mostan „is javatokat akarom; és mivel öreg ember vagyok, azt sem tudom „mely órában meghalok. Ila pedig ti közöttetek nem disponálok és „életemben successort nem választok s nem hagyok, tehát halálom „után a successor felöl nagy viszszavonás és háború következhe- „lik, kiből ti néktek is és órszágtoknak nagy kára és pusztulása „kövelkezhetik. Hogy azért az ne legyen és az én ti rólatok való „atyai gondviselésem meglessék, azt kívánom és azt akarom, hogy „az öcsémetFerdinándust ez mostani ország gyűlésében válaszszá- kok királyotokká, és koronázzátok meg, hogy ha szintén történik „halálom is, legyen mindjárt gondviselője országtoknak“. Az ország azt felelé, „hogy az ő felsége jóakaratját jó névén veszi, de ő felsége éltében nem akar mást uralni, mert az ország ő felsé- gének hűtős, azért ő felsége éltéig máshoz nem kötelezheti magát és hűségét; nem is akarja, hanem ő felségét akarja uralni, ő felsé- gének hűséget tartani és az ő felsége regimcnével megelégedni; járulván ez is okul, hogy az ország igen megromlott, és nem érkez- hetnék el az ország két király tartására“. A császár sok disputatio után így replicála: „Jó nevén veszem az országnak hozzám való hü- „ségét, és a mint az ország akarja, bátor legyen úgy, hogy az or- „ság éltemig engemet uraljon, az regimen is és a potestas én ná- „lam legyen, Ferdinand is éltemig a regi.nenhez ne nyúljon; de mu- lassa meg az ország hozzám ebben jóakaralját, hogy eltávoztat- „hassa jövendő nagy kárát is, hogy koronázza meg Ferdinándust „Magyarország királyának és jövendő successoromnak, kire aztán „halálom után mindjárást szálljon a regimen és potestas[44]. Erre az ország azt feleié nyilvábban szólván és elméjét jobban declarálván, „hogy a libera electio ezzel megbüntetnék“. Erről nagy hoszsző ide- iglenvaló disputiojok lőn a praelatusoknak a státusokkal. Továbbá

a hoszszú ideiglen való disputatio után megfogyatkozván költségükben és megunatkozván a státusok, azt urgeálják vala, „hogy a minemű gravameni az országnak volnának, ő felsége azokat tollálná, a violentiákról láttatna törvényt és mindeniket sopiálná“. Arra is azt feleié, hogy „minden gravaminákat törvény szerént sopiál, és az violentiáról,templomok elfoglalásáról,ecclesiasticus reditusoknak intervertálásáról törvényt és execuliot szolgáltat jövendő diaetán, csak koronázzák meg Ferdinűndust.“

Két conditiok alatt mene reá az ország: l.) Hogy a regimenliez nem nyúl Ferdinánd az imperator éltéig, 2.) Hogy a regimen kezdetin mindeneknek előtte a gravaminákat toliálja.

Ez diaetának minden actáit írásban vészik a státusok, ott mindeneket megtalál a kegyes olvasó: minemü gravaminái voltak az országnak és minemü assecuratoriát adott legyen Ferdinandus az országnak az ő megkoronázása előtt, hogy a császár éltéig a magyarországi regimenliez nem nyúl, a regimen elkezdése elölt pedig minden gravaminákat tollái. Hogy mindazáltal ez írásban levő dolgoknak bizonyos voltában ne kételkedjék senki, némely dolgokat itt is inseráltam. *)

Az ország a gyűlésből a császár ő felsége propositiojára levél által megfelel, ez a többi között a gravaminák eligazítása felől így ira a levél végében.

Praeterea cum plurimis oppressionibus hocce rcgnum, superioribus hiscc praeteritis temporibus, quassatum ot afflictum fuerit, defectusque non pauci lam contra Constitutiones Viennenses, quam et immunitates llegni irrepserint, eosquo<|ue tollere dignetur gratiose, ut tanto alacrioribus promptioribusque animis, tam benignam prae-

*) A mik itt következnek, az 1618 — ki pozsonyi országgyűlés irományai között; „Acta Piáét. Poson“ pag. 20 — 21 és a következő lapokon, valamint Katona: „História Critica Itegum Hungariae“ Tóm. 29. Stirpis Auslriacae pag. G93 sat. mind feltalálható; én a fontosabbakat, részint némely apróbb variánsok, részint a korirónak ezekre vonatkozó nem érdekesség nélküli észrevételei tekintetéből láttam szükségesnek közlcní,

sentem vestrae S. M. propositionem, quam alia diaetalia negotia aggredi, Dooquo propilio omnia, quae dignitatem et authoritatem Majestalis vestrae cum perpelua ejusdem immortalilatis laude et honore, ac publicum bonum, slatusque publici conservationein et libertatém patriae concernur.t, bono modo et ratione traclare alque concludere valeant, clemens a Majestate veslra expectanles responsum. Ejusdem sacratissimae Majestatis vestrae —
Subditi humillimi et fideles perpetui:

Universi Status et Ordines Praelatorum, Baronum, Magnatum et Nobilium Regni Hungariae et Partium ei subjectarum, Posonium ad Generalem Diaetam congregati.

Rescriptio Sacratissimae Caesar, atqae Regiae Majestatis ad responsum Statuum et Ordinum Regni die 29. martii

Assecuratio Caesareae Majestatis de gravaminibus tollendis.

Mathias, Divina favente dementia electus Rom. Imperator. Reverendiss. Reverendi, Ilonorabiles, Spectabiles, Magnitici, Egregii el Nobiles, Prudentes item ac Circumspecti fideles nobis dilecti! Ea, quae fidelitates vestrae ad primam nostram propositionem per serenissimumFerdinandum Regem Bohemiae patruelem et filium nostrum charissimum, vobis nuper tempore inchoationis Diaetae exhiberi jussimus scripto, 27. labenlis mensis martii nobis representari voluerunt, per proprium ad nos deslinatum cursorem intelleximus, el propensain quidem obsequendi promptitudinem, quam luculenter erga Majestatem nostram contestanlur, magnopere probamus. Porro rein ipsam quod ndtinet: Etsi omnino nobis persvasum fuisset, vos cilra longiorcm moram vel difficultatem cum deputatis nostris commissariis et cousiliariis priinariis Iractalionem inotituturos, et omnia pro voto nostro et communis Reipublicae commodo ad optatum finem perducturos fuisse: intelligimus tarnen ex eodem scripto, nomine vestro exhibito, paternae nostrae solliciludinis optimaeque intenlionis, nondum eum quern sperabamus effectum subsecutum, quin potius aequissimis postulatis nostris postpositis,id, quod ralioni oraniumque gentium consvetudini consentaneuin est, vos in dubium pene vocare velle; Cum tarnen et recentia, et antiqua turn nostrae turn prae-

decessorum nostrorum Hungariae Re<rum coronalionis exempla, quis liac in parte ordo obsorvandus sit,clare demonslrent, quemadmodum ex Regalibus quoque nostris, quae nos ad diaetam hanc cclebrandam causa primario movorit, plenius intellexeritis. Meminimus ulique tempore coronationis nostraoin quam nos sententiani resolverimus, neque necessumfuit id nobis in memóriám revocare, quod con3tanter tueri nunquain nobis non fuit proposition. Poslquam verő statuto illő de palatini persona, nequaquam vero de tractalionc successoris cavelur, adeoqueutpriorem Ministri, quam Domini rationem habeamus, neutiquam nos stringere posse, ipsimet intelligens, omnino superfluum judicamus, quod conslitutionis hujus nos admonendoscensueritis.Caeterum quod si paternae aifectionis, curae atque sollicitudinis noslrae, omniumque eorum, quae in propositione nostra plenius deducta sunt, earn,quam a vobis dementer expectamus rationem, accurate habueritis,omnino confidimus supremae authoritatisnostrae praeeminentiam convenientem apud vos locum habituram, et justissimo hac in parte desiderio nostro, quod Regni islius utilitatem primario concernit, obsequenti vos quoque studio responsuros esse. Quibus fcliciter confectis, sub verbo nostro Regio securos vos esse volunius, subito et ante omnia de palatino creando et gravaminibus complar.andis per serenissimum Regem Ferdinandum, filium et patruelem nostrum et ad haec comitia deputatum commissarium nostrum una vobiscum tractalum, rectification et resolutum iri, posteaquam nimirum is propositiones more antiquo et consveto publicaverit, in decursu reliquorum Traclatuum, publica negotia concernentium etiam gravamina pari passu complanabuntur. Atque in his omnibus plene confidimus, vestrasque fidelitates denuo dementer requirimus, ne ulteriores easque non necessarias circa hoc negotium nioras nectatis, quin potius ita vos benignae voluntati nostrae accommodetis, uti iideles et Reipub. amantesStatus etOrdines decet, quod gratia nostra Caesar. Regiaque, quam conjunctim singulalimque vobis offerimus, benigneagnituri sumus. Caetera, si quae occurrent, a fidelibus noslrisReverendissimo in Christo patre, Domino Melchiore Sac. Rom. Eccl. Pracsbytero, Cardinale Kleselio Episcopo Yiennensi et Novae Civitatis, consilii nostri secreti Dircclore, reliquisque consiliariis nostris secretis, quibus in hoc negotio vobiscum tractando plenipotentiam dedimus, uberius intelligetis. Datum in Civitate nostro Vienna, die 28. niartii, anno

1618. Regnoruni nostrormn Romanorum sexto, Hungar. 10. Bohemiae verő septimo.

Erre a császár levelire megfelele a nemes ország, és megköszöni ő felségének, hogy a gravaminák eligazítását megigéré ő felsége, ezt írván:„Fideles Status et Ordines primum et ante omnia pro paterna cura et sollicitudine, <[ua ad bonum Regni et fidehum suorum Regnícolarum semper intenta fűit, ne scilicet in periculum et difficultates varias, cjuibus tempore interregni cenfliclari Regna solent, Status et Ordines involvantur, de successore benigne et tempestive prospicere intendit, eosdemque de electione palatini subito et ante omnia fienda et gravaminibus complanandis benigne assecurat, gratias quam maximas agunt“.

Továbbá supplicála az ország ő felségének imez dolgokért:

1.) Hogy a király választásában eleitől fogván való szabadságokat a státusoknak ő felsége illibate et firme tartsa meg, és bizonyos articulussalconfinmüjamcg,hogy:„Regisclectio ex mera etlibera Statuum et Ordinum Regni electione proficiscatur“.

2.) Hogy illendő személyeket nevezzen ő felsége a palatínus választásra, és nevöket Judex Curiae uram kezébe adja, a következendő király választása előtt, kik közül mindjárást palatínus választassák, cum plena authoritate.

3.) Hogy a gravaminák complánálása felől assecurálja, hogy a következendő király és palatínus választása után, mind egyéb traclálások előtt eligazítja a gravaminákat.

Ez kívánságokra a commissariusok, cardinalis Klezelius, Itanz von Molard, Ludovicus von Ulm, feleiének meg. Ue csak a második dolgot engedék meg, a többit nem.

1618. die 9. april. a német commissariusok közül Molárd és Ludovicus ab Ulm, az urak és az ország közé küldetvén, Kiesel cardinál kívánta azt, hogy nyilvábban declárálná magát az ország, hogy ha ő felsége reá menvén az országiéi proponált punctumokra és conditiokra: ugyan Ferdinánd csehek királyát aknrják-é választani királyoknak? Azután azok elmenvén és az ország is az uraktól helyekre menvén, sok disputálások után ezt izenték az uraknak:„Ha ő felvágok reá menvén, és az országtól béadott utolsó scriptuma sze-„rént a Diplomát és Aseccuratoriát minden változás nélkül a ne-„mes országnak megadják, az ország is procedál ad electionem

„regis Ferdinandi“. Tetszett az uraknak is ez izenet, és eztizenlék a commissariusoknak.

Nuncium Dominorum Regnicolarum ad Commiss. Sacratissimae Caesar.Regiaequc Májestatis oretenus retulerunt in hunc modum, bungarico idiomate, 9 die április:

„Si sua Majestas Caesar. Diploma et Serenissimus Rex Ferdinandusju vta Statuum et Ordinum Regni postremo exliibitum scriptum, Assecuralionem Statibus et Ordinibus absque omni immutatione dederint, Status et Ordines etiam procedent ad electionem regis Ferdinandi“.

Az országnak utolszor béadott scriptuina szerént Kiesel cardinál hozott 21 april. ő felségétől egy diplomát, melyet az ország nem szeretett. Ezen diplomát 23. april. olvasták meg az ország előtt, kit semmiképpen az ország nem acceplált, hanem azután az urak és az ország a plenipotentiarius urakkal való sok disputálások után 26. april. az election így alkudtanak meg.

A király választásának módja.

„Ad noslram benignam requisitionem et paternam recommendationem serenissimum Principera D. Ferdinandum, Bobemiae Regem, Sacri Romani Imperii Elcctorem, Archiducem Auslriae ect. patruelem et filiuin nostrum charissimum ob excellenles et heroicas, quibus pollet animi ingeniique dotes, universi Status et Ordines post plures tractalus, juxta antiquam consvetudinem et libertatém eorundem semper observatamin Dominum et Regem ipsorum, paribus votis unanimique consensu rite elegerunt, proclamarunt, invocatoque demum Numinis Divini auxilio feliciter coronaverunt.

Ezután irtanak conditiokat, melyekről ő felségétől Ferdinánd urunktól Assecuratoriát kívántak. Azoknak disputálása tartott egy hétig, kiváltképpen a templomok felől volt a vesződés.; végre beadták 6. maji ő felségének. Ő felsége resolválta magát, és a resolutiol kiadta die 9. mensis maji. A conditioknak disputálása közt, néminémű dolog az országnak nem tetszett, melyről protestáltak corain Judice Curiae, és ki is völtéka proteslaliot, mely így következik:*)

) Ezen „Protestatiot< lásd Katona 29 — 10 köt. pag. 734. A catliolicusokét ugyan ott pag. 737.

1618. martiusban ismét húsz esztendeig való frigyei vét az ország a török császárral Pozsonyban, az ország gyűlésében levő követe által.

Az ország gyűlésében a hajdúkat az ő szabadságokban meghagyják, minekutána a török császár követe előtt az ő privilegiomokat producálák, melyet a felséges Bocskai István fejedelmünk conferült nekick, a török császár engedelméből.

10. április a hir eljuta Magyarországba, hogy a lengyel királyt szörnyen megverték a muszkák; csak balon 12,000 veszött oda a mint mondják, kik lengyel ruhában militáltanak. A király harmad félszáz magával jött haza.

6. maji Kendi Istvánnak Bátliori Gábornéval Bód ogkö b e n *) mennyegzői lakodsimok leve. Eleget csudálák ezt az emberek, hogy Kendi István Bálkori Gábornak árulója volt, és halála után a felesége mégis hozzája mene.

10. maji Forgács Zsigmond palatínussá tétetik.

1618. 18. maji Ferdinandus II. magyarországi királyságra választatik.

21. janii meghalljuk, hogy a csehek a religio oltalmazásáért feltámadtanak, és Prágában a császár consiliariusiban ugyan a császár házában a tanácsháznak ablakán harmadik contignalioról hármat alá velöttenek. Az egyik megholt, másiknak keze töröli el, harmadik igen megsérült. Szlavata volt egyiknek neve.

A csehországi urak, ez meglevén, öszve esküsznek, táborban szállanak pro libertate religionis et patriae, a jesuitákat pedig mind exiliumba küldé és kergelé az ország. Mathias gróf a Thurn gondviselő a cseh keresztyének hadában. Ez meglevén, minden országokba a csehek legátusokat küldenek a keresztyén fejedelmekhez, hogy nem valami ambiliolól indíttatván cselekedték, hanem az Istenhez és az igaz religiohoz való zetusból.

2. julii a magyarországi státusok ilyen conditiok alatt Ferdinandustmegkoronázák,hogy Assecuratoriútuda az országnak. l.) Hogy a császár éltében a Magyarország regimenéhez nem nyúl. 2.) Hogy

*) Ma Boldogkő-Váralja.

az ő felsége halála után midőn a regimenhez akarna nyúlni, addig hozza nem nyúl, hanem először is a gravaminákat toliálja.

A Ferdinand Assccuratoriájánnk páriája. *)

Ordo Coronationis Regiae Majestatis.

Ad portas templi cathedralis S. Martini, ne tumultuarie vulgus el plebs irruat, ordinantur Magnifici Domini Nicolaus Forgács et Joannes Fogrányi, item Egregii Stephanus Herencaéni et Nicolaus Csehi; centum darabanthi seu satrapae ct centum muskaterii circa templum in coemelerio pro custodia ordinandi et constituendi sunt.

Horn quinta malutina ipso die coronationis ad hospitium domini palatini infrascripti domini regnicolae convenient, ac ad levandam et deportandam coronam et alia clenodia pro coronatione necessaria, in arcem prolisiscentur.

Domini conservatoires coronac, Dominus Petrus Révai et Stephanus Pálffi, Dominus Demetrius Náprágyi Archieppus Colocensis, Dominus Demetrius Domitrovith Episcopus Zagrabiensis, Dominus Franciscus de Battyáu Agazonum Magister, Dominus Andreas Dóczi cubiculariorum Magister, Dominus Georgius liomonnai Pincernarum Magister, Dominus Slanizlaus Thurzö, Dominus Apponyi, Dominus Melchior Alaghi, Dominus Nicolaus Eszterhás, Dominus Christopherus Erdödi, Dominus Comes a Zrinio, Dominus Comes Emericus Thurzö, Dominus Georgius Szécsy, Dominus Sigismundus Rákóczi, [Dominus Paulus Rákóczi, Dominus Casparus lllyésházy, Dominus Stephanus Vesseléni, Dominus Michael Károlyi, Dominus Caspar llorväth de Veghla, Dominus Sigismundus Prépostvári, Dominus Benedictus Pákái, Personalis Praesentiae, Dominus Nicolaus Dallos nuncius Capiluli Strigoniensis, Dominus Balthasar Nápolyi Praepositus Major ecclesiae Zagrabiensis; Dominus Balthasar Parhachich, Dominus Moyses Csáki, Dominus Joannes Sándor, Dominus Franciscus Zthrucz. Dominus Martinas Révai, Dominus Martinus Szerdahelyi, Dominus Franciscus Szántók ázy, Dominus Marlinus Horváth, Dominus nuncius Civitatis Cassoviensis.

Thronum pro Regia Majeslate in summo leinplo, loco idoneo

*) Lásd: „Corpus Juris Hungarici“ Tyrnaviae MDCCLU. pag. 708 — 711,

et consveto erigendum curare debet Camera. Injungendum proinde Camerae Officialibus, ut —

In Sacristia altare praeparelur et ornetur, in quo corona el clenodia collocentur.

Majestas Regia deligat aliquos cum clavi seralnrae coronae sive citlae ferreae, ubi reconditur corona, ut praescntibus iis Domini conservatores illám excipiant et deducant.

Regis currus sil, cui imponatur cista coronae cum clenodiis.

Ex magnatum numero quatuor personae constiluendae, quao cistam coronae et clenodiorum tollant, et ex turri ubi asservatur, ad currum deferant, eandemque rursum ad gradus coemeterii sublatam ex curru cistam deportent in sacristiam. Nominentur autem Dominus Comes Christopliorus Erdödi, Sigismundus Rákóczi, Michiiel Károlyi et Sigismundus Própostvári.

Levala corona deducelur in curru Regis ad sacristiam ecclesiae S. Martini. Mensa ad partem altaris sunr ui praeparanda, ubi paIudamentum Regis et alia indumenta ponentur.

Satrapae ex numero custodum coronae viginli hungari et viginti germani, ad latus currus comitabuntur.

Deportata cista coronae cum clenodiis, et in Sacristiam collocata, vexillla Regnorum decem convoluta ad portám ingressus in átrium ad Sacristiam parieti ordinanlur.

Ad portain atrii Sacristiae castellani duo, item satraparum ex custodibus coronae sint hungari sex et germani sex.

Deposita corona, Domini Petrus Révai et Stephanus Pálffi cuslodes remanebunt penes coronam.

Reliqui suprascripti Domini comitabuntur palatinum ad regem in Aulám.

Accessum in ascensu ad Sancluarium in templo majori observabunt Stephanus Dóczy, Andreas Jakossyth.

Gynecaei ordinationem in admissione ad Theatrum in sumino templo praeparatuin, peraget Dominus Stephanus Vesseléni.

Reserala cista, in qua reposita est corona, paludimentum Regium Dominus Révai vei quem ipse destinaret, exemptum, ad locum retro altare majuspraeparatum,velo tectum deportabit. Nominal autem pro nunc Dominus Révai, Dominum Bencdictum Pákái Personalem Praesentiae.

Sua Majestns commoda hora movere polorit ex Aula et domo residenliae in templum május: censelur hora circiter 6V*, ut ad summum sua Majestas in puncto horae 7. possit esse in templo.

uladium cvanginalum Regi praeferet Dominus Rattyáni tanquam Agazonum Magister, durn nimirum ex hospitio sua Majestas Regia in templum proficiscetur. Idque pedes faciet Dominus Battyáni.

Anteccdet Dominum Battyáni Agazonum Magistrum unus Heroldus Hungariae, vestilus more caduceatorum, cum stylo seu bacillo albo. Camerae incumbit cura talis habitus.

Veuientem Regem antecedit Dominus Palatínus, Magnates Regni, Status et Ordines. postquam ingressus in templum, in modica dislanlia ad latns sequitur serenissimus Archidux Maximilianus.

Sequunlur d'mum Aulici Regiae Majestatis et Serenissimi Maxitniliani Archiducis pro dignitale ordinis cujusque.

In ingressu Regi obviam ibunt Dominus Bernhardinus ab Hermenstein Baro, suae Majestatis Marscalchus Aulae, et Dominus Petrus Révai, usque ad atrium tempii, et suam Majestalem praecedent deducentque in Sacristiam.

Archidux auteui Maximilianus directe in sancluarium abit ad locum praeparalum.

In ipso ingressu tempii dabitur sonus tympani et tubarum; disposilis lempestive Musicis in thealro pro ipsis exstructo, durare debet clangor tubarum dum sua Majestas pervenerit in Sacristiam, et tunc cessare debet.

Coronam et caetera clenodia cum vexillis secundum ordinationem Dominus Marscalchus el Dominus Révai distribuere debebunt.

Dominus Révaiét Marschalchus proliciscenturad sancluarium, deducent duos Episcopos, quos Dominus Archiepiscopus Strigoniensis ordinabit ad sacristiam, qui suamMajestatemutrinque comitahunlur ad Aram majorem.

Expectabunt suam Majestalem ad limenjanuae Sacristiaeet egredienli scse adjungent, et una progredientur ordinati Episcopi.

Ex Saerislia progressus fiat cum clenodiis et vexillis juxla ordinalionem praescriptam, bini et bini ante Regiam Majeslatem, a dextris quinque, a sinistris totidem. Consistent poslmodtmi utrinque ad tbronum suae Majestatis ereclum: Vexilla sínt expansa,

Vexilla portabunt:

		Hungariae vexillum D.
Dalmaliae	„	Nicolaus Eszterbás.
Croaliae	„	D. Paulus Conies de Nádusd.
Sclavoniae	„	D. Georgius Szécsi.
Ramae	„	D. Comes Christophorus Erdődi.
Serviae	„	D. Comes Emericus Thurzó.
Galliciae	„	D Comes Georgius a Zrinio.
Lodomeriae	„	D. Christophorus Bánffi.
Cumaniae	„	D. Sigismundus Rákóczi.
Bulgáriáé	„	D. Casparus Illyésházi.
		D. Michael Károly.

Expansa vexilla praeferentes, dum ascensus fiel, clenodia sttb-sequentur, juxta ordinationem per Dominos hungaros factam.

Coronam portabit Dominus Regni Hungariae Palatínus.

Gladium cvaginatum Dominus Franciscus de Ballyán portabit.

Sceptrum Dominus Nicolaus, Sclavon.iae Banus, de Frangepán.

Pomum Dominus Georgius Homonnai.

Gladium S. Stephani in vagina recondilum D. Andreas Dóczi.

Pallium Dominus Pálffi.

Crucern aurearn Dominus Stanislaus Thurzó.

Dominus Petrus Révai cuni scipione MagistriCuriae oflicio fungens praecedit,prout in omnibus etiam aliis actibus pro oHicio suo suae Majestati Regiae adstara,et procedenti, sicut etiam clenodiis Regni anteire debebit.

lleroldus Hungariae adslabit Regi ante thronum suae Majeslatis, declinans parumper ad dextrum lotus, in ima hasi.

Domini Rcgnicolae clenodia sex portanles, postquam devcncrint ad altare summum, turn Episcopi adslantes excipiuntex manibus ipsorum clenodia, et collocant ad altare summum.

Quo facto an ecedit Rex ad altare, et genuafleclit supra pulvinar holosericum, et exosculatur crucem, quam Dominus Archiepiscopus Strigoniensisexosculandam praebet. Tale pulvinar Regis aulicorum est procurare.

Reliquas ecclesiasticas ceremorias in coronationo Regis consvclas peragit ct curaturus csl Dominus Archiepiscopus Strigoniensis juxta rituin in Pontifical! praescriptum.

Adveniente tempore, quod indicabilur a clerieis et adslantibus personis ecclesiaslicis, post finitas Litanias, regis habitus ad pectus solvilur, sic ctiam ad brachium dextrum, in loco ad hoc designato, lietqe ea per regis supremum Cubiculariiim et Dominum Andreám Dóczi. Idque pro unctione olei sacri.

Post unclioncin adornatur habitu et paludimento Divi Stephani llegis.

Post ceremonias officii Missae introilus solenniter decantatas, post Epistolam et Graduale Cantatum, gladius S. Stephani evaginatus manibus Regis per celebrantem in Pontificalibus traditur, cum sermonibus in Pontificali conlentis:

„Accipe gladium, sanctum munu s a Deo, in quo concides ad ver s arios populi Dei Izrael“. Tunc resumtus gladius et recondilus accingilur regi cum verbis etc.

Rex cvaginato gladio immotus tres ictus facil antrorsum et ad latéra duo, recondit gladium et flectil genua.

Postmodum accedit ad supremum gradum Altaris, ad cornu Evangel», et accepla corona ex manu Archiepiscopi, adverlit se ad Regni Status et Ordines, et quaerit trihus vicibus ileratis: A karj átok-é? Respondent: Akarjuk. Tunc conclamant: Vivat rox, v i v a t rex!

Deinde per Archiepiscopum imponitur corona regi fleclenti; attrcctant Episcopi adstantes, praebetur sceplrum et pomum.

Discingitur rex gladio S. Stephani post coronalionem, et tradilur Domino Andreae Dóczi, utpote qui antequoque gestabal táléin gladium.

Archieppus et caeteri Eppi ministrantes deducunt regem ad Altäre ad solium regi paratum corona redimitum, sceplrum el pomum gestantem.

Canlatur: „Te Deum laudamus“ usque ad finom alternis vicibus, tympanis et tubis ac inusico canlu. Eodem tempore prima vice sit explosio tormentorum et sclopetorum.

Peractis per celebrantem in Pontificalibus oralionibus et benediclionibus, redit Archieppus celebrans ad cantandum Evangelium ; interim sceplrum et pomum a rege eximitur et assignalur personis, quao ea gostarunt, quae otiam acceptis ejusmodi clenodiis,ante solium regis ulrinque consistunl sustinentes clenodia.

Cantato Evangelio et Credo, deducitnr a depulatis Eppis ad olTertorium, flectet gemia, cll'ert aliquam quantitatcm auri, exosculalur cmcem, quampraebet exosculandarn Archieppus. Quo facto reducitur ad thronum ab Eppis.

Sub elevatione clenodia gestantes ante thronum regium ipsa clcnodia invertunt, ut superior pars terram respiciat.

Peracta elevatione eriguntur rursum clenodia a capite, perducitur Missae officium usque ad communionem, quo tempore a duobus Eppis deducitnr Maltas Regia ad communicandum.

Ad volunlatem regis aliquis Dnorum coronam ex capite tőiül Modernus Dnus Rex Mathias id mimeris dederat Domino comili Trauthsonio. Collocatur autem interim corona ad inclinalorium Ihroni.

Post communionem Sua Majestas reducitur ad thronum,praedictis Eppis comitanlibus a latere. Apponitur rursum corona.

Moderno Regiae Matti apposuit I)nu3 a Meggai.

Finita Missa totaliter, consliluti custodes portae aperire facieut poriam inferiorem, majorem versus scholaepartom,et üt processio per ponlem stratum ad claustrum.

Thomas Hosnyák et Caspar Horváth regnicolas dirigent, ut proccdanl sine hacsitatione, plebe et vulgo ad partem relegatis.

Sequuntur vexilliferi decem, bini et bini.

Vexilliferos sequuntur Heroldi.

Ileroldos sequuntur Dnus Révai et Dnus Hoffmarscalchus Regius, praefertur clenodium crucis per Dnum Stanislaum Thurzö.

Pallium gestabit Dnus Stephanus Pálffi.

GladiumS. Stephani Dnus Andreas Dticzi.

Pomum Dnus Georgius Homonnai.

Sceptrum Dnus Ban Rcgni Sclavoniac.

Dominus Palatínus sequitur.

Dominus Battyáni cum enso evaginato immediate ante regem.

Rex procedit.

Ad latus regiae Maltis sinislrum Archidux Maximilianus,(inexiguadistantia remanens) sequitur Archieppus Strigoniensis et reliqui Eppi. Item supremi camerarii Item Regis et Archiducis aulici.

Regis praetorianorum militum Capitaneus Deus a Mesbcrg, cum nonnullis satrapis, qui aulicos claudent, procedit.

Sequunlur post aliquam distantinm Domini aulici suae Mattis equites, qui bursas ex collo pendentes habent, et numismata praeparata spargunt. Adjunctos habent pr'marios viros qualuor a Dno Battyáni ordinatos, qui irruentem populum amoveant, De <a-ctanlcs pecuniam impediantur in progressu.

Post aliquam distantiam mediocrem Capilanci praescriplorum ducentorum muscateriorum, qui processionem claudent, procedent.

Jactatur pecunia a cathedrali templo usque ad claustrum.

Cives in armis utrinque ad latéra pontis ordinabuntur. Injungendum Magistro civium, ne capiant illi pecuniam.

Custodes portarum claustri ordinantur ex hungar. duo Magnates: Stephanus Oslrossilh, Stephanus Pogrányi, Egregii Daniel Eszterhds, Stephanus Soos.

Thronus in templo in clauslro pro rege ex^truendus, in quo considens rex in habitu, creat equites auratos gladio S. Stephani, quo accinctus esse debet. Clenodia deposita mancant ad tbromun, prout in summo templo.

Dnus Palatínus consignnla in cathalogo, seriatim pronunciabit nomina vocandorum in equites auratos.

In Equites Auratos creandi:

Spies ac Magci Domni: Comes Georgius a Zrinio
,, ,, ,, Comes Paulus de Nádasd.
Magn. Dnus Nicolaus Eszterhás.
Dnus Sigismundus Prépostvári.
Dnus Petrus Forgács.
Dnus Petrus Balussa. .
Dnus Caspar Horváth de Vcghla.
Dnus Joannes Pál ily.
Dnus Casparus lllyésházi.
Egregii Domini:
Martinus Mórilz.
Stephanus Balog.
Sephanus Herencseni.

Franciscus Beniczki.
Joannes Lengyel.
Joannes Káthai.
Stephanus Soos.
Caspar Horváth de Vasonkő.
Nicolaus Csehi.
Georgius Golgitch.
Joannes Kis.
Joannes Orle.

Peracta creatione Equitum Auralor. Maltas Bcgia egredietur ct extra templom insidet equo, sic etiam caeteri Praelati, Barones et Magnates,eodemque ordine vexilla et clenodia praefcruntur, prouti factum fuerat pedes, et sic progressus extra portám Sancli Michaelis.

Extra portám Sancti Michaelis lit theatrum rubro panno tectum, in medio lit thronus sou statio aliquanto eminentior, tecta aurco panno; sua Maltas descendens ex equo ascendit in thronum, et otans jurat erectis duobus digitis.

Jurato rege omnes tccto capite adslant.

Poracto juramento elatis vocibus tit clamor: Vi vat rox nos ter, vivat!

Secundario exploduntur tormenta el sclopela. Interim sua Maltas descendit ex throno et insidet equo, cum comitiva regnicolarum equitantium, procedil ad collem, et stantibus regnicolis sua Maltas procurrit concitatiori cursu ad summilalem collis, et in crucem ictus facit, primo versus orientcm unum iclum, verso equo alium iclum versus occilentem, tertiura versus meridiem, quarlum versus septemtrionem.

Et hoc tempore tertio exploduntur tormenta et sclopela.

Processio continualur oodem ordine equitando ad Arcem.

Postquam ad Arcem ventum fucrit, Bex secedet in hypocauslum praeparalum pro sua Matte.

Rox in habilu regali corona redimilus assidet mensae ad praudium, cl solus considet in speciali throno aureo panno obducto.

Paulo post coronam deponit el in pelvim auream collocal regia Mattas, et ad sinislram manual ad cornu mensae ponitur.

Sessio ad mensam fit sequent! ordine. Ad dexlrum latus se-

renissimus Maximilianus; pones serenissiinmn Archiducem adslat mensae praecisor — — — *) el panelarius; praecisor esi Dnus Stanislaus Thurzó, Silber-Kämmerer est Pelrus Balassa, et panelarius Comes Emericus Thurzó. A sinistris assidet Cardinalis, penes ilium Archieppus Slrigonien. Palalinus et Archieppus Colocensis.

Modus prandium sumendi.

Ad mensam Suae Regiae Mattis accumbunt:

Sua Majeslas Regia.

Serenissimus Archidux Maximilianus, Illmus et lleveren diss. Dnus Melchior S. R. E. Presbyter Cardinalis, Illmus ac Reverendiss. dominus Pelrus Házmán Arccliicppus Strigoniensis, Illmus comes Sigismundus Forgács Regni Hungariae Palatínus, Illmus ac Reverendiss. dnus Deinelrius Náprágyi Archiepiscopus Colocensis.

Prandenti Suae Malii Regiae ad mensam hi serviunl: Dnus Pelrus Révai, adstabit Regiae Matti scipione.

Janitorum Magistri officio fungitur Dnus Melchior Alaghi.

Dnus Joannes Pálíl'y manebit a latere Suae Maltis.

Mantile subminislrabit Dnus comes Palatínus, a prandio verő Dnus Petrus Révai.

Praescindet Dnus Stanislaus Thurzó.

Ad poculum ministrabit Dims Georgius Homonnai.

Panetarius Dnus comes Emericus Thurzó.

Serenissimo Arcbiduci ad mensam minislrabunt:

Lavacrmn porrigit Dnus Georgius Szécsi.

Mantile porrigit Dnus Sigismundus Prépostvári.

Pocillalor idem Dnus Georgius Szécsi.

Dno Cardinali Klezelio lavacrum porrigit Dnus Nicolaus Forgács. Pocillator idem. Mantile porrigit Dnus Sigismundus Rákóczi.

Dno Archieppo Strigoniensi:

Lavacrum porrigit Dnus Paulus Rákóczi, pocillator idem.

Mantile porrigit Caspar Illyesházi.

*) Itt egy szó olvashatatlan.

Domino Palatino:

Lavacruin porrigit Dnus Michael Károly, pocillator idem.
Manlile porrigit Dnus Pelms Forgács.
Domino Archieppo Colocensi:
Lavacrum porrigit Dnus Nicolaus Keglevich,pocillator idem.
Manlile porrigit Dnus Petrus Keglevich.
Dapiferorum Magister Dnus Paulus Appony.

Dapiferi, qui cibos portant.
Comes Christophorus Erdődi.

Georgius a Zrinio.
Paulus de Nádasd.

Casparus Illyésházi.
Andreas Jakossith.

Stephanus Lyszthius.
Sigismundus Rákóczi.

Christophorus BánfG

Stephanus Nyári.

Sigismundus Prépostvári.

Nicolaus Dráskovith.

Andreas Zai.

Slephanns Üstrossith.

Franciscus Révai.

Pelrus Forgács.

Petrus Bakilh.

Emericus Balassa.

Joannes Üstrossith.

Joannes Pográny i.
Stephanus Pográny i.

Christophorus Gyulaffi.

Joannes et Christoph. Lyszthius

Nicolaus Keglevich.

Ladislaus Horváth de Tepla.

Filii Stephani Csáki duo.
Joannes Káthai.

Comes Sigismundus Lónyai.
„ Martinos Móricz.
„ Franciscus Ruczet.
„ Daniel Eszterhás.
„ Paulus Eszterkás.
„ Stephanus Soos.
„ Stephanus Balog.
„ Andreas Babindali.
„ Joannes Ujfalusi.
„ Franciscus Káldi.
„ Stephanus Bakos.

Finito prandio Dni Magnates et regnicolae caeteri, qui ministrabant ad mensain suae Matlis, per Dmu Magrm Curiae devocenlur ad prandium.

His ministrabunt proprii famuli et servitores.

Cibos suppeditabunt miuislri et servitores Suae Maltis, qui cibos ex mensa suae Matlis ablatos exceperunt, ct alias fiat juxta praescribendum modum.

Status et Ordines vero per Dominum Personalem Praesentiae in peculiarem domum ad prandium invitandi et deducendi erunt. Absoluto prandio ante desceusum suae Mattis Regiao ex Arce corona et reliqua clenodia in locum suum deferunlur, per priores ad id depulalos Dnos Praelatos, Barones, Magnates et Nobiles.

Reposita corona suam Mattem Regiam Status et Ordines ad proprium hospitium comitantur et deducent.

Parta literarum Suae Mattis Caesar. Intercessionalium penes germanos Ujvárienses Statibus et Ordinibs scriptarum, ac die 10. junii in Diaeta perlectarum.

Mathias Divina favenle dementia eleclus Rom. Imperator etc. Reverendissimi, Reverendi, Ilonorabiles, Spies, Magci, Egregii et Nobiles, Prudentes item et Circumspecti, fideles syncere dilecli. Varias in eo difficultales verli, quod germani in pracsidium Ujváriense sint inlroducti, illoruinque remotionem magno nisu et communi fidelilalum vestrarum voto efflagitari intelligimus. Caeterum si proxime superiorum annorum seriem et extrema pericula a vici-

no hoste Regno imminentia penitins introspicere liboat, dum pax adhuc dobia atque inccrta fluctnaret, neque satis secura compositionis spes eflulgeret, quisque caecns rerum aeslimator solliciludini et providentiae nostrae paternae acccplum feret, quod loci illius securitati, quantum maximé fieri potuit, opportune turn lemporis consulendum censuerimus. Subsunt etiam num gravissiina rationum momenta, quominus inde germanicum praesidium hoc potissimum tempore commode educi posse videnlur, turn ne graviorem ea res offensam nationi germanicae communem páriát, adeoque Sacr. Rom. Imperii aliarumque ditionum vicinarum opem atque subsidia dilTiciliora reddat; turn vero ut fortalitio locis atque coniinibus hostilibus vicino, unde Regni hujus reliquiis haud dubie salus et tranquilitas constat, quam oplime prospiciatur. Neque dubitamus fidelitates quoque vestras hac in parte cum optimae intenlionis, turn supremae dignitatis atque authoritatis nostrae — quam subita illa eductio perslringeret — convenienlem rationem habituras esse; quibus vicis — sim, literis hisce praesentibus in verbo nostro regio cautum esse volumus, tarn in confiniis milite praesidiario probe muniendis, quam etiam in Praefeclis el Capifaneis iisdem praeficiendis cum deinceps modum ct ordinem,quern Regni constitutiones et Articuli Viennenses praescribunt, accurate observatum iri, modo germanos in Újvnriensi praesidio pro hac vice relinquant, et snpremum Praefectuin Teufienpachium, (cujus id virtus el praeclara merita Regno huicstrenue impensa cum anlecessorum et potissimum parentis sui meritis, atque interpositione hac nostra conjuncta, a fidelitatibus sihi vestris pollicenlur,) etiam in Hungarorum provincialium coetum atque consortium adsciscant, operám quoque daluri, ut quamprimum dictam praefecturam, quacunque tandem ratione vacare contigerit, eidem hungarus juxta supra dictos Ariiculos Viennenses substiluatur. Gratiam nostram Caesaream Regiamque fidelitates vestrae ut re ipsa experiantur, quotiescunque occasio feret, benigne curaturi sumus. Datum in Civitate nostra Viennae, die 9. mensis junii, Anno Dni 1618 Regnor. Noslrorum Romani 6. Hungariae 10. Boliemiae 18.

Mathias m. p.

1618. A Ferdinánd király megkoronázása után a praelatusok felette igen megörülének, bíznak vala a Ferdinánd elméjéhez;

úgy gondolkodnak vala, hogy ez király idejében vihetnék elő immár az ő szándékokat. Ez okért együtt lévén mind a püspökök és prépostok, tanácsot tarta az érsek Pázmán Péter, és a tanácsban azt svadeálja vala, hogy immár nem kell tovább halasztani az erelnekök kigyomlálását; mert — úgymond — jobb ha az országot a farkasok és a rókák lakják, hogynem mint az eretnekek. Hogy mindazáltal ne láttatnék praeceptorie praejudicálni, a többit is meg kérdé: mi tetszőnek ő nekiek is? Voxot mondának mindnyájan, és renddel mind az érsek voxára hajlónak vala. Midőn pedig Pethö Ferenczre az jászai püspökre jutott volna a szer, monda: „Im, jó uraim! mind azt mondja kegyelmetek, hogy jobb ha az eretnekek lakó helyeit farkasok és rókák lakják; de bizony igen félök azon, hogy valamiképpen a mi lakó helyeink ne legyenek farkasoknak és rókáknak barlangivá.“ Ezt hallván az érsek Pázmán Péter, mondó: „La a gyermek, la! Pethö Ferencz mivel álmodozik!“ És mindnyájan csúfolják és nevetik vala. Pethö Ferencz ezt hallván és látván, mondá: „Ám meglátjátok jó uraim, mit cselekesztek; de én az én eredetemre nézve is nagyságos úri nemből való vagyok, Istennek áldásából énnekem szép jószágom is vagyon. Ha mire kel a dolog, ugyan leszön énnekem mivel elélnem. De a kiknek saját jószága nincsen, akkor válik meg, mint leszen azoknak dolga, ha a praebendát az ország elveszi.“ Ezzel a jó tanácscsal semmit sem gondolának, és csak álom látásnak vélék a jó tanácsot.

Ferdinánd az ő koronázásának idején, mind az urakat, a kikel az ország nem igen kedvel vala, az ország tiszteire promoveálá: Forgács Zsigmondot palatínussá tévé, Dóczi Andrást felső magyarországi generálissá, hogy Kassából gondot viseljen, Homonnai Györgyöt Judex Curiaevá, ország bírójává, Eszterházi Miklóst alsó magyarországi király képévé, Alagi Menyhártot consiliariusává etc.

1613. 22. julii tájban a csehek megverék a császár hadát.

Cardinalis Andreae Rlezelii stupenda perfidia et captivatio Anno 1618.

Klezelius sublatus in altum, ut lapsu graviore ruat, inaudito suofastu Deo et hominibus onerose exosus, injurius,tandem et infi-

delis fnctus Imperatori et Regi suo, a quo honorcs amplissimos, opes maximas, dignitatem omnem quam habuit consecutus est, monarchiám ab augustissima domo Auslriacorum clandeslinis practicis in Bavariam transferre conalus, tolies ex termino in terminum dilatorum, nunquam ante hac audita temporis diuturnitate, sumpluum insolita profusione, summa denique cum difticultate continuatorum moluum bohemicorum solus author exstitit; ejus artibus factum, ut bohemici motus concitarentur, quibus tanquam instrumento ad effecluandum suum propositum uterelnr. Interea cum Bavaro per literes ullro cilroque agitur, et cerle eventu non caruisset, si turbae bohemicae eleclionem Ferdinandeam octiduum saltern praecessissent. Dici enim nequit, quam exulceratis tune animis Status et Ordines fuerint, usque adeo profecto, ut poslulatis suis mordicitus inhaerendo, baud prius in eleclionem Ferdinandi consensissent, quam singulis pro placito a Rege obtcnlis; unde quantae, Deus bone! turbae, quanta mala, quantae calamitates emersissent! Sed misertus noslri Deus, christianoque parcere volens sangvini, consilium Archilophel manifestavit, dissipavit, everlit, sibi soli regiam eleclionem esse reservalam, hoc ipso potenter contestalus. Saxo (uti ferunl) Klezeliana isthac perfidia subolfacta, literas ipsius intercepit; inlerceplarum integrum fasciculum, manu Klezeliana propria scriptum — quibus cum Bavaro de assequenda Monarchia Europaea egerat — Imperatori per fidum horainein transmiltit; quibus cum slupore perleclis, perfidiaque inopinata deprehensa: consilium cum Rege Ferdinando, Archidnce Maximiliano, et nuncio Aposlolico Viennae hoc tempore commoranlibus iniit, quidve de Klezelio statuendum esset, serio deliberatur; landemque post múltam tractationem, dispositis prius circa contiscalionem omnium suorum bonorum,(quod in pnratis ad 300,000 flor. solummodo Viennae compertum est,) Veneliis 300,000 coronatos ad interessé miserat. 20 julii in consilium accersilus Klezelius.producunlur literae ipsius proditoriae. An pro suis eas agnosceret, quaeritur? Ille non negare, non excusatione uti ausus, primus sententiam in caput suum pronunciavit. Exprobratur ipsi ab ipsismet cleinenlissimis alioquin nalnraliter benignis Principibus, non sine lachrymis tot, tantorumque benelic orum in unicum ipsum solum coacervatio, quam non fuisset verilus tarn periido decipere. Mox per nunciuin Aposlolicum purpurea de-

trabitur cardinalitia, aufertur pileus ruber, induitur pallio nigro insulus, domum jubetur egredi, truditur a plerisque occulte, qui eum meluebant odioque habuerunt. Rhedae, equis jam junctis, et sexaginta pro tutiori custodia equitibus dispositis imponitur, festinanterque Tyropolium in Arcem munitissimam Ambras vocatam captivus deducitur, unde baud cgressurus, priusquam exlreroum quadrantem persolverit. Ingens pecuniarum auri et argenti thesaurus confiscalur — lit vulgi fabula — nihilque praetermittilur, quod ad hujus perjuri condemnationem videbatur requiri. Georgius Theufel ba' O, urbis Viennensis locumtenens, ofQcio adempto ab eo, urbis clavibus privatur. Dicitur aliquot habuisse magni nominis complices perfidiae conscios et fautores, quos dies et Dcus revelabit. Summa: Duem prius numinis terreni loco venerabantur adorabantque — — jam ad infimum detrusum, meritorum meritissimas poenas lulisse ipsimet judices ajunt et pronunciant, pedibus omnia ejus meritaet beneficia, quae unquam ab ipso fuerunt prófécia, foede conculcanles. Dalum 28. julii.

A csehek Bécs alól elmennek, és Fisamennél a Dunán visszsza költöznek.

Az imperator Mathias Primus a hispániai királyhoz küld, hogy mint atyjafia legyen segítséggel mind pénzzel s mind haddal. Azt feleié a hispanusok királya: néppel nem lehet, mert meszsze lakom; hanem im emberemet, Conte de Buquoyt bocsátom ő felségéhez, úgy tartsa, mint minden kincsemet és országomnak felét.

Hazajővén az országgyűléséből Homonnai György, a lerebesi parochiához való földet elfoglaló.

Item: Alagi Menyhárt a diaetáról haza jövetele után a paczini és karosai templomokat elfoglald.

1618. Dóczi András az új generalis a Nyir-Báthoriakat szörnyen megdulatá, a kiket a polgárokban és bírákban kaphata, Szakmárba fogva vivé mind feleségestöl.

7. novembris az új generalis Dóczi András nagy pompával bé megyen Kassába a király-képeségre. Azt kívánta nagy feslumra,hogy az egész hajdúság fölüljön mellette, és úgy kisérjék bé Kassára. Ez alatt mindazállal az ő sok mesterségű praktikájával azt intendálja vala, hogy ha a hajdúságot fölültethetné, tehát a császár Ferdinánd segítségére küldhetné a csehek ellen. De nem te-

lók kedve benne, föl nem ölének, hanem csak a végvárbeliekkel kísérleté magát Kassába.

— 11. novembris gróf Thurzó Imre hozza veszi feleségül a nagyságos Nyári Pál leányát.

1618. 30. novembris napkelet felől nagy rettenetes üstökös csillag jő föl, melynek nagy voltán és üstökének széles hoszszu voltán, ez egész világ csudálkozik vala, és úgy szollanak vala hozzája, hogy az Isten ez világot meg akarja söpreni, mivel mint egy széles és hoszszu szűrő söprő az üstöké olyan vala. Egy néhány napig tarla, azután elenyészők.

— 14. decembris a császárné aszszony meghala Bécsben.

1619. 10. januarii tájban Alagi Menyhárthoz legátusokat bocsát Zemplin vármegye, kik által kéreti tőle az elfoglaltatott paczini és karosai templomokat, de meg nem adja.

Kendi István Bodókőben az együgyü keresztyén jobbágyokon igen saeviál,nyomorgatja őket, per contemptum eb hitüeknek hívja. A maga felesége is ez idő tájban pápistává lészen, ki annak előtte Báthori Gáborné volt, Palocsai Horváth György leánya.

— Pozsonyban gyűlést hirdetőnek, de elbomla, meri in summo templo vérontás esék. Februariusban lőn ez dolog.

— Szikszón a viz nagy darabon vérré válva fagya meg.

10. martii tájban Károlyban az erdélyi fejedelem szemben lőn a generálissal Dóczi Andrással. Igen szépen beszél vala Dóczi, azt tudja vala, hogy jó madarász ; azonban pedig a bölcs okos fejedelem a sípolást mind érti vala, a megvetött hálót tudja és látja vala, a sípolásról a madaraknak szovát is állal látja vala, mint ihon őszödben vehetd. Mert ugyan ezen károlyi gyűlésre Ferdinánd király ő felsége Eszterházi Miklós commissariusát bocsátó a tractára az erdélyi fejedelemhez, és kétféle jóakaralját mutatja Ferdinánd az erdélyi fejedelemhez. Először a felséges nevezetet és titulust megadja ő felségének,Bethlen Gábornak, *) hogy ez jó akaratért ő fel-

*) III az eredetiben későbbi írással ezen oldaljegyzés találtatik: „26-ik martii 1619. volt a károlyi gyiilés, de Bethlen Gábor ott nem volt, csak commissariusi voltak ott, a mint kilátszik az akkori transactioból· A titulus S eren i t a tis-t a fejérvári gyűlésre ugyan 1619 die 10 mensis maji hozák meg neki.

sége is a fejedelem inkább és könynyebben consentiálna abban, hogy az ország regimene az új király kezébe adassék az imperator halála illán. Másodszor az aureum vellust is megküldik ő felségének,hogy az által mint Báthori Zsigmond fejedelmet és Homonnai Györgyöt hittel kötelezhessék arra, hogy a pápa hitit minden erejével propágálja és ad ultimum usque halitum defendálja. De elölte viselvén a fejedelem Báthori Zsigmond szomorú példáját, leginkább pedig hitit és vallását, (melyet a szent Bibliának gyakran által olvasásából, és ugyan azon Isten igéjének gyakorta való hallgatásából tanult vala) hazájához való szeretetit, azt mondá keresztyéni emlékezetre és dicséretes követésre méltó példára: „Nem kell énnekem semmire ez az aranyos örv, mert én mostan szabad ember vagyok, ott járok és nyulászok a holott én akarom; de ha ezt az örvöt az én nyakamban vethetnék, kedvem ellen is ott hurczolnának pórázon,a hol nem akarnám — vigyétek viszsza a bonnét hozótok, énnekem nem kell.[14] Dóczi András mindazáltal a fejedelemnek azt mondá: „Ihon látja felséged, mely jó akarattal vagyon Ferdinánd király ő felsége felségedhez, azért felséged is mostani szükségében ne hagyja, hanem a csehek ellen bocsásson segítséget felséged.[44] Erre a fejedelem azt mondá: „lm hadat gyűjtök, és meglátom, mit kelljen cselekednem.[44] Dóczi Andrást egy fő lóval minden szerszámostól megajándékozó — négy ezer forintra becsülék. Eloszolván a gyűlésből, Eszterházi Miklós kifakaszlja a mérgét és azt mondá, midőn kérdeznék mint succedált a tracta: „Ám egy kis mézes madzagot vonánk által Bethlen Gábor száján, de bizony nem viszi meszszére.[44] E szó nagy vigyázásra serkenté a fejedelmet.

1619. 20. marlii a felséges II. Mátyás király és császár Bécsben meghala.

— 2. april. hallatik, hogy a lengyel király nagy rovást tött, kétszáz ezer népet akar fogadni a török ellen, és már elkezdette a népet gyűjteni. Csak simulált, török volt a nevezetben, de a keresztyénig volt az ő töröké, a mint a Homonnai harcz bizonyítja.

12. apr. egy franczia követ a portáról kijővén, Erdélybe jő, onnan Váraddá, Szakmárba, a hajdúság közé, Tokajba, Uegeczbe, és onnan Kassára megyen 29 április. Igen nagy barátságot mulat, de közönséges vélekedés, hogy az országot és a vitézlő ren= det kímlötte. Az idő megmutatja.

A végvárakból a fizetőit katonákat a király segítségére fólkiildik a csehek ellen, ország híre és akaratja nélkül, kikben Buquoy sokat oda veszte.

Az erdélyi fejedelem is hadat kezd kiáltani, és mintha Ferdinand segítségére készülne, úgy simulálá; de a keresztyén országok elméjét legatiok által tudja vala, és azok czéljára intendál vala. Csehország is a királyságra hívja vala.

1. maji Tarjáni Dömötör hadat kiállat király számára ország hire és akaratja ellen.

4. maji tájban a Mansfcldi gróf a csehekhcz megyen haddal segítségül.

5. maji a franczia követ viszsza megyen Budára. Kém volt,azt mondják.

1619. 9. maji a csehek üjabban a király hadában leváglak nyolez százat. Az érsek-újváriak, szécséniek Forgács Miklóssal és többek is voltak oda, a magyarokban is sokan vészének a harezon — a király fizetett népe — kik ország hire és akaratja nélkül vitettek a csehekre.

Ekkor hallani, hogy a csehek más királyt választoltak magoknak, Fridericus Comes Palatínust. E nagy változás a fejedelmet fölültette.

— Májusban országgyűlése celebráltatik Pozsonyban, melyben a király ő felsége a palatínus által azt kívánja, hogy az ország a regiment és potestast adja ő felsége kezébe. Az ország pedig az Assecuratoriájában való conditiot erősen állatja, és azt kívánja, hogy personaliter compareáljon a király, és a gravaminákat fogadása szerént toliálja és törvény szerént complanálja. A palatínus mind azt svadeálja vala, hogy más időre kelljen negotium Religionis halasztani, de az evangel, státusok nem assenliálnak.

22. maji hallani, hogy a csehek Morvában Olomuczot és Berint megvötték, Carolus a Zcrolint, a cardinált és a püspököket megfogák.

1619. májusnak 29 napja táján a bécs-országi nagyságos urak, comesek és egyéb státusbeliek, harmincz pecsétekkel megpecsételtelclt levelet küldenek a vármegyékre, melyben kérik a státusokat, hogy a confoederatiot egymás között megtartván, segítséget Ferdinandus mellé ne bocsássanak.

A levélnek páriája imez. *)

1619. a palatínus sok deliberatio után a diaetában az országnak azt feleli:„Semmiképpen 5 felsége a király personaliter jelen nem lehet a diaetában; mert — úgymond — ő felségének az Imperium gyűlésében kell Francfurtumba menni, és onnan magával együtt a császárt is el hozza; hanem — úgymond — engemet hagyott personalisnak, hogy praesideáljak.“ Ezt hallván az ország, a palatínusnak azt mondá: „Ámbátor úgy legyen, ha ő felségének oly nagy szüksége vagyon; de azt kérdjük nagyságodtuhhaplenipotenliával hagyta e nagyságodat ő felsége V“ Erre azt feleié a palatínus, „hogy plenipotentiával hagyta δ felsége, úgy, hogy valamit disponál vagy conferál, ratum leszen.“ Az ország azt mondá: „Né hát jól vagyon a dolog, tudjuk immár az ország kívánságát nagyságodnak proponálni.“

— Junii 16 die hallani, hogy a csehek Bécset megszállották Ferdinándra.

25. junii a palatínus és a praelatusok Aszalón a csehek ellen hadat kiáltanak.

A diaetából az ország a csehekhez követeket bocsáta:„hogy mennének el Bécs alól, és ha pacifícalioról kellessék tractálni, úgy legyén a tracta; mert az ország azt átalságnak tartja, hogy a koronás király szállott helyben in aresto legyen “A csehek az ország kívánsága szerént Bécs alól elmenének és Fisamennól a Dunán viszsza költözének. 26. junii hallatik meg ez dolog.

1619. 6. julii hallatik, hogy a kozákok a Neszter vize mellett, a mely várat a török a lengyelek ellen akart csinálni, vízi erővel reá ménének, és Szkender basa szeme láttára megégeték: nem árthala nekik a vizön. Azután a kozákok a vizön alá ménének, és a frigy ellen nagy rablást és égetést tevének a császár birodalmában, kinn a császár a lengyelekre igen megharaguvék, hogy frigyöt bontának.

— 13 julii Kassának csaknem szintén fele napnyugat felől három órakor déljest szörnyen megégc.

*) Úgy látszik, kurírunknak nem juthatott c levél birtokába, mert kéziratában az üresen hagyott hely máig betöltetlen van.

Juliusban a diaetában az ország a palatínusnak proponálja az ország gravamináit, és azt kívánja, hogy a király ő felsége A3sc-curatoriájának continentiája szerént törvény szerént compíánálja. Legelsőben is pedig azt kiváná az ország, hogy a mely templomokat és egyházijövedelmeket violenter occupáltak, azokat restituálja. Erre a palatínus azt mondá:„Hogy nincsen ő neki arra plenipotcntiája.“ Az ország replicála és azt mondá,hogy: „Lám nagyságod az - előtt azt mondotta, hogy cum plenipoientia hagyta nagyságodat ő felsége.“ Erre azt felelte: „Ne kívánjon az ország tőlem lelkem esmereti ellen való dolgot.“ Az ország ezt hallván, azt mondá: „Egyátaljában semmire az ország nem megyen, valamig a templomok nem restituáltatnak,és a regiment ő felsége kezében semmiképpen nem adják.“ Pázmán Péter az érsek azt mondá: „Bezzeg igen fönnyen fogták. — Azután az — — urak a diaetából egyenként haza oszlának, elvégezvén magok között, hogy a defensiohoz kell nyúlni.

1619. 14 julii hallatik, hogy Ferdinánd király az Imperium gyűlésébe Frankfurtba nem mehet, mert a gyűlés solváltatott, mivel az imperalor választásban secessio lőtt az elector püspökök, és a secularis electorok között. — Ferdinánd Német-Ujhelybe megyen.

1619. 26. julii tájban Conte de Buquoy Dampyrhoz megyen segítségre Budoviczába a csehek ellen táborával. Ugyan ez idő tájban Christianus Anhaltinus princeps a csehek mellé jő segítségül.

Item: ugyan ekkor 26. julii tájban derékképpen tractál az ország de libertate religionis, de a praelatusok semmit nem engednek. Elvégre mikor a foglalt templomoknak resliluálását sine relaxatione urgeálná az ország, Pázmán Péter az ország instantiájára azt feleli a gyűlésben: hogy „semmiképpen ők meg nem adják a templomokat, és senki — úgymond — abban nem piszkál.“ Az ország protestál, hogy viszsza vészi, és a palatínustól proleslationalist kíván ez dologról. Igen meg is háborodék az érsek mód nélkül való szaván az ország.

Az ország protostatioját ide alább megtalálod.

Paria literarum plenipotentialium Sacr. Regiae lYIattis Domino Comiti Regni Palatino, super tractatu Diaetali, medio a Molarth et Hegenmüller eidem in Generali Consessu Regnicolarum exhibitarum *)

Gravamina SS. et 00. Inclyti Regni Hungar per S R Mattis plenipotentiarium 111. D. Comitem Palatinum R Hungariae ante omnes alios diaetales tractatus tollenda et effectuanda, die 15. julii. A. 1619. summatim et breviter extracta **)

Midőn a palatínus az ő plenipotenliája szerént a praelalusoknak tanácsából az elvött és elfoglalt templomokat semmiképpen az evangelicus státus postulatunaára nem akará reslituálni: az evangelicus státus az ő postulalumában inhaereála. ígérték in genere a gravaminák eligazítását, de in specie a templomok felől nem teljesilék. És mivel sem a császár ő felsége diplomájában, sem a Ferdinand ő felsége Assecuratoriájában való ígéretnek semmi helyt és eíiectuálást nem ada és nem tőn: ez okáért az evangelicus státus ismét protestála a palatínus előtt. A prctestationalisl is kikéri a palatinustól, melynek continentiájai mez.

Protestatio Statuum Evagelicorum.

Nos, Comes Sigismundus Forgács de Ghymes, Regni Hungar. Palatínus et Judex Cumanorum, necnon Comitaluum Nogradiensis, Sárosiensis et de Zabolcs comes, ac serenissimi Principis et Domini Domini Ferdinandi secundi Dei gratia Hungariae, Bohemiae, ect. Regis, Archiducis Austriae, Ducis Burgundiáé ecl. intimus consiliarius, et per Hungáriám Locumtenens. Memor. commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis: quod Egregii, NobilesetPrudentes item el Circumspect! üominorum Baronum, Magnalum, Comitaluumet Liberar. Regiar. ac Montanar.Civitatum Status Evangclici Nuncii et Legati, die dalorum praesentium coram nobis

*) Lásd: Acta Diaetalia Posoniensia 1 β 18. pag. 326 — 28.
**) Lásd: Acta Diactalia. Fos. 1618. pag. 332 — 77.

constituti, per modum solennis Protestationis nobis publice et manifeste proposuerunt et significaverunt in hunc modum: Qualiter ipsi a Principalibus suis ad praesentem generalem Regni Diaetam, per Sacram Regiam Majestateir. Dominum nostrum clemenlissimum universis Statibus et Ordinibus Regni Hungariae, secundum Diploma septemdecim suarum conditionum, Posonii die decima quinta mensis maji Anno superiori millesimo sexcentesimo decimo octavo emanatum, pro festő sacrosanctaeetindividuae Trinitatis indictam et publicatam, in hanc civitatem liberam Posoniensem, certis missi venissent et comparuissent Instructionalibus et Credentionalibus. A quo quidem tempore in praesenti Staluum et Ordinum Regni Diaeta, inter reliqua totius Regni gravamina, ea quoque, quae circa negotium religionis Statibus et Ordinibus evangelicis ab Anno millesimo sexcenlesimo octavo contra genuinum etsincerum Viennensis pacificationis articuli primi sensum subsecufumque divi quondam Mathiae Imperatoris et Regis, Viennae, die vigesima quinta seplembris Anno Domini millesimo sexcentesimo emanatum ejusdem Articuli explicatorium, inque Archivis regni approbantibus id publicis constitutionibus anni millesimi sexcentesimi decimi tertii articulo trigesimo tertio,et Anni millesimi sexcentesimi decimi octavi articulo septuagesimo quinto rcconditum Diploma; itemarticulumpublicarumRegni constitutionum anni millesimi sexcentesimi octavi ante coronationemitidemprimum; dehinc contra conditionem modernaeRegiae Majestatis numero sextarn, usumque realem ac pacificum templorum, in quo ab inita pacificatione Viennensi perstitissent; postremo contra Protestationem eorundem coram nobis turn olFicio Judicatus Curiae fungentibus in praesentia Statuum et Ordinum Regni anno superiori factam, nostramque insuper ac praecipuorum ex statu romano catholico Dominorum Magnatum, super non inferendis StaluiEvangclico in negotio religionis molesliis ntque difiicultatibus, verbalem Assecurationem, ademlione templorum etproventuum parochialium ejectioneque ministrorum verbi divini, quae pluribus illata essent et commissa in locis iis, scripto specifice enumerata exhibuissent et praesentassent, eaque a nobis tanquam plenipotentiario praefatae Regiae Majestatis lolli et levari cum reliquis totius Regni gravaminibus taliter postulassent:ut nimirum templa oppidis et villis ablata iisdem restituerentur, ministri verbi Divini suis recollocarenlur paroebiis, proventus itidom eorum

parochiales redderentur; et ne in posterum quispiam praedeclaratos articulos binaque promissa Diplomata sicut sunt perse longe clarissima et evidentissima, contrario et diverso sensu interpraetari atque ita publicam regni et religionis pacem perturbare possit, Arliculo sanciri et constitui petiissent: idque nullum aliurn in finem, quam ut sublatis omnium simultatum causis, quae ex religionis hactenus promanassent perlurbalione, periculosi etiam et pernitiosi eorundem praescinderenturelfeclus, sicque publicae omnium Statuum et Ordinum regni concordiae.unioni et amicitiae redintegrandac consulerelur. Qua sola de causa hoc etiam ursi sunt, ut Jesuitae, qui contra constituliones Viennenses et publicas, in Regno collegia sibi fundassent bonaque possiderent, dissensionesque et odia inter regnicolas clam et palam excitarent, extra Rcgnum relegarentur. Quia tarnen status Romano Catholicus potissimum vero Ecclesiasticus diversis et plane contrariis studiis, praescriptos articulos et bina Diplomata superius declarata, in aliam et praemisso eorum sensui repugnanlem sententiam, inque sua tantum commoda et emolumenta pertrahere, acinprimis Diploma non minusasancto quam optimo Imperatore et Rege Mathia datum, modis omnibus impugnare et invalidere non dubitaret, sed neque fempla occupata restiluere, multo minus in articulum super vero et reali liberoque religionis exercitio oppidis et villis una cum templis relinquendo sanciendum consentire velit, quin insuper scripto quodam suo sub nomine ut quidem prae se ferunt „Gravaminum“ nobis exhibito,libertates publicas violare, honori,existimationi, bonisque Statuum et Ordinum Evangelicorum periculum et praejudicium creare (sicuti hoc nobis jam commonstralum per ipsos fuisset) intendercnt, sicque non modo reliquis diaetalibus negotiis obstaculum et remoram ponerent, sed paci et liberlati publicae impediment essent: Ideo iidem anlefatorum Statuum et Ordinum Evangelicorum legati, nolentes paci et libertati religionis incommodare vel quidpiam derogare, advertentes etiam hoc, si templa villis et oppidis religionem utramcunque sponte et libere acceptare volentibus aufercntur et occupentur, religionis exercitium non liberum jam, sed servum polius etanguslis circumscriptum torminis foret, consentire in id ncqunquam poluissent, co, quod hoc illis conccderc citra derogamen existimationis seu nominis fidelis suaelegationis, inquod apud Principales suosincidere meritopossent,

omnino non esset integrum. Qnibus quidem gravibus adducti causis cogerentur ad sua pro nunc redire, actaque praesenlium Comitiorum suis referre Principalibus, protcstantes super eo solenniter, ne quisqtiam eosdein quasi vel contra nathoritatem regiae Majestatis, fidelitatemque suae Majestati debitam, vel contra pacem et publicam regni tranquillitatein id fecerint, insinuare, sed nec quominus conditiones sacrae regiae Majestalis praemissae effecluatao, universaque regni gravamina intra spatium sex mensium sublata non sint,ipsis adscribere et imputare possit, etiam sese et Principales suos, semper in fidelitate suae regiae Majestalis persistere, nullám scissionem, nulla, dissidia fovere, quin imo conditionibus iliis septemdecim, quibus se tempore electionis ac felicis suae coronationis sua regia Majeslas Regno huic devincire dignata est, per omnia insistere, et ne in minimo quidem puncto ab iisdem, sicut nec a reliquis superius rccensilis constitutionibus discedere veile, prout perstituros se, et nequaquam recessuros, publicainque regni pacem et Iranquiilitatem, universorum Statuum etOrdinum regni unionem et concordiam quaesiluros et promoturos, suo ac Principalium suoruin nomine ilerutn atque iterum protestati sunt, literas superinde Testimonialcs sibi et Principalibus suis extradari futura pro cautela postulantes.

Instructio pro generoso Domino Emerico Lyptai, Vice-Comite Cottus Barsiensis a Statibns et Ordinibns Inciyti Regni Hungar ad Portám Ottomannicam expedito facta,

1. Elsőbben: HogymegemlékezvénLyptailmreuram, anemesMagyarországtulmi végre bocsáttatott legyön a portára, hogy ottő felsége oratorával együtt a magyarországi dolgokat úgy tractálja,hogy mind ő felségének a mi kegyelmes urunknak királyunknak méltóságának nevekedésére, ez mi országunknak penig megmaradására legyen, kiért ő kegyelme is a nemes országiul méltó jutalmat várhasson.

2. Másodszor: Megindulván Isten kegyelméből és Budára érkezvén ő kegyelme, a basa helytartójával ha szemben leszen, ott egyebekről nem szükség bcszéllcni, ha kérdezkednek tőle, hanem hogy az országtul azért küldelött a fényös portára, hogy az orator által megjelentse török császárnak és a vezéreknek, hogy a szom-

széd országokban levő hadak felől ne legyenek oly ítéletben és vélekedésben, hogy ő ellenök és a békesség ellen valamit akarnának indítani; hanem sőt inkább mindenekben Magyarországgal együtt a szent békességet velők meg akarnák tartani.

3. Harmadszor: Ha ő kegyelme vagy űtában, avagy Nándor-Fejérvárban találná a Budára rendeltetett fővezért, az ő felsége levelét adja meg neki, és Magyarországnak nevével is köszöntse, s neki is a szerént jelentse meg,mint a budai helytartónak: mi járásban foglalatos, és mi végre megyön alá.

4. Negyedszer: Ha Isten Konstánczinápolyba juttatja békével, olt az oratorral szemben leven, jelentse meg, hogy ötét a magyarországi státusok küldötték a portára azért, hogy az oratorral egyetértvén, egyenlő értelemből a magyarországi dolgokat mindeneknek előtte török császárnak proponálják és el is végezzék, úgy, hogy ezen ő felsége curirjával ő kegyelme ismét viszsza jöhessen és bizonyos választ hozhasson.

5. Ötödször: Mindeneknek elölte minden dologról az oratort elegendőképpen informálja, és minden inconvenientiákat, kik controvertáltatnak, neki explicálja ; hogy így megértvén a dolgot, az orator is jobb módjával előmehessen a dologban. Kelletik penig ilyen dologról informálni.:

Ï. Ez mostani hadaknak állapotját kell eleibe adni, hogy ezek a hadak nem arra valók, hogy a szent békesség ellen török császárnak avagy vezérének s végházainak ártani akarnának. Mert mind ő felsége király urunk, s mind a magyarországi státusok a békességet török császárral minden részeiben meg akarják tartani; hanem indíttatott magok között némely nyughatatlan elméjű embereknek izgatásából az a veszekedés, mely miatt mind a két felől kellett ezeket a hadakat fogadniok: bizonyos lévén abban török császár, hogy király urunk ő felsége, készebb volna azokra arczul támadni, a kik a szent békességet háborgatnák, hogysein mint azt felbontani. Hogy penig néha valami csavargók, kiknek semmi bizonyos lakó helyek nincsen, kárt tesznek mind a két részről, az sem az ő felsége, sem az ország hírével nincsen ; eleget is kergetik mind a két felöl őket és büntetik is. Afféle tolvajok pedig és az út^állók minden országokban vannak és sok károkat is tésznek, de mindazonáltal a közönséges békesség ugyan megmarad.

II. A hódoltság dolgát és állapotját kell declarálni, hogy az iszpahiak, basák és békék a szegény hódolt községeket a török császárnak sok rendbeli végezése ellen aző régi szokott summájokban és adózásokban meg nein tartják, hanem naponként azokat nevelik és följebb verik, igaz dézmájokkal meg nem elégesznek; hanem sokan közzülök a dézmákért nagy summa pénzeket vesznek ; némelyek a dézmákat hamis mértékkel veszik bé, hogy mind feljebb megyen a dézmájok annál, a mivel tartoznának — kylát és itczét hamisat tartván hozzá. A basa és vajda ajándékja, ki annakelőtte csak akkor lőtt, mikor valamely helyben új basa szállott bé, de immár mostan azt is minden esztendőnként, sőt néha kétszer, háromszor egy esztendőben a szegénységen megveszik; a szolgálat is penig oly szüntelen nálok, hogy egyiket a másikkal ki kellessék váltani tőlök. Némelyek penig közzülök nem csak magoknak szolgáltatnak velők, hanem pénzért és fizetésért kereskedvén velők, másoknak szolgáltatnak. Történik ez is gyakorta, hogy az iszpáhiak egész summájokat inegvevén rajtok, a falut pénzen másnak eladják, és az is a summát újabban rajtok megveszi; és így néha két s három ura megvagyon egy falunak esztendeig. Hasonlóképpen a basáknak, bélieknek és a jancsár agáknak gyakorta való változások miatt teljességgel elnyomorultanak azokhoz való faluk és városok; mert ha csak két avagy három hétig bírja is a tisztöt, de a maga faluin a summát és egyéb jövedelmet mindjárt megveszi Mindezeket cselekszik a bécsi capitulatioknak harmadik articulusa ellen, ki miatt sok városok és faluk a két császárnak nagy kárával elpusztulnak.

III. Azt is meg kell jelenteni, bogy a hódoltságban lakó nemességnek, kik ő felségének nem adóznak, nem hogy békességek lehetne a török részről, de sőt a sitva-toroki végezésnek tizenötödik articulusa ellen nem C3ak béhódoltatják és adózásra erőltetik, hanem eíféle nemeseknek házokra mennek és mentenek, magok közziil sokakat levágtanak, marhájokat felprédálták, házokat megégették, nagy károkat tevén; a kik penig közzülök végházakba mentenek, azoknak még csak marhájokat sem engedik meg hogy jószágokban megmaradhasson, hanem adót és dézmát is vesznek rajtok; a kik fizetni nem akarnak, marhájokat is elhajtják. A kiknek penig malmok vagyon, nem elégesznek meg a nekik jutandó rész jövedelemmel, hanem kit égetéssel fenyegetnek, kiktől penig minden ke-

réktől egy egy vég karasiát kívánnak, a mint Veszprim vármegyében is megtörtént.

IV. Erről is informálni kelletik, hogy a török vitézek, basák, békék és iszpahiak,nem gondolván séma sitva-toroki capilulationak tizenötödik arliculusával,sem a bécsi paciíicationak harmadik arliculusával, hanem a végezésnek utána egy nehány száz falukat és városokat mnrhájoknak elhajlásával, embereknek levágásával béhódoltanak. Hogy azért efféle béhódollatott faluk és városok a végezés szerént a hődolástól felszabaduljanak, efficiálni kelletik a portán, és a basákra, békékre és iszpáhiakraezön dologról erős parancsolatokat hozni.

V. Arrul is meg kell emlékezni, hogy a mely 60. falukat a bécsi és komáromi capilulatiok szerént Barson béadtanak, a miben suminájok elvégeztetölt, azok közzül is egy néhány faluk megbántanának; kívánják azt is, hogy annak büntetése effectuáltassék azon Komáromban lölt végezés szerént.

VI. Igen serio kelletik az oratort a palánkoknak eligazítása felöl informálni, mivelhogy a palánkoknak ez mostani állapotban való megmaradásával erősödik meg a békesség; azoknak penig állapodok így vagyon: Hogy mikor a hajdúság Bocskai pártja volt, Bocskai fejedelem penig török császár pártja volt, elsőbben lőtt a hajdúságnak leszállítása, azután a békességnek traclálása és elvégezése. A hajdúságot penig Bocskai fejedelem, különben le nem szállíthatta, hencm Káliét kellett nekik adni a több városokkal együtt, kikben mostan laknak, úgymint: Szoboszlót, Hatházat, Nánást, Dorogot, Vámos-Perczct, Polyánt, Kabát, Palkonyát és Kisfalu dot, a kik akkor puszta telekek voltának; minthogy penig Káliéból az erősségből csatáztanak és nyugkatatlankodtanak,és a bécsi végezés szerént is, a Kállai famíliának meg kellett adni Káliét, mert jó igazságok volt hozza. Báthori Gábor succedálván az erdélyi fejedelemségben úgy adta Beszermént, ki ecsedi jószág volt, a hajdúságnak Kallóért. Ezeknek azért leszállítása előbb lőtt a Sytva-Torkon való végezésnél. Azért nem azokról vagyon a palánkokról a paciűcatioban emlékezet; hanem de Arcibus finitimis et Fortalitiis de novo extrucndis. Hogy penig ne hódoljanak, hanem szabadosok legyenek, Nagy András végezte volt el Aly basával, a törökök is reá felelvén neki: „Hogyha Nád-Udvart, ki in módúm Fortalitii volt esi-

nálva, elvonatja Nagy András, tehát a több hajdú városok békével helyben maradhatnak“, — kit elhányatott Nagy András de facto. Azért így lévén a hajdúság lakó helyének állapotja, meg nem háborít-hatják őket lakó helyűkben; mert ha megháboritanájak, és lakó hélyókben szenvedni nem akarnájak, ismét nagy háborúságot indítanának, és mind a két hatalmas fejedelem birodalmában sok károkat tennének, azért, minthogy δ felölök és lakó helyök felől semmi emlékezet nem volt, hanem csak Amhat hasa a követ nagy mód nélkül indította volt ezt a disputatiota Sitva-Torkon való végezés ellen holott csak új végházak építése volt tilalmas, és a palánkoknak csak emlékezeti sincsen, ki megtetszik a Sytva-Torkon való végezésböl. Tudnivaló dolog az is, hogy az egész hajdúság Bocskai fejedelemtől megnemesítetvén, azon nemesség szabadságával élnek, így is meg nem háboríthatni őket, mert δ felsége is megtartja őket a szabadságban. Azért ha ennyi időtől fogva a hajdúságot lakhelyűkben mind a két hatalmas császár meghagyta, nem illik ő miattok a szent békességet felháborítani, holott azoknak nincsen semmi egyéb erősségük valami tövises ároknál és a szentegyházak kerítésénél,melyeket ugyan bé szoktanak a keresztyének keríteni, hogy a tolvajok, latrok föl ne törjék, temető helyüket fel ne prédálják és ne defoedálják. Szükség azért, hogy a hatalmas császár is azon állapotban hagyja a hajdúságot, a kiben most vannak, holott az ő lakó helyek egyik sem erősség, sem penig álgyu,taraczk és egyéb munitio nincsen bennek;a törökök penig a végezés ellen — nyilván vagyon — hogy efféle erősségeket épiltenek:a felföldön Hevest, a Dunán tulFakot (?) a Balaton mellett,holot annakelötte semmi erősség nem volt. Holott penig a palánkok dolgát el nem végezhetné Lyptai uram az ő felsége oratorával együtt mind ezekkel a raliokkal is, halasztani kell és referálni a bécsi 1616 eszlendőbeli conclusionak ötödik Articulusát úgy, hogy ad certum terminum ulrinque inquisitorok rendeltessenek, és abból menjen aztán végbe, mit kellessék elvonni s mit nem.

VII Hetedszer: Mindennemű actákat és végezéseket — asytvatorokit, bécsit, komáromit és bársit ő kegyelme magával elvigyen, és azokból mindeneket megbizonyíthasson az oratorral együtt.

VIII. Nyolczadszor: Szolljon az oratorral erről is, hogy ha a szükség kívánja, a vezéreknek és mindazoknak, a kik által a fölől meg irt országunk dolgait hasznoson véghez vihetni, a végezések

szerént, hogy megmaradjanak illendő ajándékokat adjon Lyptai uram hírével és jelenlétében, megalkudván egymással felőle, ő felsége refundálja, minthogy ilyen hitetlenséggel kellett a követeknek megindulni posta módon, és nem volt az ajándéknak tisztességesen való elvitelében módja.

IX. Kilenczedszer: Nyilván vagyon török császárnál és az oratoroknál is, hogy az elmúlt esztendőben a békesség ellen Egren lakozó törökök, kiknek nevöket tudják, Homonnai György uramat ő nagyságát és jámbor szolgáit az ország gyűléséből mikor haza akart volna menni, igaz utában megtolvajlották, minden marhájokat felprédálták, mely marhákban mégis vagyon oda benne tízezer forint érő marha. Azért azt is efficiálják az oratorral, hogy a hátra maradott marha éppen megtéríttessék, és a kik csclekedték, mégis büntettessenek érdemek szerént, mert a nyilván való szent békesség ellen cselekedtenek.

X. Tizedszer: A komáromi áros embernek Fejérvári Koznia Istvánnak, hogy az esztergomi és párkányi törökök, kik most is szüntelen kijárnak és csatáznak, igaz utában Léva mellett szekerét felverték, három szolgáit levágták, öt lovát és négyezer forint érő marháját elvitték. Azért utában szemben lévén ő kegyelme a vezérrel, szolljon, és azoknak az ut álló latroknak, kik a szent békesség ellen ezt cselekedték, büntetéseket urgeálja, kik között nevezetes a párkányi Szőke Oszmán;és hogy a szegény kárvallott áros embernek is elprédált marháját, melyeket Esztergomban és Párkányban vittenek, hogy a vezér mind megadassa, diligenterinstáljon; sőt ha kívántatik még a portán is ezt a dolgot proponálja, mert ha ell'éle nyilván való dolgok büntetlenül maradnak, a szent békesség meg nem állhat.

XI. Tizenegyedszer: A kanysai törökök ez múlt esztendőben minden hadokkal az egerszögi városra mentenek, tőből mind kiégették és negyed félszáz rabnál többet vittenek el, kik közzül most is háromszáz oda vagyon; a kastélyt ostromolván fő embereket is öltenek meg, és sok több insolentiákat is cselekesznek, a mint a Dunán túl való országok részének béadott signalurájából megtetszik.

XII. Tizenkettődszer: Ezeken kívül is, valamivel az elvégezett szent békességei erősítheti és leghasznosabban helyére állathatja,

minden tehetségével az oratorral együtt azon legyen, és mentül hamarább jó válaszszal viszs/.a jöhessen Isten segítségéből.

XIII. Tizenharmadszor: Λ portán és az vezér basánál instálni kell, hogy erős parancsolattal committálják a végbeli basáknak és békéknek, hogy Somogybán és Baranyában levő jobbágyok ő felségének és az országnak a dicát és a bécsi püspöknek, és egyéb földes uraknak is a magok jobbágyi az ő szokott adójokat praeslálják az 1G18. esztendőbeli komáromi végezés szerént, és ne engedjék a végbeli basák és békék, hogy az iszpahiak ebben akadékot tegyenek, kik karókat állatván az faluk végére, prohibeálják a pensiot és dicát. Datum in Libera Regiaque Civitate Fosoniensi, 8. julii ltilti.

1619. die 13. et 14. augusti a hajdúknak Beszerményben közönséges gyülésök Ion a vármegyék akaratjából. Ebben a gyűlésben a vármegyék követeket bocsátának a hajdúsághoz, hogy tracláljanak és communicáljanak velők az ország megmaradásáról. A legátusokat pedig úgy expediálák a vármegyék, hogy ha a király képe Dóczi András oda menne a gyűlésbe, hogy jelenlétében vagy silentiumot akarna imponálni, vagy császár ő felsége authoritásával és palatínus jurisdicliojával inhibitiot tenni: tehát in hac ultima necessitate, midőn a hallgatás immár tovább ugyan nem lehet, veszedelmes is, salvo jure alieno kérdjék meg a generalist Dóczi Andrást: Micsoda volt annak az oka, hogy a hajdúságot oly igen sollicitálta az ország hire és akaratja nélkül, hogy közönségesen mind fölüljenek, és a csehek ellen segítségül menjenek? Mert sok Ízben Mandátumokat küld vala reájok hogy fölüljenek, sokszor Szakmárba béhija \ ala a kapitányokat, és sok ígérettel, szép szóval kéri vala; midőn penig látta volna, hogy az nem succedálna, és a hajdúság csak mind az országra halaszlaná: ka r.z ország mondja — úgymond — és a vármegyék is fölülnek, mi sem vonszuk ki magunkat. Mentették is magokat azzal a hajdú vitézek: (méltán és igazán) „Mi — úgymond — semmiképpen ország híre nélkül föl nem ülhetünk; mert ha fölülnénk is, azt mondaná igyold felőlünk az ország: ám elfogyott immár a sok prédájok, és csak az prédálás kedvéért költ föl a hajdúság. Így az országnak, kinek mi is hitös tagjai vagyunk, nagy nehézsége következnék reánk, mely dologra mi okot nem akarunk adni. Azu-

lán mást gondola Dóczi a dologban, és haraggal kezdé erőltetni, hogy fölüljenek, mert akasztással és fejők vételével fenyegeti vala a kapitányokat. Azt is írta vala nekiek, hogy hamis hitiiek és hitetlenök, mert — úgymond — a király földén lakván és hitösök lévén neki, szüksége korán nem akartak neki szolgálni és a eselickre menni. Hogy mehettek volna pedig, confoederatusok lévén a csehországiakkal a Magyarország lakosi? Hogy violálhatlák volna a confocdernliot? De azzal Dőczi semmit nem gondol vala. Ilyen emberek gubernálják vala az országot: övein lupo commisorant. Ezelőtt egy néhány nappal ilyen fraskát is gondolt vala Dóczi András a hajdúság ellen: A beszerményi kapitányt, Szőcs Györgyöt és az nánási kapitányt — — — béhivatá Szakmarba, és megvendégelvén őket, egy levelet hozata elő, melyet az előtt iratolt vala, és tenora az vala: „hogy az egész hajdúság nótába esőit ő felsége a császár ellen, és azért leszen nekik gratiával, hogy mellette fölüljenek és a esetiekre menjenek". Addig kéré a két kapitányt az ital közben, hogy subscribáltatá velők. Azután elküldé őket, hogy ott a levelet a hajdú városokon hordozzák el mind széljel, és a kapitányok mindenütt subseribáljanak. A két kapitány elvivé a levelet, de a több kapitányok gorombaságokért igen megdorgálák őket, és azt mondák: „Mi ő felsége ellen semmit nem vetöltünk, no ába sem estünk semmi dologból; azért gratia nélkül sem szűkölködünk. Ha vétöttünk valakinek, törvényes országban lakunk, ország tagjai vagyunk, törvényt állunk mindennek. Azért vigyétek viszsza generális urunknak a levelet, mondjátok meg, hogy nem vétöttünk senkinek, graliát sem kérünk, sem nem subscribálunk; hanem még a ti subscripliotoknak is contradicálunk és azt is cassáljuk, mivel csak magatoktól cselekedlétck, a ti alattatok levő vitézöknek hirök, akaratjok és tanácsok nélkül". Viszsza vivék a levelet a generálisnak, ezeket megmondok neki: erössen dul-fula, de dobja fakadva marada. Ezeket mind tudják vala a vármegyék, azért akarják vala Dóczit megkérdeni, ha jelen leszen vala, de nem mene oda. Továbbá oly inslrucllioval is bocsáltattanak vala a követek a hajdúsághoz, hogy ha a generalis személy szerént olt lenne is, palam et aperte a mit akarnak megmondják, és a hajdúsággal azon közönséges megmaradásról végezzenek.

14. augusti. Alaghi Menyhárt öt szolgái (?) azt mondják, hogy

nem jó hírvágyon, és az uraknak postán éjjel nappal Pozsonyba föl kelletik menni. Alaghi mindazáltal valami okra nézve Pozsonyba el nem mene ő maga.

16. augusti Alaghi Menyhárt Regecz várában a lisztet igen takarja: veszi eszében, hogy ha ők a praktikában igen elő mentek, más is szemes, vigyáz, a zsendölt utánok hordják, és ki tudja mint esik a dolog.

19. augusti a Diaetáról haza kezdnek érkezni, a mely re infecta solváltatott.

19. augusti Homonnai György Zemplin vármegyének főispánja, a vármegyét Terebesre gyűlésbe hívja, hogy vice-ispánt választanának. Az áraz előtt is egynéhányszor mind azt intendálta, hogy papista vice-comest tétethessön a vármegyével, de a vármegye is vevén eszében hol tapogat és hol halász Homonnai György, semmiképpen nem engedé eszességével magát a hálóba keriltetni, hanem mindenkor resistála, és nem acceptála magának pápista vice-comest. Erre azért a terebesi gyűlésre, Homonnai a pápista urakat mindenfelől reá hivá, hogy jobb módja lehelne a vármegye cogálásában, hogy ha jó akaratjok szerént nem, tehát avagy félelemmel, avagy erőszakkal is az ő kívánságára hajtaná a nemes vármegyét, és a pápista nagyságos Mileth Györgyöt tétethetné vice-come3sé. Eljőve azért a gyűlésre a generalis Dóczi András mind hadastól. Midőn Szakmárból Kassára mene, ésugysimulálja valaa dolgot, mintha nem ex consilio, hanem csak per trnnsennam talált volna oda a gyűlésre menni. Ez idő alatt monda a vitézlő, Sáros-Patakon lakozó Fűstis Miklós aző nemes vitézlö atyjafiainak, kikkel deambulál vala: „Én soha nem voltam Terebes várában; ha nem restellt kegyelmetek, menjünk bé a várba, hadd láthassam meg a várat.“ Amazok elmenének véle. Midőn a várban járnának és nézelnének, azonban juta egy hírmondó, kitől Alaghi Menyhárt az ő jövetelét Homonnai Györgynek megizenéj monda Homonnai a követnek: „Istennek hála, hogy jő ő kegyelme, igen várjuk, Dóczi uram is itt vagyon immár. Meszsze jön-e o kegyelme?“Monda a követ: „Ihon csak a hid előtt vagyon.“ Az úr kiindula eleibe, hogy excipiálja tisztességesen. Füsüs Miklós mondá: „Jerünk uram! mi is lássuk az urakat.“ Excipiálá Homonnai nagy örömmel Alaghi Menyhártot és igen üdvözlök egymást. Azután kérdé Alaghi: „Kik vannak jelen a pápista urakban?“ Meg-

nevezé renddel mindőket. Kérdé azt is Alaghi: „Itt vagyon-e — úgy-
mond — Nyári István?“ Mondá Homonnai? „Nincsen, mert nem szo-
kott ő efféle pápista gyűlésbe menni“. Azonban bémenének házba
a várban. Fiisűs Miklós mondá az ő comesinek: „Uram! hallátok-e
„mit monda az ár Alaghinak V Pápista gyűlésnek mondja ezt, nem vár-
hegye gyűlésének. És a dolognak valósága megmutatja hogy az,
„mert a pápista urak — im látják — hogy mind bégyültekja mieink köz-
„zűl egy sincsen itt. Menjünk ki mi innen a várból, nem jól vagyon
„itt a dolog“. Kijövének és communicálák a dolgot itt kün a vár-
megyében levő főemberekkel. Mely dolgot azok hallván, csak clál-
mélkodának. Azután a comes a várból azt izené a vármegyének az
ott benn való tanácskozás után, hogy a vármegye gyűljön öszve a
templomban. Eszébe vevék, hogy fraska vagyon benne, és azt izenók:
„Nem jó a vármegyének a templomba gyűlni, mert a gyűlésben sok
„egyenetlenség és kiáltás vagyon néha, scriptum est autem: Doraus
„inca domus precationis est; hanem a régi szokás szerént a várme-
gye egy kertben gyülekezik, ő nagysága menjen közikbe“. Azu-
tán a várba hivatá, de oda annál inkább nem ménének. Azt igen báná
az ur, hogy séma templomba, sem az várba nem veheté az várme-
gyét. Azután Dóczival együtt bémene a gyűlésbe Homonnai, pro-
ponalá a dolgot és commendálá Mileth Györgyöt a vármegyének
hogy acceptálja vice-comesinek. A vármegye replicálaós azt mon-
dá: „Semmiképpen ő nagyságát mi vice-comesünknek nem accep-
„tálhaljuk ; mert sokan vannak közzülünk szegény kézzel, és ha va-
„lami execuliora ki kellene jőni, ő nagysága hintón jár, sok szol-
gákkal jár, és az ő nagysága személyének és szolgáinak mivoltok
„szerént, a szűkült atyánkfiái nem gazdálkodhatnának elegendőkép-
pen, mindenökből kifogynának; hanem a kiket a vármegye neve-
tett, ő nagysága azok közzül válaszszon vice-comest“. Az űr
semmiképpen a vármegye kívánságára nem hajla, hanem Dóczival
ugyan a Mileth György választását urgeálják vala. Midőn a tracta hú-
zodnék-vonódnék, egy okos tréfás nemes ember, Besenyei János
részeg voltát simulálván,nagy zajjal bémegyen a gyűlésbe, mondja
a tolyongó sokaságnak: „Adjatok ulat és helyt, hadd menjek oda elő
„az urak eleibe, mert én is nemes ember vagyok! énnekem is vonom
„vagyon a vármegyén“. Az urak hallván kiáltozását, azt mondák:
„Ne bocsássák ide a részeg embort“. Amaz annál inkább elébb men-

vén, mindenek hullására azl mondá: „Én bizony nein acceplálom Mi-
„leth Györgyöt vice-comesemnek, hanem ha ő nagysága ispán uram
„azt akarja, hogy nagyságos úr legyön a vicc-cornes, tehát viselje
„ő nagysága a vicc-ispánságot is, de úgy, hogy csak kocsin járjon,
„csak négy ló legyön a kocsi elölt és kél csallón álló szolgája Ic-
„gyön csak, hogy ha executiora jö ki, tehát ne essünk nagy költ-
ségbe“. Homonnai ezt hallván, igen rnegharaguvék, nagy gyalázat-
nak tarló, (ugyan az is vala, másokon akartak vala nagy aulhoritá-
sokkal és hadakkal gyalázatot ejteni, és viszsza fordul vala) a ne-
mes embert — azt mondja vala — vessék ki, vessék ki. A nemes
ember azt mondja vala: „Ne vessen senki, nem vétettem senkinek,
énnekem is szabad voxom vagyon“. Dóczi András ezt látván és
hallván, mondá llomonnainak: „Azl gondolja-e kegyelmed, hogy
„magától szól az ember? Bizony nem magától, hanem mástól szól
„ — úgymond — az ember“. Hagyjon békét kegyelmed neki. Mikor
mégis ugyan tovább urgeáinák a Milelh vice-ispánságát Homonnai
és Dóczi, a vármegye azt feleié: „Mi semmiképpen nem acceptál-
„juk. Először: mert vármegyénknek szokott törvénye ellen genera-
„lis urunknak fegyveres hada itt vagyon, és láttatnánk libertásunk
„ellen valamit cselekedni. Másodszor: mert meghallván atyánkfiái
„sokan az útban, hogy mind a generalis urunk, mind a comesünk
„haddal jöttének a gyűlésbe, viszsza tértenek, nem vagyunk nagy
„részre mindnyájan itt ben, azért semmiképpen a választás nem le-
het“. A generalis azzal menté magát, hogy ő nem is tudta, hogy
gyiilésök legyen, (igen is tudta penig) és csak utóban tért bé Terc-
bcsre az ő hadával, senkinek nem árt. A comes penig azt mondja
vala: „Én nagy ur vagyok, kevés magammal nem járhatok, ha ki
az én hadamat bánja, járjon ő is sokad magával“. így palástoljak
vala a veszedelmes tanácsot. A vármegye inhaereáia az ő deliberatumában és a vice-ispán választást elhalasztó. Pomum Eridis vala ekkor a vice-ispánság választása. így mind a pápista urak, mind a vármegye re infecta oszla el; mert mind a két fél arra néz vala, hogy az nyerné a dolgot, a ki voxa szerént a vice-comcs választatnék.

A terebesi gyűlés eloszolván, a király képe Kassába inegyen, és kedve szerént lakozik. Azonban Homonnai György és Észterházi Miklós igen fogadnak vala hadat.

Rákóczi Györgytől igen tartanak a praktikások, igen tanácskoznak, miképpen veszthetnék el, de módot nem találhatnak vala henne. Alaghi Menyhárt in ronsiüo Terebesen azt mondó: (a mint a közönséges bír tart ja) „Könnyű a Rákóczi György elvesztésében módot találni, ennek módja így legyen: Én mivelhogy szomszédságában lakom, által megyek hozzája, mintha látogatásnak okáért. Aga„rakal is viszek el velem. Tudom, hogy megmaraszt, és ha az én „agaraimat meglátja, tehát igen meg fogja dicsérni az δ agarait; én „is azt fogom mondani, hogy igen jók azenyimek is és igen jelesek. „Mindjárt nyulászni fog engemet ebéd után kihívni, és mikor az lé„szen, Hotyka felé éjszaka álljon bé együtt a sereg, és ha Patakból „kijő nyulászni, üssék el rajta. így járhatni végére Rákóczi életének“. Regula: Nem mind barátja az embernek, a ki házához megyön, barátságot teltet, és az embernek szépen szól a vagy mosolyog. E gonosz tanácsot Isten nem engedé véghez vinni, mert Rákóczi György a napokban keveset lón Patakon, hanem széljel fáradoz vala a defensio dolgában.

1619. 25. augusli Relhlcn Gábor ő felsége kiindul Fejérvárról Magyarország felé a cseheknek segítségekre- Szécsi György Enyiszkérc megyen jószágába látogatni, és Rákóczi György hozzája mcnc, de defensiore communicálni és a defensionak módjáról is tractálni titkon.

26 aug. a hajdúsággal communicálván Rákóczi György, igon készül a hajdúság. Egy néhány napokon sokat fáradoza, vigyáza és nyargala a nagyságos Rákóczi György, az Isten anyaszentegyházának megmaradásáért az vitézlő renddel tractálván. Maga is az ur igen fogadja a hadat; de Patakon nem mennek bé, hanem hagyott helyben vágynak titkon.

Dóczi Andrásnak megírják valahonnan, hogy Rákóczi György hadat készít, és azt irá egy levelében az urnák: „Hallom kegyelmied felöl, öcsém uram, hogy hadat gyűjt kegyelmed ; de én semmi„képpen el nem hihetöm kegyelmed felől, holott mostan semmi háborúja országunknak nincsen, (maga meggyújtották belől a házat, „igen ég vala belöl, de azt akarják vala, hogy senki eszében ne ve„gye és ne lássa égését, hanem akkor aztán lássák, mikor megégött „és hamuvá lőtt) és nem szükség semmire mostan a had“. Az ura generalis levelére mcgfelele és azt írá: „írja nagyságod levelében,

„hogy azt hallotta felőtlen, hogy mostan nagy hadat fogadnék, de „nem hinné nagyságod a hírt én felölem. Kegyelmedet uram, igen „kérem, hogy kegyelmed ezután se higyje. Énnekem mostan Pata- „kon az udvar népénél egyéb hadam nincsen.“ Igazat íra az úr, mert Patakon had nem vala, de másutt elég vala.

Uomonnai György, nagy haddal Terebesen vagyon, igen gyűjti a hadat, és készül az ő tanácsok szerént Kassa megvételére. Λ Rákóczi életét is oda tolja vala a tanács szerént és Patak fölverését.

Lányai András a kállai kapitány, megérti a defensorok szándékát, hogy pro vindicanda religione föl akarnak serkenni; megírja Kassára a generálisnak és két szolgájától elküldi. Istennek gondja viseléséből Bay Zsigmond megérti Tokajban, hogy Lónyai András levelét viszik Kassára Dóczinak. Utánok nyargalván a Lónyai szolgáinak, Mádon alól a Lónyai levelét elvészi, Patakra az úrhoz nyargal késedelem nélkül vele, és az urnák megadja a levelet; melyben Lónyai azt irá Dóczinak: „Addig halasztó, addig huzá-voná nagy- „ságtok a dolgot, hogy immár késő sütve. Mert a lazsnak elfordult „és a szablya az eleivel áll föl“. Mely szóval azt jelenté, hogy: „Mi végeztük vala el egymás között, hogy s mint bánjunk az emberekkel; de az Isten bizony a mi tanácsunkat elfordította, és a mi „fejünkre téritölte, és immár a fegyvert is ki kezdte vonni Isten mi ellenünk, mert immár a hajdúság a defensiohoz készül vala“.

Felelte igen nehéz vala penig ez időben az eklésiának és az közönséges libertásnak defensioját elkezdeni. Ezt látják vala a defensorok, és in tanta angustia, a nagy és sok hatalmasok ellen nem tudának hova folyamodni, hanem Istentől vezéreltetvén, az erdélyi fejedelmet találák meg mind követők által s mind levelök által, hogy ő felsége a következendő veszedelmet látván, az eklésiát és nemzetét szánná meg Magyarországban is, és jöne segítségre a persecutorok ellen. A fejedelem is ő felsége látja vala, mely nagy hatalomnak kellene magát opponálni; de az lstenhöz, az eklésiához és magyar nemzetéhöz való szeretettől meggyözeltetvén, a defensiora eligérkezék, a magyarországi keresztyén urak, Rákóczi György, Szécsi György cet. hitlevelet küldvén ő felségének a vármegyéknek akaratjából és egy consensusából. A fejedelmet penig már an-

nakelőtte a csehek is megtalálták volt régen legátusok állal;*) kívánták ők is ő felsége segítségét, és az impcriutnban levő keresztyén státusoknak intentumokat ő felségének intimállák. Látja vala pcnig az eszes fejedelem, hogy soha a defensio ennyi sok hatalmas ellen különben nem lehet, hanemha a törökkel a f. igyöt megerősíti, mint szintén az idvezült Bocskai István fejeddel . Mert ha az nem lenne, tehát nagy incommodum következnék be* le. Annakokáért a török császárral örök frigyöt vele, hitlevelet ada a császárnak. A császár is ólaimat igére, és a fejedelemnek ő felségének (a mint országul immár párban hordozzák) ilyen hitlevelet ada.

A hatalmas török császár hitinek formája, melyet a felséges Bethlen Gábornak praestált a frigyben. **)

Én, Szultán Szulimán császár, Isten segítségéből törököknek győzhetetlen császára, esküszöm a nagy Istennek mindenhatóságára, szentségére, jóságára, hatalmasságára, és ő szent fölségének dicsőségére, egeknek erősségére, a napra, holdra, csillagokra, a földre és az anyámnak fejére, mindennapi kenyeremre, élös fegyveremre, életemre, lelkemre, a nagy és szenlséges Mahumetre, az első ősömre és nemzetségemre, az egész Buszurmányoknak környülmelélkedésekre: hogy tégödet, atyámfiát, tudnia illik Gábrielt, Magyarországnak jövendő királyát, semminemű dolgában el nem hagyom, ha szintén minden birodalmamat, országimat, és mindennemű jószágimat elveszteném is és csak én magam maradnék is; ha én velem csak három avagy négy hadnagyok maradnának, azokkal is tartoznám ha kívántatik óltalmazni. Ha fogadásomnak eleget nem teendek, a hatalmas Istennek haragja és az ő igazsága szálljon az én fejemre, és engemel clvcszeszszen, és valamit az én testem megérend, a magasságbeli Isten kősziklává változtassa, és engemet a földön járni ne szenvedjen, hanem a föld meghasadván, mind testestül telkestül elnyeljen.

*) Oldaljegyzés: Zmes kai volt legátus titkon az fejedelmek között, ki eszesen és híven szolgált.

**) Oldalírása az írónak: Transsumptuni Anno Christi 1620. 21 april.

Második megszabadulása a magyar keresztyénségnek Istennek áldásából a felséges Bethlen Gábor által.

1619. 1. sept Fáy Péter a Csereháton és a Ilernád mellett való nemes ifjúságot és hajdúkat melléje vévé, és éjszaka Jászón az egri káplala?tban lévő papokat föl véré,és minden jo3zágokhan a mit kaphatónak, zsákinánt veiének. Mert ők köszörülték vala a Secularis potestnst n persecutiora.

A püspök Majlényi László, ágyából ugrik föl, az ajtó a hajdúktól reá töretvén, megfogallaték; fogságában mondá: „Jó szerencsétek bizony, hogy ti kezdődítek el először a dolgot, mert bizony mi akartunk fi veletek így bánni.“ Azután öt száz forintban megsnrczolván, elbocsáttalck. Kit igen bánénak a defcnsorok és érette Fáy Péterre igen haragú vénák annakutána.

Ugróczi János Minor Praepositus a pádon rejtezik el; megtalálfatván, igen sír vala, és megszánván a ki reá találа, mivel esmeri vala nnnakelőlte, ugyan ott hagyó békével és meg mondá neki, hogy jobban elrejtezzen, hogy reá ne találjanak. Egyébként is ez az Ugróczi János nem saeviál vala az eklésia ellen úgy, mint a tóbbi.

Nyári István Leleszi felveri. Habardi László elszalad.

A hajdúság Szerenye várát meg akarja vala hágni, de megsarczolának és az ország hűségére megesküvének a pápisták.

Ugyan akkor 1. sept. Rákóczi György az egész jószágból az üres szekerekkel mind béhirdette vala Patakra a jobbágyokat,hogy éjjel a gyalog hadat szekérre vevén, a lovas hadakkal és a hajdúsággal hirtelen Terebesre mehetne, és Homonnai Györgyöt olt tapasztalhatná Terehes táján, és megfoghatnák. De mivel Monaki Miklósa hagyott napra Patakra nem mene, a készület Inában maradii;IIomortnai György is kémet bocsálván Patakra, Somogyi Györgyöt, megérzé a sáfrány illatot és elébb álla a galambok árával.

2. sept. Majtényi László a hajdúk kezéből megszabadulván, Kassára mezítláb és hajadon fővel szalad. Meglátván Fáy Fcrencz a király számára való vicc-porkoláb, megérti a dolgot mint vagyon. Gyorsan a király képéhez siet menni, és béjutván mondó: „Uram! bizony nem jól vagyon a dolog: mert az ország föltámadott, és immár Jászón föl is verték az egri káptalant, lhon jő szaladva az egri püspök Majtényi László mezítláb és hajadon fővel.“ Mondá

Dóczi mint valami nagy mély álomból fölserkent: „Hadd cl, no mondd azt; hogy volna az?“ Monda amaz. „Higyje meg nagyságod, hogy bizony nincsen különben a dolog.“ Alig indula a palotából,és a kapu közölt,szemben találd Majtényi László — a király képét — mezítláb és hajadon fővel. Mondd Dóczi: „Hogy vagyon ez — apám uram, hogy így jő kegyelmed hozzám?[44] Mondd Majlényi: „Kiég ebül vagyon. Addig huzók-halaszlók a dolgot, hogy oda vagyon Jászón a káptalan, én is öl száz forinton vóltozám meg, és ebben s így maradtam a mint kegyelmed látja, mert az ország ellenünk föltámadott.“ Mondá király képe: „Hét megyünk immár?“ Felele a püspök: „Nem tudom én, mert késő immár a tanácskozás.“ Ezen igen megijede a király képe az ő udvara népével. és a bírónak és grófnak izene, hogy vigyázzon az egész város, mert nem jó hir vagyon. Ezt pedig mind a bíró, a gróf és tanács tudják vala, és a dolgot ugyan várják vala. Mert a jószágból búzát vitettek vala hé Kassára, és a szekerükön titkon fegyvert, az ifjúság pedig a szekerek melleit egyszer is, másszor is a városban bészivárga. mivel Kassának correspondentiája vala a defensorokkal. A gróf azért Hayner Menyhárt és a biró, parancsodnak a város népének, hogy mindjárást fegvverös kézzel öszvegyülvén vigyázzanak, minden czéhbeliek az ő szokott bástyájokon és várlájokra menjenek. A hir azonban mind nevekedik, hogy az egész ország megháborodolt, és elunván a sok mód nélkül való háborgatást, az ország árulóit ki akarja keresni, tovább nem akarja szenvedni, hanem megbüntetni Gondolkodik igen Dóczi: egy eszével ki menne Kassáról, másfelől viszont igen fél, hogy ha ki jő, tehát a hajdúk kezébe akad. Azoktul pedig igen retteg, mert azelőtt sokat háborgatta őket. Nem tud mit cselekedni, mert Isten elveszi eszét; inter spem et melóm Kassában marad, azt tudja, hogy az ő elvégezött tanácsokat nem tudja Kassa, és ott ben megmaradhat; nem veszi eszébe, hogy annakelőtte meggyuj'olta belől Kassát, és ott ben is igen ég Kassa.

3. septembr. midőn látja Dóczi a városban a biró házánál a sok fegyverös gyalog népet, melyet a tanács vitt volt bé, nagy gondba esik, eszébe veszi, hogy viszsza vagyon a városával, készül, hogy kimenjen Kassából, de a bíró megizeni, hogy vesztög legyön, mert most kell egyször vigyázni. Annál inkább mcgfélem-

Iik. Estvére kelvén, Hoffman Györgyöt és Gyulai Istvánt, a király számára való főporkolábot Rayner Menyhárthoz küldé, (hogy a hűségét császárhoz tartsa meg, és a generálissal értsön egyet. Promissum: negyven ezer forint érő jószág. De nem assentiála Rayner. felelvén.: „Sok jókat adott Isten énnekem Magyarországban: feleséget, gyermekeket, becsületet, gazdagságot.Azért nem leszek árulója Magyarországnak.) éjszakára a város kulcsait kéreti vala. Megértvén Rayner Menyhárt a legatiot, megharaguvék, ragadá a hellebárdját kezébe és mondá: „Azt hallom,hogy Dóczi uram azt mondja,énnekem fejem vételi; pizony meghal addig két ember, míg én meghalok.“ Azután mondá: „Fiam, Melda György! állj az ajtóra, hadd esküdjön meg ez ember az ország hűségére.“ Pitvörgeni kezde Gyulai István, melyet látván Melda György mondá Raynernek:„Uram,hagyjon békét neki kegyelmed ilyen éjszakának idején.“ Mondá Rayner: „Fiam, Melda! pizony elköltünk a tréfáról, ugyan pizony meg kell ennek lenni.“ Azután mondá Gyulainak: „Addig sususu, addig suttogálok, susogátok, peste kurafiak, hogy az ország pékeségét elponlálok, lássátok immár! Nó esküdjél, mert pizony majd elüttetöm a fejedet, pizony addig innen ki nem mégy, míg meg nem eskiiszöl.“Így a fö porkolábot ország hűségére megesküté és elbocsátá. Kimenvén Gyulai sírva, elöl találja Fáy Ferenczet a vice-porkolábját, ki lámpással megyön vala, mondá neki: „Hamar, hamar oltsd meg a gyertyát, nem jól vagyon a dolog, bizony ezennel fejed veszik, ha reád találnak; énnekem csaknem fejem vétette Rayner. Hamar menj el haza és viselj gondot magadról, mert immár engemet ország hűségére megesküttek.“ Elrugá a papucsát Fáy Fercncz, eliramodék egy utezára, hogy reá ne találjanak. A király képéhez haza mene Gyulai,és sírva mondá neki: „Bátor nagyságod engem Raynerhez ne küldhetett volna, és bátor én se mehettem volna: mert engemet fejem elesésével kénszeritének, addig el sem bocsátának, migaz ország hűségére meg nem esküvém.“ Ezön csak elálmélkodék Dóczi, és fejét csóválva, sóhajt vala. Éjszaka az ágyukat a piaczon Rayner megtölteté, a király képe házának forgattatá, hogy ha mit tentál Dóczi, fejére rontássá á házat. Reggel azt is meglató Dóczi — öregből gondja és félelme.

4. septembr. midőn Rákóczi György bizonyosan megtudta

volna Homonnai elszaladását, az ő hadait a hajdúsággal Kassa alá inditá, hogy Dóczi·, hálóra kerilhetné. Reggel azért a lesből nyargalókat hocsála Kassa alá, hogy megpróbálja mint lészen a dolog. A nyargalókat a vigyázók megláták, hirt tevének a király képének. A udvarnépének monda, hogy menjenek ki és lássák mint vagyon a dolog. Kijövénck egynéhány lóval Kassából, a nyargalok arczczal szembe ménének velük, és üszve lövődözének; az itt kün valók fejet vönek. Kit látván a Dóczi hívei, viszsza szaladának, és megmondák Dóczinak,hogy elkölt a tréfa, mert fejet vőnek oda ki.

A nyargalók viszsza térvén, Rákóczi György mintegy négy ezer magával a lesből megindula, és Kassa alá megyen vala. Azt is megvivék Dóczinak:„Ihon — úgymond — nagy had jő Kassa alá.“Gondolkodik vala mélyen; a gondolkodás után mondá az udvar népének:„Jövetek ellássuk meg mint vagyon a dolog.“ Kijővén házából, a föld bástyára megyen vala. A bíró meglálá, hogy a bástyára megyen, és sokad magával fegyverös kézzel ő is oda megyen vala. A bástyára fölinenvén Dóczi, megnézé a hadakat, és mondá: „Nosza, igazítsátok nekik az ágyút és taraczkokat, és lőjjétek őket.“ Mondá a bíró: „Senki no lőjön, mert valaki lő, bizony mindjárást feje esik.“ Ezt hallván Dóczi, lesüté a fejét, alájöve mindjárást a bástyáról, látá, hogy vakot vetőit a koczka, és haza indula. A bíró is utána megyön az ő seregével és igen őrizik Dóczit, vigyáznak utána, hogy el ne illantson. A had a város alá érvén, Kassát mind körül vévé, hogy valamiképpen Dóczi valahonnan Kassából el ne szaladhatna. Harmad napig mind úgy őrizék Kassát. Egy éjszaka szűrbe öltözvén, ki akar vala ereszkedni Dóczi, de a czirkálók rajta érék, mert ismerék, és nem lőn abban is módja. Továbbá Homonnai György is izene titkon egy emberétől Kassára Dóczinak, hogy ha módját találja, tehát kimenjen Kassából, és a határban megvárná addig, hogy Lengyelországba együtt mennének: üres hordóban akará magát kivitetni Kassából, de addig bebocsáták Rákóczi Györgyöt.

5. sept. az erdélyi fejedelem a tokaji kapitány Abafi Miklósnak Egri Istvántól azt izeni, hogy a Tiszán Tokajnál hidat csináltasson, hogy a hadak állal kelhessenek. Ezzel Abafinak hűségét próbálók meg.Ő engedelmességét és hűségét igéré.

t.6 sept. sok tracta után Kassa városa Rákóczi Györgyöt bi-

zonyos számú hadával a városba bébocsátá. Dócziné kitekintvén az ablakán, mondá az urának: „Jaj elvesztünk! Ahon nyargal Rákóczi György a piaczon.“ Ezt hallván Dóczi, a kékeknek bitókét mindjárt felszakadttá. Az ur a neki rendelt szálláson megszálló. Azután a maga tiszttartóját Csérnél Györgyöt és az udvar hadnagyát Ibrányi Mihályt gyalog haddal elktildé a király kepéért. Bémenvén. mondá Csérnél György: „Nagyságodat urunk ő nagysága hivatja.11 .Mondá Dóczi: „Nincsen mostan énnekem vele semmi dolgom.'1 Arra mondá Csérnél György: „Meg kell uram annak lenni, mert nagyságod fogoly és rab.11 Kérdi Dóczi: „Ki foglya és rabja vagyok?1, Mondá Csérnél: „Az országé és az erdélyi fejedelemé, hanem oldja le nagyságod az oldaláról a fegyvert.11 Mondá arra Dóczi:„Nem oldom én, mert a romai császár kötötte az én oldalomra a fegyvert; azért lássa, ki oldja le az én oldatomról a kardot.11 Futatnék mindjárt Ibrányi Mihóly, leoldá a Dóczi oldaláról a kardot, és a maga nyakába veié. Azután kedve ellen a Rákóczi György szállására kisérék és őrizet alatt tárták. A felesége látván az urának fogságra való vitelét, keservesen az urat megsiratá. Ezeknek utána üóczinak minden marháját a Rákóczi György szállására hordák. A király liscusában is a mit taláIának, mind eltakarilúk. Ez Ion a Dóczi sok praktikájának gyümölcse.

6. sept. Rhédei Ferencz hada Löknél által kelvén, Regecz alól az Alaghi barmát, juiiát elhajtják.

8. seplemhr. Rákóczi György Kassáról a király képét Dóczi Andrást Patakra hozá, hogy ország rabja legyen; Patakra jutván, midőn a kapuhoz közeliinek a hintójával, a fejét csóválja Dóczi és azt mondja: „Bezzeg másképpen akartam én Patakba béjöni.11 üo úgy Isten nem engedte hogy menjen, amint Dóczi akarta, hanem úgy kellett menni, a mint Isten a Dóczi büntetésére akarta. Úgy vagyon pedig, hogy Dóczi az ő felesége után, valami jussát prac-Icndálja, Patakhoz, de az ő szavával nem az jusra intendál vala, hanem az úr felől elvégezölt gonosz tanácsra, mely viszsza fordula magára.

Három pápista papot levágnak Kassán.

11. sept. Rákóczi György az erdélyi fejedelem eleibe megyen a Tiszán túl, ki nagy haddal jön segítségre.

12. sept. a fejedelem fizető mestere Balling János Patakra érkezik és hadat kiáltat a fejedelem számára.

Dóczi András Patakon a várban őrizet alatt leven, az őriző kékeknek azt mondja: „Váljon gondolkodik-e Rákóczi György, mit cselekedett? Bizony — úgymond — nagy dolgot próbált meg, hogy engemel király képét Kassán meg mert fogni, Kassáról ide hozni, és itt mostan is őrizet alatt tartani. Nagy dolog ez. Azt gondolja-e, hogy csak ebben marad ez dolog? Ingyen csak meg se gondolja azt.[u] Ingyen forgatja a nagy kohót, de elkólt arról, a mit ő gondol; semmit nem használ az a kohó, mert ugyan nem bocsátják cl. Mégis az ő megvelölt hálójukról álmodozik é3 gondolkodik: nem veszi eszébe, hogy elszakaszlolta Isten az ő hálójokat.

13. a pápások hirt comminiscálnak, hogy Bosnyák Tamásnak és a palatínusnak nagy hada vagyon. Ezzel akarják megtartóztalni a defensorokat az ő dolgokban.

Alaghi Menyhárt a császárhoz követeket küld, hogy ő felsége engedje meg, hogy pro tempore hadd mutasson hivséget, mert a nagy erőnek ellene nem állhatna. A császár ezt nagy jó neveti vévé tőle, és pro tempore úgy engedé meg, hogy a mikor az idő hozza, ő felségének ismét híven igazán szolgáljon.

14. Lónyai András Káliéban igen fél a fejedelemtől az ő sok praktikáiért, és avagy elszökik vala a fejedelem hada előtt Kálióból Ecsedbe l'ernyeszi Gábor ipához, avagy Kallóban bézárkozik vala: de a kallói had egyiket sem engedé, hanem meglarlóztatván, megbíztalak a fejedelem kegyelmességévcl, és Kálló várát a fejedelemnek megadták véle. A fejedelem meg kegyelmeze neki ily okon, hogy Ecsed várát Pernyeszi Gábor ipától megkérje az országnak és a fejedelemnek, kire reá felele Lónyai.

Fii· k várát megadják ország számára Szécsi Györgynek és Bakos Jánosnak. Azon fölül Szecsént, Dévint, Palánkot, Érsek-Újvárát és a többit; mert mind fizeletlenök valának régtől fogván az ország házaiban a magyar vitézek.

17. sept, a fejedelem Kenyezlönél által kelvén, Patakra jőve Rákóczi Györgyhöz, ki a lejedelmet megvendéglé az erdélyi urakkal nagy örömmel és nagy tisztességesen.

18. sept, a fejedelem Szántóra megyen Patakról, Erdő-Bényón által az oldalútra szép kopjás3 hadakkal és a kékekkel.

18. sept. Patakon a király képét Dóczit vasba verik, nagy vasat ülnek a lábára, őrizet alatt hintón a fejedelem után Szántóra viszik, és 19. sept, a fejedelem Szántóról fogságra Fognrasba küldi. Szemben sem lőn a fejedelem fogságában Dóczival; oka, mert annakelőlte míg szabad ember volt, sokat praktikáit ellene.

19. Kassára indul a fejedelem Szántóról.

llomonnai György hadait elbocsátván, Lengyelországba szalada. Az udvara népe és maga hada az ország határáig elkisérék, de einem ménének vele. Okát azt mondák neki: „Mi nékünk — úgymond — feleségünk, gyermekünk az országban vagyon, azokat et nein hagyhatjuk, idegen országra sem vihetjük, mert abban módunk nincsen. Azért nagyságod megbocsásson, minékünk szükségképpen itthon kell maradnunk.“Elbucsuzának az uroktól,viszszn térének. llomonnai kiszalada az országból. Annakelőlte más országot és nagy fejedelemséget kíván vala, másokat akar vala jószágából kivetni és számkivetésre juttatni: mostan immár, országától, nagy uraságálól megválók, és magának jut dolga számkivetésre és bujdosásra mind feleségeslől gyermekestől; azért igaz amaz mondás: A ki másnak ás vermöt, maga esik bele. És ő róla mondhatni: Damna parans aliis, proprio parat hepati damna. A kővárai-ban mindazáltal ezelőtt népet hagy, hogy ő számára megtartsák és hamar való napon megsegíti őket.

Eszterházi Miklós is szinte úgy jára mint llomonnai, nagy uraságától megválók és szép jószágától elesék.

20. sept. Kassába megyen a fejedelem, kita kassaiak szivök szerént örömmel várnak vala.

A több királyi szabad kulcsos városok is Kassával együtt a hivségre az országnak és fejedelemnek ex consensu unanimi meghajlanak.

20. Ungvár várát megadják a fejedelemnek — Baling Jánost bocsátó belé kapitányságra.

21. gyűlést leszen Kassáa a fejedelem, mely gyűlésben Magyarország fejedelmévé választatik a felséges fejedelem, Rákóczi György pedig képévé lételik.

Ezön gyűlésben az ország státusi arliculusokat írnak, és ő felségének az ország béadja, hogy meg confirmáltassanak.

Ugyan ezön gyűlésből a fejedelem lengyel királyhoz követőt

bocsát, (Vinnai Kristófot és*)) és azt kívánja, hogy sem maga, sem országa Homonnait meg ne segítse, mert vindicál érette.

A császár portájára is Korlát István a szendrei kapitány választalik, hogy az ország állapotáról informálja a portát, hogy onnan kára ne következzék az országnak.

A kassai articulusok következnek Anno Christi 1619. 26. decembr.

Nos Gabriel, Dei gratia Regnorum Hungariae et Transsylvaniáé Princeps et Siculorum Comes etc.

Memoriae commcndamus tenore praesentium, significantes quibus expedit universis et singulis: Quod Spies ac Magci Dni, Generosi, Egregii et Nobiles, caeterique Status et Ordines trium Statuum Regni Hungariae supcrioris in Civitate nostra regia liberaque Cassoviensi in Comitiiseorum Generalibus ad 21 diem mensis seplembris, Anno Domini 1619 ex edicto nostro celebratis, congregali: Exhibuerunt nobis et praesenlaverunt quosdam insfrascriptos articulos,in eisdem Comiliis paribus ipsorutn votis, et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humillime, ut nos eosdem articnlos universos et singulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes approbaremus, ratificaremus etconfirmaremus. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli Dominorum Regnicolarum Trium Staluum Regni Hungariae in Cornitiis eor. Generalibus in Civitate regia et libera Cassoviensi ad 21. diem mensts septernbr. Anno Domini 1619. indict is et celebratis conclusi.

Nyilván vagyon előttünk kegyelmes urunk, mind Isten s mind e világ előtt mely nehéz ítéletet viseljenek azok, kik az országnak régi szabadsága és megrögzött törvénye szerént szabadosán választott fejedelmükre,koronás királyokra ok nélkül támadnának. De viszontag mikor a subditusok is a fejedelmektől és királyoktól nagy ártatlanul külső szép szabadságokban, jó rendtartásokban, mentül inkább penig lelkiesmereteknek tiszta szabadságá-

*) A másik név az eredetiben nincs kitéve.

ban megbántatnak, háborgattattak. különben eleit nem vehetvén: igaz igyök látlalik, ha ők is az olyan előttökjáróknak nem kezűnek engedelmességet praestálni, és mind hírek s mind külső szabadságok helyére állításáért illendő gondviseléseket mulatják hazájokhoz és posteritásoklioz: holott noha a fejedelmek közönséges tisztet viselnek, de ha az országok törvényéhez kötelességeket meg nem tartják, csak emberek és egy személyek lévén, egymás után a törvények örizése nélkül, minden jó rendtartások és az országok boldog állapotja mind fölforgattatnak.

Mi is annakokáért hogy ez mostani indulatunk miatt azok közibe ne számiáltassunk,kik ok nélkül bontogatnánk hazánknak szép békességes állapotját, és ezt a terhes gondviselést csak nyughatatlanság miatt vöttiik volna fel, támadozássa!, pártolkodással kárhoztatnánk ellenkezőinktől. Mely igyünkben, hogy vagy ő felsége, vagy közel való szomszéd országok előtt sok szóval igazítsuk dolgunkat, szükségesnek nem ítéljük. Mert valaki esmerte, tudta állapotunkat: ha közöltünk járt vagy tudakozta dolgainkat, különben nem találta, szemeivel láthatta, füleivel hallhatta; nem tudjuk ha valami régen ellenünk praeconceplum ódiumból és boszszuállásból, avagy csak a religionak disparitása miatt, nem hogy az ő felsége tisztviselői és a romai valláson való papi rendek, a bécsi pacificatio után absque discrelione religionis egyenlő becsülettel, tisztek osztogatásával látogatták volna hazánknak tős, gyökeres, érdemes liail: de inkább sok hamis vádolásokkal terheltetvén a derűstől, és velők egyetértőktől, oly veszedelmes suspiciokban, gyalázatos állapotban forgottak, hogy édes hazánkban a haza becsületes lioi nem különben mintha számkivetésben éllenek volna.

Religionak dolgában penig sok eklésiákhól, többekből prédikátorinkal deturhálván, templomokat elvetetvén, a hol magokat meghagyák, jövedelmeket elcsipderlék, kikről a tavalyi országgyűlésében Judex Curiae uramtól nuthentice Proteslaloriál is voltunk jövendőre, npei-te ez elmúlt gyűlésben derekas és nyilván fegyverrel való pcrsecutioval fenyegetettünk. Mely nyomorult és keserves állapotunkban csaknem desperálván, egyelőivé confugiálni nem tudtunk, hanem felségedet, mind magunk szerelmes nemzetéből való kegyes fejedelemnek, mind a közönséges igazságnak

szeretőjének tudván lenni, nagy bizodalommal folyamodtunk a felséged kegyelmes patrociniumjához,és hívtuk s kívántuk ilyen igyiinkben segítségünkre jőni, nem különben mint JeplUát régentén. Nem azért, hogy vagy a romai, vagy más religiokat persequáljuk, hanem hogy nékiink is, mind in exercitio religionis, mind külső előmenetelekben és mindenekben szabadságunk restituáltassék.

Hívtuk penig és obtestáltuk felségedet nem csak régen Erdélylyel való confoederationk szerént, hanem hogy mi és ennek előtte felséged, aemulusi (mint Homonnai és a több praktikások) ellen országul fegyvert fogtunk,.és ótalommal voltunk, mostan ilyen igyünkben hasonló jó akaratját várhatjuk felségednek. Mely kívánságunkra és hivatalunkra hogy felséged kegyelmesen accedált, és mind maga ineltóságos személyében s mind becsületes híveivel, számos hadaival, vitézivel kifáradó»,és már a magunk szép cgyessége után is vér nélkül ilyen szép progressiv engedtetett, Istenünknek szent nevét nagy háláadással dicsérjük érette, és felségednek minden időben alázatos hűséggel igaz hálaadó szolgálatunkkal meg igyekezzük szolgálni.

Hogy penig ilyen igaz igytinknek promoveálásában Istennek segítségéből felségeddel egyetemben jobb móddal progrediálhassunk, egyenlő szívből és szabad akaratból, szeretetből, felségedet fejünkké, előltünkjárónkká, és fögondviselőnkké választottuk: adván országunk teljes hatalmat felségednek mostani végezésiink szeréül, végig ebben az állapotunkban előmenni; kiben hogy az ur Isten felségedet minden kívánatos jó szerencsékkel megáldja, ellenségétől megótalmazza, azokon velünk diadalmassá legye, megromlott szabadságunknak és édes nemzetünknek régi jó hírének nevének lehessen helyére állatója és ótalmazója: melyekért ő szent felségét szívből való ájtatos könyörgésünkkel is imádjuk.

Ez idők alatt penig felségednek minemü módot kelljen követni, ennek a szögelet földnek, sőt egész hazánknak is gubernatiojában: oz ide alá megírt végezésünket felséged kegyelmes szemeibe praesentáltuk, kérvén felségedet alázatoson mostani közönséges akaratunkból adatott aulhorilásból, meltóztassék azokat acceptálni, approbálni és confirmálni, maga is kegyelmessen azokat követni és megtartani, egyebekkel is megtartatni. Mely végezésink így következnek:

1.) Sokan vágynak a fölső magyarországiak közzül, kik nyughatatlan elméjüek voltának, és némelyek a papi rendekkel egyetérlvén, a libera religio felől való articulus s bécsi pacilicatio, szomszéd országokkal való conióederatio és országunk törvényi s szabadságunk ellen vétöltenek, az országból kimentenek, s némelyek penig az atyánkfiái közzül vannak olyak, kik romai hitön lévén, csak ez hirtelen indulattól megijedvén futamodtannk meg, és szomszéd országokban vannak most is, némelyek pen·g végházakban és erősségekben vágynak. Azért afféle három státusok közzül ha kik volnának, exceptis omnibus pacis publicae lurbatoribus et Regni Hungáriáé rebcllibus, praefigáltatik quindena, úgy, hogy intra quindenam, vei ipsa quindena, ez jelen való conventusnak utolsó napjától számlálván, viszsza jöjenek országunkba, és a kit ő felsége itt Kassán generálisnak rendelt lenni, tartozzék sub poena notae infidelitatis,confiscationeque bonorum generalis uram előtt compareálni.

2.) Hogy ha kik közzülök megjőnének, és oly praktikások találtatnának, abban jó módot szabván, sine dilatione országunk érdemes törvénye szerént mogbünteltes3enek; a kik bünlelenök, mind személyökben, mind marhájokban, mind jószágokban békével maradjanak.

3.) Sokan vágynak a romai bitön való urak és nemes rendek, kika bécsi pacificatio után, ipsorum authorilate, a régi mód szerént megjáró jövedelmeket hatalmasul megtartották, és a régi szentegyházaknak praejudiciumjára új kápolnákat erigáltanak: Azért a kik affélék volnának, akárinelv helyekben, addig a jószágok meg ne adassék,míg az időtől fogván megtartott jövedelmeket meg nem adják a megkárosított prédikátoroknak, avagy eklésiának, és reversalist tartozzanak adni magokra, successorokra és legatariusokro, hogy sem ők, sem azok ezután meg ne tarthassák, hanem éppen minden fogyatkozás nélkül minden jövedelmekéi megadják, és az új kápolnák is, kit interim építöttenek, de facto elvonaltassanak ő magok által. Elfoglalt szentegyházakat is parochiákkal s ahoz való jószágokkal együtt a kiktől elfoglaltatott, a vice-ispánok mellettük lévén, egy-egy szolgabíró és egy-egy eskütt által jövedelmüket károkkal együtt restituálják de facto. Ipsis insuflicienlibus generalis uram exequáljon.

4. Szomszédságunkban lévén a török nemzetség, és mivel

most a portára két rendbeli magyarországi követség is expediáltatott: ilyen nagy változással lévén állapotunk, noha ő felsége elegedendőképpen megtudósítotla, mind assecuratiot is vött a portáról erre; dehogy bizonyosban a Pogrányi és Lippai uramék követségek helyekben most más magyarországi követség kívántatik, ki erről az állapotról mentői jobb módjával informálja a portát,hová — mivel ő felsége erdélyi követét bocsátá — azzal együtt expediáltatik a magyarországi követ is, tudniillik a nemzctes vitézlő Korlát István urunk atyánkfia; ő kegyelme mellé adjungálluk Gergellaki Miklóst is a török nyelvnek értelméért, kinek instructiojára ő felségének gondja leszen, a hová mostan semmi ajándék nem kelletik az ő felsége tetszése szerént.

5.) Mind az itthon való szükséges vigyázás, mind penig a hadnak végig bódogul való prosequálásáért — minthogy ő felségéi már fejünkké választván, maga személyében,sőt saját országabeli híveivel, ha nem szánta mi érettünk való fáradságát, s ezután sem szánja ótalmunkért, szép szabadságunkért magát minden szerencsére vetni — méltó és szükségesképpen kívántatik, hogy mi is generaliter insurgáljunk hová hamarább a régi mód és büntetés szerént. A tizenhárom szepesi városok is erre a szükségre tartoznak hadat tartani vármegye között, a mint ezelőtt is tartott, mely hadakból ha mit vagy el kelletik vinni ő felségének, vagy itthon vigyázásra deputálni, mind most s mind ennekutána, az ország megmaradására és ótalmazására kiki készen találtassék.

6. Szécsi György uram minthogy jelenti ő felségének, hogy a végházakat a Dunán innen, inkább mind tractatus által vér nélkül vötlo kezéhez, fogyatkozott és lizetetlen állapotokhoz képest mind úgy adták meg,hogy két-két hópénzzel contentáltassanak: ő felsége kívánja, hogy provideáljunk, ha holmi restantiák, pénzbeli jövedelmek találtatnának, ha ő felsége hadait nem segíthetjük,akár csak magyarországi végházakban megígért iizetéseklöl subleváltassék, vagy bányákon, vagy harminczadokon, és akármi formán azoknak contentálására legyen gondviselésünk. Ezekre és egyéb ország szükségére,generalis uram ő nagysága mentül hamarább lehet a tanácsokban maga mellé convocálván, cerlo brevi termino certificálván, és ide Kassára behívón a kamarásokat, perceptorokat, rovókat, har-

minczadósokat és tisztviselőket, erős reversnlissa! országunkkal egyetérteni kötelesek legyenek.

7. Vágynak sokan affélék, kik e mostani insurrectiokor fel - Hivalkodásokból vagy boszszuságokból, ő felsége aka atja nélkül nemes alyánkfiaira és a szegénységre, várakra, kastélyokra, nemes udvarházakra és jószágokra fegyveres kézzel rohantanak, személyekben megvertenek, minden jószágokat elfoglalták, marhájokban kárt töltenek. Azért méltó, hogy minden vármegye, e fölföldi Magyarországban alfélé hatalmas prédálók ellen inquisitioban módot szabjon, et per inquisitioncm, ad requisilionem laesae partis, ha kinek elvitt marhájok, jószágok laláltatik, a vice-ispánok és szolgabirók által restiluáltassanak, és efféle prédálásért, akármely rend legyen is, személyekben is, ha paraszt is, comuerta rei veritale, feje és jószága elvesztése alatt törvény szerént biintettessenek, abseissis quibusvis remediis. Ezután is penig ha kik afféle prédálók történnének, azok ellen is e szerént procedáltassék. Hogy ha az execuliora insufficiensek lennének a vice-ispánok, procedálhassanak a fő-ispánok a hol vágynak, illis non exislenlibus, generalis uram a ki leszen, exequálhasson peremlorie.

8.) Mivel szükséges hogy ez felföldön generalis logyön, a ki vigyázzon és szorgalmatos gondot viseljen ez felföldön, kitől ő felsége után minden rendek függjenek, erre a tisztre ő felsége a nemes országgal együtt, n nagyságos Fölső-Vadászi Rákóczi György uramat ő nagyságát cum plenaria authorilatc és bizonyos elrendelt állapottal választotta az ország gyűléséig.

9.) Λ liscus jövedelmére, hasonlóképpen a papi jószágokra és tisztviselésekre, ez előtt való végozésünk szerént, ő felsége méltózlassék gondot viselni.

10·) A káptalanokban úgymint Jászaiban, Szepesiben, és Leleszíben, hazafiai ésjószágos nemes emberek, hiteles requisitorok rendeltessenek, kik a lovelekre, és az expeditiokra gondot viseljenek, és suspecla personák ne legyenek.

11. Az egri káptalanban való levelek, a jászai konventben külön ládákban legyenek, és a kinek kelletik, more solito ott találhatja meg.

12.) Könyörgünk azon őfelségének, mint kegyelmes urunknak, hogy a végházakban ő felsége suspicione carentes kapitány

személyeket, kik igaz magyarok és hazafiai és érdemesek, rendeljen a hol kívántatik, kik mind c felségének, mind az országnak hitelesek legyenek.

13.) A végházakra is ő felsége jó gondviselést rendeljen, a többi közölt Ónodra, Győrre, Pulnokra és Szendrőre.

11.) A szabad városok is hogy az ő szabadságokban megtartassanak, országul méltónak ítéljük.

15.) A hódoltságon lakozó nemes atyánkfiái hogy a török szomszédoktól békével maradhassanak és a szegénységnek is hogy könnyebbsége lehessen, ő felsége abban találjon módot — könyörgünk ő felségének.

16.) A kik notala personák volnának, és ő felségével s a nemes országgal egyet nem értöttenek, azoknak ő felsége sine praescilu etconsensu regni gratiát ne adjon sem személyében, sem jószágában.

17.) Vágynak oly szolgák, kik az uroktul csak mostanában prédálás kedvéért clszöklenek, kik föl sem mennek szolgálni. 0 felsége találjon módot benne, hogy alfélé szökött szolgák a hol ineglaláltalhatnának, viszsza az előbbi uroknak adassanak.

18.) Miglcn az ország bírói és requisitorok helyükre állanak, addig minden vármegyék vice-ispáni és szolgabirói elölt prokálorvallások, fassiok, expediloriák, per totum regnum deserviáljanak. Mindenféle felvetőit rovásokról, és akármi névvel nevezendő jövedelemről számot vegyen, és a jövedelmet is minden restantiákkal együtt mentül hamarább lehet bészolgáltassák, a kiből alkalmas jövedelem leszen; ezekhez accedáljon a papok jövedelme is.

19.) A sok változások — mint a monetáknak elegyes állepotja Erdélylyel s Magyarországgal — miatt, mivel látjuk, ő felsége hadainak pénzeket a mivel fizothetné, vagy el nem akarják venni, vagy károsan vennék el, pro tempore hogy dilGcultas ne legyen abból is, végeztük azt is: hogy a jó arany két forintban negyven pénzben, a tallér egy forintban harmincz pénzben, a bárom pénzes is kit Erdélyben vériének és vernek elvétessék, a polturák is ötödfél pénzben, az o dutka tíz pénzben, az új csak kilenczben.

20.) Nagy fogyatkozására vagyon a nemes országnak, hogy a kereskedők Lengyelországban a bort béviszik, azért ezután senki bort kereskedésre Magyarországból Lengyelországba sub poena

confiscationis vinorum, no merjen vinni, hanem a ki borral akar kereskedni, ad loca depulationum, a mini az elölt is volt, vigye oda, és úgy a lengyelek jöjenek Magyarországba bor venni.

21.) ő felségének könyörgünk, méltóztassék ő felsége serio megparancsolni Nyári Pálné asszonyomnak és Nyári István uramnak, a Melitb Péter és felesége várát, jószágát, minden elvött marháját de facto restituálják. Ha nem restituálják, végeztük azt, hogy generalis urunk ő nagysága sub amissione offici, manu militari cum genlibus ejusdem Comitalus,ubi bona adjacere dignoscuntur, tartozzék restituálni.

22.) ü felségének látván hozzánk kegyelmes jó akaratját,rendeltük, igertiik ő felségének minden jobbágy és zsellér porták után — nullorum bonis exemptis — loco honorarii egy-egy forintot adni, mely rovásnak a hódoltság felét szokta űzetni. Hasonlóképpen a portára és Lengyelországba menő követeknek követségekre, mind jobbágy zsellér portákra hetven öt pénzt vetöttünk fel.

Nos itaque praemissa supplicatione Dominorum Rcgnicolarum trium Staluum et Ordinum dicti Regni Hungariae nobis modo, quo supra porrecta, benigne admissa et exaudita, praescriptos univcrsos et singulos arliculos, omniaque et singula in eisdem contenla, ralos et accepta habenles, acceptavimus,approbavimus, et ratiiicavimus, nostrum iliis consensum pariter et assensum benevolum praebuimus, proul acceptamus, approbamus et ralificamus, et tarn nos ipsi observabimus, quam per alios quospiam observari faciemus, liarum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante.

Datum in Libera et Regia Civitate nostra Cassoviensi die, 26. · praedicti mensis septembris, Anno 1619.

A palatínus Forgács Zsigmond a fejedelemnek ő felségének levelet ir, hűségét igen ajánlja, és bogy a mi szivében vagyon, azt inkább elpalástolhassa, először jó akaratját a fejedelemhez a korona megigéretivel tetteti. Másodszor a német nemzethez nagy idegenségetmutat. Hogy pedig ez ő szavában senki ne kételkedhetnék, okosan az ő szavának okát is adá. „Mert, — úgymond — aunakelőtte (a jó emlékezetű felséges Bocskai István fejedelmünk és urunk idejében) Bécsben szorultam volt, semmi böcsörn, tisztességöm előttök nem volt, Se lm az az áruló volt tülök nevem, és a subám galléra alá pöktek csúfolván. Azért bizony nem akarom

hogy többé oda pökjenek.“ Ezzel ámitá Forgács és hitelé el az embereket, hogy hinnének az δ mézes beszédének.

Λ fejedelem Kassáról minden hadaival fölindul Pozsony felé.

1619. 3. octobris hallalik, hogy Homonnai György kozák haddal, melyet a lengyel király adott segítségül neki, és maga is a papok segítsége állal fogadott, ki készül jőni. hogy jószágát viszsza vegye, és a kik Barkó és Jeszenö várai alatt vágynak, azokat elkergesse.

— 4. octobr. a generalis Rákóczi György parancsol a hajdúknak, hogy sem napot, sem órát ne várjanak, hanem mindjárást újabban felüljenek, induljanak, és hagyott helyökre menjenek — Homonnai György ellen vigyázni.

Krakkóban megyen Homonnai, hogy a kijövetelnek módjáról a királytól informáltassék.

1619. 6. die octobris Rákóczi Györgynek a lengyel király egy levelet külde, melynek contincntiája imez.

III. Zsigmond lengyel király levele.

Sigismundus Tertius, Dei gratia Rex Poloniae, Magnus Dux Lithvaniae, Russiae, Mas3oviae, Samogitiae, Lyvoniaeque, neonon Luccorum, Gothorum, Vandalorum haereditarius Rex.

Generose, Grate, nobis Dilecte! Multorum literis ad nos perlaluin est in regno Hungariae non mediocrem exercitum eo consilio esse colleclum, ut Serenissimus Rex Ferdinandus legitimo suo regno exuatur, et alius quispiair. pacis publicae turbator, contra omne jus fasque per vim introducatur. Exercitum autem eo in loco consedisse, unde propter vicinitatem non mediocria possent ad subditos nostros damna redundare. Quae omnia signilicantur geri non alio magis et sollicitius, quam Generosa Dominaone Vestra stimulanle atque inflammante. Ac nobis quidem id de Generosa Dominaone Vestra primis nuntiis difüculter persvaderi potuit, cujus erga nos non Studium solum, séd etiam summám observantiam perspexisse nobis videinur. Caeterum cum crebris et non diversis vocibus haec eadem nobis ex diversis locis adfernnlur,sanedenegarc iis lidem nullo modo possumus. Itaque etiam atque etiam Generosam Dorn. Vestram monemus, sccum ipsa expendat, quid agat, et quibus se suosque

sectatores calamitatibus involvat. Non ignorat Generosa Dom. Vestra, otnnes quotquot fuerunt, qni similem telam texere aggressi sunt, Deo ipso vindice,dignas abiispoenas sumplas esse, el repente miserrime periisse. Novit praeterea,quibus quamque arctissimis necessitudinis et paclorum atque foederum vinculis, tűm serenissima domus Austriaca nobiscum, tűm Regnum Hungariae cum Regno nostro a priscis temporibus colligatum sit. Sic igitur Generosa Dom. Vestraapud se statuet, vincula ista laxari nullomodo posse, nisi prius universus orbis christianus vehementissimis fluctibus conculiatur· Proinde mature GenerosamDominam Vestram hortamur, ut ab ejusmodi turbulentis consiliis desistat, neque se Regnumque Hunger, tam inultis apertisque periculis objiciat, praesertim cum sereniss. Regem Ferdinandum cerla spe Imperatoriain sedem assecuturum esse, el contra rebclles bohemos felicissimo successu aliquoties pugnasse, non obscuris ad nos nunliis perferatur. Quae omnia si Generosa Dom. Veslra ita secum cogilet, ut rei ipsius, quam aggressa est, lurpitudinem intelligat, et pericula quae imminent, tanquam praesentia ob oculos ponat, non dubitamus quin optatum nostrae monilionis fructum a Generosa Dom. Vestra simus conseculuri. (Juam quideui mentein a Deo iinmortali dari Generosae Dom. Vestrao oplamus eique diuturnam valetudinem precamur. Datum Varsoviae, die XV. mensis septembris, Anno MDCXIX. Regnorum Nostrorum Poloniae XXXII. Sveciae XXVI.
Sigismundus, Rex.

Ez levélre ilyen választ íra Rákóczi György lengyel királynak.

Responsum ad snae Majestatis Regiae scriptum die 9. mensis octobris, Anno 1619.

Sacra Regia Majcslas, Domino Domino mibi benignissime ect.

Literas Majestatis Vestrae accepi, quibus perlectis, continentias earundem abunde intellexi. Quia vero ad sacram Majestatem Vestram Status er Ordines Regni hujus Hungar. ratione istorum negotiorum nostrorum cortos ipsoruin nuncios jam receng expediverunt, ex iisdem Majeslas Vestra Regia omnia, quae mihi adMajeslatis Vestrae literas osscnt scribenda et rcspondenda, copiosius et lu-

culentius intelligere dignabitur. Qua re intellecta, altioriquo animi sui acumine discussa, spero Vestram Majestatem animmn suum suapte natura propensum et benignum crga hoc Rognutn Hunger, vicina jura et pacis cum Regno Poloniae olim inilae foedera semper colere servarcque conaturum. Quam de caetero Majestatem Vestram Regiam feliciler valere optamus. Datum in arce nostra Sáros-Patak, die 8. octobris, Anno Domini 1610.

Ejusdem Majestatis Veslrae Rcgiae

Servitor addictissimus
Georgius Rákóczi.

Midőn Ferdinánd is meghallá, hogy a fejedelem nagy haddal kijött, az ország ő felségét jó kedvvel szeretettel acceptálta, ő felségének mind a királyi szabad városok s mind a végházak meghajlottak; hogy továbbá ő felsége az országtól fejedelemmé tétetvén, az egész országot és az ország koronáját is akarja keresni, és immáron is Pozsony felé indult volna hadaival ő felsége, a holott az ország koronája törtetik: in consilio azt találták, hogy Dampir generálisokat az ő expeditiojával bocsássák a fejedelem ellen, Buquoy penig a császár hadának másik részével hadakoznék a cseh király Fridericus ellen. Mivel penig az f e j e d e l e m semmit nem késik va la,(reá emlékezvén aSybillától Alexandernek adatott feleletre: Nihil procrastinando) hanem mindennap Pozsony felé hadaival siet vala, azt találák Bécsben is in consilio, hogy: Melius est praevenire, quam praeveniri. Ez okáért a Dampir hadából válogatott legényeket tizenöt száz muskatérosokat és lánczosokat választanak, hogy eleit vennék a fejedelemnek, és Pozsonyhoz való jutással megelőznék és Pozsonyt a koronával megtartanák. Ezök a lánczok igen köpik vala a markokat, hányják vetik vala jó legénységeket — mindenik tiz tiz magyarra írja vala magát. Elkészítvén ezeket, a Dunán hajókon Bécsből Pozsony alá bocsáták, és három nagy öreg ágyukat is adának velők. Midőn Pozsonyhoz érének, kiszáilának a Dunapartra, és erősen bésánczolák magokat. Pozsony városa, ki a fejedelmet jó szívvel várja vala, látván a németeknek jövelelil, posta által mcgtudósítá ő felségét, hogy lássa ő felsége

mit cselekszik; mert immár a németeknek az elei elérkezett.. 19. octobris vala ez dolog.

19. octobr. estve vacsora fölött megadd a posta Pozsony városa levelét ő felségének, melyet ő felsége megolvasván és a németeknek Pozsonyhoz való érkezését értvén, a vacsorát mindjárt félben hagyá Szemezem Az urakat in consilium szollitatá, a dolgot proponáld, és azt kérdé ő felsége a tanácsos uraktól:„Reájok kellessék-é mindjárást menni a németekre, avagy nem?“. 0 maga mindazáltal immár elvégezte vala magában a fejedelem mit cselekedjék; de azért proponáld csak a dolgot, é3 némely erdélyi urak, kik a fejedelem mellett valónak, azt mondák, hogy nem kell mindjárást a németre menni. Két okát adák voxoknak: 1. Mert a hadak megfáradtának és nem bátorságos a fáradt hadat harezra vinni. 2. Mert ha mindjárást indulnának, mivel az eső igen esnék, és annélkül is igen sáros nehéz út volna, annál inkább megfáradnának a hadak, és igen periculosum lenne az ellenségre menni. Hanem hadd nyugodnának a hadak két vagy harmad napig, az eső is hadd állana meg, és ha megkönnyebbednék az ut, azután bátorságosb lenne a csatára való meneteink. Erre a fejedelem eszesen azt mondá:,Nem jó a némettel késni; mert sokára igen bésánczolja magát, és sok kárral vehetni ki ölet a sánczból. Aztán azt hallottam én, mikor a vitézségön és katonaságon forgottam — úgymond — s mostan is igaznak tartom, hogy a németnek nem szolgál esős időben a puskája. Azért mindjárást csak üssenek dobot, és a hadak induljanak, mert ennek meg kell lenni[41]. Dobot ötének és a hadak megindulván, éjszaka mind ménének. A dologban az eszes bölcs fejedelem néze Nagy Sándornak a Sybillátul adatott mondására, miképpen hódoltathatná meg hamarban ez világot: Nihil procrastinando.

20. octobr. setét hajnalban Pozsonyhoz érének á fejedelem kék haczéri több gyalogokkal — mint egy kétszázan. Mcgülék egy felöl őket hajnalban, ellenköznek vala velők: a másfelől vivé a többit a fejedelem, és lovon forgolódván ő maga is, neki bátoritá őket, és Istennek segítsége állal, noha szörnyen lőve a sánczból a német, mindazáltal nem sok kárral a sánezot megvevék hamar tölök. Látók hogy elköllek a tréfáról, az ágyukat a Dunába laszigálák a harcz alatt, hogy kézre ne kerülnének. Nekik sivalkodának azért annál inkább a magyarok, megsegité az Isten őket, és tizenöt száz gyalog

németben nem sok szalnda el, mind rakásban vágák őket. Azután a lestök közzé mene a fejedelem az urakkal, és látván a lovágattatott tisztes német gyalogok testét, igen szánja vala őket, és Forgács Zsigmondnak azt mondá: „Palatínus uram! Hiszöm kár ennyi emberiek egy kevés korig elveszni. Én Isten előtt állok, ezeknek veszedelmeknek oka én nem vagyok, mert keresztyén vért nem „szomjuhozom; a ki ezeknek veszedelmének oka, adjon számot az „Isten előtt róla.“· A kegyös természetű fejedelem nem öriiló ellenségnek veszedelmét, hanem szánakozék rajtok. Azután a fejedelem az ágyukat a Dunából nagy munkával fölvétető, az egyikét Thurzó Szaniszlónak adá ajándékon, a kelteit penig Váradba küldé, a magától épittetött üj bástyára erősségért és emlékezetért. A levágattatolt lánczoknak muskater puskájokat 13 Thurzó Szaniszló szekerekkel bordatja vala váraiba. E dolognak hírét meghalló Dampir az ő hadával, és nagy gondba esék, mit kelljen reménleni, hogy ilyen válogatott erős fcgyverös hadát oly kevés magyar vágta volna le.

A palatínus e harcz és gyözedelem után Pozsony városát megadó a fejedelemnek bánattal, nagy örömmel penig a pozsonyiak

24. octobr. Ibrányi Mihály postán alküldetik Pozsonyból és örömet mond itthon Rákóczi Györgynek a Szép gyözedelem felöl.

Dampir midőn a németeket Pozsonynál levágják, hogy félelmet ne tettetne, az ő táborával Magyarország felé közelit; azon igen mesterkedik, hogy a magyarok a cseheket meg ne segítsék. De Rhedei Ferencz a morvái hadba mene, melyet Dampir igen megszorongatott vala. Oda jutván a magyarok, mindjárást csatára ménének, a Dampir hadát mindennap igen hullatják és vágják, fogyasztják. A morvaiak táborát a zsákmányozásra megszabaditák. Dampir táborát penig a zsákmánytól clfogák, ki magát igen bésánczolá.

27. octobr. bizonynyal hozók meg, hogy Homonnai György hat vagy hétezer lengyel haddal készül kijöni. Egy levelet is ira Zemplin vármegyének, (Rákóczi Györgynek) melyben nagy negédesen csúfolja vala, azt írván, hogy bogár után indult volna; örül vala azon is, hogy oda fel Pozsonynál a fejedelem hada megveretött volna, (maga a fejedelem verte vala mega németeket Pozsonynál; de mind viszsza hirdetik vala a dolgot, és sokszor költik vala azt, hogy

megveretött a fejedelem hada) és fenyegetőzik erősen, hogy házát rövid nap megkeresi.

Egy néhány nap múlva Rhédeí Ferenc/, a morvaiak táborát a csehek táborával Buquoy és Dampir ellen öszve viszi. A csehek a magyaroknak úgy örülnek, hogy a kengyelben lábokat is megcsókolják.

1619. 11 novembris ország gyűlése leszen Pozsonyban.

A palatínus Forgács Zsigmond, a fejedelem és Ferdinánd császár consensusokból az országot regalisokkal Pozsonyba Diaetára hívja, hogy törvény legyön benne: kicsoda legyön oka az ország föltámadásának és a háborúságnak V

Az helvetiai Confession levő magyarországbeli eklésiáknak tanítóinak kívánsági, melyeket a következendő 1619 esztendőben 11.9-bris a pozsonyi gyűlésbe felment nemes vármegyéknek és az eklésiáknak követi az országnak béadtanak.

I.) Rendeltessék valamely alkalmatos hely elegendő jövedelemmel Akadémiának, az az közönséges és legfőbb nevezetes tanuló helynek, az igaz evangeliomi tudománynak és a politikának, azaz külső társaságnak helyesen igazgatására szükséges tudományoknak terjesztésére, ő felségének istenes és keresztyéni ájtatos indulatjából ez múlt kassai közönséges országgyűlése alatt megjelentetett kegyelmes akaratja szerént.

II. A sáros-pataki schola, táplálására való jövedelemmel és felette szükséges épületekkel s házokkal öregbitessék, hogy minden rendeknek gyermeki abban tűrhető költséggel az Akadémiában való tanulásra készítethessenek és tápláltathassanak, és abban lejendő tanító mestereknek elegendő számok tisztességes fizetéssel tartathassanak.

III.) A boldog emlékezetű második Mátyás királynak koronázásakor irattaton első articulus az religionak szabadságáról ez szükséges nyilvábban való magyarázattal elöl hozaltassék és megeonfirmáltassék, tudniillik: hogy a földes urak is a religionak, templomnak, temetésnek, prédikátorsághoz való házoknak, scholáknak és

ezekhez tartozó örökségeknek, jövedelmeknek, és akármely névvel nevezendő jószágoknak, házasságbeli causáknak és minden egyébféle dolgoknak, valamelyek néznek a helvetiai confession levő rendeknek Isten igéje szerént való igazgatására: ezen szabadságban, azoknak seniorok és azokhoz tartozó prédikátorok, scholamesterek, tanuló deákok, és azoknak birtokában levő jobbágyságból álló hallgatók, akárminemü ok és szin alatt semmiképpen meg ne bántassanak.

IV.) A helvetiai confession levő eklósiák tanilójokkal és hallgatójukkal egyetemben, teljességgel meg mentessenek és szabadságossá tétessenek a pápista papok jurisdicliojok és birodalmok alól, mind igazgatásokra s mind fenyítékre és jövedelmekre nézve.

V.) Az úgynevezett szent szék a helvetiai confession lévő tanítóknak és minden renden levő hallgatóknak javokért, teljességgel eltöröltessék.

VI.) A Tiszán túl és innen a helvetiai confession levő eklésiáktól már régen bevétetett és sok időklül fogván való éléssel egyező értelemből megerösitött articulusok az eklésiai fenyítékről, mindeneknek ellenkező igyekezetek ellen szabadosán exerceáltassanak és gyakoroltassanak a vármegyéknek tulajdon senioritul.

VII.) A boldog emlékezetű felséges Bocskai Istvántul, hazánknak és a törvények szabadságának ótalmazójálul és helyben állatójátul, és a tekintetes Thurzó György urunktól is az országnak ez elébbi palatinussától, a helvetiai confession levő prédikátoroknak adattatott diplomát ő felségének és a nemes országnak egyezéséből, az ország gyűlésében confirmáltassák.

VIII) Magyarországban ez ideiglen közönségesen bévött, megengedtetött és szabad religion levő minden rendeknek megparancsoltassék, hogy egymás között békességben és cgyességben éljenek, viszszálkodások, versöngésök és azoknak minden alkalmatossága úgy el távoztassék, hogy ennekutána csak valami kicsiny alkalmatosság se adassék köztök való gyűlölségre és zenebonának indítására.

IX.) Kassán e minapi országgyűlésében kiadattatott articulusok prédikálorsághoz való házaknak cl vételéről, mind egyéb helyeken s mind Zemplin vármi gyében, nevezett szerént Ilomonnán, Paczinban, Karczán, Parnon, Varanon ect. templomoknak elvételé-

röl, elfoglalt jövedelmeknek megtérítéséről, újonnan épitetelt ká-, polnáknak el vonatásokról mindjárást elfectuáltassanak.

X.) A szenlirás szerént, méltó a munkás az ő fizetésére. Annakokáért a helvetiai confession levő prédikátoroknak a quartáknak hasonfele a decimából conferáltassék.

XI.) A boldog emlékezetű tekintetes Báthori Istvántul a prédikátoroknak és szegényeknek táplálásokra hagyattatok jószágok, melyek Kesédből elvitettenek, adattassanak meg, és forditlassanak oda, a hova testamentum szerént átok alatt hagyattanak.

XII.) Hogy penig ezek és egyéb megtartásra minden szükséges dolgok közönséges és magán való jovokra, minden státusoknak, rendeknek és állapotban levőknek, patronusoknak, prédikátoroknak földes uraknak és jobbágyoknak éppen és minden bániás nélkül megmaradhassanak, és minden eröszaktélel nélkül nemzetségről nemzetségre megtartassanak és vigeálhassanak: a confoederntus cseh, morvái és silesiai uraink dicséretes példájok szerént, ez mi följebb megnevezőn szabadságos religionknak, egyházi fenyitékinek s ahoz tartozó dolgoknak és arról következendő articulusoknak a helvetiai confession levő urak közzül hazánkban rendeltessenek defensorok, kik kötelesek legyenek hittel az eklésiáknak ótalmazását törvény szerént felvenni, és a mi megbántatnék vagy sértetnék, az előbbi helyre és állapotra állatni tartozzanak.

Ez kívánságokat béadáván a nemes országnak, így resolválának a nemes országnak három státusi:

Ad pernumposlulatum:Rclinquitur ad pacatiora tempora.

Békességesebb időre kell azt halasztani.

2.) A pataki scholára provisionak kell lenni.

3.) Ország articulusában is vagyon immár írva, és ez volt a derék controversia ezelőtt. Immár arliculust ir ezután az ország az öjó tetszése szerént róla.

4.) A negyedik poetulatumot articulusba irák.

5.) A szent széket aholeálák,a pápistákat csak szintén quoad causas matrimoniales bocsátó az ország oda, még azt is nagy limitalioval és csak a pápisták causáit, lanquam ad competentes judices. Az evangelicusokét penig competenter az evangelicus superinten-

densek és seniorck eleibe. A felemás confession levőknek causájokat penig, ad aequali numero mixtos ex utraque confessione competentes judices.

6.) A hatodik postulatum dilferáltatott.

7.) A hetedik a szerént.

8.) A nyolczadik, articulusba iratolt ilyen igékkel articulo 2. circa finem, ubi ági túr de defensoribus fidei: „Ut autem concordia et animorum conjunctio altiores radices in animum omnium statuum figere possit, nullaeque occasiones scissionibus alienationique animorum praebeantur, Status et Ordines universi decernunt, ut a modo in poslerum nemo sacerdolum, concionatorum, plebanorum, cujuscunque religionis in publicis concionibus, imo neque alias in privatis colloquiis et scriptis quovis sub titulo exaratis praesumat enormibus et calumniosis criminationibus Romano-Catholicam, Auguslanam et Helveticam confessionem afficere, injuriosisque et detrectatoriis verbis in scriptura sacra non conprehensis animos exulcerare, sub paona privationis benoficiorum et exilii irremissibiliter per defensores, cognita prius rei veritate, transgressori hujus statuti infligenda[44].

9.) A kilenczedik postulatum is articulusba irattaton.

10.) A tizedik dilferáltatott deliberatiora.

11.) Dilferáltatott.

12) Megengedtetettéselfectuáltatott arról Írott articulusszerént.

1619. 3. novembris a lengyel király audientiát ada a kassai gyűlésből expediállatott ország követinek és ekkor admittálá. Midőn a legatiot és az ország kívánságát megérté, hogy fejedelmünk ő felsége az országgal együtt azt kívánná, hogy Homonnai György mellé hadat az ország ellen ne adjon, hogy így Magyarország és Lengyelország között régtől fogván való kötés és sz. frigy azzal fel ne bomlana: igen háborog elméjében és haraguszik, mivel az ő szándékával ellenkezik a legatio. Haragjában a király nemzetünket igen szidalmazza és azt mondja: „A magyarok — úgymond — mintáz ebek egymást mardossák.“ Azután ilyen választ teszen a követeknek: „Én Homonnainak segítséget nem adok, de ha pénze vagyon „és hadat akar fogadni hogy Magyarországra kimenjen, azt nem ellenzőm, hanem engedve vagyon.

E választ Rákóczi György a fejedelemnek megírja postán és instructiot vár, ha lőtesse-e ágyúval Barkó és Jeszenő várát vagy ne?

5. novembr. Szöcs György a beszerményi kapitán étctés mián meghalván, eltemetteték. Mikor a subscribált levelet haza vivé Dóczinak, vacsorára akkor maraszták meg, akkor kostolá meg a Dóczi poharát Szakmárban.

A fejedelem Pozsonyból aztizené a generálisnak, hogy ne lettessé a várakat, és a népét ne veszeszsze alatta, mert a nélkül iskénszerittetnek megadni.

14. novembris Barkó várát megadják a generálisnak.

1619. 20. novembris a Rhen vize mellett lakozó palatínus herczeg Friderik, cseh királyságra megkoronáztatik.

22. novembr. Homonnai az ő készületi szerént kijővén a lengyel haddal, megveré Rákóczi György hadát és a vármegyék hadát a Homonnai mezőn. Oka ahad megveretésnek ez lőn: Először, mert ez ideiglcn való győzedelmes előmenetelt inkább a magok vitézségüknek és erejüknek tulajdoníták vala az emberek, hogynem mint Isten gondviselésének és áldásának. Azért így akará az Isién az ő hatalmát mcgesmertetni, és az embereket imádkozásra serkenteni a megszabadításért. Másodszor, mert az emberük az ellenségöt megutálták vala, semminek tartják vala, azt mondják vala: De csak jönénekki a kozákok, elég jó lovunk és drága ruhánk lenne: háló előtt — a mint szólnak — halat fognak vala, avagy inkább még meg sem fogták s immár mejesztik vala. Azért rajtok telék bé ama mondás: A ki ellenségét semminek véli, maga leszen semmivé. Harmadszor, mert bona causa male acta est, a generalist Rákóczi Györgyöt valaki nem jó akarója és tisztességének rontója a hadból viszsza küldé, hogy magáról gondot viseljen. Mely dolgot látván a magyar hadak, szivük és bátorságok mindjárást meg lankada; mert a had gondviselő és előtte járó nélkül csak fejetlen láb. A lengyel punig meglátván, hogy a társzekerek is viszsza indultak, nagy bátorságot vön. é3a többit bátorítván azt kiállá: Fut a magyar, maga még az acies rendében vala Negyedszer, mert a mint közhírrel beszélik, oly emberek is voltak ezharezon, kiknek elméjük tálára a másik pártra vonszolt inkább, hogynem mint arra, a mely seregben ők voltának. Ilyen jegyről gondolják vala és veszik vala e dolgot eszükben az emberek: hogy midőn a harcz elkezdeték, a kevés hajdú a

ki a generálissal vala, a lengyelnek elöljáró aciesével megharczola és meg véré; azokat pedig midőn a több lengyel seregük megsegilék és a kevés hajdúkra rohanának, senki a kétszáz hajdút meg nem segité, sőt kivont hegyös tőrrel tarlóztattalik vala a had, hogy senki a lengyelre ne menjen. Tisztessége vesztött árulónak is kiáltják vala a ki a lengyelre menne. Kicsinyön is mulék, hogy némelyeknek lövéssel ugyan ott meg nem fizetőnek ez ilyeténeknek. Mihelyt azért a kevés elöljáró hajdút megtolják, ottan viszsza fordula az egész magyar had, és a lengyel utána tódulván, sokat levága a magyar hadban, kiváltképpen a főnemes emberekben, kik subákban voltának. Oda maradónak ez harczon a magyar hadból ezernél többen. így Zs'gmond király a régi frigygyei semmit nem gondolván, Homonnai mellé segitségöt ada; onnat szerzőnek veszedelmet az ország fiainak contra paclarcgnor. et regum anliquorum. A levágaltatott testeket, nem hagyja Homonnai György eltemettetni — az égi madarakkal ételi. Azután a fejedelem parancsolatjából eltcmettetének.

Az oroszok föltámadnak, és valakit kaphatnak a futó magyarokban, minden kímélés nélkül agyon verik és megölik — nagy kárt lesznek.

Alaghi Menyhártné, a horvátkországi bánné, Erdödi Miklós leánya, Erdödi Anna aszszony meghallja Regecz várában, hogy a keresztyének hada megverelölt Ilomonnánál; őrül, vigad,kaczag és tapsol örömében, tollas süvegét a fejébe Töltéséi, és mint az Ilerodias leánya tánczot jára. Nem emlékezék meg a Micheás prófétának mondásáról: Mich. 7. v. 3. Ne laetatur inimica mea de me, cum cectdero, surgam: quum sedero in tenebris, Jehova illucescet mihi.

Innen immár nyilván látod mire való volt a Diaetára való hívás: arra, hogy a fejedelmeim progressu késleljék, a harczkoz készükének mind kétfelöl. Homonnai ide alá a kozákokkal kijővén, a hadat megveré.

1619. 23. novembris a fejedelem Isten áldásából a Ferdinánd hadát merőben igen megveri. Dampir ő maga elszalada. Volt ez harcz Hamburgnál a Dunán túl.

Meghallok e hirt 7. decembris. Mely dologról egy fő ember így ír: „Akarára kegyelmednek rövideden örvendetes hírül értésére adnom: Ő felsége a mi kegyelmes urunk, Isten segítségéből, a Fardinánd hadait mezőben úgy megverte, hogy az egész esztendőben

lábat nem kaphat bizonyosan. Dampir futva szaladott. Ha ez győzedelmet Isten nem adja vala, igen meghanyatlának vala az emberek“.

Homonnai veszödelmén az ország népe igen megbódul és a várakba futnak és költözködnek, mivel a hajdúság és a fizetőit nép mind oda fel vagyon a fejedelem mellett. Ugyan tanácsból ment vala a ki, hogy ha a fejedelem egyfelől a Ferdinánd hadával szembe száil, tehát másfelől addig a lengyel hátul vegye és két felől legyenek rajta.

28. novembr. Homonnai György a kozák haddal rablani és ország pusztítani alá jő,Báskot megégeti; onnan Szaláncz völgyén Misiére megyön, és nagy szörnyű kegyetlenséget és éktelenséget cselekesznek Szinán, Nagy-Idán égetnek, Szesztán a templomot megveszik, megégetik, a férfiakat mind levágák; Szepsi vidékét, Szendrő táját, a Cserehátat és a Hernád mellékét Enczig mind bényargalák, és szörnyű kárt tevének. Herenczeni István vala kalauzok.

Az oroszok sokan öszve gyülekeznek: Nagy-Mihály várát megostromlák a nagy-mihályi urakra és a benne való magyarokra, de az ostromon sokat kövei, gerendákkal agyon vérének, és a többi rót szégyenvallással a vár alól elfutának.

Item: Az oroszok zászlót emelnek, Homonnaihoz igen bíznak, és posztóból kereszteket várván a süvegeknek elein, a magyarokra dühösséggel indulnak. Magyar had találá őket, és nyolczvanat levága bennök.

30. novembris Homonnai Kassa alá megyön az ölengyel hadával ; azt tudja, hogy már övé Magyarország, Kassát Ferdinánd számára kéri; de nem adják. A bástyákról ágyukkal, taraczkokkal igen lőnek hozzájok. Csatára Kassából kijönek Vatai István hadnagysága alatt. Vatait hitre hozzája hivá Homonnai, és addig Mesintzki lengyel nagyságos uratadá zállogul a magyarok közzé, migVataival tractála. Vatai Istvánt azon kéri vala, hogy Ferdinánd császárnak hajlana meg Kassa, a graliát ő megszerzené és minden jóval lenne Ferdinánd Kassának. Vatai azt mondá: hogy nem kell más graliája, megelégszik Kassa a fejedelem jó akaratjával és eddig megmutatott és ennekutána is megmutatandó gratiájával és kegyelmességével. A magyarok is addig Mcsinlzkit tractának fogak, és azt kérdék tőle: „Micsoda az oka, hogy nagyságod és a vitézök ide jöttek Magyarországba és ilyen nagy kárt tesznek? Lám frigye volna Magyarországnak Lengyelországgal! Azért nem kellene így a frigyöt hábor-

gatni“. Erre Mesintzki azt mondá vállat vonítván: „Mi, jó vitézük, arról nem tehetünk, mert a király akaratja és parancsolatja ez. Mi szolgák vagyunk, és azt kell cselekednünk, a mit parancsolnak; sőt ha itt jó karban állathatnék a dolgot, innen Ferdinánd segítségére kell oda felmennünk a parancsolat szerénl“. Ezek után egymástól elválának; Yatai az úrtól viszsza jőve, Mesintzki is Homonnaihoz viszsza mene, de megvallá, hogy a lengyel király akaratjából jöttek Magyarországba.

A generalis a hadakat igen gyűjti a lengyelek ellen minden felöl, hogy a lengyeleket kiinditsa az országból.

Alaghi Menyhártné megírja Homonnainak, hogy elmenjen; mert — úgymond — a sok had mint a sok eb minden felöl úgy megyön reád.

A sok eső ugyan leszakad, minden vizeket igen megáraszta. A lengyelek sok falukat meg égetnek vala, de Isten a nagy esőkkel ótalmazza meg.

2. decembr. Homonnai Szépiákról Eperjes felé indul az ő lengyel hadával. A kassai had mindjárt utána indul Kassáról Fűzi Istvánnal, és Abafi Miklós a tokai kapitán. A több hadak is mindenfelől igen mennek útónok a lengyeleknek. Felette igen nagy esős idő jár és szörnyű árvíz leszen mindenütt az egész országban.

Homonnait Kapi várában megvendéglék, örülnek diadalmának.

Abafi Miklós Szebenbe száll a lengyelek eleibe és Szebent a lengyelektől megtartja. Szeben alatt még csatázik emberül és vitézül a lengyelekkel, és ha többed magával leszen vala a lengyeleket Szebennél ugyan megveri vala: mert kevesed magával is megtolá és megfutamtatá. Bátor ott lőtt volna a Ilomónnai harczon.

Pécsi Zsigmond egy nap és egy éjjel mind puskagolyóbist öntete a jobbágyaival Újfaluban Sáros vármegyében, és elegendő puskaporral együtt mind a kozákoknak osztá.

16. decembr- a kozák had haza rándula a hadak előtt Lengyelországba. Homonnai ötszáz lóval megyön Jeszenőbe. A magyar hadak viszsza térnek és eloszlanak, megcsendesedik a háború.

20. decembr. bárom lengyel nagyságos urak, kik közel az ország határában laknak, félvén, hogy a magyarok a kárért vindicálnak és jószágok elpusztul: a király képének Rákóczi Györgynek azt írják, hogy ők Magyarországgal a írigyöt megtartják, és készebbek

a lengyel királytól elszakadni, hogysem a frigyöt inegháboritani. A leveleket Rákóczi György a fejedelemnek küldi.

1619. 20 decembris Szécsi György az δ badával Szepsibe szállá, hogy a lengyelekre menjen. Ott mulata Karácson innepében, szörnyű kárt tőnek a városnak. A lengyel urak, a kik Rákóczinak a levelet küldölték volt, Szepsibe iövének Szécsi Györgyhöz tractára, békességöt kérnek a kártétel után. Rákóczi György is oda mene a tractára. Azután Kassán a vármegyéknek gyűlést levének, és ily választ adunak: „Tartsák a régi confoederatiohoz magokat“.

Megverettetvén Dampir hada, Ferdinand megbékélés felől való tractát indít. *)

*) Itt meg van 1624-ről egy terjedelmes okmány, melyet azonban nem láttam közölhetőnek.

S Z É K E L Y A D A T O K.

I.

Egy XVI-ik századbeli töredék periromány a székely nemek és ágak birtoklása és hivatalviselése tárgyában.

Az alább következő periromány, a benne foglalt különböző pertárgyakkal kapcsolatban, érdekes magyarázatot ad a székely ne- • mek és ágak birtoklásáról és hivatalviseléséröl; költ ez alcsernátoni Bernáld Balás hátrahagyott árvái: Bernáld János és Bernáld Klára perökben, s eredetije a közlő nemzetségi levéltárában létezik, a hova 1622 körül, esik-szent-tamási Lázár János elhalálozásával juthatott, ki az említett árvák egyikének Bernáld Klárának, csik-szent-tamási Lázár Farkasnénak fia.

Áll ez irromány három iv papírból, egy iv külön áll, a más kettő selyemmel van egybe varva. Mind a három iv ugyan azon egy kéz írása. Az irrományban több helyen előforduló kiigazításokból, hol egyes szavak, hol több sor kitörléséből és másként fogalmazásából látszik, hogy az maga az eredeti szerkesztés s valószínűleg a Bernáld árvák ügyvédének fogalmazása. Kelési ideje — a mint alább kitűnik — az 1563 és 1571-ik év közzé esik, tehát (Zápolya) János Zsigmond választott király idejére.

Azonban szóljon maga az okmány.

„Quantum ail sessiones Ma (daras) terrasque arabiles, sylvas et piscinas“

Kegyelmes uram. Érti felséged a Mester uram relatiojából, hogy Cancellarius uram ő nagysága excipiált és contendált Kis Orbán felöl, mivel oly házban laknék, ki falu szeribe való ház volt.

Mi is azt mondtuk, hogy úgy volt régen, de vagyon tizenhat

esztendeje, vagy hűsz is, vagy az tájba, hogy kiholt az falus ember belőle, az hagyta volt egy atyjafiának Sikó Lászlónak, ez adta egy özvegy aszszonynak, ki egy vala a Kis Orbán atyjával; ez aszszony is kihala a házból; ez hagyá Kis Orbánnak a házát, maradt volt adósa ez aszszony Sikó Lászlónak az ház árába, mely adósságot Kis Orbán íizete meg, úgy mene az házba. Abból is mind az árvák atyját szolgálta, atyjok holta után az árvákat. Mert ő jobbágyok vala az atyja, az ő földökön hala meg is, az falu semmiben nem erőltették, hogy közikbe szolgáljon mert nyilván volt nálok, hogy oda való jobbágy fiú, Cancellarius uram sem szólt személyéhez.

Az tábla úgy ítélte, hogy az ház az donatariusé, az ember benne vagyon, azt az ország végezéso szerint parancsolattal kérjék meg az árvák.

Ezt azért appeláltuk felséged személyére, hogy az házból az falus embernek kihalása és az háznak oladása, végre az Kis Orbán kezébe jutása, volt az felségtek bódog megtérése és ez országba béjövése előtt, a.) az ő földes urát abból szolgálta, az falu semmiben ő közikbe nem számlálta, földöket, füvöket neki nem adták, hanem az ő földes ura földét élte.

Ez veszedelmes támadásnak utána is felséged kegyelmes rendelése szerint az székelység felséged számára kapitányság alá vetteték, kik meg is számláltatának. b.) Ez Kis Orbánt akkor sem adták számba, mert tudták, hogy az árvák jobbágy gyermeke és oda való szolga. Azért kegyelmes uram, az Decretum tartása szerint praescribált az házban, holott az a Decretum continentiája az praescriptioról: Villanorum autem praescriptio unius anni integri duntaxal et unius diei terminum coinplectitur. Személye oda való jobbágy fiú, kit az falu nem tagadhat, ő nagyságánál is nyilván vagyon.

Hogy mi azt mondjuk, hogy praemissis rationibus az házához sincs Cancellarius uramnak semmi jussa, mert az segesvári articulusnak erejével ez árvák kezénél maradott, kit felséged azután az tordai articulusban is ratificált. c.) Mert nem hatalommal foglalt ház, sem valami quaesitus color alatt inscribáltatolt; de ha ő nagysága valami jussát praetendálja az házhoz, ő nagyságának kell az házat keresni, nem az árváknak az ő jobbágyok fiát, kit ez árvák atyja tarta, nevele fel udvarában, ő házasitá meg is. Felségedtől saniorb deliberatiot várunk.

Mert a mely articulusra az tábla mutat münköt, az: „De fugitivis jobbagionibus“ — végeztetett, ez penig nem afféle.

Ennyi sok esztendőtől fogva békességgel szenvedte az falu az ház megvételt, az benne lakását, és abból az ő földes urának szolgálását.

Az Sote Lukács háza régolta az nemes házhoz való ház volt, kit Bernáld Balás békességesen bírt, azfija azonképpen, annak holta után az árvák is. d.) Jóllehet feleié az Actor procuratora, hogy az falu perlelt ez árvákkal, el is nyerte volt az falu, akkor az árvák eltiltották az falut a restatutiotól. Erről bírót kivánánk az árvák képében: mely bíró előtt nyerte volt el az falu? és ki volt azjktató bíró? Egyiket sem adhaták.

Azt is az tábla az többivel egyetembe Ág népével való bizonyításra bocsátá, mindaz régi házhelyekkel, kiknek neveket adtunk, és generaliter erdőköt, hogy Ág népével azt bizonyítsuk meg: hogy mindenek, a kiket oda az nemes házhoz, udvarhoz bírtak régtől fogva, azokat az Ág népe részébeadta az háznakpossessorának. Ezt is appellálnunk kellett kegyelmes urunk az felséged tulajdon személyére.

Mert Mester uramék és az Assessor uraim néztek arra ebben, a hol az Decretum (Part. 3. Tit. 4.) az székelységröl szól, ez igékkel: „Sunt praeterea Transsilvanisin partibusScylhuli privilegiati ab „scythico populo in primo eorum ingressu in Pannoniam propagati, „quos nos corrupto quodam vocabulo Siculos appellamus, dissimili „penitus lege et consvetudine gaudentes etc. qui per tribus et ge„nerationes atque lineas generationum (antiquo more) haereditates „acofficia inter sese partiuntur etdividunt“.

Ez mondást mintha úgy magyarázná ő kegyelmek, hogy minden fő embernek az Ág népe osztott volna falunként örökséget. Ez pedig nem néz oda. Mert az Ág népe soha nem osztott, sem oszt is senkinek örökséget, hanem tisztet, esztendeig való hadnagyságot, és esztendeig való bíróságot (az az) egy főhadnagyot, mást egy főbírót emeltek köztök. Ez két ember mellett lófejek voltak, kikkel ítéltének. Ez hadnagyság és bíróság series szerint járt minden székeken, egy esztendőben az kik voltak, más esztendőben mást emeltek fel köztök az lisztre. Az hadnagynak társi voltak az hadnagysághoz, az bírónak azonképpen más rendbeli társi voltak az bírósághoz.

(Ez a lófőtársokkal egyetemben tízen kellett lenniök minden

esztendőben, hanemha valamely megholt közzülök, azért tudták kire száll annak tiszti. *)

Ezek az falukat elrendelték, ki mely faluknak legyen praefectussa; azokban az falukban, az melyek melyik lófönek jutott, más lófő ott bírságot semmit nem vehetett, mint egy-egy ispán olyaténok voltak. Ezek mondattak Ág népének, a kik az ily szerbejáró tisztben egy társaságban voltának. Ezek nem mind egy faluban laktak, hanem csak hogy egy székben, de ki egy mélyföldön, s ki kettőn lakott egymástól; egyik sem tudta, az másiknak hány hold földe vagyon? hány ember kaszálhatja meg rétit? mennyi örököt bir? pénzön vötte-e s kitől vötte vagy mint jutott hozzá? quo titulo inscribáltatott neki? hanem consvetudo et observatio trium generum Siculorum ez volt, hogy az mely faluban fő ember szállott bé, vagy lófő, az faiutóikért az is ház helyet, vagy pénzen kellett venni.

Ha ülés helyet vagy házat pénzen völt is, de szántóföldeket és réteket az falutól kért, kit nyil-földeknek hinnk. Az falu kéntelen tartozott nyilat adni,kinek-kinekazőconditioja szerint. Egy köz lófőnek is két annyit kellett az falu földében adni, mint egy parasztnak, az főembernek annál is többet.

Mert az község az ő rendi szerint adót adott, hadba pedig seriatim mentek, az ország szüksége szerint és a fejedelem parancsolatja szerint, vagy ötödé, vagy harmada, de fejenként igen ritkán mentek hadba; de az lófejek minden hadba mint szinte az nemes uraim vagy háromnak vagy négynek egyikét elbocsáták (az az) egy lovagot kellett bocsátni; gyakorta mind fejenként el kellett menniek mint szinte az nemes uraim. Az fönépeknek inkább minden hadba fejenként el kellett menniek, nem illett csak egyedül menni ha főember volt, hanem az ő conditioja szerint kellett menni. Innét volt, hogy azoknak több nyil-földet adott az falu, mert többet kellett szolgálni és költeni az fejedelmek mellett az ország szükségében.

Az nyil-földeket penig örökbe adták azoknak, de az községnél nem volt az falu földe örökbe — a nyíl; hanem mikor a község megszaporodott, ha szinte idegen nemzet szállott közikbe is, ház he-

*) Ez a három rend az eredetiben ki van huzva. ügy látszik, az elöbbeni kórmondat végén levő három rend, mi oldalvást volt Írva, ennek pótolja helyét,Én az abban levő adatért látám közlendőnek. Közlő.

lyet kellett neki adni, és minden ember kibocsátá a nyilat kezéből ésiíjolag osztottak fel, agy penig, hogy az új embernek is annyi jusson,mint ő rendin valóknak egyiknek,de így, ha közikbe bocsátá magát mind szolgálattal s mind fizetéssel; ha penig a paraszt ember ki falu egyike volt, deficiált, esmét az falura szállott öröksége, kit az falu adott volt neki.

Ez a három nem az székelységben, tudni illik:

Főember,: Ez a kit a Decretum contineál, hogy ezek három
Lófő: Ágban-Nemben osztják az tisztet köztök és az
Község: örökséget is.

Hogy egy közembernek az falu nyilában mennyit adott az falu, azlófönek két annyit, az főembernek megint juxtasuamconditionem annál is többet. Ezen kívül mind szegénynek, mind gazdagnak szabad volt irtani, az a községnek is.

Mondám: csak az Isten tudja, kié volt az madarasi ház és mind a hozza tartozó házak, házhelyek, erdők, mezőn szántóföldek és rétek legelöszer, és mint jutott kezéhez — ember ezt nem tudja; hanem a praescriptiot készek vagyunk megbizonyitniper communem vicinusokkal és commetaneusokkal,de az Ág népe minthogy semmi köze nem volt hozzá, azonképpen semmit nem tudnak ebben.

A Ilorvát Márton háza hogy falura szállott volt, mert egy papé volt, az pap hagyta volt az Szentegyház épületire, hogy eladják, és árát az szontegyház szükségére költsék, és Bernáld Balás azon szerint vötte volna meg az falutól. Ezt az Actor is ez igén feleié,mi is azt mondók, hogy mi is úgy hallottuk, hogy úgy volt, és Bernáld Balás a nemes ülés helybeli részéért adta volt Márta asszonynak, *) Ilorvát Mártonnénak, mert az is Tóth Ferencz unokája. Csak ez lőn differentia köztünk, hogy az Actor direcle tagadé, hogy soha Bernáld Balás semmit meg nem adott az árában.

Mi azt mondók, hogy mi úgy hallottuk, hogy megfizette az árát. Ezt az szék úgy leié: hogy mi megbizonyítsuk, mit adott az házért Bernáld Balás, az Actor azt megadja nekünk, és az ház neki maradjon. Ezt is ápellalók.

*) Lásd a Jegyzetek közt a d.) pontot·

Mert kitetszik az Actor feleletiből, hogy az ház sem plebánosséghoz, sem oltár-mesterséghöz való nem volt, hanem az pap is valaki volt, pénzen szerzetté volt, onnan következeit, hogy testálhatott róla, az falu is mellé állott, senki nemcontradicált; azt is feleié, hogy másnak is eladja volt az falu Böge Benedeknek, de Bernáld Balás hogy föemhcr volt, ő állott bele az áruba, és azt mondta, hogy ő is megadja azt érette mit Bogé Benedek, az falu úgy engedte neki, annakutána osztozott meg Horvát Mártonnéval; az nemes házból, udvarból Antal tötte ki, hihető dolog, hogy ha meg nem adta volna az árát, a falu contradicált volna, nem hagyták volna oda ára-fizetellen, vagy az, hogy kitiltották volna belőle Horvát Mártonnét. Ebben semmi nem lőtt, ha volt pedig, hiszen vagyon bíró róla, ki erejével lőttek tilalmat. Ebből tetszik ki, ha megadta volt Bernáld Balás az árát vagy nem ; de hogy bono jure bírta legyen Bernáld Balás és békességes örökséget adott legyen Horvát Mártonnénak, kitetszik ebből, hogy azután a Horvát Mártonné szomszédja Hegedűs Bálint egynéhány esztendővel eladóvá tévé házát, azt is megvevé Horvát Mártonné, noha az ura adta meg az árát, de felesége után öröködött ott Madarason mint szinte Bernáld Balás.

Az Móré Lukács ő maga az árvák jobbágya fia Szilágyban, a házat penig az kiben lakik, egy varga adta volt Bernáld Balásnak kárvallásáért; valami bőröket adott Bernáld Balás az vargának kifejéritteni, azokat az varga elvesztette volt gondviselellensége miatt, vagy eladta volt, nem volt marhája kiből megelégitse, úgy kölle örökbe az házat.Ez az árváknak ősiktől maradott mind az jobbágy s mind az ház, jóllehet az jobbágy sem mondá semmi
jussát.

Ez kél ház fölött is úgy deliberála az tábla, hogy egyik sem adhalóját adta, s az emptorok sem vehették, az Adomák ítélék. Mi appelálánk.

És azt mondjuk, hogy a Decretumban (Part. 3. Tit. u.) az kivel egész Magyarország és Erdély él, abban nyilván meg vagyon az megnevezett helyen, hogy ezt az székelységet az ő régi szabadságokban hagyták akkoron: mind törvényjeket, módjokot, szokásokat, örökség dolgát, gyrájokat és díjokat, generaliter

semmi változtatást nem töttek dolgokban. Ergo szabadságok volt mind szegénynek, gazdagnak mind eladni míg nem deliciált s mind venni. Még ez minapi veszedelmes támadásnak utána is ő felsége országával úgy végeze, hogy mind lófőnél s mind főembernél az mi örökség igazán vagyon, az ugyan nála maradjon.

Álljon elő valaki, mondja meg: ha mit az házhoz bírtak az árváknak az elei,(mert ez minapi gyermekek) kitől foglalták hatalommal és oknélkül el? álljon elő, a ki haeresnek mondja magát valamelyikben, és bizonyítsa meg az violentiát: ba nem akarnák is, megadatja az törvény; de hogy a donatarius ilyen simpliciter vegye eltolunk, ez nem tetszik. Azért várunk felségedtől saniorb deliberatiot mind az egész processusból.

Kegyelmes urunk. Ez lőn oka hogy felséged tulajdon személye eleibe kelleték ez dolgot appelálnunk, hogy felséged az urakkal egyetembe, ez megnyomorodott árvák dolgát exactiusbban megdiscutiálván, saniorbban deliberálna az dologban.

Elsőbben a Fekete nevű praediumbcli birodalom. Mert mint megérté felséged az Mester a relatiojából, nevet adtak vala az árvák az réteknek, kiket Bernáld Balás ez Bernáld Ferencz árváinak össökbirt, azonképpen Bernáld Ferencz, Bernáld Ferencz holta után ez árvák is bírták, ennek pacificum domíniumában praescribáltak volna. Ezt Csáki Mihály uram ő nagysága prókátora által tagadá, hogy sem Bernáld Balás, sem az fia, sem az árvák nem bírták, e.) hanem Bernáld Ferencz egyszer vagy kétszer hatalmasul kaszáltatta volt meg ezeket az peres réteket, de az három falu annak is ellene állott é3 többször nem hagyták megkaszáltatni.

Kibocsátá az törvény, hogy mind ő nagysága s mind az árvák bizonyítsanak, ki mind juxta actionem. Az bizonyításnak napjára kiliozák Mester uramat,Szigety Fái Mestert az többregiusokkal egyetembe; lumenének az peres földnek színire, modo oculatae revisionisperlustrálák az réteket, az bizonyságok kimutatták az határát, meddig bírta és kaszáltatta Bernáld Balás és az fia; az bizonyságok penig mind vicinusok és coinmetaneusok, az melyik láttatnék lenni conprovincialisnak, azok némelyik Bernáld Balás szolgája volt, ott forgódon mikor Bernáld Balás kaszáltatta, mint az Decretumban meg vagyon írva, hogy ha ki mit meg akar bizonyítani, egyik az ki-

vántatik, hogy az bizonyság megmondja az módját: miről tudja azt ő, hogy úgy volt az mint ő vallja. Ezek megmondják, az ki szolga volt az időben,megmondja az ki akkor ott az szomszéd faluban lakott, látta akkor és bizonynyal tudja. Rövidségnek okáért im kijegyzettem azokat, az kik vallják az contradictoroknak az Fekelebeli pacificum domíniumokat. Felségednek alázatosan könyörgünk, olvastassa meg felséged.

Ebből az tábla úgy deliberála, hogy az mely Ágban-Nemben az Bernáld Balás lóföséget birt, az Ág népével bizonyítsák meg az contradictorok, hogy az Ág népe adta az eleiknek, és lóföségekhez járó rétek azok. Ez nem tetszék, úgy appellálák felséged személyére. Ez okáért:

Mert egyszer cédáit ő nagysága, hogy azt meg bizonyítsák az árvák, hogy békességesen bírta Bernáld Balás ez árváknak ösek, azonképpen az atyjok is.

0 nagysága is kifoga bizonyságra e contra, hogy nem bírták békességesen, hanem Bernáld Balás süvege levévén mikor megkérhette az faluktól, és hogy Ferencz egyszer vagy kétszer hatalraass.... kaszáltatta volt meg, kinek annakutána resistált az falu és továbbá nem hagyták birni. Jóllehet bándiak vagy ketten vallják az Bernáld Balás kérését, de ha meg akarnák mondani, megmondhatnák az madarasiak, hogy míg Bernáld Balás magát birhatá és ott Madarason lakék, megőrizteti vala az Feketét az hándiaktól, annakutána az fia is. Még egy erdőt is szépet nevelt vala Bernáld Ferencz az Fekete szélében, kit holta után az bándiak mind levágák és elhordák, ezek mindenkor aspirállak az Feketére. Ergo az bándiak, kik így Valinak, hogy kérve élte Bernáld Balás, azok suspectusok lehetnek.

Hogy penig Bernáld Ferencz egyszer vagy kétszer violenter kaszáltatta volna meg, ez non acceptatur. Ebbenő nagysága semmit meg néni bizonyított.

Hol ő nagysága azt proponálta az táblán, hogy az árvák sem bizonyították azt, hogy lóföségekre járna nekik az Fekelebeli dominium

Felséged az igazságnak világosbban kitetszésének okáért, méltóztassék az íítlet levélt. kivel kimentenek mindkét felöl bizonyság-

ra, megolvastatni, kiben az árvák az első feleletét prókátoroknak cum solito onere revocálták;meg vagyon abban írva, hogy csak az peres földnek nevét hagyták fen, arra rakták az új feleletet, az új feleletben sohol nincsen az, hogy azt is megbizonyitják, hogy léfö-ségekre járó volna. Mindazáltal ha Mester uram és a regiusok arra is reá kérdezték volna a bizonyságokat, hiszem hogy ha ki mit tudott volna, megvallotta volna. Másik oka kegyelmes uram appellationknak:

(e.) Mert Bernáld Balás (Kézdiben) csernáloni fin vala, régen jött ki onnat, még akkor, mikor a mi kegyelmes megholt urunk felséged szerelmes atyja, a kiesebbik tisztiben erdélyi vajdaságában volna, akkor ő nagysága szolgája lőtt: annakutána mikor a hatalmas Isten azon mi urunkat a királyi méltóságra felvöttc, míg ő felségét elteté, mindaddig híven szolgált mind ő felségének békességének idején s mind háborúságának idején, ki nyilván volt mind ő felségénél s mind pedig akkori híveinél, kit én is sokszor hallottam Mikola László uramtól.

Szolgaságának idején házasult Madarasra, vötte Tóth Ferencs leányát. Úgy hallottuk régi vén emberektől, hogy Tóth Ferencz előtt az nagyságos Erdélyi Mihály lakott olt az nemes ülésen. Ez Tóth Ferencz quo jure succedált Erdélyi Mihály után ott^ azt ki tudhatja? mert csak Tóth Ferencz hogy megholt, 1507 esztendőben holt meg; Tóth Ferencznek az elei Maros-Szent-Annán lakott, kit most az Pólyák Ferencz árvái bírnak. Ki osztoztatta meg ezeket,azt csak az egy isién tudhatja: felséged végezése szerint, az Lajos király halála után való dolgot ítél az tábla, ergo lehetetlennek tetszik nekünk, hogy mi az articuluson által mehessünk, és ilyen régi dolgot Ág népével bizonyítsuk. Ebben várunk felségedtől.

Jegyzetek az előbbeni okmányhoz

a.) Itt a „felség tek“ többes számú czímezés alatt Izabella királyné és János Zsiginond van értve; a „megtérése és az országba bejövé se“ szavak pedig a királyi felségeknek 1556-ban Lengyelországból Erdélybe való viszszatérésére czéloznak.

b.) E sorok az 1562-beli székely támadást érintik, és pedig a kezdő szó: „ez“ gyanitatja, bogy e periromány az 1562-beli támadáshoz közel eső időben költ.

c.) E hivatkozás van az 1562. junius 20-kán Segesvártt költ Edictum Siculorum-ra és az 1563-beli tordai diaeta törvényczikkeinek egyikére.

d.) As itt és alább is előforduló jószágok a nevezett Bernáld árvákra nagyanyjokról, mező-madarosi Tóth Kláráról, a Tóth Ferencz leányáról szállván, a dolog könnyebb érthetése végett ide igtatom a kérdésben levő árváknak Tóth Ferenczről leszármozási rendét mutató táblát is, a mint erről a Nemes Székely Nemzet Constitutiói czímű könyv 67 — 80 lapján is olvashatni:

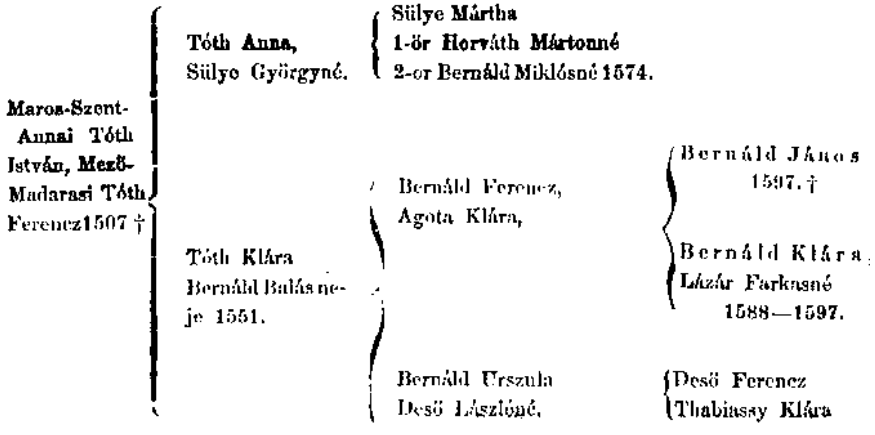

Bernáld Balás ugyan az, aki 1551-ben a kolozsvári diaetán Maros-Vásárhelyre a könnyű gyalogság mellé volt ki rendelve, fia a Bernáld család első alapítójának, tudniillik Czirjék Bernáldnak vagy másként Kézdi Bernáldnak, ki 1588-beli eredeti hiteles esketés szerént Kilyénből származott ki, és állítólag mint a Nyujlódi Demeter leányának maradéka lesz birtokos Kézdi-székben Alcsernátonon ; a gróf Kemény József genealógiai táblája útmutatása szerént pedig mint a Nyujtódi Demeter unokájának, alcsernátoni Jánossy Magdolnának férje.

Sülye Mártha e perirományban két helyit fordul elé, egy helyit mint „Mártha aszszony," majd első férje nevével is mint Horváth Mártonné; e szerént ez irromány akkor készült, a mikor Sülye Mártha még nem volt másodszor férjnél; második férjével Bernáld Miklóssal való házassági szövetségét 1574-beli hiteles adat mutatja.

e.) Csáki Mihályról tudjuk, hogy János Zsigmond király alatt szerepelt utoljára mint cancellár, és miután Csáki Mihály 1572-ben holt meg, (lásd: „Archiv des Vereins für Sieb. Landeskunde II. B. 1855." Drei Briefe des Gr. Joseph Kemény an einen Freund über Michael Csáki, den vielvermögenden Kanzler in Siebenbürgen zur Zeit des jungen Königs Johann Sigismund.") a perirományban pedig még mint akkor élőre hivatkoznak — ez is a perirománynak 1572 előtti kelését bizonyítja.

f.) E sorok éppen kétségtelenné teszik e perirománynak János Zsigmond király idejében kelését, mert at yj ár a hivatkoznak mint előbb vajdára, azután mint királylyá emeltetett fejedelemre.

És így e perirományban foglalt magyarázat a székely ős birtoklásról és hivatalviselésről az előbb Engeltől (Danielis Cornides Vindiciae anonymi Belae regis Notarii, Budáé 1802. 4. p. 351. 352) közlött, nem régen pedig nagy-ajtai Kovács István úrtól ezen kütfö-gyűjtemény I kötelében a 261 — 261. lapon megigazítva kiadott székely Nemek és Ágak lajstroma kelése ideje után alig költ húsz évvel későbben.

E periratbeli magyarázat figyelmesebb történetbúvárainknak aligha nem adand némi világot a székely Nemek é3 Ágak ősi birtok-

Lisa és hivatalviselése kérdésének felderítésére. Az idézett marosszéki lajstromban a „Hadnagyság“ és„Biróság“ alatt tán nem csak egyedül az evenként hivataloskodó olyan hadnagy vagy bird van értve, a ki akként szerepelt a székely székeken, mint nemzeti fejedelmeink korszakában a főkapitány és főkirálybiró, hanem hihetőleg a két nevezet alatt az egész tisztséget lehet érteni. Feltéve, hogy mind a hadnagy, mind a biró tiszte évenként változott: az 1545-ik évtől 1548-ig, bezárólag a négy év alatt csak is négy hadnagynak és négy bírónak kellett volna rendre egymás után következni, és csupán négy nemből, főleg ha mind a hadnagy, mind a biró megválasztására nézve a nemek sorát külön külön tartották meg; ámde az említett lajstromban mind a hadnagyság, mind a bíróság rendébe előjön a hat „nem“ mindegyike, még pedig mind a hat „nem,“ négyszer, és igylia az évek szelént osztjuk el a lajstromot, úgy egy évre mind a hat „nem“ esik. Azonban melyikek azon nemek, a melyek a négy év alatt a főbb rangot bírták a tisztségben,nehéz lesz kiderítni; de történetbuvárainknak idehátrább tán némi segedelmére lesz az a körülmény, a mely szerént miután a hadnagyság rendje mindig a Halom nemmel kezdődik, a bíróság rendje mindiga Halom nemmel végződik, ebből a tetszik ki: hogy a Halom nemből mindig ugyanazon ág visel hadnagyságot, mely ág azon nemből birósságot is visel, p. o.

A.) a Hadnagyság rendje	B.) a Biróság rendje
I. osztály: Halom nemben Gyerg aga	. . . —
—	. . . . —
—	. . . . —
—	. . . . —
—	. . . . —
—	Halom nemben Gyerg aga
II. osztály: Halom nemben Peter aga	. . . . —
—	. . . . —
—	. . . . —
—	. . . . —
—	. . . . —
—	Halom nemben Peter aga

A.) a Hadnagyság rendje	B.) a Biróság rendje
III. osztály: Halond nemben Halond aga . . .	—
—	—
—	—
—	—
—	—
—	Halond nemben Halond aga
IV. osztály: Halom nemben Naznan aga . . .	—
—	—
—	—
—	—
—	—
—	Halom nemben Naznan aga

Közli gróf **Lázár Miklós.**

II.

A székely jobbágyságot és zsellérséget tárgyazó okmány 1622-ről.

A szóban levő okmány Bethlen Gábor fejedelemnek egy előterjesztése s illetőleg törvényterve,melyet az 1622. September 29-re Beszlerczére hirdetett s folytatólag octob. 21-ig tartott erdélyi országgyűlésen adott elé a székely jobbágyságnak és zsellérségnek a hazai közterhekbenmiképen részesedése tárgyában. Fontos az egyfelől az abban foglalt adatokért, melyek felvilágosítást nyujtnak az akkori törvényalkotás módjáról, valamint a székelység kebelében levő jobbágyság száma és polgári állása felől is; de fontos másfelől azért, mivel az ezen előterjesztés végén levő s a fejedelem nézetét magában foglaló javaslatot a KK. és RR. által kévés szóbeli változtatással elfogadva s törvénynyé emelve látjuk, ki azon esztendőbeli nyomtatott, fejedelmi és cancellári aláírással hitelesített törvényczikkejt közölt a XIII-kat teszi, sőt az ebben kimondott elv később az App. Const. szekesztésekor annak törvénei közé az V. R. 5. czím I czikkébcn felvétetett s a székely jobbágy-

kérdésben századokig sinórmértékül szolgált. A példány, melyből én kiadom, egykorú másolat, egész ivalakban van írva, azon kor sajátságait magukon viselő belükkel és Írásmóddal; megtalálható tanár Tunyogi József ur gyűjteményében.
Lássuk magát az okmányt.

Anno 1622. 8. octobr. Az székelység felöl való propositioja urunknak ő felségének Beszterczén.

Nem differálhatjuk tovább a székely híveink között való nagy abususoknak is némely részeit hogy ne proponáljuk, mivel nyilván való injuriájál és fogyatkozását szemeinkkel látjuk azokbul ő kegyelmeknek országul. Többi között azért ezt igen illetlennek, sőt az igazsággal ellenkezőnek látjuk teljességgel, hogy az egész székelységen való jobbágyság in génére (kik számmal a tiz ezoret meg fogják haladni) noha ez országban laknak ők is, és minden hasznát úgy veszik,mint egyik nemzet akármelyik: mindazáltal sem adót,sen« dézniát nem adnak, hadba nem mennek,akármi szedés, terüli legyen a székelységen, a jobbágyság semmit affélébe nem ad, hanem egy szóval mindenféle terhet csak az kevés lófő, veres darabont, sza* bad székely supportál, hadba azok mennek, ha mit az ország szükségére, vagy egyébre magok között felvetnek, azok fizetik; melyből ilyen és nagy fogyatkozása vagyon az országnak, hogy a zászlók alól nagy része a jobbágyságra kötötte a székelységnek magát, látván azt, hogy sokkal könnyebb és jobb állapotja vagyon az jobbágynak közöttük hadakozásnak idején, hogyseiu a szabados embereknek, mivel azok közül senkit semmi közönséges szükségre nem erőltetnek, hanem az urának, vagy inkább társának többire egy héten ha egy két nap dolgozót bocsát, azzal minden egyéb szolgálattól, fizetéstől megmarad. Ez az oka, hogy a zászlók üresek, és csak szegény Bocskai fejedelem idejétől fogva is közel hat ezer székely lóit jobbágygyá, kiket a nemesek és csak nem régen jobbágyokból lelt lóTővek is úgy elhitegetlenek, megmutogatván nekik, mely könnyen élhetnek a jobbágyságnak neve alatt; avagy sokan csak kölcsön vett kevés pénzért kötötték magokat el, azt fo-

gadván az olyanoknak, hogy pénzeket valamikor megadhatják, azon tál kibocsátják kezekből. Más fogyatkozás és injuria ebben ez, hogy noha szinte úgy élik hazánknak földét ők is, hasznát-zsirját veszik, mindazáltal egy pénzzel sem segítik a két nemzetséget semmi szükségében. Mely abusus ő kegyelmeknek országul minemii nagy injuriájokra, és az igazságnak is ellene legyen, akárki megítélheti. Mely dolgot mikor eszünkbe vettünk volna, akarván tollálni, ennekelőtte két vagy harmadfél esztendővel, ezen dolgot az mi kedves öcsénk, gubernátor uram által midőn proponáltuk volna, it^y vagyon, hogy az egy portai adónak fizetésére ígértek a székely híveink, zászlónk alól magokat elkötött jobbágyoktól valamit fizettetni, de azt is oly sokféle kigondolt mesterséges circumscriptiokkal, ki ő kegyelmeknek is nem illett volna; melyet látván, hogy minden terhet csak a hadakozó nép nyakába akarnak vetni, nem acceptállunk, hanem azolta csak in suspenso tartottunk. Értvén annakokáért ő kegyelmek a székely híveink között való difficultásokat, minekünk az tetszik, hogy ők is kövessék az igazságot, és ha mór nagy része az hadakozó népnek közöttök jobbágyságra adta magát (kinek a szabadságot azért adták volt ő kegyelmeknek országul, bogy az szükségnek idején, velünk együtt fegyverekkel szolgáljanak hazánknak) mindazok, és in genere mindenféle jobbágyok rótassanak kapu számra ő köztök is, kik ha esztendőben, országunk régi szokása szerint, kétszeri adóba nem conlribuálnak is, ottan csak az egy porta adójának felvetésekor kapuszámtól fizessenek ők is úgy, mint a két nemzetségben levő szegény község, h_a egyéb hasznokat ő kegyelmeknek országul — ennyi ezer jobbágynak egyszeri fizetésénél. — *)

Ki ellen soha jó lelkiismereltel senki közülök nem szólhat, mert a békességben való csendes nyugodalom nekik is csak olyan jó és hasznos, mint minékünk.

Másikat ezt kívánjuk kegyelmesen, hogy valakik az jobbágyságra magokat fizetésért kötik, azok közül magokat ha kik redimálni akarják, tartozzék az nemes vagy főember pénzét felvenni és manuuiillálni, megelégedvén eddig való szolgálatokkal, az olyanoknak pénzeket is megadván. Mely két dolog ha eligazodik az igaz-

*) 111 az eredetiben hézag volt e tétel értelmében.

ság szerint, ez két jó jöhet ki belőle: Hogy ennekutána nem olyan könnyen adja a roszsza magát jobbágyságra; mert az olyakat méltán rosznak mondhatjuk, az kik az hazánknak való szolgálat elől magok szabadságát ultro leteszik és jobbágyokká lesznek örömestekben., látván, a jobbágyságban sem élhet szinte olyan könnyen, mint ők elgondolták volt, és így megszaporodik a szolgáló rend közöttök. Másik jó ez lehet, hogy mégis valami kevéssel segíthetik ő kegyelmeket a porta adójának megfizetésében.

Ezekre az ő felsége kegyelmes resolulioja ez:*)

„Mivel az székely uraink atyánkfiái is közöltök való jobbágyságnak connumeratioját, ez országnak közönségesjavára nézve, a portai adónak contributiojára megígérték, hogy az közöttök való egynéhány rendbeli jobbágyoknak discretioja egyszer pro ralo et firmo decidáltassék, és kiket connumeráljanak közöltök,és micsoda rendbeli jobbágyokat rójjanak meg, világosan constáljon: Végeztük országul, hogy az ős jobbágyok és egyéb rendbeliek mugválasztassanak; melyből is, hogy valami confusio ne legyen, a kik közülök ős jobbágyoknak ítéltetnek, azok legyenek, a kik Mihály vajda béjövetele előtt ős jobbágyoknak tartattanak. Λ kik pedig avagy Mihály vajda béjövetele elölt ős jobbágyoknak nem tartattanak, avagy Mihály vajda béjövetele után számláltatok ős jobbágyok közé, azok ős jobbágyoknak most is ne tartassanak az connumeratioban, hanem ezeken kívül in genere mindenféle jobbágyok connumeráltassanak és kapuszámra rótassanak.

Az kik pedig Mihály vajda béjövetele előtt ős jobbágyoknak tartattanak,azok most is ős jobbágyságban tartassanak,és ne is connumerállassanak az zsellérekkel együtt, de zsellérnek is csak azok tartassanak, az kiket az nemes ember csak az maga saját nemes ülésére szállított és telepített.[14]

*) Az itt következő végzés teszi némi módosítással az 1622-beli, fenidézett XIII-ik t. czikket. Azt tán fölösleges megjegyzenem, hogy az itt előforduló „ős“ szó, annyit tesz mint régi; mert a székelység ősileg mind szabad és nemes.

III.

A székelység iránt 1559. sept. 12. Gyula-Fejérvártt hozatott articulusok egykorú másolata.

Mi Il-ik János, Istennek kegyelmességéből Magyar, Tóth Horváth országnak választott királya, sat.

Adjuk emlékezetül ez levél által, hogy a mi eszes és gondviselő hívünk Nyerges Sebestyén, mi városunknak Székely-Vásárhelynek bírája, az ő maga, és ugyan azon város polgárinak, és a több ott valóknak nevével és személyekben mi élőnkbe jővén, könyörge minékünk alázatoson, hogy mi az székely uraim könyörgéséről való articulusokat, melyek itt Fejérvárott, az 1559. esztendőben, szent Iván havának tizenkettőd napjára való gyűlésben mi általunk és a megholt királyné felség, mi kegyelmes emlékezetű szerelmes aszszonyunk anyánk által végeztettenek, a mi bódog béjövetelünknek utána közönségesen végezett articulusok között megkeresletnők, és kiiratolt levélül néki kiadni méltózlatnók. Mely articulusoknak rendi tartása ez:

Az 1559 esztendőben Fejér vár alt szent Irán havának tizenkettőd napjára való gyűlésben, ő felségük által, az székely uraim könyörgése felől végeztetett articulusok:

Miérthogy ő felségök, az több engedelmes hívei közölt, az székely uraimhoz mindenkor kegyelmes és kegyes tekintetbe voltának, és az ő szabadságok megtartásának kedveztek: mostan is béadott supplicaliojokat jó akarattal fogják, és őket régi szabadságokban — a mennyire lehetséges — az időnek mivoltáért eltökéllelték megtartania. Holott penig a feleltetésnek és czirkálásnak önnen magok adtanak legyen okot aval, hogy hátra hagyván a thordai közönséges gyűlésben — az ő szokott szertartások szerént — tizenkét ezer ft ravatalról végezett articulusokat, a fő-fő székelyek az ő selyéröket kivették belőle, és az köz rendbeli községre az egész egy forint és ötvon pénzt adóul terhelték, kiért az köz rendbeli község ő felségeket gyakor panaszszal érte. Tetszett azért ő felségének tanácsival egyetemben, hogy amiképpen mind a kél Maros-Udvarhely székben ahoz választatott személyek által lelt a feleltetés, és

az czirkálás, azonkképpen — — — — — — — — — *) mert nem kedvezhet ebben semmiképpen ő felsége ok nekik, holott a több székeknek sem kedvezett; mindazáltal ennek a tulján alfélé feleltetés és czirkálás semmiképpen nem leszen közöttök, ha magok nem adnak okot reá, és az ő határokban maradnak és állnak meg; sőt inkább mind a fő-fő székelyek,azokkal a lófejekkel egyetemben, kik tudniillik igaz gyökér szerént lófő ősöktől származtanak, és kiknek az ő elejök az Mátyás király és egyéb királyok ideibe jámborul és serényen vitézkedtenek és véreket ontották, semmiképpen ezentúl meg nem rótatnak,sőt a régi szabadságokban megsértés nélkül, a vitézlő dologra és hadakozásra tartatnak meg, kiket ő felségük bizonyos időkben inegmustráltal és készületüket megtudatja.

Minden székre penig alkalmas és hív személyek bocsáttatnak, kik minden faluknak számlálnak kapukat, és az ő felségök(től) nékik adott Instructio szerént, mind selyért, szolgát és az köz községet híven s igazán rónak.

A mi a hadakozásnak dolgát és a vitézlő készületet nézi: székelyek úgy készülnek és mozdulnak, a mint az országi urak végezték, és a mint az ország szüksége kívánja, kit akkoron az ő felségük arról küldött leveléből megértnek, és mozdulnak vagy mindenestől, vagy rész szerént a levél tartása szerént.

A székely városok az egyéb székelységtől külön szakasztottának, mert azok portái adót kénszerittelnek adnia, és nem lehet hogy két terehhel bántassanak. Azért bizonyába tetszett ő felségüknek azoknak városit az ő szabadságokban megtartatni, a mint hogy kegyelmesen kedveznek a több székelyek szabadságinak.

Királybírók adatnak tisztül, hogy dicséretes szokással és az ő királyi felségökhöz illendő méltósággal éljenek minden székeken; a bírság büntetés nem az ispánok akaratjára engedtetik, jóllehet azokat is ő felségük nem akarja úgy hátra hagyni, hogy az ő jövedelmektől akármint elfogattassanak, avagy egyebek között semminek becsültessenek; mert nyilván látja ő felségük, és minden széknek hit alatt költ bizonyságból veszik eszekbe, hogy a királybírók a székely tisztartók között mindennél hátrább kagyattattanak,

*) Itt a magyar másolatban néhány szónyi üres hely maradóit.

és a bírságnak is méltó része a mint kellene és illendő volna, és a minta fejedelmek tisztartói érdemlenék, nekik ngy nem szolgáltatnék. Azért ezentúl a királybírók minden székely székeken méltó tisztességben és becsületben tartassanak, és abban legyenek a tekintetben, melylyel a fejedelmek méltósága igazán nyílván és merőn kilündököljék. Mert ő felségük az ő személyeknek és méltóságoknak akarják kiváltképpen való tekintetét áliítni.

Annakokáért a királybíró, ha az ő felségok avagy az ország szolgálatjába foglalatos nem lészen, személye szerént minden közönséges törvényben jelen légyen. Ha pedig személye szerént az ő felségük avagy az ország szolgálatja, avagy egyéb bizonyos akadályok és okok miatt jelen nem leend, tehát helyébe mást valakit hagyjon.

A nyílván való bűnösök és gonosz tevők törvényből inegsonlontiáztattak az ország végezéseés szokása szerént halállal büntettessenek, semmi sarezon meg ne menjenek, hanemha fejedelem gratiája érendi.

Az lopóknak, gyilkosoknak, paráznáknak, vérontóknak, tag szakasztóknak, hamis hitüeknek, verekedőknek és a kik kéket ejtnek, birsága minden székeken: Marus,Udvarhely, Aranyos, Csík, Gyergyó, Iíézdi és Orbai széken fele részből a királybíróé lészen, hasonfele ön köztök, a kapitány és a szék bírája s az székülők között az ó szokások szerént osztassék.

Annak felette minden jövedelmekben t. i. appellatioknak bírságában, a házra való menésben, és mindenféle hatalmak tételében, a capitalis sententiában és egyébben, ki egy forintra és feljebb megyen, a királybírónak hasonfele járjon.

A bírságért vett zálogot meg becsüljék, és ha feljebb ér, mint a birság volna, ha meg nem váltják, a biró harmad nap múlva megtarthatja magának, de a mennyivel többet ér, tartozik megfordítani.

Végeztetett továbbá, hogy minden restantiákat a királybíró szedje a kapitánynyal és a 6zék bíróval.

Annak felette, hogy a királybíró az ő jövedelmét avagy bírságát akár minemüt az negyedes bíróval egyedül szedhesse és vehesse fel; mely biró ha királybíróval ki nem menend, a királybíró negyedes biró nélkül is az ő birságát felszedhesse.

Továbbá, valamely faluba menend a királybíró, tisztességgel

fogadtassák, és valahol akar, szabadon az ügyét követhesse; de azért az ő költségén éljen, a községnek és egyébnek akár kinek hántása nélkül.

A só dolgában azért: a só hordók maradtságából és bírságából a régi mód tartassák, kinek birsága csak az királybírónak jár.

Ha penig mi törvénytelen hántást tesznek az királybírók, akarják ő felségök, hogy azon széken törvényt álljanak, a hol a bántódás lett, az egyéb vármegyék ispánja módja szerént az nemesek közölt, holott az ispányok ha vétket tésznek, mindjárt ítéltetni szoktak. Azért az nppellatio erejében maradjon mind a két félnek ő felségökre.

Miérthogy törvényben bizonyitlatott meg, hogy a fő székelyek a lófejektől nem csak a Háromszékbe, de a többiben is dézmát szedtek, végeztetett az: hogy ő felségöknek is dézmával tartozzanak.

Azt is megengedik ő felségök kegyelmesen, hogy innét Moldovába menőknek, avagy Moldovából ő felségökhez jövőknek, az ő felségök mandátuma nélkül lovat ne adjanak; de a hol ő felsége levele lészen, semmiképpen abban nem kedvezhetnek; jóllehet csak igen szükséges dologba kénszerítetnek aval terheltetni.

Az görgényi tisztartó mely tíz*) vételt szerzett az ő nagy károkra, ő felségök a tisztartótul megérti, és eligazítják úgy, hogy arról ne panaszolkodhassanak.

Az moldovaiakkal és az havaseviekkel való viszszavonást, a barmok hajtogatását, ökröknek lovaknak elvételit és annyi erőszakot ő felségök úgy végeztek elcsendesiteni, hogy mind Erdélyből, mind Moldovából és havaséiból a viszszavonások és ragadományok elcsendesedjenek.

Továbbá: minthogy a székelyek semmi privilégiumot elő nem adtak, ő felségök semmi privilégiumot sem adhatnak nékik és nem coniirmálhalnak; mindazáltal ez jelen való articulusokban kegyelmesen végeztettek jó rendet szabni és nékiek pecsét alatt kiadni; és úgy rendelték a dolgot a mennyire lehetett ez, hogy ennyi nehéz dolgok közölt mind az közönséges szükségre és az ország mogtar-

*) Értendő s tized.

tására, mind penig az ő szabadságoknak megoltalmazására kegyelmes gondot viselnek.

Ez articulusokat penig parancsolja ő felségük minden puncijaiban és részeiben jövendő időkben, mindenkoron minden megszegés és rontás nélkül merőn megtartatni.

Melynek nyilván való erősségére és bizonyságára kéz Írással és királyi pecséttel erősítették meg. Adatott Gyula-Fejérváratt,kisaszszony havának 14-ik napján, az 1559-ik esztendőben.

Mi annakokáért a feljül megirt Nyerges Sebestyénnek, az megmondott mi városunknak,Székely-Vásárhelynek bírójának mind az δ maga, és a több polgárok, és egyéb ott való lakosok személyekbe mi felségünknek tött könyörgését királyi kegyelemmel meghallgatván, az elöl megirt articulusokat a többi között megkerestettük és megtaláltattuk, és minden rendit egyről egyre minden kevesebbité3 és öregbítés nélkül megirattuk, és ez mi jelenlévő levelünkhez szerkesztetvén, az megnevezeti bírónak *) és az elől megirt Székely-Vásárhely mező városa lakóinak jogaik védelmére kiadandóknak ítéltük. Költ Gyula-Fejérváratt november 11-én, 1566.

(Eredetije a gr. Kemény gyűjteményében.)

*) A gróf Kemény-féle eredeti törvényczikk-gyűjteményben a magyar szöveg itt következő két sora és a szokott hitelesítés hiányzik; én tehát azt az ugyan olt meglevő, fejedelmi pecséttel és Lecta-val hitelesített latin példányból fordítva egészítettem ki. A magyar példány — úgy latszik — csak egyszerűen és azok kedvéért volt készülve, a kik számára e végzések hozattak.

EREDETI TÖRVE NYCZIKKEK.

I.

1569. febr. 1 — 9-én Medgyesen hozott törvényczikkek

Nos Joannes Secundus, Dei Gratia elcclus Rex Hungariae, Dalmatiac, Croatiae ect. Memoriae commendamus per praesentes: Quod tideles nostri Domini Regnicolae Hungari et trium Nalionum Transsylvaniens, exhibuerunt et praesentaverunt nobis infrascriptos articulos in praesentibus eorum Comiliis hie in Civilate nostra Medgyes ad feslum Purificationis Beatae Mariae virginis *) ex mandato nostro celebratis paribus eorundem votis conciusos, supplicanles nobis humililer, ul eosdem articulos et statuta in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, gratiose conlirmare diguaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Az Erdély or szag beli három nemzetnek, magyarországbeli nemességgel való végezések ez mostani purificalio Mariae napjára részszerént való gyűlésekben urunk ő felsége parancsolatjából Medgyesben szerzet leteti art iculusok 1569 esztendőben.

Kegyelmes urunk! Megértettük mi felséged hívei Erdéiyországbeliek mind három nemzetül és magyarországbeli urainkkal atyánkfiaival, hogy minémü szükségek tekinteti miveltetle felségeddel ez mostani gyűlésnek jelen voltát, a hol felséged, kegyelmes urunk, a szükségeket előszámláltatja felséged hívei előtt. Mi is felséged hívei úgy intézzük mi magunkban, hogy azt a szükségei el akarván távoztatni, sem magunkat, sem községünket, ez mostani szükséges időt is nem tekinthetjük, hanem a megmaradásnak módját,

*) Febr. 1.

kiből mind az felséged kegyelmes személyének, s mind minékünk felséged híveinek látjuk nyugodalmunkat és épületünket; azért a szükségnek eltávoztatásáért, az felséged kegyelmes személye nyugodalmáért, és az micinkért Ígértünk az rovás szerént minden kaputól kilenczven kilencz pénzt.

A székely uraim is Ígérik felségednek az ő községektől, az kik az ő birodalma alatt vannak, ugyan ezen móddal, az mint mi felséged hívei az mi községünktől Ígérjük, hogy ők is az ő községekkel egyenlő terhet viseljenek azokkal, az kiket felséged kegyelmes jó akaratjából nekiek engedett.

Az szósz uraim is ugyanazon ígérettel ígérik magokat felségednek, mint kegyelmes urunknak. Könyörgünk felségednek egyenlőképpen, hogy ő vclek és mi velünk egyenlő terhet viseltessen.

Az magyarországi uraink és atyánkfiái is azon hivséges ígérettel ígérik magokat mind községekkel egyetembe, miképpen mi felséged hívei, kik ez országban lakunk.

Az ádónak hőszolgáltatásának napjáról még is könyörgünk felségednek mint kegyelmes urunknak, méltóztassék felséged kegyelmességéből megtekinteni felséged a mi könyörgésünket, községünknek is szegénységeket, az szükség miatt fogyatkozásokat: engedne felséged kegyelmességéböl mától fogva húszán ölöd napig — akkorra mindent fogyatkozás nélkül bészolgáltalunk Thordára az felséged pénz szedője kezébe.

Az elmúlt megígért adónak restanliái felől felséged, kegyelmes urunk, minékünk felséged híveinek ízen, hogy igen sok helyen volna kin az restantia; ez így láttatik minékünk felséged híveinek jobbnak és hasznosbnak lenni, hogy felséged megparancsolná az ispánoknak, hogy erről szorgalmatoson oly gondot viselnének, hogy efféle restaniiáknak kimaradásával a felséged tárházának fogyatkozása ne történhetnék. A gondviselés felől a mint az ispánok ezt jobban és hasznosbban bészolgáltathassák, így szóltunk: hogy széket hirdettessenek, az restantiákat az székbe bévigy ék, kiolvassák minden ember hallottára, az kin az restantia vagyon, az második székre ezéduláját bevigye, mind magát mind jobbágyát aval igazítsa; az kik elvesztették volna az czédulát, az ilyenek egy meghagyott napon az ispánnal egyetembe bémenjenek a pénz szedőhöz, az ispán előtt eligazítsa a dolgát az kin a restantia vagyon ; ha eligazíthatja,

másodszor meg ne vegyék rajta, de ha el nem igazíthatja, az ispánok bészolgáltassák a felséged pénz szedője kezébe; ha pedig megcsmerhetik, hogy a pénz szedőnél volna, néki béadták volna, mégis restantiába adná ki, az ilyeneket az ispán megírja, felségednek írva vigye, hogy megesmerje felséged, ki miatt vagyon a felséged tárházának fogyatkozása.

A dézma dolgáról minékünk felséged híveinek úgy láltatik hasznosnak lenni, hogy felséged semmibe meg ne változtassa a felséged megirott articulussát, mely articulus íratott Kolozsvárt! szent Katalin aszszony napjabéli gyűlésben 1556-ik esztendőben. Az az articulus minden vármegyében künn vagyon, abból jól megtanulhatják mindenek, miképpen kelljen a dézma árát az felséged arcndatorának bészolgáltatni; mert akkor kegyelmes urunk az felséged gyűlésén főszemélyek, egész országból hívei jelen voltak, mi sem tudjuk semmibe akkori articulust mcgemendálni, hanem jónak és hasznosnak ítéljük lenni az felséged tárházának.

Az egyházhelyi nemes személyek felől a hol felséged nékünk felséged híveinek izén, és kegyelmesen elő is számlálja felséged, minémü fogyatkozások történtek volna az elmúlt esztendőben az szolgálatnak idején, mikoron az kivánalott volna ő tőlök, hogy felségednek és az hazának szolgálnának, akkoron ők igen kevesen voltának volna jelen, a hova a szükség kívánta volna jelen léteket; kiből felséged mind felséged személyének, mind ez országnak kárát és fogyatkozását Ítéli. De kegyelmes urunk, megtekintjük az mi személyünket, hogy mi és mindhárom nemzetül magyarországbeli urainkkal, atyánkfiaival egyetemben mindenkoron főképpen ezen könyörgöttünk könyörgünk is mint kegyelmes urunknak, hogy minket minden szabadságunkban megtartson felséged.

Az egyházhelyi nemes embereknek személyeket úgy tekintjük személyekben, szabadságokban lenni, mint mi magunkat tekintjük. Miért kegyelmes urunk, hogy itt mi az felséged gyűlésében csak partialiter vagyunk, mi ő réájok semmi külön való szolgálatot, avagy szolgálatnak módját nem intézhetünk; hanem valamikor felséged kegyelmes akaratja lészen,vagy közönséges gyűlésben avagy hadának indulatjában ők is jelen lesznek, akkor végezzen felséged kegyelmes urunk ő velek, mert mi ő reájok ő hírek nélkül szabadtalanságok felől semmit nem szólhatunk.

Az gonoszul cselekedött emberek felöl így szóltunk mi felséged hívei: az jámboroknak békességgel csendességgel való megmaradásoknak jobb voltáért, bogy miképpen a kolozsvári nagy gyűlésben végezett volt felséged országával egyetemben, hogy minémü mód tartasséka gonoszoknak kergetésekben és büntetésekben, mulat az articulus a Fráter György idejebeli arliculusra, mely íratott volt Székely-Vásárhelyen az közönséges gyűlésben. Felséged kerestetné meg akkori articulust vagy az káptalanban, vagy az szász uraim között, avagy penig egyéb helyeken, íratná ki felséged minden vármegyékre, székes helyekre: tartatnék meg az az articulus azon móddal minden rendibe, czikkelyébe.

Az elszökött jobbágyoknak haza viteleknek módjához mi felséged hívei így szóltunk: hogy ugyanezen articulusban, az ki irattatik ez mostani jelen való gyűlésben Medgyesen, hogy Írják belé a módot, a minémü módot az elszökött jobágyoknak megkérésébe, haza vitelébe irtanak vala Kolozsvárit r.z feljül mondott szent Katalin aszszony napi gyűlésben 1556-ik esztendőben; mert most is nem lelünk jobb módot az elszököit jobágynak megkérésében és haza vitelében.

A religio dolgából így szóltunk: hogy az minémü arliculusok először Szebenben 1566 esztendőben szent András napi gyűlésben, és annakutána tavali esztendőben Thordán az vizkereszt napi gyűlésben végeztetlenek az országbeli három nemzettől és a magyarországbeli uraink atyánkliaitól, azok éppen minden czikkelyében helyén maradjanak, kiket könyörgünk felségednek hogy kegyelmesen mindenekkel megtartasson.

A terminusoknak rendéről módjáról Erdélyországnak, a két nemzetnek a nemes uraimnak és székely uraimnak, a magyarországbeli urainkkal atyánkfiaival egyetembe, így láttatik jobbnak, hasznosbnak lenni: hogy a perekben több mehetne véghez, költségünket hiába ne költenők el, lenne a nemességnek első terminussok szent György napja, de nyolezad napig a mesterek senkire per non venit sentential ne ad janak, ez tartson harmincz napig; a másik terminussá nemes uraimnak legyen szent Lukács napjára, az is tartson harmicz napig ugyan azon móddal mint a szent György napi terminus.

A székely uraimé legyen vizkereszt napba ugyan azon móddal; nyolvzad napig per non venit sententiát réájok ki ne adjanak, az is

tartson harmincz napig. A második terminussok ugyan a székely uraimnak legyen szent Iván havának első napján és tartson harmincz napig.

A magyarországbeli urainknak és atyánkfiainak első terminussok ez jövendő Reminiscere vasárnapra légyen és harmincz napra ítéltessenek. De miérthogy a magyarországbeli atyánkfiái, kik ez mostani gyűlésbe választaltanak, olykor haza nem juthatnak, hogy a terminusnak elejére elérkezhetnének: azért végeztük, hogy az első lerminussoknak napja Laetare vasárnapon légyen, de a következendő időkben mindenkoron Reminiscere vasárnapon kezdessék. A második te'minus kezdessék szent Erzsébeth aszszony napján, az is tartson harmincz napig.

A szász uraim Transmissiojok meglátása az ő kívánságok szerént minden gyűléseken, akár generalis akár partialis légyen, a gyűlés alatt látlassék meg; ha a Transmissio annyi lenne, hogy a gyűlés alatt el nem végződnék, a mesterek az assessorokkal egyetembe nyolezad nappal megnyujtsák.

De mikoron az erdélyi nemes uraimnak terminussok elő jő, akkor se székely uraimnak, se magyarországbeli urainknak atyánkfiáinak semmi perek a miénk közibe ne egyelittessenek; mi is sem a székely uraim terminussiba, sem az magyarországbeli uraink atyánkfiái terminussába nem elegyítjük, ezeket kivévén, a mit urunk ő felsége személyére appellálnak, kit ő felsége kegyelmes kezébe vött, jelesben tisztesség dolgát, és a mely per Capitalis sententiát nézne.

A ki pedig vakmerő bátorsággal ő felsége kegyelme s kedve ellen ő felségének dózmáját bé merészkednék takarni, *) ezeket az bátor embereket minden terminusra, mind gyűlésre az fiscus reá hihassa — törvény szolgáltassák felölök.

Továbbá kegyelmes urunk, mint ennekelötte is felségednek minden kegyelmességéért hívséges szolgálatunkat ígértük, mostan is ugyan azon hívséges szolgálatunkat ígérjük ajánljuk felségednek mint kegyelmes urunknak, hogy felséged kegyelmesen megemlékezett ennekelőtte való esztendőbeli kegyelmességéről: miképpen felséged tudós személyekkel megíratta vala az leveleknek árát, kivel — igaz — most az mesterek nem azon móddal szokták az levelek

*) Értendői takarítani.

árát megvenni, de hogy az mesterek is meg ne bántassanak az ő igaz jövedelmek felöl, mi is meg ne fáradjunk az leveleknek kétszer való ára megfizetésében: ugyan azon rendölést, ki 1661-ik esztendőben felséged parancsolatjából országul erre válogatott főnépek által lőtt, végeztük ez mostani arliculusba rendszerént béirattatni.

Limitatio redemptionis litterarum in minori Cancellaria Sacrae Regiae Majestatis pro Dominis Regni Hungariae nobilibus ex Decretis serenissimorum quondam Hungariae Regum: Sigismundi, Mathiae, et T.adislai de mandato Regio in anno Domini 1561. Thordae sub termino celebrationis Judiciorum festi beati Georgii Martyris lacta: Pro litteris, quae ad Instantiam Fisci pertinent et emanari debent, in quibuscunque negotiis et casibus, nullám solutionem magistri Protonotarii accipere debeant.

Pro litteris Evocatoriis trium literarum Inquisitionalium vires repraesentantibus — —	**fl. 1. —**
Pro litteris Judicialibus — —	**„ — dr. 12.**
Pro litteris Procuratoriis sive simpliciter, sive ad instantis petitionem emanatis —	**„ — dt. 24.**
Hoc addito, quod pro labore testimoniorum Capitularium, sive Nobilium, Juratorumque Notariórum ad singulum diem singulis personis —	**„ — dr. 12.**
Praetoria victualia eisdem administrent.	
Pro litteris Prorogatoriis communibus super exhibitione litterarum et super evictione, quae nunc loco trium litterarum Prorogatoriarum antiquitus solitarum (sunt) — —	**„ — dr. 72.**
Ex quo in prioribus Decretis ternae litterae prorogatoriae dabantur ac pro singulis solvebantur qui insimul computati faciunt praetactum numerum.	**„ — dr. 24.**
Pro litteris Juramentalibus sola sua in persona, aut tertio, vel sexto se alicui judicatis —	**„ — dr. 24.**
De eo, qui jurabit duodecimo, vel vigesimo quinto, aut quinquagesimo se — —	**fl. 1. —**
Pro communi Inquisitione — —	**fl. 1. —**
Pro Juramentalibus super caput nobilis —	**fl. 2. —**
Pro litteris Fassionalibus impignoratitiis —	**„ — dr. 24.**
De litteris Perennalibus jure perennali —	**fl. 1. —**

De litteris Prohibitoriis et Inhibitoriis simplicibus — — — „ — dr. 24.

De litteris Prohibitoriis facie ad faciem — fl. 1.—

Pro litteris Sententionalibus majoris potentiae, factum quinque casuum concernens — fl. 12.—

Pro litteris Statutoriis et Reambulatoriis simplicibus cum illa clausula: Dicitur nobis — „ — dr. 24.

Pro litteris Requisitoriis — — „ — dr. 24.

Pro litteris Adjudicatorii.sreobtentionis possessionum,seu aliarum rerum,juxta quantitatem sessionis seu rei obtentae, habita concordia inter causantes et protonotarios fiat solutio — in Decretis Regum ista solummodo inveniuntur.

Ex quo in Decretis Regum de litteris adjudicatoriis super bonis juribusque possessionariis reobtentis, pro quibus hodie praecipue fuit contentio inter causantes et Magistros Protonotarios, in quibus amplius nullus juridicus processus sequi potest, sed finalis decisio sequitur, nulla limitatio litteraruni facta invenitur, propterea nobis conscientiose hoc modo limitari videtur, salvo Judicio Regis et dominorum Consiliariorum remanente.

Primum: de litteris Adjudicatoriis super reobtentione possessionum, bonorum ac jurium possessionariorum, in qua nec inhibitio, nec repulsio, nec Procuratoris revocatio, vel alius aliquis juridicus processus amplius sequi potest, de una sessione, duabus, tribus, vel quatuor usque ad decem fl. 3.—

A decem usque viginti, a viginti usque quinquaginta, a quinquaginta usque centum, si etiam centenarium numerum aliquoties excesserint, in toto solvantur — — — fl. 40.—

Castellum integrum cum appertinentiis — fl. 50. —

Castrum integrum cum pertinentiis — fl. 100. —

De Divisionibus bonorum, acquisitione jurium quartalitiorum per non venientiam, fiat solutio juxta eandem limitationem praecedentem,ita videlicet,ut de una,duabus,tribus et quatuor sessionibus fl. 3.—

Et sic de aliis consequenter juxta modum praescriptum.

De litteris Sententionalibus minoris potentiae tam ex responsione, quam per non venientiam fl. 3.—

De litteris Sententionalibus dotum, rerumque paraphernalium ac jurium impignoratitionalium, mutui ac debiti per non venientiam — fl. 6 —

De litteris Inhibitionalibus in generali — fl. 1.—

Pro litteris Absolutionalibus in generali — fl. 3.—

De vice iterata executionis sententiae per non venientiam, in facto majoris potentiae, usque ad finalem decisionem semper solvantur — fl. 6.—

De vice iterata exequutionis minoris potentiae usque finalem decisionem — fl. 3.—

Pro vice iterata ex contradictione Statutionis per non venientiam usque ad finalem causae decisionem — — — fl. 3.—

Finalis autem decisio et deliberatio causae intelligenda est semper, in qua nec inbibitio, repulsio, nec revocatio Procuratoris vel alius processus juridicus amplius sequi potest.

Pro litteris Remissionallbus ex transmissione qualitercunque subsecutis prout antea quoque fuit observatum — — fl. 3.—

Pro paribus litterarum Evocatoriarum sive excedat unum arcum, sive non — — fl. 1.—

Pro paribus Responsionum — „ — dr. 24.

De aliis paribus attestationum Transmissionum ac causarum totius processus pro primo arcu fl. 1.—

Pro reliquis subsequentibus quotquot fuerint, pro singulis singuli — — „ — dr. 20.

Limitatio litterarom in Gapitulis et Gonventibus ex Decreto Ladislai Regis.

Pro qualibet littera Relatoria exequutionis sive ad unum, sive ad plures arcus scribantur. — „ — dr. 72.

Pro paribus earundem Relatoriarum sive ad unum, sive ad plures arcus scribantur — „ — dr. 36.

Pro qualibet littera Prohibitoria, Protestatoria et aliis similibus — — „ — dr. 24.

Pro litteris Procuratoriis sive simpliciter, sive ad instantiam emanandis — —	„ — dr. 24.
Pro qualibet littera Fassionali privilegialiter emanata, demptis pergemena, cera et serico —	fl. 1.—
Patenter vero, hoc est simpliciter emanatae	„ — dr. 24.
Pro paribus antiquarum litterarum in conservatorio requisitarum Custodi seu Requisitori pro se — — —	fl. 1.—
Pro redemptione litterae requisitae si non habuerit multum de scriptura, et patenter confecta fuerit — — —	„ — dr. 24.
Si vero labor scribentis fuerit magnus et littera privilegialiter confecta — —	fl. 1.—
De simplicibus transsumptis Litteris patenter emanatis, ubi scribentis labor magnus non fuerit	„ — dr. 24.
Ubi autem Littera prolixa fuerit privilegialiter emanata — — —	fl. 1.—
De littera Statutoria ubi contradictio fuerit	„ — dr. 24.
De litteris vero Statutoriis perpetuis, in quibus contradictio facta non fuerit, recipiatur redemptio litterarum secundum quantitatem possessionis et numerum sessionum modo subscripto, videlicet:	
De sessione una et 2. 3 vel 4. in toto —	fl. 1.—
Ubi autem fuerint ultra 4 sessiones usque ad decem, pro qualibet sessione — —	„ — dr. 33.
Ubi vero fuerit ultra decem usque viginti, de qualibet sessione — — —	„ — dr. 24.
Ubi vero fuerint ultra viginti, usque ad centum, de qualibet sessione — —	„ — dr. 12.
Si vero fuerint ultra centum, de qualibet sessione — — —	„ — dr. 8.

Contrarium facientes officio priventur.

Felségednek az elmúlt időkben is könyorgöttünk az. vezér czigányok felől; most is könyörgünk mint kegyelmes urunknak: parancsolja meg felséged a czigány vajdáknak, hogy elégedjenek ineg törvény szerént való adójokkal.

Nos itaque humili supplicatione Dominorum Regnicolarum ele-

menter exaudita, et benigne admissa, praescriptos articulos ac omnia et singula in eisdem contenta quoad omnes eorundem continentias, clausulas et puncla, ratos, gratos et accepla habentes approbamus, roboramus et ratilicamus, ac conlirnriamus, atque tani nos observabimus, quam etiam per alios observari facieinus. Dalum in Civitate nostra Medgyes, Feria quarta proxima pos festum ßeatae Dorotheae virginis. *) Anno Domini supra scripto.

Joannes, Electus
Rex.

(Eredetije a gr. Kemény-féle gyűjteményben.)

II.

1573 január 1 — 6-n Kolozsváratt hozott törvénycikkek.

Nos Stephanas Báthori de Somlyó, Va jvodaTranssilvaniae et Siculorum Comes, etc. Memoriae commendamus tenore praesentium signilicantes quibus expedit universis: Quod Spectabiles, Magnifici, Domini et Nobiles aliique Ordines trium Nalionum Transsilvaniae et annexarum partium Hungariae exhibueruntet praesentaverunt nobis infrascriptos articulos in Comitiis eorum partialibus in Civitate Kolosvár ad festum Circumcisionis Domini **) ex commissione nostra celebratis, paribus votis conclusos, potentes nos debita cum instantia et honore, ut eosdem articulos acceptare et approbare, ratificare et dementer confirmare vellemus; quorum quidem articulorum tenor sequitur in bűne módúm:

Értjük Nagyságodnak rólunk és hazánkról való kegyelmes gondviselését, hogy Nagyságod tiszti szerént és a közönséges álla-

*) Február 9,
**) Január 1.

potnak kívánsága szerént nem régen is minden dolgokról megtnláltatta fő emberei által a hatalmas császárt. Azt is értjük, miben függ onnat kiváltképpen az mi megmaradásunk, tudniillik hozzá való hőségükből és egyességhöl, mely gondviselését Nagyságodnak híven meg akarjuk szolgálni, mint kegyelmes urunknak.

Megemlékezünk penig róla, hogy ezelőtt is minekutána Istennek rendeléséből Nagyságodat szerétéiből választottuk fejünk, felé ósaz hatalmas császárnak is Nagyságodban nyugodt meg kedve akaratja, mindenkor intett minket erre a hatalmas császár, hogy Nagyságodlul függjünk és egy értelemben legyünk. Látjuk penig mi magunk is, minémü nagy birodalmok romlottak meg a viszsza vonás miatt; akarván azért a veszedelmet távoztatni, kívánjuk sziiböl, hogy a Nagyságodhoz való engedelmesség és köztünk való egyesség raegtartassék; azért nagyságod Isten segítségéből ezután is viseljen oly gondot réánk és az egyenetlen elméket egyesítse úgy Nagyságod, hogy efféléből közönséges veszedelem réánk ne következzék. Értvén főképpen hatalmas császár mozdulását.

Meggondolván azt is, hogy ez hazának külső gondviselése főképpen mostani időben vigyázásf, néptartást, egyéb nagy fizetést, és szüntelen való költséget kíván: Végeztük egy akaratból, hogy efféle szükségre erdélyországbeli nemesség jószágokból az elébbi rovás szerént minden lakótól egy pénz híján egy egy forintot adjanak.

A székely uraink atyánkfiái is jószágokról községekről azon terhet viseljék.

A szász uraink atyánkfiái is egyenlő terehviselésre Ígérik magokat.

A magyarországi nemesség is ezen terhet viselik, melynek hőszolgáltatását könyörögnek mind Erdély három nemzeti, mind magyarországi uraink atyánkfiái is, hogy Nagyságod halaszsza ez jövendő PurificatioMária napjára.*) De miérlhogyNagyságod élőnkbe adja, hogy ennekelőtte az adó bészolgáltatásba különb különb késedelmek és fogyatkozások estek, annak jó módon való bészolgáltatósáért végeztetett: hogy az ispányok minden vármegyéken, szókat hirdessenek azon az héten, melyen az bészolgáltatásnak napja esik, oda vigyék regestrumoknak restantiáját, ott exmissioval levelet

*) Febr. 2.

adjanak azokra, kik bé nem szolgáltattak a végezett napra; de tizenötöd napot hagyjanak, hogy akkorra minden bészolgáltassa. Ha ki akkoron bé nem vinné, több széket vagy terminust ne adjanak, hanem az exmissioval levéllel kibocsáttassanak az ispánok és dúlhassanak érette.

A Várad építését, kit az megholt kegyelmes fejedelmünk kezdetett, urunk ő Nagysága is nagy költséggel gondviseléssel conlinuált, miérthogy látjuk szükségesnek lenni hazánk (Halmára, hogy elvégeztessék az építés: azért annak építésére azon előbbi kapuszám szerént ötven 50 pénzt ígérünk mind erdélyi három nemzetül, mind magyarországi uraink atyánkfiáitól, melyet ez jövendő virágvasárnap egyszersmind mind beszolgáltatjuk. () Nagysága az urakkal egyenlő terhet viseltessen.

A szász uraim szorgalmatoson gondot viseljenek kömivesekre, tégla vetőre, hogy fogyatkozás miatlok ne legyen; az apró mívesek dolgából könyörgünk, hogy az előbbi articulusok tartassanak meg.

A köhordás dolgábul Várad építésére, azon terhet viseljenek minekutána is a magyarországi uraink és atyánkfiái, mint ennekelőlie az végezés szerént visellek. Az urak se hagyattassanak ki közülök, és az szegény népet ne verjék, se erőltessék vagy késleljék. Továbbá a végezésnek e mellett legyen oly gondviselés, rendtartás, hogy a szegény népnek ne kellessék oda híjába menni és esmét viszsza jöni, mint ezelőtt történt.

Dézma dolgáról semmi újítás ne legyen, hanem mindenben régi szokás szerént observáltassék — mind plébánusok quartájába, mind egyébbe; de az arendator reá vigyázzon, hogy senki az Isten tisztességére szenteltetett jövedelmet in profanos usus ne convertálja, hanem vagy plébánosnak adják vagy egyház épületjére költsék.

Az czirkálásra és gonosztevő emberek büntetni az ispánok első székből mindenütt kimenjenek; a mit eddig az gonosztevők változásából vöttek, számot adjanak róla; ezután is a ki változik, az első székek elvegyék és bészolgáltassák.

Miérthogy a harminczad dolgából immár egy néhányszor még a megholt fejedelem idejében újonnan való limitatiok és emendálások lőttek, melyekben mindenek meg is elégedtenok: tetszik, hogy most is az harminczad dolga az elébbi végzés szerént maradjon; az inslructiok és vectigálok megláttassanak, és az szerónt cselekedje-

nek az harminczadosok, kik ha azon kívül cselekednek, törvény szerénl bünlettessenek.

Továbbá az Innovatorok felöl végeztetett: hogy az elébbi articulus tartassák meg, hogy az effélék a két Superintendens előtt — több tudós személyeket is melléjük vévén — ha szemközt lenne, megexaminál tassanak, és ha mindeniktől különbözni találtatnak, és dogmátokat pertinaciter defendálják, excommunicáltassanak és urunktól proscribáltassanak; kivel ha nem gondolnak, authoritása legyen ő Nagyságának vagy fogsággal, vagy halállal, avagy egyéb poenával az ő káromlások érdeme szerént megbüntetni; ha ki penig urak vagy nemesek vagy városok közzül alfélének pártját fogná, vagy óltalmazná urunk ellen, az ilyent a Director Causarum rá hihassa, és minden octáva kívül Jure Fisci törvény szerént procedálhasson ellene. A kik penig proscriptusok, azokat kergesse mindenütt.

Nos igitur praemissa huraili petitioné et requisitione praefalorum Dominorum Regnicolarum faventer exaudita, praescriptos articulos, ac omnia et singula in cisdem conlenta, quoad omnes eorum continentios, clausulas et puncta ratos; gralos et accepta habentes, authoritale nostra approbatnus, roboramus, ratilicamus et confirmanus, atque tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet observari faciemus. Datum in praescripta Civitale Kolosváriensi, sexta die mensis januarii Anno, Domini millesimo quingentesimo septuagesimo tertio.

S tephanus Bát hori m. p.
de Somlyó.

Franciscus Forgács m. p.

I! LS II Cancellar.

III.

1573. jun. 24 Thordán hozott törvényczikkek.

Nos Stephanus Bálhori de Somlyó, Vajvoda Tranniensis el SicuiorumCoines.ctc.ll'emorine commendamus per praesentes: ^uod magnifici Dni Nobiles aliique Ordines trium Nationum Tranniae

et Regni Hungariae, Comitatuum nempe Bihar, Kraszna, Szolnok Mediocris, Maramaros et Zaránd, et Districtuum Káránsebes et Lugos, exhibuerunt etpraesentaverunt nobis infrascriptos articulos in Comitiis eorum partialibus in oppido Thorda,vigesima quarta die junii paribus votis conclusos, orantes nobis debita cum instantia, ut nos eosdem articulos ratos, gratos et acceptos habentes, benevole conlirmare dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Λ nagyságos és vitézlő urak, Erdély országbeli három nemzet, és Magyar országbeli urak nemesek: Bihar, Kraszna, Közép-Szolnok, Máramaros, Zaránd vármegyebeliek, Káránsebes és Lúgos tartománybeliek,kik ez mostani thordai partialis gyűlésben ő Nagysága a mi kegyelmes urunk akaratjából gyűltünk az országnak különb különb szükségeiért, melyeket Nagyságod mi élőnkbe kegyelmesen proponáltatott; annakutána megértettük kegyelmes urunk a Nagyságod hozzánk való kegyelmes gondviselését, vigyázását, kiért Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak fejedelmünknek mind holtig való szolgálatunkat ajánljuk.

Annakutána végeztük a három nemzettel, a magyarországi atyánkfiaival egyetembe egy akaratból tökéletesen, hogy a mi ország ótalmát nézi,minden okvetetlen ahoz tartjuk magunkat és azon rendtartással, mint ennekelőtte articulusokban szegény megholt fejedelmünk idejében elvégeztetett volt generálig gyűlésünkben, azonképpen hadakozóul készek leszünk minden időben, a Nagyságod első avagy másik levelére parancsolatjára azon móddal tizenhatodunkkal fejenként ott az helyen lenni, a hol Nagyságod kegyelmesen parancsol lennünk. Könyörgünk alázatoson Nagyságodnak, hogy ezután is ne szűnjék reánk és az szegény hazára gondviselni, vigyáztatni, hogy Isten segitségivel az Nagyságod szárnya és gondviselése alatt maradhassunk csendességben meg. Ha penig valamely nemzet, avagy kiváltképpen való személyek a Nagyságod parancsolatjára avagy levelére oda az helyre hadakozóul — módja szerént — nem menne és elmulatná valamiképpen, Nagyságodnak teljes authoritást adunk azokat megbüntetni az articulusok tartása szerént.

Továbbá másodszor végeztük azt is országul a magyarországbeli atyánkfiaival egyetembe: hogy jóllehet esmerjük szegény

községünknek ez mostani időben elég fogyatkozásokat, mindazonáltal meggondolván a Nagyságod szükségét, a hatalmas török császárnak szokott adónkat megadjuk,és ez jövendő szent-Péter napjára egy pénzhián egy frtot ígérünk Nagyságodnak az erdélyországi urak és nemzetség, rovás szerént, régi mód és rendtartás szerénl bészolgáltatni az ispánok kezébe Nagyságodnak. A székely uraim is azon ígérettel ígérik magokat Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.

A szász uraim is egyenlő tereh viselésre ajánlják magokat.

A magyarországbeli uraink és atyánkfiái is ezen hivséges Ígérettel kötelezik magokat mind községgel egyetembe, miképpen az Nagyságod alázatos szolgái, kik Erdélyben lakunk.

Harmadszor a religio dolgát a mi illeti: miképpen azért ennek előtte elvégeztük volt generalis gyűlésiinkben, Nagyságod idejében az articulusokba is béirattuk volt, Nagyságod is annak kegyelmesen censentiált és megconfirmálta, hogy senkit az ő religiojában, melyet szegény megholt urunk idejében tartott, Nagyságod meg ne háborítana, se penig egy mást közülünk meg ne merne szokott és elvégezett terhek alatt bántani, háborítani, és senki, akár minémü renden való ember legyen, Nagyságod birodalma alatt való avagy külső ember ez országban, avagy Magyarországban a Nagyságod birodalma alatt,a religiokra valami innoválást ne merne valami szín alatt indítani. Annakokáért most i3 alázatoson könyörgünk kegyelmes urunknak, hogy az elvégezett articulusokat Nagyságod observáltassa meg minden czikkelében és rendiben, viseljen lelkünkre is gondot, és az afféle innovátorokat ne szenvedje mi közöttünk lenni, büntesse meg azokat; mely dologra Nagyságodnak most is mint annakelötte teljes authoritást, hatalmat adunk.

Annakutána a szegény nép elmenések és haza hozások felől országul végeztük azt: hogy azoknak szabadulások nem ilyen jelen való partialis gyűlést, hanem generalis gyűlést illet. Annakokáért könyörgünk alázatoson Nagyságodnak mint kegyelmes fejedelmünknek, hogy Nagyságod is kegyelmesen halaszsza a jövendő országos gyűlésünkre. Azonba Nagyságod a szegény nép meghozásában tartsa meg és egyéb rendbeli emberekkel is tartasson meg mindenekkel szabadságunkban az generalis constitutiok szerént, míg ezekről közönséges generalis gyűlésünkben Isten segítségével más-

képpen rendelhetünk és megegyezhetünk közönséges akaratból, az Nagyságod kegyelmes akaratja és engedelme szerént.

Az Monostori Konventet Ítéljük károsnak lenni, hogy ez ideig pusztán állott, az levelek is mód és rend tartás nélkül voltak. Végeztük azért országul közönséges akaratból: hogy Nagyságod három méltó személytválaszszon oda alíonventbea leveleknek conservatiojára és requisitiojára, és azoknak annyi authoritást és pecsétet adjon minden exequutiokra, mint a váradi requisitoroknak, kiknek fizetéseket is Nagyságodra támasztottuk, miképpen Nagyságod kegyelmesen ajánlotta magát, hogy mi és az mi utánunk valók is örök hálát adhassanak Nagyságodnak efféle jóvoltáérl és kegyelmes cselekedetéért.

A míves népeknek az δ árujok felöl így szóltunk: miérthogy látjuk ezt az böv üdöben is,mikor az Úr Isten mindeneket az ő ajándékából bövségesen réánk öntött, az ő miveknek árát nem akarják kissebbiteni, hanem inkább az ország végezése ellen naponként nevelni igyekszik, semmi jó rendtartás közötteknem lévén, közönséggel úgy cselekednek fejenként, és az ő árujokat árulják nyílván a bírák és egyéb magislratusok szemek Iáitokra minden hozzá látás nélkül:

Intjük azért a városbeli polgármestereket, bírákat, polgárokat, falnagyokat s egyebeket, hogy az míves nép között rendeljék úgy az ő miveknek eladásokat a jövendő gyűlésig, hogy ez féle panaszok és Isten ellen való eladások ne történjenek; mert ha ez mostani szertelenségből nem akarják magokat meg emendálni, és a míves népeket is nem akarják megzabolázni, tehát az jövendő gyűlésben Isten segitségivel Nagyságod kegyelmes engedelméből *és* annuentiájából reá akarunk gondolni, hogy ez féle istentelen szertelenség kivétessék közülünk, mely semmi keresztyén országban nem találtatik. Az nemes uraim penig ha az féle előbbi vétkét megtapasztalják és a tisztartók el nem igazítják, tehát a jövendő gyűlésben proponálják az ország eleibe. Végezetre a vég várak őrzését miképpen a több megmaradásunkat Nagyságodra támasztottuk mint kegyelmes urunkra,még is könyörgünk Nagyságodnak, hogy a Nagyságod elkezdett hozzánk való kegyelmességét tőlünk meg ne vonja, hanem cselekedje és fáradjon érettünk, kiért Nagyságodnak és maradékának is örök hálákat adhassunk.

Végeztetett ez is, hogy a szászvárosi harminczadosokkal semmi ájitást ne engedjen ő Nagysága, és valami árukat Szászvároson kiviil nem visznek, abból semmi harminczadot ne vegyenek.

Nos itaque praemissn humillima postulatione Dominorum Rognicolarum faventer exaudita et admissa, praescriptos articulos ct omnia ac singula in eisdem contenta, quoad omnes eorum continentias, clausulas et puncta ratos, gratos et acceptos habentes approbamus,roboramus,ratiücamus et confirmamus, atque tam nos ipsi invioiabiliter observamus, quam per alios quoslibet authoritate nostra, qua publice fungimur, observari faciemus. Dalum in Oppido Thorda, feria quinta proximapost fesluin beati Urbani papae, Anno Dni millesimo quingentesimo septuagesimo tertio.

L. (ecta)

(Eredetije, a gr. Kemény gyűjteményében.)

IV.

1574-ben december 13 — 18-kán Segesváratt hozott törvényczikkek.

Nos Stephanus Báthori de Somlyó, Vayvoda Tranniae et Siculorum Comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis: Quod Spectabiles, Magnifici et Nobiles, aliique Ordines trium Nationum Tranniae et partium Regni Hungariae, ditionis videlicet nostrae, in praesentibus Comitiis eorum partialibus, in Civitate Segesvariensi ad festum beatae Luciáé virginis, Anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo quarto ex commissione nostra celebratis, exhibuerunl nobis infraseriptos articulos, communibus ipsorum omnium votis, unanimique consensu conclusos, supplicantes nobis ut eosdem articulos et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes benigne confirmare, atque tam nos ipsi observarc, quam per alios omnes, quorum interest, observari facéré dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli Dominorum Magnat um et Nobilium, caeteror unique Ordinum Ir inni Nationnm Regni Transsylvaniae et partium Regni Hungariae etc.ad festum. beatae Luciáé Virginia in Conventu eortim partiali Segesváriul Anno Domini 1574 celebráló conclusi.

A tekintetes, nagyságos és vitézlő urak, Erdély országbeli három nemzet és Magyar országbeli uraink, atyánkűai, kik ez mostani gyűlésben, a mi kegyelmes urunk és fejedelmünk kegyes intéséből egybegyüllünk, ő Nagyságának mi kegyelmes urunknak fejedelmünknek holtig való hívséges szolgálatunkat ajánljuk. Hálákat adván ő Nagyságának, hogy mindenkori szokása szerént ez mostani időben is rólunk és a mi megmaradásunkról oly szorgalmatos gondot viselt, hogy ennyi sok felé való háború és veszedelem között minket az Úristen ó nagysága kegyelmes gondviselése által ez ideiglen csendesen és békével megőrizett, megtartóit, most is az Úr Istennek azon kegyelmességét látjuk; könyörgünk, hogy ezután is ne szűnjék meg ő Nagysága a rólunk való vigyázástól és gondviseléstől, kiért az Úr Istent dicsérhessük és ő Nagyságának minden időben szolgálhassunk.

A mi a törvény szolgáltatását nézi: végeztük egyenlő akaratból, hogy a székely uraim törvények szolgáltatása — miért hogy ő magok is azt kívánják — mostani terminusról elmúljék bizonyos okokból, de főképpen, hogy vannak oly helyek, hol a döghalál mostani időben naponként öregbedik.

A nemes uraim terminussi penig miérthogy ezután következnek, és az időnek állapotja Istennek kezében vagyon, támasztják ezt ő Nagysága kegyelmes gondviselésére, hogy ha a szokott terminusig meg nem szűnnék a halál, azok is haladjanak; ha penig az Úr Isten az ő kegyelmességéből tágítja közzülünk ostorát, ő Nagysága megszolgáltassa, és a terminus előtt három héttel minden székes helyeken levele által minden nemzetet certificáljon róla, ha akarja ő Nagysága hogy meg legyen, vagy múljék a törvény, helyet is ő Nagysága kegyelmességéből rendeljen olyat, ki alkalmatos leszon költség és élés dolgából, és a hol halál miá is kevesebb félelem légyen; mert Fejérvárat mind élésben s mind egyébből szűk helynek esmerjük.

A magyarországi uraim is az ő terminussok szolgáltatását azon állapotban hagyják és azon módon ő nagyságára támasztják.

Miérthogy penig a törvény minden időben tudós emberek által szolgáltatott, kik most mind halál és mind egyéb okokból megfogyatkoztak: δ Nagyságának könyörgünk, hogy ezt is a fogyatkozást építse meg ő Nagysága, ne panaszolkodhassék senki ez miatt törvénybeli fogyatkozásáról; miért penig hogy Nagyságod minden rendbelieket esmer, kik mire és micsoda szolgálatra valók: Nagyságodnak könyörgiink, hogy Nagyságod válaszszon közzülünk és végezzen velek; a törvényben penig a Directornak authoritása legyen, hogy a székben valami indignitas ne essék.

Értjük a Nagyságod kegyelmes intését a váradi építés felől, kit megmaradásunkra szükségesnek ítélünk: megszolgáljuk Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak, hogy Nagyságod megtekintve községünknek mostani szükségét, fogyatkozását, a /* nép adással nem terhel bennünket; mi is mint ilyen szükségben fogyatkozásban ígérünk Nagyságodnak kapu szám szerént Várad *f.* építésére ötven-ötven pénzt, kit ez jövendő szent Gergely napjára bészolgáltatunk, könyörögvén, hogy a szükséghez képest vegye kegyelmesen Nagyságod.

A mi a Nagyságod segítségét nézi: szokott rovásszerénl ígérnek Nagyságodnak az Erdély országbeli nemes uraim kapu szám szerént kilenczvenkilencz pénzt, kit ez jövendő szent Pál fordulásanapjára fogyatkozás nélkül bészolgáltatunk. Ezen terhet viselik a szász uraim is.

A székely uraim atyánkfiái is egyenlő tereh viselésre ígérik magokat.

A magyarországi nemes uraink is azon szokott rovás szerént száz-száz pénzt ígérnek Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.

Az órvok és gonosztevők büntetések felől így végeztének: hogy minden ispánok és arra választott személyek kimenjenek, új czirkálást tegyenek minden rendbeli gonoszságról — éietőktől és égetőktől megválva,kiknek semmi határok,se kegyelmek ne legyen — egyéb rendbeli gonoszságok és azoknak büntetése kezdessék az időtől fogva, hogy Isten Nagyságodat ez birodalomba vette, az előtt valóknak pedig kegyelmek legyen.

A Nagyságod jószágára miérthogy czirkálni ezelőtt az ispá-

nők ki nem mehettek — hogy ott is a gonoszoknak fészkek ne legyen — végeztetett: hogy az ispán a czirkálásra akarván kimenni, a tisztartót urunk parancsolatjával mellé hijja, ki tartozzék az ispán mellett elmenni és hiti szerént igazán eljárni; azonképpen az exequutiokor is tartozzék mellette lenni az ispánnak és egyenlő segítséggel az latrot kergetni. Ugyan ezen mód tartassék az urak jószágában is.

Az órvoknak penig ilyen büntetést szabtunk: hogy a ki először száz pénznek, vagy száz pénzt érő marhának — akár mi névvel neveztessék — alatta lopott volna vagy lopna, elsőbben meg ne haljon érette, hanem marok veszszővel piaczon erősen megverjék, meg ne bírságolják, se változtassák; ha penig első lopása az száz pénzt meghaladja,életével űzessen érette. Három juhért. két méhért meghaljon; ha szőlőt lop, először megveszszőzzék, másodszor ha egy süeg szőlő felét lopná, felakasztassék; egyéb rendbeli gonoszságoknak büntetése az régi articulusok szerént legyen; másodszor avagy harmadszor is penig ha aprólékot avagy kevés érőt lop, azonképpen bünteltessék vereséggel; de ha második lopása avagy harmadik az elsővel egyetemben az egy forintot meghaladja, meghaljon érette; a kiadáskor penig hol mit és mikor lopott, nyilván meg kérdezzék az ispánok, hogy büntelen senki meg ne haljon.

A váradi palánk építéséről ilyen rendelést szabtunk: hogy minden nemes és szolgáló ember,ki Váradon lakikés házat bir, két-két szál palánkot állassan és építsen; azon kívül jószágáról is a vármegyéből minden nemes ember minden két-két kaputól egy-egy szál palánkot tartozzék építeni; a ki attól megmarad, a város építse.

A Bihar vármegyebeli uraink, atyánkfiái jószágokból rovásokról így végeztünk: hogy ő kegyelmek főnépek és nemesek fejenként a rovás szerént való adót éppen bészolgáltassák a tárházba; hogyha penig abban fogyatkozás leszen, minekutána való gyűlésben űj connumeratio végeztessék.

Az Illye kastélya dolgáról ekképpen végeztünk: az elmúlt vásárhelyi gyűlésben országul találtuk volt meg Nagyságodat, hogy Nagyságod azoknak possessoritól megértvén igazságokot, viselne oly gondot arra az házra, hogy az országnak abból fogyatkozása ne következzék; de miérthogy azon mi atyánkfiái mind ez országot és

mind Nagyságodat könyörgés által megtalálták könyörögvén, hogy állapotokban meg ne romoljanak, és erre is felelvén az országnak, hogy oly gondot viselnek reá, hogy abból romlás nem következik: így intéztük Nagyságod kegyelmessége velek lévén, hogy a megmondott possessorok házokban, örökségekben megmaradjanak, de úgy, hogy felelések szerént gondot viseljenek, hogy gondviseletlenségek miatt se ő magok, se penig országul kárt ne valljunk, sub poena alias in talibus observari solita.

Nos itaque praemissa supplicationc Dominorum Baronum, Nobilium, aliorumque Ordinum, trium Nationum hujus Tranniae et partium Hungariae faventer admissa, praedictos universos articulos modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus litteris nostris de verbo ad verbum ir.seri fecimus et inscribi, oosdemque ac omnia in eisdein contenta, ratos et accepta habentes, acceptavimus, approbavimus, ratificavimus et conlirmavimus, offerentes nos benevole, quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi inviolabíliter observabimus, quam per alios quoslibet, quorum interest seu intererit, observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmanus harum nostrarura vigore et testimonio litterarura.

Datum in praedicta Civitate Segesvariensi, decima octava die mensis decembris, Anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo quarto.

(Eredetije a Gr. Kemény gyűjteményében.)

V.

1575. december 6 — 14-kéig folytatólag Beszterczén hozott törvényczikkek.

Nos Stephanus Báthori de Somlyó, Vayvoda Transsilvanuset Siculorum Comes etc. Memoriae commendamus per prae-

sentes: Quod Specialties, Magnilici Domini et Nobiles ac alii Ordines el Status trium Nationum Tranniae et partium Regni Hungariae ditioni nostrae subjectarum, exhibuerunt et praesentaverunl nobis infrascri tos articulos in Comitiis eorum partialibus, ad festuin sancti Nicolai episcopi in Civitate Bistriciensi celebratis, paribus votis conclusos, petentes a nobis humiliter, ut nos eosdem articulos ac omnia et singula in eisdem contentaratos, gratos et accepla habentes gratiose confirmare dignaremur. Quorum quidem arlieulorum tenor sequitur in hunc modum:

A Nagyságod kegyelmes izenetit minden rendibe te Nagyságod fő emberi és írása által megértettük: kiért először az Úr Istennek bálákat adunk, hogy ez időt adta békével elérhetnünk, melyben öszve gyűlve ő szent felsége segítségéből szólhassunk és végezhessünk Nagyságoddal egyetembe a mi szegény hazánknak megmaradásáról és jövöiról. Annakutána penig Nagyságodnak háládatossággal és hivséggel meg akarjuk szolgálni a te Nagyságod ránk való kegyelmes gondviselését, hogy teNagyságod mindeneket élőnkbe ad, a mit a közönséges jóra és megmaradásra valónak ítélte Nagyságod.

Legelőször azért úgy tetszett mindnyájon ez három nemzetnek, magyarországi atyánkliaival egyetembe, hogy a minémü időbe és helyre az Úr Isten minket vetett, igen szükséges, hogy a mi tehetségünk szerént a miénkből magunkra gondot viseljünk és a kolozsvári articulusok tartása szerént lovagunkat, gyalogunkat készen tartsuk. Sőt látván az előttünk álló dolgokat, a Nagyságod kívánsága szt rént szükségesnek ítéljük a késedelem nélkül való mustrát; de miérthogy ez országnak tagai helylyel egymástól távul vannak, osztottuk a helyeket a mustrára ekképpen te Nagyságod kegyelmes akaratjából: hogy legelőször te Nagyságod Fejérvár és Hányad vármegyét lássa Fejérváratt meg, az öt vármegyét pedig Kolozsváratt; a székely uraimat penig és szász uraimat vagy Fogarasban vagy Medgyesen; de így, hogy Aranyos-szék távul lévén a több székektől, mustráljon Thordán meg Nagyságod Kolozsvárra jöttébe; Bihar vármegye mustráljon Báthori Kristóf urunk ő nagysága előtt Váradon azon nap, mikor a nemesség Kolozsváratt megmustrál; Szolnok és Krasznn azon nap Somlyón mustráljanak. Nagyságodnak

könyörgünk, hogy az előtt tized nappal ezekről minket certificáljon Nagyságod — hozzá akarunk készülni Isten segítségével.

De mindeneknek előtte szükségesnek ítéljük, hogy a határ őrzésére gondviselés legyen a te Nagyságod kegyelmes intése és tanácsa szerént, hogy valami véletlen dolog ex insperato aut temere rajtunk ne eshessék; főképpen, logy nyilván való hírek viseltetnek a szomszédságnak készületi felöl, mint Nagyságod kegyelmesen értésünkre adja. Végeztük azért: hogy efféle repentinus casus ellen Kolozsvár legyen a praesidiumnak helye, minthogy egyéb helyeknél alkalmatosbnak tetszik: piacza, élése és öröksége vagyon; mely helyen a nemesség ad száz lovagot, száz gyalogot, székely uraink atyánkfiái két száz lovagot, szász uraink három száz gyalogot, így, hogy a nemesség ez jövendő szent Tamás napjára, a több nemzetség pedig azután mindjárást karácsonra ez szám szerént Kolozsvárra lovagjával, gyalogjával készen legyen; minden vármegyéknek és széknek együtt egy-egy hadnagyok legyen — tekintetes személy, azonképpen az szász uraim gyaloginak. Ezeknek egy hó pénzt adunk, annakutána ha szükséges lészen továbbra való szolgalatok, Nagyságod tárházából kegyelmesen fizetést rendeltessen nekik; ezt is hozzá tevén, hogy a nemesség között a Nagyságod és az urak jószága egyenlő terhet viseljenek és az ispán azokra is czédulát adjon, és kapu szám szerént előállassák a lovagot, gyalogot. Könyörgünk Nagyságodnak, vegye ezt kegyelmesen, és te Nagyságod is udvara népe vagy fungáló szolgái közzül ereszszen kétszáz lovagot és száz darabantot, kik ugyan mostan innét menjenek a hagyott helyre Kolozsvárra. Azoknak előtte rendeljen te Nagyságod oly hadnagyot, ki mind hivséggel és gondviseléssel szolgáljon,és kóborlást, ragadozást mind városon, mind városon kívül megtiltson és szeretettel egy értelemben légyen ez ország népe előtt való hadnagyokkal. Ez Nagyságod hadnagya legyen fő hadnagy és parancsoljon mindennek. Mi, és szomszéd vármegye élés dolgából a mennyire lehet megfogyatkozni nein hagyjuk, csak hogy képes és igaz árút megadják.

Továbbá értjük azt is kegyelmes urunk, a mit az építés dolgából elünkbe ad Nagyságod. Mely dolgot mint Nagyságod egyéb tanácsát jónak és hasznosnak ítéljük, de Nagyságodat követjük mint kegyelmes urunkat, nem tagadhatjuk meg az Úr Istennek rajtunk és közöttünk való keserves kezeit

melyet kétség nélkül eresztett ránk a mi bűneinkért: mind fegyver, belső és külső éhség és döghalál egy időbe és egyszersmind ngy szállott közünkbe, hogy ha az Úr Isten kegyelmes kezet reánk nem fordítja, félő,hogy az Úristen végső romlást réánk ne hozzon. Más az, hogy ilyen rész szerént való gyűlésben végső deliberatiot most mi nem tudunk mit tenni. Könyörgünk, hogy ez dolgot mostan tehát Nagyságod kegyelmesen halaszsza. Ha az Úr Isten ostorát közzülünk és látogató kezeit tágítja, a mire az Úr Isten eléggé teszen, semmiben hazánknak megfogyatkozni nem akarunk.

E mellett könyörgünk Nagyságodnak, hogy a váradi elkezdett mivet a mi költségünkkel szorgalmatoson continuáltassa Nagyságod, és nem csak a szomszéd nemesség jószágát, hanem az urakét is személy válogatás nélkül az Nagyságodéval egyetembe réája erőltesse a közönséges tereh viselésre és haszonra; mert ezen állapottal a mint ekkédig volt, lélő hoszszú késedelemtől és hogy jó módon véghez ne menjen, kiből sok fogyatkozás, a földnek is romlása esketik, kit Isten eltávoztasson.

Miért pediglen tudjuk azt, hogy te Nagyságod a mi gondviselésünkre a miénkből és mi segítségünkből lehet elég: annakokáért szokásunk szerént erdélyi nemes uraink atyánkfiái ígérnek Nagyságodnak régi rovás szerént kilenczvenkilencz pénzt, a székely uraink is az ő rovások szerént azonképpen ajánlják Nagyságodnak magokat; a szász uraink is egyenlő terhet viselnek; a magyarországi uraink atyánkfiái is azon régi rovások szerént egy-egy forintot ígérnek. Ezt pedig az Úr Isten segitségivel a jövendő gyertyaszentelő Boldog-Aszszony napjára bészolgáltatják te Nagyságodnak.

Azonképpen a váradi ház építésére adunk országul, az három nemzet, magyarországi atyánkliaival, rovás szerént ötven-ötven pénzt, kit ez jövendő Szent Gergely pápa napjára az ispánok bészolgáltassanak, és az adó bészolgáltatásban az irt arliculusokat observálják, különben ne cselekedjenek.

Tetszett ez is országul: minthogy a szomszédságok nélkül semmi rendbeli országok és népek nem lehetnek, látván a két szomszéd Oláhországnak éhség miatt fogyatkozásokat, hogy a három belső székbeli székely nemes uraink, atyánkfiái Csíkkal, Gyergyóval egyetembe mind községestől ez jövendő Gergely pápa napig búzájokat eladhassák, de így, hogy e szín alatt másunnat búzát

erre ne vigyenek, se egyébképpen se az országnak egyéb lagai semmiképpen búzát el ne adhassanak, ki miatt ez ország megfogyatkozzék, hanem csak tulajdon tarlóján termett majorságokat adhassák el az napig.

Végeztük az hadakozó szerszámokról is polgár mesterekkel és birákkal, hogy szorgalmatoson csinálják, jó miét miveljenek és képes áron is adják.

Tetszett ez is az ő Nagysága személyére vött appellatiok dolgáról-.hogy minden nemzetségnek az ő appellatioja az ő terminussán láttassák meg, gyűléseken penig continue minden nemzetség appellatioját meglássa ő Nagysága.

Az ispánok és vice-ispánok minden helyeken és vármegyén kergessék a gonosztévö népeket nagyobb szorgalmatossággeI,hogynem mint az előtt.

Nos itaque praemissa humili supplicalione Dominorum Regnicolarumtrium Nationum Transsilvaniae, et partium Regni Hungariae ditioni nostrae subjectarum dementer exaudita et admissa, praescriptos articulos ac omnia et singula in eis contenta acceptaraus, approbamus, ralificamus et confirmanus, ac lám nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet ac cujuscunque ordinis et status homines ditioni nostrae subjectos observari faciemus. Datum in Civitate Bistriciensi, sabbatho proximo post testűm Conceptionis beatissimae semper Mariae virginis, Anno Domini millesimo quingenlesimo septuagesimo quinlo.

Stephanus Báthori m. p.
Vayvoda Transsilvanien.

(Eredetije a gr. Kemény-féle gyűjteményben.)

VI.

1577.21 — 27 aprilisben Thordán hozott türvényczikkek.

Nos Chr i s to p h or us Báthori de Somlyó, Vayvoda Transsilvaniae el Siculorum Comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium signilicantes quibus expedil universis: Quod Spectabi-

les, Magnifici Domini Nobiles caeterique Status ct Ordines trium Nationum Regni Transsilvaniae et partium Regni Hungariae, ditionis scilicet nostrae, in partialibus eorum Comitiis pro die Dominica Misericordiae i: e: ad vigesimum primum diem április proxime elapsura, Anno Domini millesimo quingentesimo septuagesimo seplimo, Thordae ex edicto nostro celebratis, congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt infrascriptos articulos in eisdem Comitiis paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humillime, ut universoset singulos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, nostrum consensum illis praebentes, bene vole acceptaro, approbare ac confirmare, et tam nos ipsi observare, quam per alios ubique per ditionem nostrum lirmiter observari facere dignarcmur. Quorum quidem articulorum tenor talis est:

Kegyelmes urunk. Megértettük a te Nagyságod közünkbe küldött propositiojit és a mellett való izenetit, tanácsbeli főszemélyek által elünkbe adván a mi békességes megmaradásunknak régtölfogva élőnkbe vött módját t. i. a hatalmas császárnak engedelmességünkkel és adományunkkal való megelégitését, mely esztendőnként ennekelőtte szokott adónknak és a portai szükségeknek megnevekedésit lajstrom szerént, írva közinkbe béktildvén, élőnkbe adta. Mi is a sok szükségeket megtekintvén, és azt is, hogy mennyi sokfelé való fizetések, (kikben te Nagyságod a mi hazánk jováért meg nem fogyatkozhatott) Nagyságod előtt állottak, mitől fogva az Úr Isten te Nagyságodat közünkbe a birodalomba helyheztette, é3 hogy különb különbfelé is te Nagyságod magát adóztatni kényszeritette: ígérünk Nagyságodnak a hatalmas császárnak szokott adója felét — mely rovás szerént kilenczvenkilencz pénz — segítségül, három nemzetbeli rovás szerént, magyarországi atyánkfiaival egyetembe otven pénzt.

Könyörgünk Nagyságodnak, hogy azt vegye elég névvel tőlünk, és ezt személy válogatás nélkül urak és nemesek, minden rendbeli embereknek jószágából híven és minden fogyatkozás nélkül az ispánok szolgáltassák az ő tisztök szerént per remedia solita, senkinek ebben nem kedvezvén. Mert ez nézi a közönséges jót és megmaradást, ki mindennek köz, mert mi tovább az ő terheket viselni nem akarjuk.

E mellett kívánjuk Nagyságodtól és könyörgünk, hogy valamely jövedelmek az országnak tárházából elidegenittettek.kit idegen kézhez és ad proprios usus convertállaltak, ezekre viseljen te Nagyságod oly gondot, hogy incorporáltassanak az országnak és tárháznak derék jövedelméhez, kiből ennekutána teljesítse és építse meg a porta szükségét, hogy mindörökké ne kénszerittessünk ennyi közönséges tereh viselésre; mert elégtelen és elviselhetetlen teréhnek ítéljük a szegény községnek, holott ennekutána szokásul felvenni semmiképpen nem esmerjük elégnek lenni magunkat.

Mely kilenczvenkilencz pénznek bészolgállatását ígérjük Nagyságodnak fogyatkozás nélkül ez jövendő pünkösd napjára, cnnekelötte való mód és végezésünk tartása szerént, az ölven pénznek pedig Sz. János napjára.

Adja annakutána te Nagyságod a te Nagyságod tiszti és vigyázása szerént élőnkbe a szomszéd ellenségnek szüntelen való nyughatatlanságokat, kik noha mostan látjuk hogy aperle semmit nem tentálnak, de mindazonáltal a miképpen ennekelőtte is gyakorta — occasiojok lévén — kimutatták minden ügyekezeleket és veszedelmünkre való tanácsokat, a te Nagyságod jó intését és gondjaviselését háládatossággal meg akarjuk szolgálni, mint kegyelmes urunknak s fejedelmünknek.

Könyörgünk Nagyságodnak mint kegyelmes urunknak, hogy azonképpen gondviselésében ennekutána is semmit hátra ne hagyjon, vigyázásába is meg ne szűnjék; mi is az Úr Isten,velünk lévén, mi magunknak és hazánknak ólalmára olyképpen igyekezünk és akarunk készen lenni ennekelőtte való rendelése szerónt való büntetés alatt, hogy valahova és valamikor a szükség és Nagyságod parancsolatja kívánja, ott lévén, hazánknak és Nagyságodnak szolgálunk.

Végeztük ezt is: hogy az erdélyi és magyarországi kereskedő népeknek ez országban öreg barmot szabad legyen felszedni, és a letevő helyeken idegen kereskedő embereknek eladni; de juhot, berbécsöt és eirélét se ez országi, se idegen embernek ne legyen kereskedésre szabad felszedni és kivinni ez országból idegen országba ; egyébféle marhák pedig kiket idegen emberek az országba béhoznak, bizonyos és szokott lefcvő helyeken tétessenek le: kik Havasalföldéből,Moldovából Brassó felé kelnek ki, az hostátbn; kik Szeben felől jőnek, Tolmácson; kik pedig Káránsebes, Lugas cs Lippa felől, mind Szász-Sebösben.

A kiknek pedig a birodalomban örökségek zállogok vagyon, ez mellett ennekelőtle való fejedelmektől is annuentiájok, azok egyéb helyekről is béjöhessenek az onnuentia szerént; contrarium facientes verő marhájok elvétessék, és ő magok is büntettessenek meg mint violatores publicae Constilutionis.

Miérthogy az oláh község közzül is vannak sokan, kiket az Úr Isten megvilágositván, a görög professiotól elszakadtak, és az Istennek igéjét tulajdon nyelveken hallgatják, kiknek ezelőtt való Superintendensek megholt,végeztük: hogy ők is válaszszanak közzülök igaz értelmen való tudós és alkalmatos személyt, hogy az élő Istennek igéjének hirdetése közöttök is meg ne szűnjék, hanem mehessen elő.

Vannak sok régi fenn álló perek, kik immár appellatioban vannak; ezeknek mind most, mind ennekulána való gyűléseknek idején való meglátását hogy Nagyságod conlinuálja, könyörgünk, ne maradjanak vég nélkül inexecute a törvényeknek szolgáltatása.

Az elszökött jobbágyok felől pedig végeztük: hogy az előbbi arliculusok tartása szerént mind kamara-helyekről és városokból, urak jószágából megadassanak, kiknek exequálására minden helyek, bírák, ispánok és vajvodalísok szabadon mehessenek és residentiájokra meghozathassanak.

Miérthogy sok különb különbféle postaságok találják a szegény községet ez országnak minden szegeletiben, mely immár annyira ment, hogy urunk ő Nagysága levele nélkül is magok dolgokba járván sokan, főképpen a szegény Szászságon lovakat szednek és a községet terhelik költséggel, végeztük: hogy valakiknél urunk ő Nagysága levele nem lészen, semmi rendeknek sehol lovak ne adassanak, és ha ki violenter mit tentálna, resistáljanak; ha ki mit talál magának, elszenvedje — nobilitatis libertate non obstante, kivel szűnjenek meg a községek között való sok szertelenség és istentelenség.

Az órvok és gonosztevő emberek felöl végeztük: hogy minden vármegyében, székes helységről is az ispánok, királybirák czirkálásra kiinduljanak és a gonosztevőket büntessék; és mikoron ki akarnak indulni, az indulásról certilicálják a szomszéd vármegyéket és székes helyeket is, hogy egyszersmind lévén a kiindulás, jóbb módon legyen járások és büntetések a gonosz embereknek.

A kik pedig afféle gonosztevő embereket ótalmaznának vagy

pártjokat fognák, vagy úr vagy nemes ember, vagy ispán, vagy egyéb tisztbeli személyek, ennekelőtte való régi statutiok szerént büntetések legyen.

A kiadott gonosztevő nemes emberek felöl is azelőtt való slatutiok tartassanak meg.

Magyarországban pedig Bihar vármegyében az ispánok Váradra gyűljenek, ott bizonyos tartományokat és falukat béhivassanak és falunként a bírót heted magával megeskessék; a hol gonosz embereket tudnak, kiknek neveket földesuroknak czédulában kiadjanak, kiknek büntetéseknek napot hagyván, ha meg nem büntetnék, és ez szántszándékkal való gondviseletlenség miatt elhallgatják, a főispán azaz a kapitány adjon segítséget az vice-ispánok mellé, kiknek erejével megfoghassák minden ember jószágában, személy válogatás nélkül urakéban és mind a Váradhoz való jószágban mindenütt. >

Kraszna,Közép-Szolnok és Máramarosban is ezen mód observáltassék,kiknek büntetések után marhájából felesége és gyermeki részét kiadván, az ispán magának vegye a megbüntetett embernek részét.

Nos igilur praemissa supplicatione Dominorum Nobilium caeterorumque Statuum et Ordinum trium Nationum ditionis nostrae faventer admissa, praedictos universosarticulosmodo praemisso nobis praesentalos, praesentibus litteris nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fccimus, eosdemque ac omnia in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes acceptavimus, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus,olferentes nos benevole, quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis et arliculis tam nos ipsi inviolabiliter observabiraus, quam per alios quoslibet quorum interest seu intererit, observari faciemus, imo acceptamus, approbamus, ratificamus et conıirmanus harum nostrarum vigore et testimonio litterarum. Dalum in praedicto OppidoTkorda,die vigesima sexta mensis április, Anno Domini millesimo quingentesimo sepluagesimo septimo.

Christophorus Báthori,
de Somlyó, m. pr.

(A birtokomban levő eredetiből.)

E R E D E T I O K I R A T O K

I.

Nádasdi Anna, Mayláth Istvánná levele a szebeniekhez 1546-ról.

Köszönetemnek és magam ajánlásának utána. Én megértettem a ti kegyelmetek levelit, mely felől én üzentem az fogarasi porkolábóknak, hogy az embert megfogják és törvény láttassik reá. Továbbá Morgondai János uramtul üzentem, kinek szavát tük meghigyje. Isten tartsa meg k. Fejérvárból. 1546.

Anna Nádasdy m. pr.

Czimezés: Ez levél adassik szebeni polgármester uramnak, és az király birájának, és az több eskütt bíráknak, nekem szomszéd uraimnak

(Az eredetiből közli idősb báró Bedeus József.)

II.

A szász-sebesi várat érdeklő okirat 1567-ről.

Mi, második János, Istennek kegyelmességéből Magyarországnak, Dalmátiának és Horváthországnak választott királya, etc. Mi híveinknek, vitézlő és gyors férfiaknak, Udvarhelyszéken lakozó fönépeknek és lófejeknek köszönetünket és szokott kegyelmességünket írjuk. Nyilván vagyon nálatok,miképpen ez Erdélyországbeli híveink, három nemzetül ez minapi részszerént való gyűlésekben, melyet mi nekik Szent-András napjára Szebenbe hirdettünk vala, egyenlő akarattal végezék: hogy az nemesség az elöbbeni rovás Szerént Szász-Sebesnek építésére az őjószágokból minden kaputól huszonöt-öt pénzt, az mely nemes embernek penig jobbágyi rováson nem volnának, azok ötven-ötven pénzt, az egyházhelyi nemesek pe-

nig huszonöt-öt pénzt adjanak, kikkel az székelység is egyenlő terhet vön magára. Miért penig hogy ez dolog haladékot nem szenvedhet, parancsolunk nektek, hogy vevén az mi leveliinket, az főnépek közületek, kiknek földön lakójok az rováson nincsenek, az ölven pénzt, az egyházhelyi lófejek penig az huszonöt-öt pénzt Szász-Sebesnek építésére minden haladék nélkül, szokott terhek és bírságok alatt az mi hívünknek vitézlö Kornis Mihálynak, ez dologra választott személynek kezébe· szolgáltassátok. Ebben egyebet semmiképpen ne cselekedjetek. Költ ez levél az mi városunkban, Medgyesben,Küs-Karácson nap után való szombaton,Urszületéseután ezer ötszáz hatvanhét esztendőben.

Joannes, Eleclus
Hex. I! P H I)

(A kezeimnél levő eredetiből.)

III.

Somlyói Báthori Kristóf levele Gavay Miklóshoz 1577-ből.

Egregie, nobis Dilecle. Salulcm et favorem.

A várnak resignálása felől a mint cselekedtél, megértettük; mi ugyan annakelőtte is a mi hozzánk való hivségedben a mint meg is irtuk, semmit nem kételkedtünk, és most sem kételkedünk erről; megbizonyitottad penig, hogy a te hivségedhez tartottad magadat; de mindazáltal vágynak, kik sokat szólnak, mondják: hogy sok aprólék volt ott. Azért kegyelmed mindent fogyatkozás nélkül exhibeáljon és adja elő, hogy se nekünk kárunk ne következzék, se penig kegyelmedre suspicio nemehessen. Azok ineglevén,az ott való dolgot a mi embereink,kiket oda bocsátottunk, jó módon hagyván, jőjenek mi hozzánk, mi nekünk gondunk leszen, az oda való gondviselésre kit bocsássunk; kegyelmed is ide jővén hozzánk, válaszul leszünk, hogy az kegyelmed állapotjára gondunk lehessen.

Secus non factur.Datum ex Civitate noslrn Kolosvár, die 29. április Anno Domini 1577.

Christophorus Báthori
de Somlyó m. p.
Külc zim: Egregio Nicolao Gavay etc. nobis dilecto.

(A károly-fejérv&ri Battliy&ni-könyvtárban levő eredetiből Dr. Ötvös Ágoston.)

IV.

Báthori István lengyel király levele Kocsárdi Gállfi Jánoshoz 1582-ben.

Stephanus, Dei gratia Bex Poloniae, Magnus Dux Lithvaniae, Russiae, Prussiae, Massoviae etc. Princeps Transsilvaniae.

Magnifice Fidelis, nobis syncere Dilecte. Salutem et gratiam nostrum regiam. Megadó nekünk a te kegyelmed szolgája a kegyelmed levelét, melyből igen örömest értettük a mi atyánkfiának *) jó egésségét, erkölcsét és tanúságában való diligentiáját; kik hogy ez után is úgy legyenek, legyen kegyelmednek szorgalmatos gondja reá, kinél kegyelmed nekünk kedvesb dolgot nem mivelhet. A lovakat szintén jókor küldötte kegyelmed, kiket kegyelmedtől igen jó névén vettünk; még meg nem próbáltuk őket, de reményijük, hogy nem lesznek gonoszok. Akarnók, ha ezután is szerezhetne kegyelmed efféléket, főképpen a mi magunk kocsijába igen kellene egy gyeplös. A debreczeniek szerét tehetik, csak hagyja meg kegyelmed nekik. A mely falut mostan kegyelmed tőlünk kér — Írja kegyelmed hogy a szegény uram bátyám**) testamentumában is kegyelmednek hagyta volna — nincs kétségünk benne, hogy eleitől fogva szegénynek jó akaratja nem volt volna kegyelmedhez a te kegyelmed szolgálatáért, kire tekintve testamentumában is nem feledkezett el kegyelmedről. De miérlhogy egyik új aknát *3) csak mellette értjük annak a falunak, Fejérvárhoz is penig közel vagyon, kár nélkül onnét

*) Báthori Zsigmondnak, kinek Gálffi János nevelője volt, és a kit ő mint fejedelem 1593-ban Huszton megöletett. K.
**) Báthori Kristóf fejedelem. K.
*3) Maros-Újvár van értve. K,

el neragzakaszthatnók; hanem vágynak egyéb accidentiák, kikiminnen-amonnan per defeclum seininis reánk néznek, kikből nem hagyjuk kegyelmedet. Tartsa meg Isten Kegyelmedet. Dalum in Arcé nostra Regia Varsoviensi,die 24 mensis augusti, Anno Domini 1582. Regni verő nostri Anno septimo.

Stephanus Rex, m. p.

Ktílczím: Magnifico Joanni Gálffi de Kocsyárd, Consiliario nostro et Fideli nobis syneere dilecto.

(K&roly-fejérvá "i Battbyáni-könyvt/irban levő eredetiből Dr. Ötvös.)

V.

Somlyói Báthori István, lengyel király és erdélyi fejedelem végrendelete.

(Közli is jegyzetekkel kíséri tanár Vass József.)

A szóban levő végrendelet Lengyelország legjelesb királyai, Erdély legeszélycsebb fejedelmei egyikének utolsó akaratnyilvánítása; melyben a míg a derék koronás fő és nagy hazafi vallásos, honpolgári és emberies érzülete és magasztos lélekbélyegei, tehát legfényesb erkölcsi oldalai egybe olvadva mutatkoznak: addig mint történelmi adatban, maga a hazai történet néhány hű és szükséges vonást nyer. Illő, hogy azt a jelenkor figyelemre méltassa. S nekem örömemre van,hogy enevezetes s eddigelő — tudtomra — egész, vagy legalább mostani terjedelmében nem ismertetett emléket hazai történelmünk barátival én közölhetem: hozzá csatolván egyszersmind némely kiadási példányomban levő s a végrendelkező királyra vonatkozó egykorú följegyzéseket is.

Példányom a néhai Aranka György s illetőleg az erdélyi Magyar Nyelvmivelö Társaság irromány-és könyvmaradványainak ..Gyűjtemények[1] név alatt létező s vegyes irodalomtörténetiadatokat tartalmazó egyik kötetében lőn általam fölfedezve. Alakja kis 8-adrét; áll négy levélből; kelési ideje valószínűleg a XVII század másod fele, minthogy e végrendelethez a másolótól toldott jegyzésekben — melyeknek azonban éppen ezen pont-

ját, mint czélomhoz nem tartozót, kihngyandónak láttam — L Leopold király is említve van; a másoló nevét nem irta alá, kiléte tehát nincs tudva; hogy az akkortájban száműzött protestáns papok egyike lehetett, következtethetni im e szavaiból: „Haec paucula honoris, observance etcharitatis ergo, senex septuagenarius peregrinans, exul pro v er itat e Chris ti,pauper amicus et servitor antiquus, vestrae perlubens apposui Claritati et Reverentiae. Exiguum ergo bocce munusculum dat Tibi, Patrone! pauper amicus. Accipito piacidé, et nieinor illius sis.“

A papír régies színe, a szélek szakadozottsága, valamint a betűk és irály mutalják e végrendeleti példány közel koruságát; tartalmának belső valósága, valamint az ahoz csatolt adatoknak hitelessége mellett pedig szól a másoló ezen őt magát illető értesítése: Pater mens — si liceat haec nolare — servivit famulabatnrque huic pio Regi (érti Báthorit) usque ad mortem, retulit haec nobis. Tehát másolónk a király szolgálatában állott atyjától értette a miket följegyzett, attól fogott valószínűleg azon végrendeleti példánynak is birtokába jutni, a melyből saját másolatát holmi jegyzetekkel bő->itve készítette, s a melyet én — irályi hibáit zárjel közt kiigazítva — gondosan leírtam.

Másik és talán bővebb példányát e végrendeletnek irodalmunk — ha nem csalódom — nem bírja; pedig hogy léteznie kellett, bizonyítja részint Páriz-Pápainak Rudus Red i vivumában.*) ezen végrendeletnek kivonatosan közlött s Né v te le nünké tő 1 sokban eltérő szakasza,az t. i. a hol a hagyakozó király BáthoriZsigmondunokaöcséhez különösön intézi szavait **); valamint azon másik hely is, mely így hangzik: Testamentum (Írja a király) aliud alio tempore, si dabitur, fusius faciendi habemus animum.

Sajnálni lehet, hogy azon kérdésre: ha vájjon ezen, szándékában meg volt bővebb végrendeletet megirta-e Báthori, vagy csak az előbbi mellett maradott? és hogy bármelyik esetben Páriz-Pápai meritetl-e eredeti kútfőből, vagy az én Névtelenem? határozott feleletet adni nem lehet.

*) Rudus Redivivum. Cibinii 1684. lapozás nélkül, számításom szerént a 74 — 75 és 76 lapokon.

*) Lásd ugyan Páriz-Pápai most idézett könyvében, a 76-ik lápon.

Ezek iránt legbizonyosabban lengyel íróknál lehelne és kellene a magyar történetnyomozónak utasítást találni, miután egyik, mint — feltéve hogy létezett — a másik, Lengyelországban költ, a hol a nagy király végéráját érte.

Azonban a míg felfedezhetnek az ohajtotlat, ismerjük meg a mit Névtelenünk fenhagyott, annak latin szövege szerént, mely im itt következik:

Serenissimi olim Stephani Báthorei Hungari, Regis Poloniae, Principis Transsylvaniae Testament! sen Extremae Voluntatis verum et genuinum exemplar.

Stephanus Báthory, Dei Gratia Rex Poloniao, Magnus Dux Lithvaniae, Russiae, Prussiae, Mazoviae (Masoviae) etc. etc. sanus mente et corpore exislens.

Dum incertiludinem horae extremae recogito, ne inopinalos aliquos meos casus (inopinatusaliquismeus casus) cuiquam fraudi esse possit, tale ex tempore mami mea conscríbo Testamentum, valilurum semper etubique, si non fuerit aliud posthac subsecutum; quod quidem aliud alio tempore si dabilur, fusius faciendi liabemus animum.

Thesaurum Ticocinense (Ticocinensem),*)eliam inter tot et lam arduas necessitates meas tide liter conservalum, Reipublicae reddo. Ex quibus si quae paucula et viliora erogata, aut in usum Serenissimae Reginae (Ja gye 11 Auna) extradila sint, in charlis diligenter signavimus.

Rogo autem,aequi bonique consulant kanc meam parsiinoniam, nec quemquam eo nomine vexent,aut lidem in dubimn vocenl; nam in mea propria cura fuere, nec ullus sine mea potestate conlrectavit.

Ad contentationem meorum Aulicorum oranes restantias, tarn in Regno Poloniae, quam in Magno Ducatu Lithvaniae habitus, jure ad nos pertinentes, assiguo et commilto.

Patriae charisque Propinquis quantum debcam, scio. Ipsa non (modo) me aluit,genuit, sed etiam atque etiain auxit, in huneque gradum post Deum extulit atque evexit, plurimumque sangvinis pro

*) Gr. Keménynél; Thejauros Licocienses.

inea gloria in omnibus difiicillimus arduisque bellis ultro alacriler fudit.

(Juae lalia taataque licet sint, ut nulla compensatione sarciri per me queanl: in signum tarnen mutui amoris, ex pecunia mea propria, quam post aliquot septimanas percepturi sumus pro redemptione captivorum Moschoviticorum, summám videlicet 20. millia (mi Ilium) florenorum,in usum communcm lleipublicae Transsylvaniensis do, dono 60. millia Talerorum, ex reposito vero et proventibus arcis nostrae Fogaras 40. millia Talerorum, ea tarnen conditione, ne unquain liaec pecunia erogelur, nisi summa et inevitabili necessitate urgente, Jn communem defensionem Regni; reponatur autem in arcem Kővár sub fideli custodia.

Et quoniam Potentia Turcica tanta talisque sit divino permissu (prout sentimus,) adeo, ut etiam viribus (itta szövegből egypár szó elevödött),*) ad conciliandamreconciliandamque imperatoris .... (itt is egy szó olvashallan) benevolentiam: Unicornu illud a Palatino Lubloviensi, propria nostra pecunia reemptum, inslituta solemni legationein nomine Transsylvanorum nostrorum, imperatoriTurcarum pro nunc constituto praesentandum commilto. Quod eo facilius Rcgni Poloniae Status et Ordines concedent, si illud tcitMm ín mentem illis obvcnerit:

„Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet.“

Verum, si tarnen tanta esset aliquorum ingratitudo, quod non credo, ut illud exequi recusent et adversentur, saltern pecuniam,
30. n.illia Talerorum, pro Unicornu Palatino Lubloviensi erogatos (tudniillik T a 1 e r o s) reddant restituantque.

Unde donativum Transsylvani amplum meo nomine curabunt. At, nisi Dominus cuslodicrit civitatem, 1'ruslra vigilant, qui custodiunt earn; proinde ipsum Sigismundum Principem, omnes denique Senatores, Status et Ordines Regni Transsylvaniae oro et obtestor pro salute animarum suarum, (ut) sanctam calholicam fidem recolant, aul saltern per me fralremque meum inlroductam post liminis (postli mini o) aequo ferant animo. (a jezsuiták újonnan Erdélybe telepített társodáit érheti.)

*) Gróf Kemény évekkel ezelőtt e két szót még kiolvashatta, így: viribus sufficere nequeant.

Collegium in Colosvár et Colos-Monaster (Kolos-Monostor) fundatum, bonisque dotatum partim jure regio, partim pecunia, et aliorum bonorum permutationo bono jure acquisitas (acquisiti s), tueantur et conservent, sed et nugeant, ad eorumque incrcmentum aliquid adjiciant; alioquin, si violentas injiciant manus, implebunt irae divinae modios, quae retribuet talibus secundum malitiam cordis ipsorum.

Palatino Transsylvaniae, nepoti nostro, Sigismundo Báthory, do, dono ornamenta equorum et frameas, auro et gemmis distinctas et ornatas.

Item 6. annulos. in parva ladula mea repositos, quorum unus adamas turbinatus magnus, pediaquilino simili structura insilus. Secundus smaragdus, incisus cum figuris. Tertius et quartos adamas. Quintus rubinus, smaragdus, adamas in uno eodomque annulo.
Sextus rubinus (itt egy szó elenyészett), a. (autem)
Báthori,Cardinal!,et Balthazaro Báthori .... ibus (nepolibus) argentum omne elaboralum do, tum illud, quod in mea mensa bábui, tum quH pecunia mea propria a variis creditoribus redemi, et apud manus Vice-Thesaurarii existunt; praeterea quod adhuc restat ex Transsylvanico argento apud manus Weselini.

Item arcem Fogaras do, dono Balthazaro nepoti, ut omnibus juribus sui3 in bonis paternis aut postea acquisitis (in bona paterna aut postea acquisita) cedat et abrenunciet aliis fratribus suis, nec scrtem suam ab eis requirat, nisi si forte similiter eos decedere contingeret, tune namque legitima eorum successio locum habere debebit suum.

Quodsi forte dictus Balthazar Báthori steriliter decederet, arx Fogaras (ad neminem alium, nisi SigismundumBáthoreum Principem, ejusque haeredes derivetur devolvaturque. Quodsi contingeret ipsum quoque Sigismundum steriliter decedere,ad Gábrielem Majláth ejusque haeredes, descendentes in virilem sexum, devolvatur.

Et quoniom Terra Fogaras a contributionibus (est) libera: obligamus et oneramus Possessores ejusdem arcis Fogaras, pro tempore existentes, utin omnem expeditionem generalem 200. equites et 100. pedites strenuos, bonos milites, non Bojars (a Bojaros szó itt világos ugyan, de érteményére nézve aligha nem oláhokat akar jelenteni), ducant; aut obstante legitimo impedimento, si ipsi

in persona sua ire non possent, sub certo strenuo Praefecto (hadnagy) mittant suis sumptibus, et durante expeditione alant.

Equos omnes, exceptis currulibus, vestes etiam omnes, servitoribuset pueris (apród) Caraerae meae ex aequo dividenda committo.

Ex pecunia redemptionis captivorum Moschoviticorum aliorumve restabunt 30,000. Í1. Ex quibus 10,000. lego in aedificationem templi Collegii Grodnensis, 20,000. a. (a u t e m) lego in emptionem bonorum pro hospitali Warsavíensi (est metropolis regni, regum Poloniae sedes, ubi comitia regni generalia celebrantur, — hihetőleg a másoló jegyzése) per me localo atque reformato.

Ad manus Stephanovszky restant 30,000. fl. vel paulo minus prout ratio monstrabit per meipsum emendata, nihil rationibus ipsorum nocere debebit.

Ex eadem pecunia do, dono Francisco Weselini 10,000. fl., Stephano Lepseni 5,000., Gabrieli Majláth 30,00. Deinde apud manus, apud Magnum Procuratorem propriae pecuniae meae restant 8,000. 11., qui exponantur tempore sepulturae in elemosynam pauperum et sepulchri praeparationem, quod simile fiat sepulchro fratris mei, nu (per) per me erecto Albae Juliae.

Bona mea Condinensia (Coninensia) *) in usum Grodnensis Collegii perpetuo jure adjicimus donamusque.

Bona per Palatinum Kyoviae nobis (Moschus bello et armis pro tunc occupavit,) donata, dicta Susa (Sussa),Symeoni Moscho damus donamusque,ea tarnen conditione,ut eum unacum bonis illius in tutelam et protectionem recipiat Cardinalis Andreas Báthory, ad aetatem legitimam. Quodsieum Symeonem mori contingeret,Dominus Cardinalis habeat, obtineat, possideat bona, quibus suo utatur arbitrio.

Omnes Ordines et Status Regni, Magnique Ducatus Lithvaniae oro et obtestor pro salute Reipublicae, quatenus hocce Testamentum ineum ratum iirmumque esse velint, ncc ulla in parte impediant, saltern memores laborum et aerumnarum mearum.

Cum enim neglecta Patria, Posteritate, Cognatis, Propinquis, Amicis, florem aetatis meae ad eorum scrvitia impcndi, exposui; turn hősiem potentem Moschum, popuIosum, pecuniosum, armis ferocem et potentem cervicibus ipsorum, Deoita favenle, removi, compescui»

*) Gr. Keménynél: Cuncineitsiu.

fines amissos recuperavi, Livoniamqne in ditionem et potestatem redegl3 pristinnm dignitatem Reipublicaerestitui: hancce profectogratitudinem, quam nullám unquam viventi regnanti praeslitere, saltern inortuo tandem rependere non graventur.

Jamjamque Executores hujusUltimae Voluntatis meae constituendos duxi Magnificos Joannem a Zamoscie, magnum virum dictum a magnis et praeclaris facinoribus; Zamosky Cancellarium, insimul Ducem, supremum exercituum regni Generalem; Thomam Opalinsky, supremum regni Marschalcum Christophorum Radzivil, Palatinum Vilnensem, de quorum singulari fide, candore, dexteritate ut vivens ita mor (iens) conquiesco.

In quorum omnium indubitatam fidem certioremque iirmilatem hanc nostram Ultimae Voluntatis ordinationem secreto sigillo munivimus, et manu nostra regali subscripsimus.

Datum Nicopolomitiis ad Cracoviam, uno milliari ab illa distanle (Notandum: in vivario ibidem magna copia ferarum, animalium referto, non circumseplo, sub poena 100. Marcarum nobili, etsub poena colli ruslico, plebejo vel valacho aliquod ex animalibus illis occidere nefas et morle piandum, — hasonlólag a másoló gyerekes megjegyzése), die Dominica Jubilate.

* *

Eddig a királyi végrendelet. Az időt, melyben az szerkesztve volt, pontosan eltalálni példányunk után lehetetlen. Annyi áll, hogy Báthory Kristóf fejedelem halála után (f. 1582. máj. 27.) készült. Ezt bizonyítja azon hagyakozás, hogy saját sír-emléke hasonló legyen testvérbátyjáéhoz, melyet neki ő állított Gyula-Fehérvárait. Ezt tanúsítja továbbá az is, hogy a végrendeletben Kristóf nem,deZsigmond (annakfia,illetőleg Is tvánnak unokája) többször emlittetik. Gr. Kemény egy 1676-ik évi stylionariumbeli példány után 1585-re teszi e végrendelet kelési idejét, melyben — a mint írja — a Báthori Zsigmondboz intézett s Páriz-Pápainál látható különös hagyakozás nem foglaltatik, azért én is kihagyandónak láttam.

Kézirati példányom utórészéből, mely vegyes tárgyú jegyzetekből áll, csak a Báthori Istvánra vonatkozó történelmi részleteket látom ide iktatandóknak. így következnek azok:

Memorabilia quaedam, in Iaudem pii et lautlatissimi hujus haerois Regis Stephani Báthorei.

Praecipu(us) in Comitiis Regni generalibusad Oratores et Nun^ cios terrestres sermo regalis:

„Non in caula, inquit, sed in aula homo liber natus sum. Neque in hasce oras veni, ut Mihi aliquid victus et amictus deesset. Libertatém meam ego amo et conservabo, Deo ita favente. Per vosmel ipsos in regnum, in Regem vestrum electus sum. Cupientibus vobis hue veni et urgentibus.

A vobismet diadema capiti meo impositum. Sum igilur Rex vester non fictus necque pictus. Imperare et regere, non regi volo, necque feram, ut Mihi quisquam imperet. *)

Custodes libertatis vestrae estis; non igitur vos volo paedagogos fieri (néhány szó kiszakadt) meorum. Custodes ergo sitis libertatis vestrae (innét is hiányzik néhány szó) ne haec vestra libertás quondam aurea, in elFraenam vertatur licentiam, quod metuendum“.

Testamenti extrema Ejusden pii Regis verba.

„Abbreviati sunt dies mei. Sensus et animus officium suuiii exequi non valent. Múlta verba pronunciare non valeo. Regnum ecce integrum et inviolalum, pristinam illám auream libertatém restitutam, leges bene emendatas vestrae ecce relinquo Reipublicae. Huic et nepotes diligenter commendo“.

Obiit pius Rex Grodnae Lilhvanorum.

Elogium Ejusdem Regis memorabile.

In lemplo plus quam sacerdos. In Republica plus quain Rex.
In sententia dicenda plus quam Senator. In judiciis plus quam juris-

Ehez hasonló olvasható Benkönél: Transsylvania Generalis. Pars prior. Tom. I. Editio secunda, Claudiopoli, Typis Lycei Regii, anno 1834. in 8-0. pag. 229. — Oratione in Convcntu Poloniae liabita, haeo et similia fatus est: „Neque antequam a vobis in vitatus in has terras venissem, victus et amictus mihi defuit unquarn: honesto loco natus, libertatém meam semper amavi, quam nunc eliam meri est animus; volo itaque regnare, volo esse Rex non fictus, pictus; sed verus, bonis bonus, malis malus“.

consultus. In exercitu plus quam imperator. In acie et conflictu plus quam miles. In adversis perferendis plus quani vir. In ainicitia colenda plus quam amicus. In libertate publica tuenda plus quam civis In convivio plus quam familiáris. In venatione ferisquo domandis plus quam leo. Ceterum in reliqua vita plus quam philosophus.

VI.

Báthori Zsigmond levele Gavay Miklós konstánczinápolyi ügynökéhez 1589-ben.

Egregie, nobis syncere Dilecte. Salutem et favorem.

A minémü híreket Lengyelország felől a minap értettünk volt, azokat Ováry István déáktól,mi szolgánktól a fényes portára megírtuk; most újabban hírünk juta onnét, hogy a lengyelek és a németek között a békesség immár meglőtt volna, kit mindjárt a hatalmas császárnak és a basának megírtuk, és a leveleket is hozzád küldöttük. Azért akarók értésedre adni, hogy ezeket is a leveleket mindjárt hozzád vevén, István déákkal együtt adjátok bé, és választ szerezvén mind az elöbbeniekre s mind ezekre, István déákot ne késleid, hanem bocsásd viszsza hozzám. Bene valete. Datum Albae Júliáé, die 8. április Anno Domini 1589.

Sigismundus Báthory m. p.

Külczím: Egrogio Nicolao Gavay oratori nostro in excels» porta potentissimi Imperator. Turcar. nobis syncere dilecto.

(A károly-fejérvári Batthyáni-könyvt&rban levő eredetiből Dr. Ötvös.)

VII.

Báthori Zsigmond levele, Gyulaffi Eustach, titoknokához 1592-ben.

Egregie, nobis Dilecte. Salutem et favorem.

Elvettük leveledet, kiből értjük, mint jártál el ott minden dologban Cancellarius uramnál, a kit reád bíztunk volt. Abban eddig semmi vétket nem ismertünk; a mint látjuk: mindenben úgy procedáltál, a mint kívántatott tőled és a mint instructiod tartotta. Akartuk volna, ha Cancellarius uram ugyan most resolválhatta volna ma-

gát; de mivelhogy értjük, hogy az ő követének haza menését várta, hiszsztik, hogy attól immár ekkédig mindeneket megértvén, jobban gondolkodott róla, és ezután jobban megjelentheti minden akaratját, lm most is irtunk neki, mint megérted a neki küldött levelek mássából; a minemü válaszszal Gorniczkit is bocsátottuk volt el innen hozzája, annak is oda küldtük páriáját ez okon, hogy mind ezelöttvaló válaszunkat, s mind ez mostanit megértvén, ezekhez képest tudhassad te is formálnod minden vele való tractálásodat, végezésedet, azt előtted viselvén, hogy a mennyire nehézsége és kedvetlensége nélkül lehet, minden dolgaink a szerénl a mint értened adtuk, és a mit te is immár elindítottál benne, mehessenek véghez. Azért a mikor ismég szembe lész vele, azon légy, hogy minden vele való szollásodban úgy hordozzad és moderáljad magadat, hogy valamire kelletik menni, magáiul menjen, jó akaratból, nem erőltetésből, és minden úton azt elkerüljed, hogy semmin meg ne induljon és meg ne háborodjék, hanem megesmerje azt, hogy ezután is mindenkor meg akarjuk az atyafiságot tartani vele.

A több dolgokban is mint kellessék eljárnod, érted instructiodat, ahoz tartsd magadat. Most is a mint kívántad, több credentia-leveleket is küldöttünk; azokkal, mindenekkel a kikkel kelletik, szemben lehelsz, és mind a királylyal való dolgokat s mind a többit, úgy a mint az idő és a szükség kiváltja, tractálhatod úgy, hogy ha lehetséges leszen, mindenben mennél hamarább lehet, jó véget érhess.

De mindaddig ott légy, a míg kívántatik, hogy többé ezért gondunknak ne kellessék lenni. Vale. Datum Albae Juliae die 16. mensis januarii, Anno 1592.

S i g i s m u n d u s B á t h o r i m. p.

(A károiy-fejérvári Batthyáni-könyvtárbau levő eredetiből Dr. Ötvös.)

VIII.

Lippay Balázs levele Sebessy Ferenczhez 1604-ről.

Szolgálatom és magam ajánlása után kívánok kegyelmednek Istentől minden jó szerencsét, hoszszú életet és jó egességet megadatni.

Értettem a kegyelmed felső táborból való hazajövetelét,melyen — hogy kegyelmed jó egésségben megjött — szívem szerént örülök. Mivel penig az oda fel való állapot felől igen bizonytalan vagyok, kívánnám a kegyelmed jelenlétét. Kérem azért kegyelmedet mint vitéz barátomat, e levelet látván, mindjárást jöjön hozzám bizonyos dologról való beszélgetésemnek okáért. Kapi János uramnak — a kegyelmed törődését és becsületes voltát nézvén — én tőlem az ő vétkeinek engedelmessége és bocsánatja légyen, de ő kegyelme se restelje a keresztyénség és magyar hazája mellett felkelni, és a mi hadunkat az ő jelenlétével ékesíteni. Isten éltesse kedves jó egésséggel. Datum in Capitulo Scepusiensi, die 11. nov. Anno 1604.

Aláírás: A Tekintetes és Nagyságos Bocskay István uramnak, ki az igaz keresztyén hitért és Magyarország szabadulásáért fegyvert fogott,a hozzá tartozó vitézeinek kapitánya, Lippai Balázs szeretettel szolgál kegyelmednek. *)

Hátczímezés: Generoso ac Egregio Domino Francisco Sebessy de Eadem, Domino et Amico meo observandissimo.

Jegyzés: E czímezés alatt az eredeti levélben valószínűleg Sebessy által ez állt írva:

Kapi János uram nézze meg ezt a levelet Legalól pedig e sorok olvashatók:

Lippay uramtól én most szerzettem e levelet magam és Sobessy uram törekvésére. Annakutána szóval is megmondta, hogy kegyelmetek közül egyiket sem bántja, kire énnekem kezét is adta. Azért én is bizonyoson reá felelhetek, hogy bízvást haza jöhet mind hárman kegyelmetek és házánál bátorságoson lehet minden vélekedés nélkül. Sebessy uramat Bocskay uram hívatta hamarsággal, nem trláltam otthon. 11. nov.

Kegyelmed szolgája s atyjafia
Iletthjey András. *)

(Eredetije a k. fej érvári könyvtárban, hiteles másolata gyűjteményemben.)

*) Ez aláírás szó szerént így van az eredetiben is.

*) Azon időről és napról, de mástentával és kézzel — kétségkívül az aláíróéval — költ írás.

IX.

Memhet basa levele Nagy-Szeben városához intézve 1604-ről.

Egy
nyomtatott
bélyeg helye

(Itt egy török kézvonás.)

Mi, Memhet basa, a győzhetetlen hatalmas török császárnak fővezére és minden országinak főgondviselője, köszönelünkct és reménységünket ajánljuk. Akarók értéslekre adni, hogy a tekintetes és nagyságos Bocskai Istvánt, az itt benn való magyar föemberek-nek választásokbul — látván az hatalmas császárhoz való hűségét — Erdélyországnak fejedelmének engedtük lenni. De nem csak hogy Erdélyországnak fejedelmének ne engedtük volna, hanem valamennyi magyar birodalom és váras vagy vára hatalmas császárnak fejet hajtván, a nagyságos Bocskai Istvánt uralja, s hiti mellett, nemzetsége mellett hazájáért kardot vonzon a hatalmas császár és a nagyságos Bocskai István ellensége ellen; sőt akaratunk és a jó Isten segítsége velünk lévén, megtekintvén a magyar nemzetnek az Istenben elnyugudt szultán Szulimánnal való kötését és ez ideig a német igája alatt való nyomorúságát, hogy minden országokbul a magyar nemzetet öszve gyűjtvén, a tekintetes és nagyságos urat, Bocskai Istvánt urokká és királyokká tegyük, meg akarván azt mutatni, hogy minden nemzetek felett hozzánk akarjuk őket kapcsolni, és minden ólalmunkkal, hadainkkal, pénzünkkel úgy akarjuk raegótalmazni, hogy egyéb nemzetet nem engedünk rajtok uralkodni. Intünk azért tüteket, szebeniek,szeretettel, megtekintvén hazátoknak ennyi sok romlását, kinek mind ti voltatok az okai; de a mint az mi Istenben elnyugudt atyánk, a bódog emlékezetű szultán Szulimán császár kegyelmes volt minden rendekhez, valakik ő hozzá tértek, ez mostani győzhetetlen hatalmas császárunk is olyan kegyelmes fejedelem, a ki ő hozzá tér. Mi is penig ő hatalmassága után, mind nektek és egyéb rendeknek is eddig való cselekedeteiről kegyelmesen meg nem emlékezünk; de most az ideje, a tekintetes és nagyságos urnák szárnya alá álljatok, a hatalmas császárnak fejet hajtván, mert ha ezt nem cselekszitek, a tekintetes urat, Bocskai Istvánt

rátok eresztem minden rátok készített hadakkal és ahoz való szerszámokkal, és megparancsolom, hogy ti veletek úgy cselekedjék, hogy városotoknak egyik köve a másikon ne maradjon. Ezt akarám értéstekre adni a ti megmaradásiokért.

Datum in Castris ad Rákos positis Anno 1604.19 octobr.

Jegyzés: Ezen lö z ínséges papiroson irt levél Nagy-Szeben városához volt intézve. Közié.

(Az eredetiből közli idősb b. Bedeus József m. p.)

X.

Bocskai fejedelem levele Balassy Ferenczhez a székelyek támadása felől 1605-ről.

Stephanus Bocskai de Kis-Marja, miseratione Divina Transsylvaniáé Princeps, partium Regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Generose Domine, fidelis nobis honorande. Salutein et benevolentiae nostrae commendationem etc.

A kegyelmed levelét elvettük, és azokat a dolgokat, a kiről kegyelmed irt, megértettük — a mi az első dolgot nézi — hogy a minémü hadak oda bé az ellenséghez közelben voltak, azok kik eloszlottak, kik hátrább szálloltanak. Tudja penig kegyelmed azt, hogy efféle cselekedet az ellenségnek szivét csak neveli és bizodalmát szerez; mikor egyéb lehetett volna benne, nem kellett volna lenni. Mindazálial ha lehetséges, mindjárást kegyelmetek a hadat gyűjtse öszve minden felöl, és Gyuloffi urammal, kit reménlünk hogy immár ott ben vagyon, mindenben egyetértvén, az ellenség szép szavának semmit kegyelmetek ne higyjen, hanem erős vigyázásban legyen, és a mire az Úristen segíti kegyelmeteket, ellenek mindent próbáljon, mivelhogy most vagyon annak is ideje, és kegyelmetek mennél jobban s hasznosbban tudja, nyúljon úgy a dologhoz. Gyulaffi uramnak tőlünk minden oda bé való dologról tanúsága vagyon. A mi az ágyúkat és faikonokat nézi: azok felől immár irtunk Szathmárba, hiszszük is, hogy ez ideig megindították elegendő porral, golobissal

Gyulaffi urammal levő hadunkkal együtt, kegyelmeteknek abból fogyatkozása nem leszen.

Írtunk immár a moldovai vajdának is, hogy kegyelmetekre vigyázzon, s hadát készen tartsa, hogy ha a szükség úgy kívánja, a segítséget mindjárást kegyelmetek mellé bocsáthassa; kit reménlünk hogy mégis cselekszik, holott mind maga ajánlása, s mind a hatalmas császár parancsolatja arra viszi. De azt kegyelmetek csak akkor vigye bé az országba, mikor egyéb nem lehet benne, mert a had kártétel nélkül nem járhat. Atyámfia, Ferencz uram! Intjük kegyelmeteket szeretettel, hogy az egyességet és a közönséges jóban való egy értelmet igen megtartsa kegyelmetek; ki ha meg leszen, hiszszük Istent, hogy minden dolog boldogul és jó szerencsésen megyen véghez. Bene valeat. Datum ex arcé Szerencs, die 15 április, Anno 1605.

Stephanus Bocskai m. p.

A mely levelet formált volt kegyelmetek mi szónkkal a vitézeknek intésére és bátorítására, azt szükségesnek nem ítéljük hogy lőtt volna; egyikért, mert mi is egy néhányszor irtunk immár azoknak szép intő s fenyitö leveleket is; másért, hogy (csak) nem minden tizenötöd napra jő s megyen embere kegyelmeteknek', kik által mi tőlünk is ugyan mint magunk kézírása és pecséti alatt ment volna mindjárást azokhoz való levelünk; most is mindazonáltal jm irtunk a More János hadának és Kun Istvánnak. Minket kegyelmed certificáljon voltaképpen minden ott benn való dolgok felől.

M. Káthay m. pr.

Jegyző s: Az utüinis, az eredeti parancs-fogalom és cancelláriusi aláírás közötti üres helyre, a fejedelem saját kezével van Írva.

(Eredetije a gróf Lázár Miklós gyűjteményében.)

XI.

Bocskai István fejdelem levele Kapy János-, Zsigmond- és Lászlóhoz.

Stephanus, Dei gratia Hungariae,Transsylvaniaeque Princcps et Siculorum Comes etc.

Generose Fidelis, nobis syncere Dilecte. Salutem et propensam gratiam nostram. Noha kegyelmeteket tudván a vármegyének egyik

fő membrumának lenni, a mostani közönséges expeditiora hivó levelünkre is hiszszük hazánknak ilyen nagy és szükséges szolgálatában magunk személye mellett jelen lenni. De mindazállal azért, hogy a dolog éjjeli és nappali szorgalmatosságot kíván, privatim is akarók levelünk által megtalálni kegyelmeteket. A fővezér Esztergomot megvötte,onnatmerre felé induljon, nem tudhatjuk; ha sietséggel oda fel nem érkezünk, hazánknak s nemzetünknek ártalma következhetik belőle; de hogyha tartódzás nélkül feljuthatunk, bizonyos reménységünk vagyon benne, hogy hazánknak, nemzetségünknek felelte sok haszonnal szolgálhatunk. Magunkon nem akarjuk hogy semmi dolog elmúljék, mert hazánknak, nemzetünknek közönséges jováért s megmaradásáért sem fáradságunkat, sem költségünket nem kíméljük, sőt vérünk hullását és halálunkat is — ha az időugy hozza — édes nemzetünkért nem szánjuk. Kegyelmetekbe is kívánjuk hogy hasonló indulat legyen, minthogy nemzetünk között kegyelmeteknek becsületes hire-neve és hazánkban való szép zálogja is azt kívánja, hogy mintoplimi Patriae cives, közönséges megmaradásunkért ne csak meg ne vonná magát a szolgálatból, hanem egyebeknek is igyekezzék jó példaadással, sietséggel indulni, és mást is szorgalmaztatni. Azért intjük kegyelmeteket szeretettel, hogy vagy együtt vármegyével, vagy külön, se órát se napot nem mulatván, mennél jóbb szerrel és készülettel lehet, mindjárást a hadban mellénk siessen, és az országnak régi szokott törvényével is (ha magát ilyen generalis expediliotól — magunk személye jelen le vén — kegyelmetek nbsenlálná)se az hazától,se mi tőlünk ne vádoltathassék ; sőt az mely nehézségünk azért kegyelmetekre következhetnék, a helyett inkább várhassa kegyelmetek minden időbeli jó akaratunkat. Secus non faclur. Dalum ex arcé nostra Sárospatak, 14. octobris Anno 1605.

Stephanus m. p.

Martians Madochány m. p.
Secret.

(Eredetije a Károly-FejérvArtt levő gr. Batt] i yáni-könyvtárban.)

XII.

Básta György, német hadvezér levele ugyancsak a Kapi-testvérekhez 1605-ről

Generosi et Egregii Domini et Amici observandissimi. Salutem et servitiorum nostrorum paratissimam commendalionem.

Postquam insignis illa pelulanlia, invasio et depraedatio inclyli hujus regni Hungariae per perfidos istos Ilajdones praeter omnem opinionem et spem facta Sacratissimae Caesar. Regiaequo Majestati Domino nostro clementissimo innotuit: Eadem pro sua vere paterna cura nos ad liberandam Pátriám hanc a tot et tantis illi a nefariis islis hominibus imminentibus periculis cum valido exercitu et plenaria authoritate *) ablegavit et expedivit. Cum verő divina mediante gratia, profligatis aliquolics iis, qui nobis occurrerunt Ilajdonibus, castrisque vicinioribus Caesareo praesidio iterum munitis, jam hue Eperjesinum pervenimus — Generosis et Egregiis Dominalionibus Veslris hoc signiíicandum duximus, Eosdein nomine praedictae Sacralissimae Regiae Majestalis requircntesethortantes: ut penes prioréin suam in altefalam suam Caes. Reg. Majeslatem íidelilatem eo quo possunt majori numero et apparatu hue, vei ubicunque pr aesenliam nostram audiverint,personaliter**)ad castra nostra sub Caes. Reg. Majestalis vexillum quamprimum veniant, quo conjunctis viribus perfidis istis Hajdonibus (qui dies noctesque nihil aliud curanl, quam ut Patriae buic vestrae, quae pro libertate sua retinenda tot annis in armis fűit, tandem durum illud et intolerable turcicum jugum imponant,occurrere et resistere possimus. Generosae itaque et Egregiae Dominationes vestrae eliberaturae dulcissimam hanc Pátriám suam, seque et conjuges et liberos suos a dira et immani illa servituto vindicaturae, non secus faciant. Nos iterum Sacrae Caes. Reg. que Majestatis nomine fide nostra mediante sancte

*) Ezek a megosztott szók pótlólag tétettek a szövegbe.

Ezen szók is pótlólag szövettek a levélbe.

***) Ez a kézbevételt mondat az eredeti levélben gyengén, de láthatólag oly tentával, minő a Básta névaláírása és az oldalon levő s általam idézett pótló sorok, át meg át van húzva.

promittimus, quod Generosas et Egregias Doininat. Vestras non solum in suis antiquis liberlatibus et privilegiis conservabimus, sed et unicuique liberum religionis suae usuin et exercitium permitlimus. Insuper ea, quae hactenus ex insolenlia militum irrepserunt gravamina, pro posse levare studebimus. In quorum majoréin üdém ao testimonium hasce lilteras manu et sigillo noslro roboratas ad Easdem dandas duximus. Easdem hisce bene et feliciter valere oplamus. Daum Eperjesini 9. die decembris 1G04.

Sacrae Caesareo Regiae Majestalis Gubernator per Transsylvaniám et Locumtenens in Hungária.

G. Basta m. pr.

Há tczím: Gencrosis et Egregiis Dominis Joanni, Sigismundo, Ladislao Andrea (?), Nicolao Sondrino (V) Kapy de Eadem, Dominis Amicis observandissimis.

(Az eredeti K. Fejérvártt a könyvtárban, hiteles másolata saját gyűjteményemben.)

XIII.

A hatalmas és győzhetetlen császárhoz, a tekintetes és nagyságos Rákóczi Zsigmondnak, erdélyi fejedelemnek, országával egyetemben való könyörgése. *)

Hatalmas, győzhetetlen császár, nekünk kegyelmes urunk!

Értvén hatalmasságod a mi hatalmasságodhoz való hívségünkel, melyet nagy veszedelmünkkel is megtartottunk hatalmasságodhoz mind ez ideig, melytől mind ennyi sok változó háborúság sem idegenithetelt el, hanem ez óráig hűségesen megmaradtunk, valakik az hatalmasságod köntöséhez ragaszkodtunk volt, és ez ulán is hűségesen meg akarunk tartani:Könyőrgünk azért hatalmasságodnak, mint kegyelmes urunknak, császárunknak, hogy a mi

*) Készült az 1607. Kolozsvárii tarlóit országgyűlésen a Rákóczi Zsigjnond megválasztatása alkalmával. Közlő.

igaz hűségünket eleibe vevén, és sok nyomorúságunkat, kiket a hatalmasságodhoz való hűségünkért szenvedtünk,kegyelmesen megtekintvén, hatalmasságod méltó kivánságinkra adjon kegyelmes választ.

Miérthogy a régi, Istenben elnyugodt hatalmasságodnak elei, minket az Istenben elnyugodt győzhetetlen és hatalmas szultán Szulimán császártól adatott szabadságunknak minden részeiben igazán és békességesen megtartottanak, és újonnan a hatalmasságod boldog emlékezetű istenben elnyugodt édes atyja a hatalmas Mehmet császár megtartott és erősített Athnamé-Ievelével: könyörgiink hatalmasságodnak mint kegyelmes urunknak, császárunknak, hogy hatalmasságod is fejedelmünknek szabad választásában tartson és meg is átalmazzon.

Ha ki penig oly találtatnék, ki a hatalmasságod fényes portáját az ország hire és akaratja ellen futná az fejedelemségért, vagy maga személyében vagy szolgája által: könyörgünk hatalmasságodnak, hogy helye ne legyen, sőt megbüntettessék érette.

Ha penig oly találtatnék, ki erővel fejedelemségét az országnak, magának akarná venni, vagy el is vütte volna, míg hatalmasságodat megtalálnék felőle: hatalmasságod azt botjával, szablyájával meg ne erősilse, hanem a több Istenben elnyugodt hatalmas császárok példáját követvén, pénzével, népével, megsegítsen minket annak kiűzésében.

Minthogy történt olyan dolog is rajtunk, hogy csalárdul Mihály vajda reánk jővén, fejedelmünket kiüzó székéből, a fényes portát megtalálván, botot, zászlót nyert magának, kivel hamisan éle s az ország nagy megromlására és a német királynak hűségére:

Ezen is könyörgünk hatalmasságodnak, hogy ország hire és akaratja ellen senkinek hatalmasságod botot, szablyát ne adasson; hanem a fejedelem választása után az országtól béküldött követek által erősítse hatalmasságod bottal, szabijával az országtól választolt fejedelmet.

Azon is könyörgünk hatalmasságodnak: hogy semmi új dolgokkal szokatlan ne hánlasson hatalmasságod, hanem elégedjék meg hatalmasságod is, a régi Istenben elnyugodt hatalmas császároknak rendeltetett adományunkkal.

Miérthogy a hatalmasságod Istenben olnyugodt édes atyja a

hatalmas szultán Mehmet császár kegyelmességéből megtekintette volta mi romlott állapotunkat, és adénkat tízezer aranyra szállí-totta volt, mint szultán Szolimán idejében: hatalmasságodnak is könyörgíink mint kegyelmes urunknak császárunknak, hogy hatal-masságod is a mi hivségünket megtekintvén, arra engedje, és sem-mi egyéb ajándékkal ne báritassunk, a mint a hatalmasságod Ath-namé-levele tartja, kit a magyaroknak itt létekben adott volt hatal-masságod. Annak felette ő hatalmassága kegyelmességéből ország-gunknak romlott állapolját megértvén, mely a németek miá esett országunkon, ő hatalmassága könyörülvén az országbeli sze-génységen, liz esztendeig engedte vala meg adónkat.

De miérthogy mostan kétszerié inkább elromlott országunk, a Székely Mózes megverése után, (Itt a lap szélén más kéz által Írva ezen jegyzés is áll: „ki mellett égés z országú 1 a németre támadtunk volt, és ez miatt a nagy romlás van raj-tunk. .*"KÖZIÖ)* úgy annyira,hogy sok éhei haló embervagyon ben-ne: könyörgíink hatalmasságodnak mint kegyelmes urunknak, csá-szárunknak, hogy először hatalmasságod tekintse az Isteni, az után a mi nagy romlásunkat és hűségünket, és engedje meg adónkat húsz esztendeig, hadd épülhessünk a hatalmas-ságod szárnya alatt.

Hatalmas győzhetetlen császár, nekünk kegyelmes urunk! Nem kételkedünk abban, hogy hatalmasságod a mi határinkban, melyben az Istenben elnyugodt hatalmasságodnak édes atyja min-ket meghagya, és Áthnamé-Ievelével meg is erősített, hogy hatal-masságod is meg ne hagyna, noha hatalmas császár valami hitvány kastélyokat a békesség alatt, kit elfoglaltanak akkor, mikor a hatal-masságod ellenségére a németre ment hadával Bocskai István ki-rály, kit ugyan magunk adtunk volt kézhez, hogy német kezébe ne essék: könyörgünk hatalmasságodnak, hogy kegyelmesen eleibe vevén, mind a hatalmas Istenben elnyugodt Mehmet császár hoz-zánk való kegyelmességét, mind penig ami hűségünket, hatalmas-ságod is adja meg azon határral és kastélyokkal, melyeket — hatal-mas császár — meg is ígére volt Bocskai István királynak a hatal-masságod fő vezére, miérthogy az hatalmasságodnak nem káros, de nekünk kárunkra vagyon felette, miérthogy pusztítják a szegény-

séget belőle, el is pusztították, hogy pusztán áll a föld, ember nem lakja miattok.

Miháld, ki csak egy palánk, kit csak vigyázásnak okáért csináltak volt a magyarok, benne vagyon a mi katarinkban, kit soha a hatalmasságod elei sem bírtak: könyörgünk hatalmasságodnak, parancsoljon, hogy kimenjenek belőle, mert mi olt palánkot nem akarunk tartani.

Bokiát, hatalmas császár, magunk adattuk a temesvári Haszon basa kezébe hit alatt, hogy nekünk ismét megadja, mikor Isten hé viszen Erdélybe; csclekedíük azért, hogy német kezébe ne essék. Könyörgünk hatalmasságodnak, hogy a végezés szerént hatalmasságod parancsolja megadatni.

Világosvár, kit valami ráczok adtak kézbe — hatalmas császár — csak egyedül magának vagyon, a többi miénk kerülete. Miért hogy a hatalmasságod Istenben elnyugodt atyja nekünk Athnamélevelével adta mindezeket, hatalmasságod iskegyelmességebőladja meg, kit hatalmasságodnak teljes életünkben híven megszolgálhassunk, mint kegyelmes urunknak császárunknak.

Hatalmas, győzhetetlen császár! Miérthogy találkoznak a végekben oly basák, bégek, kik a hatalmasságod országát pusztítják: hatalmasságodnak könyörgünk, hogy mikor megtaláljuk hatalmasságodat felőle, vagy a hatalmasságod fényes portáját, hatalmasságod kivitesse és mégis bűntettessé őket érette. (Itt a levél szélére egy más kéz még ezeket toldotta hozzá: „A hódoltság miá sok pusztulásunk és n y ughata tla ns águnk vagyon. Hatalmas császár! Könyörgünk hatalmasságodnak, mint kegyelmes urunknak császárunknak, hogy hatalmasságod parancsolj on erős parancsolatjával a temesvári basának, gyulai, szolnoki bégeknek, hogyne hódolt a s san ak, hanem maradjanak a hata l in asságod üdvözölt édes atyjától adatott határon meg.“ *KÖZIS)*

A két Oláhország, miérthogy szomszédságunkban vagyon, könyörgünk hatalmasságodnak mint kegyelmes urunknak császárunknak, hogy ha mikor kivántatnék, hatalmasságod parancsolja meg, hogy az erdélyi fejedelem levelét látván, mindjárást fejek vesztése alatt a hatalmasságod híveit Erdélyt megsegítsék személyek szerént hadokkal.

A rabokat, hatalmas császár, a mint hatalmasságod Athnamé-levelében megígérte volt, mostan is könyörgünk hatalmasságodnak mint kegyelmes urunknak,császárunknak, hogy hatalmasságod parancsolja megadatni; mert hatalmas császár, a sok pándurság teljességgel (Ipusztitolta a földet; lopva is által hozták a szegénységet nagy rabságban tartván őket. Könyörgünk hatalmasságodnak mint kegyelmes urunknak,császárunknak, hogy parancsolja meg erős parancsolatjával basáknak, bégeknek, hogy bocsássák szabadon őket, hadd üljék meg a földet, ne legyen pusztán, mert hatalmas császár, mindez óráig sem szüntetlek meg a rablástői a törökök, tatárok, pándurok.

A hatalmasságod fényes portáján a fejedelemtől vagy országunkból jövő követeket becsülettel lássák, a dolgokért a hatalmasságod fényes arczája eleibe vigyék, hogy érthesse hatalmasságod a mi szükségünket és könyörgésünket.

A kapitihajának a hatalmasságod rendelése szerénl táplálására való megadassák, mint Bocskai király idejében.

A mi az áros emberek dolgát illeti, hatalmas császár, iniérthogy hasznos a hatalmasságod jövedelminek is: könyörgünk hatalmasságodnak mint kegyelmes urunknak császár útiknak, hogy a régi szabadság szerént engedje szabadoson járniok, és ha hol a hatalmasságod országában károk esnék, vagy faluk határán, vagy város határán, azon városbeliek,vagy falubeliek tartozzanak a kárról megelégiteni a kárvallott embereket.

Mind ezekre könyörgünk hatalmasságodnak mint kegyelmes urunknak császárunknak, hogy hatalmasságod kegyelmes szemei eleibe vevén a mi hűségünket és nagy romlásunkat, hatalmasságod mindezekre a mi könyörgésünkre és kivánságinkra méltóztassék kegyelmes választ adni, hogy a több szomszéd országok is a hatalmasságod velünk tölt kegyelmességéből jó példát vehessenek, és a hatalmasságod kegyelmes szárnya alá kívánkozzanak és fussanak, kit hatalmasságodnak mint kegyelmes urunknak, császárunknak híven megszolgálhassunk.

(A k.-fejérvári gr. Batthyáni-könyvtárban levő eredeti fogalmazásból leirta Dr. Ötvös.)

XIII.

Báthori Gábor levele a szellemekhez és az ott egybegyűlt szász nemzeti Egyetemhez. 1610-ről.

Gabriel, Dei gratia Princeps Tranniae, partium Regni Hung. Dominus et Siculorum Comes etc.

Egregii, Prudent, ac Circumspect!,Fideles nobis syncere dilecti. Salulem et gratiam nostram. A kegyelmetek hozzánk bocsátott atyjaliai s követi által szóval való izenetit bőségesen megértettük; de kegyelmetektől Plcnipotentiával bocsátottak nem voltak, semmit veleknem végezhettünk. Kegyelmetek annakokáért a szász embereket minden helyeken bégyűjtvén, egyenlő akaratbal bizonyos meghitt tanácsbeli atyjafiát választván, bocsássa oly Plenipotenliával az egész Universitástul hozzánk mindjárást, kikkel haladék nélkül minden dolgokrul végezhessünk. Ezen hozzánk küldött atyjokiiai által szóval is izentünk kegyelmeteknek bőségesen mindenekről. Bene valeant, nec secus faciant. Datum in Civitate nostra Alba Julia, die 5 inensis maji, Anno Domini 1610.

D. V. Bencvolus

Gabriel, Princeps ni. p.

(Az eredetiből közli idősb b. Bedeus József.)

XIV.

Báthori Gábortól Schirmer Antal szebeni polgárnak adott mentségesítő levél 1611-ről.

Gabriel, Dei gratia Tranniae,VaIachiae,Transalpinacque Princeps, Partium Uegni Hungariae Dominus ct Siculorum Comes ele. Fidelibus noslris universis et singulis Speelabilibus, Magnificis, Generosis, Egregiis et Nobilibus, Oapitaneis, Vice-Capilaneis,Ducloribus,Vico-Ductoribus,Cenlurionibus, Decurionibus, Dislribuloribusque hospitiorum ac universorum tarn equestris quam pedestris ordinis, Aulicisque et catnpestribus Militibus, cunctis etiam aliis cujus-

cunque status, dignitatis, honoris, ordinis, conditionis et praeeminen. horainibus praestes nras Visuris Salutem et Grtamnram. Mivelhogy szebeni Syriner Antalnak ugyan itt Szebenben levő házát szállásul Komis Jánosnak és Kanasy Istvánnak,pohárnokaiknak conferáltuk, sőt asztalunkra való fejér ruhái is ott mosatnak: Hagyjuk és serio parancsoljuk minden rendeknek, ez leveliink látván, hogy senki a megnevezett házra, akár honn s akár Iául létekben akaratja s kedve ellen szál Inni avagy gazdájoknak marhájában dulásl, prédálást, kóborlást és valami erőszak szerént való hatalmaskodást cselekedni ne merészeljen, avagy valakinek szállásul ne adja. Sccus sub gravi indignationis nostrae poena non factur. Praesentibus porleclis exhiben. restitutis. Datum in Civitate nostra Cibinien. die decima secunda mensis junii, Anno Domini millesimo sexcenlesimo undecimo.

Gabriel, Princeps.

(Az eredetiből közli idősb b. Bedeus József.)

XV.

Bethlen Gábor levele Szent-Páli Kornis Ferencz udvarhelyszéki királybíróhoz 1614-ről.

Gabriel Bethlen, Dei gratia Princeps Transsylvaniae, partium Regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes, etc.

Generose fidelis, nobis Dilecte! Salutem et favorem nostrum. Kivántatott volna, hogyha kegyelmedéit egynéhányan, kik Bornemisza Zsigmondnak ilyen atyaíiuságának szövetségével köteleztetett, ha azt a szép sógorságot, atyafiúságot szemei előtt viselvén, ennek előtte szükségének idején vele jól cselekedvén, nem jószágára, hanem jószága kívül adott volna valami kevés költséget neki feje szabadítására és egyéb szükséges dolgaira, és mint eddig is, jószága kezében lévén, annak hasznát vevén, élhetett volna be-

Jegyzés: A fermnevezett Schirmer Antal egy nevezetes és tehetős szebeni polgár és kereskedő volt. Közlő.

lőle; holott penig arra kegyelmednek semmi tekinteti nem lévén mind ez ideig is, sem a maga jóakaróinak törekedésckre, sem penig a mi intésünkre, a disznói jószágot kezéből ki nem bocsátotta. Mi fejedelmi kegyehnességünket szemünk elölt viselvén, nem akarjuk, hogy tovább jószága kívül periclitáljon, hanem a mely módot magad a megváltásában találtál, megengedtük, hogy ott a szcnlpáli határon *) négy száz forint érő sőt vágatván, abból a Bormemisza disznói jószágának váltságát leválhassad, de így, hogy a sót öregebben szokásánál ne vágassa, milyennel (?) darabokkal, a közel való tartományt meg ne bővítse s le is ne töltse, és a négy száz forint kitölvén, többet azután ne vágasson ; sőt megparancsoltuk a sófalvi gondviselőnknek Koncz Boldizsárnak, hogy erre reá vigyázván, kegyelmeddel számot vetvén, hites embereket hagyjon és rendeljen annak a sónak vágatására és kiteljesítésének vigyázására. Kegyelmedet azért intjük sőt hagyjuk is: tovább már kezénél a Bornemisza jószágát semmiképpen nem tartván, mindjárást magának, vagy arra rendeltetett emberének adja kezébe. Bene valeat, nec secus faciat. Datum in Civitate nostra Alba Julia, die 2. scptembris, Anno 1614.

**) Kegyelmedet intjük szeretettel, tovább ezt ne halogassa, hanem mindjárt ereszsze kezébe, kegyelmedtől jó névén veszszük, és több kegyelmességünkct várja annál.

Gabriel Bethlen m. p.

Caspar Bölöny m. p.

(Tunyogi József tanár ur gyűjteményéből, az eredeti szerént.)

XVI.

Mehemet basa levele Bethlen Istvánhoz. 1616-ról.

Mi, Mehemet basa, Isten kcgyelmességéböl tömösvári beglerbég, a Dunán innen a hatalmas győzhetetlen császár végvárainak gondviselője és szomszéd országinak vigyázója etc.

(Itt a basa czímere és holmi török vonások vaunak.)

*) Ez adat szerént a Homoród-Szent-Pál határán 1611. még szokás ban volt a darabos só vágása.

**) A mi itt következik, a fejedelem saját kezével van írva.

Tekintetes és nagyságos úr, neköm régi jóakaró ismeretes szomszéd vitéz úr barátom! Istentől sok jókat, jó szerencsés egességet kívánok megadatni, mind a Nagyságod kedves szép háza népével és minden jóakáróival egyetemben etc. Továbbá —

Megadák minekünk a Nagyságod becsületes levelét, melyet nagy szeretettel elolvaslattam, melyben Nagyságod panaszolkodik a lippai bégre és a Iippai vitézekre, hogy némü-nemü dolgokban mód nélkül indultának volna, ki kegyelmeteknek ellene volna. Azért azt Nagyságod bizonyoson elbigyje, hogy ha történt is afféle dolog, nem az én akaratomból, sem az én tanácsomból lőtt. Mert nem hogy a jó szomszédságnak bontója lennék, sőt inkább építője akarok lenni,és nagyatyaliui szeretőitől igyekezem és kívánok a szomszédságban Nagyságoddal élni,csak Nagyságod valami idegenségel ne mutasson hozzánk. En a dologról igen mcgfenyitöltem a lippai béget és az alattavaló lippai vitézeket erősképpen; ezután más különben is megzabolázom őket, kit Nagyságod is meghallja.

A mi penig a liuszti paraszt embereknek izenetit és feleletit nézi: Bizonyoson elbigyje azt Nagyságod, hogy nem az én parancsolatomból, sem én izenésemböl vették azt a választ a Nagyságod kezökben küldte emberének: mert nem én parancsolatom, sem én izenésem, hogy a magyar iszpahiáknak ispánjokat kötve hozzák bé Lippára, és hogy én tiltanám a szegénységet az erdélyi fejedelemnek ő Nagyságának adójának bészolgáltatásától, és szolgálatról — azt elhigyje Nagyságod, hogy ő magok költötték. Nem hogy én ellene járnék ő Nagyságának, az én szerelmes atyámfiának, az erdélyi fejedelemnek; sőt inkábbigyekezöm ennekutána is szivem szerént szolgálni ő Nagyságának mint ennek elölte is. A mi penig nézi az ő Nagysága a hatalmas győzhetetlen császárunkhoz való megmutatott hűségét és igaz szolgálalját: tudja azt ő Nagysága jól, hogy mindenütt és minden szükségének idején mellette voltam ő Nagyságának, és egyiránt szolgáltam ő Nagyságával ő hatalmasságának császárunknak, kft jól tudom és meg is hiszem, ő Nagysága kedvesen is vette tőlem minden törekedésemest és igazán való atyafiságomat. Most is ha én nem mentem volna ő Nagyságához Lippa alá, ki tudja miképpen loll volna a dolog; m talán Nagyságod is jórészónt tud benne, hogy elég fáradságom és főtörésem volt, kedvibe ejthessem a hatalmas császárunknak ő Nagyságát. A mi penig a határ

dolgát illeti: az nyilván vagyon Nagyságodnál tudva, hogy Nagyságod hozta az Alhnamét ő hatalmasságától. Én — Isten óltalmazzon — hogy énabbul kihágnék sem kílebb, sem beljebb, mert nincsen is hatalmam reá. Én azt a Nagyságod jó lelkiismeretire hagyom, Nagyságod azt jobban tudja nálamnál, régentén törökök ideiben miképpen volt és meddig volt: régi mód és szokás szerént most is én annak helyt adok, hogy azon kivül se a török, se a magyar ki ne hágjon. Itt is jámbor vén törökök vannak, jó lelkiismeretük, kik jól tudják és emlékeznek reá. Azért Nagyságod lássa: régenlén törökök idejében hogy hegy volt és meddig volt, Nagyságod küldjen hozzám Lippóra egy meghitt szolgáját levelével és végezek minden jót. Én is Isten akaratjábul Lippára indulok.

Azon kivül is Nagyságod parancsoljon, a szomszédságban a mivel tudok Nagyságodnak kedveskedni, nagy örömest én Nagyságodnak régi jóakaró barátja vagyok. Mostan készítettem oda öt száz kopjás vitéz törököt, kiket utána küldök ő Nagyságának a moldovai segítségre az ő Nagysága írása és parancsolatja szerént. Azért Nagyságodat kérem mint vitéz szomszéd ur barátomat: Nagyságod viseljen gondot a török vitézekre és küldje utána ő Nagyságának szép módjával. Isten tartsa Nagyságodat sokáig jó egességben mind a Nagyságod kedves szép háza népével és minden jóakaróival egyetemben.

Dalum ex arcé Temesvár, die 6 augusli, Anno 1616.

Idem qui supra,
vicinus, amicus et fráter benevolus.

P. S. Én immár a határ dolgát Nagyságodra bíztam — ezután a mint Nagyságod jobban tudja, igazság szerént a mint eleinte» volt — Nagyságod parancsoljon abból, hogy a törököt se bocsássa Nagyságod azon beljebb, se a magyart azon alul, hanem a mint régen volt, igazítsa el Nagyságod jó lelkiismereti szerént.

(Tanár Tuuyogi József ur erodeti kézirat-gyűjteményéből.)

XVII.

Mehemet basa levele Bethlen Gábor erdélyi fejdelemhez 1619-ről.

Mi, vezér Mellemet, hatalmas és győzhetetlen császárunknak a tengeren innen taló várainak s hadainak szerdárja, gondviselője és föhelylartője mostan Budán. etc.

Felséges fejedelem, nékem becsületes szerelmes barátom! Minden hozzám illendő tisztességes barátságom ajánlásának utána Istentől minden jóknak megadását kívánom, etc. Továbbá a barátságos levelemmel erről kelle ez barátomat megtalálnom: Ennekelőlte is egy vagy két Ízben barátságos leveleimet küldöttem felségednek, sok ideje, hogy semmi hiröm, sem penig válaszom nem jött azokra ; nem tudom okát, mire vélni: ha réánk neheztel-e felséged vagy mitől vagyon? Mostan azért felségedet látni és állapolját megérleközni s tudakozni a felséged barátját Muharrem béget küldöttem oda. Jó barátom! Némely emberi és hada felségednek a szegény községre, jóbágyságra eloszladozván, ez némely szokatlan dolgokkal való hántásokért, háborgatásokért panaszalkodás lőtt; de mindazáltal reméljük, hogy a szent békességnek ellene való dolgoktól magát felséged mególtalmazván, és emböridnek hadaidnak is parancsolja vastagon meg, hogy a szent békesség ellen való semmi oly ok ne adattassék, mert annak óltalmára kell igyekeznünk.

Minden dolga és állapotja felöl írjon azért Nagyságod és Muharrem béget minden haladék és késedelem nélkül hozzánk küldeni méltóztassék.

És a felséged mellett lévő nagyságos urakat is mindnyáját igen köszöntjük. Nyelvvel is penig minden dolgok felöl izentem felségednek Muharrem bégtől, és szavának hitelt adjon felséged, etc. Isten tartsa és éltesse jó egésségben felségedet.

Datae sunt Budáé 11. die novembris secundum vetus Calend. anno 1619.

Felséged jóakaró ur barátja.

Idem qui supra.

(Eredetije tanár Tunyogi József ur gyűjtemónyóben.)

XVIII.

Ibraim basa levele Nagy Pál, Sebes és Lugas várak bánjához 1620-ról.

Én, ki vagyok a hatalmas győzhetetlen török császár beglerbégje, Ibraim basa, a Dunán innét az ő végházainak fő gondviselője és vigyázója.

A kegyelmed levelét megadák neköm ma szombaton a Gubernátor ő nagysága levelével. Én az ő Nagysága levelére választ írtam, kérőm kegyelmedet, minden kesedelöm nélkül küldjétek fel, mert ő Nagysága panaszolkodik levelében, hogy az ő leveleire *) — — nem küldöm. Még eddig a mely levelei jöttének, mindenkor **) — — küldtem, hanemha ott kegyelmednél lőtt fogyatkozás a levél dolgában. A minapi levelében irta vala kegyelmed, az erdélyi hadnak egy része Váradhoz szállana: mi legyen az oka, hogy vissza téritölték? Talámaz erdélyi urak nem akarnak ő felségének segitségire menni? IIol Kolozsvárra gyűlnek, hol Beszterczóre, hol Váradra akarnak menni; itélöm azt, hogy nem akarnak egyet érteni. Hallom, hogy német császár Prágát elfoglalta, a csehek a romai pápa mellé állottak. Kegyelmed arra is kér engem, hogy én kegyelmednek minden jó választ adnék. Az én jó válaszom az kegyelmednek: A mi jobbágyinkat hé ne fogadjátok, a melyek oda mentenek, azokat is viszsza küldjétök; mert a portára hírré adom, (hogy) a hatalmas császárnak jobbágyokat oda csalogatjátok, annak fölötte hadat gyűjtettek és hirdettök. Mindeneknek példa lehet Gáspár vajda. Ha szép csendességgel veszteg nem lesztök, az utolját jól meggondoljátok, mert a császárnak sok gyermeke vagyon; Erdélyország igen kicsin ország, ha valamelyik itt a mi határunkban kezemben akad és kárt teszen, elhigyje nem jó álmát lát. Isten tartsa kegyelmedet. Datum in Temesvár 4 die januarii Anno Domini 1620.

A levél czíme ez volt: Adassék ez levél Sebes és Lugas várának fő bánjának Nagy Pálnak, neköm mindenkor jóakaró szomszéd vitéz barátomnak, szeretöttel.

(Eredetije tanár Tunyogi ur gyűjteményében.)

*) Egy szó az eredetiben kiszakadt.
**) Itt is egy szó ki van szakadva.

XIX.

Ibrahim basa levele Bethlen István erdélyi Gubernátorhoz 1620-ról.

Én, ki vagyok a hatalmas győzhetetlen császár begler-bégje, Ibrahim basa, a Dunán innét az ő végházainak főgondviselöje és vigyázója Temesvárban.

Tekinletös és nagyságos ur, neköm mindenben jóakaró szomszédom! Isten adjon sok jót, jó szerencséket a hatalmas császárunk hivségében. A Nagyságod levelét megadák nekem, a melyben panaszolkodik Nagyságod, hogy az ide alá való dolgok felől énnekem leveledet írtad volna, és semmi választ nem adtam. Azon is panaszolkodik Nagyságod: a végbeli vitézek, főképpen a lippai Aláj bég és a lippai bég oly falukat hódoltatnának, a melyek soha ide mi nekünk hódoltak nem voltának, és a nemesek is sok panaszolkodást tennének Nagyságodnak. Én senkinek arra szabadságot nem adtam, nem is adok, hogy Erdély határában lévő falukat hódoltalná, sem az erdélyi nemeseket innen a mi határunkból, hanem mindenek a hatalmas császár Athnaméját tartsák. A gyulaiak a mit cselekedtek a gyulai bég akaratjából, nekem ez dolgot mihelyt értésemre adák, a gyulai béget mazullá tevém és másik béget küldém helyébe. Ez dolog meg lévén, nekem úgy adák értésemre: azok a Belénes vidéki jobbágyok a császár adóját nem akarták béadni, Stm a császár vára épületire nem akartak béjöni, ez okon cselekedtél^ Én elömbe is mindennap jőnek a föiszpaiák, szajmok és ugyan sok busulásom is vagyon miattok, hogy az erdélyi nemesek a mi határunkban lévő falukat hivatják és dulással fenyegetik, némely szegény jobbágyot ugyan vasba is vernek, úgy sánczoltatják· Szintén a Nagyságod levele is jött én hozzám, hogy a Maros két fele béhódolnának a magyar nemeseknek (a melyet a portára is elküldöttem) és Körös-Maros közi várak épületire béjórnának a kapitányokhoz a mikor kívántatnéjok. Ezek peniglen a hatalmas császár Athnaméja ellen vannak. Mindenek abban tartsák magokat, a mit ő felsége császárnak fogadott; mert én innen jobbágyot senkihez bé nem bocsátók sánczolni a mi határunkból, sem Erdély ha-

tárából senkinek nem hagyok jobbágyot hódoltatni; hanem mindenek a szent békeséghöz tartsák magokat Ő hatalmassága szárnya alatt most szép békeségben vagytok.

A végbeli kapitányoknak, nemeseknek megparancsolja Nagyságod, a mi jobbágyinkat bé ne fogadják, se ne csalogassák, mert semmi jó nem következik belőle; mert a mi iszpaiáink azt kiáltják panaszolkodván: a háborúság idején tatár rabságátul Isten után ők szabadították meg azokat a jobbágyokat, a melyek most oda futnak, és drága élettel táplálták őket. A hatalmas császárnak kijövetele vagyon, és valami kevés élést kívánnak tőlök, az elöl is búdosnak. Azt is halljuk, hogy hét esztendeig való szabadságot kiáltatnak erdélyi nemesek. Mind az ilyen dologból leszen a háborúság. Istennek hálá most senki csatát nem jár, sem oly dologban nem jár, a , mi a szent békeség ellen volna. A Bocskai István idejében való dolog letétetött, a Maros kétfelé nem adózik erdélyi nemeseknek; más országokat látván, Erdélyországa igen szép békeségben és csendességben vagyon. Én mindenkoron Erdélyországnak javát igyekczöm. Éltesse Isten Nagyságodat sok jó szerencsékkel jó egességben. Datum in Temesvárö die januarii, anno Domini 1620.

Nagyságodnak mindenkor jó akarattal és szeretöttel szolgálok nekünk jó akaró szomszédunknak.

XXI.

Ibrahim basa levele Sebös és Lugas várak főbánjához 1620-ról.

Én, ki vagyok a győzhetetlen császár begler-bégje, Ibrahim basa, a Dunán innét az ő végházainak főgondviselője és vigyázója.

A kegyelmed levelét megadák neköm gubernátor ő Nagysága levelével együtt. írja kegyelmed is levelében, hogy az országnak egy rész hada Várad felé ment volna vigyázásiiak okáért és egy rész Lugasba. Én nem bánom, sőt még inkább akarom, csak hogy mindenek tartsák jó szomszédsághoz magokat, és a mi határunkból futott jobbágyot bó ne fogadjátok; mert ha béfogadjátok, semmi jó nem következik belőle. Tudja kegyelmed, ezeknek is a hatal-

mag császár vérök hullásáért adta a jobbágyot; semmiképpen nem engedik hogy oda befogadjátok, tudom, gubernátor ő nagysága arra senkinek szabadságot nem ád, hogy a mi jobbágyinkat falujában béfogadja és viszsza ne adja. Mindenek az δ felsége fogadásában tartsák magokat, mert én senkinek innen a háborúságra okot nem hagyok adni, nem is adnak. Én peniglen az erdélyi hadaknak Lúgosba jövésekböl semmi gonoszt nem itélök, mert a ki gonosz szándékkal jár császár ellen, látjátok mint jártak — példa lehet mindeneknek, kegyelmednek is. Én penig az áros renden levőket eddig is meg nem tartottam, ezután is nem tartom, a piaczokon kiáltatám mindennek:az áros renden levők mennének, a ki mit akar vinni vigyen, csak hogy én tőlem úti levelet vegyenek; onnan kegyelmedtől is mindenek szabadon jöhetnek. Istennek háiá eddig is senkit nem háborgaltanak, mindenek felől felelek, valaki igazságban jár,senkitől nem bántatik; mert én a gonoszoknak büntetője vagyok, a latrot nem szeretőm, nem is kedvezek nekik.

Tartsa meg Isten kegyelmedet jó egésségben. íratott ez levél ma, szombaton *) Temesvárban, anno Domini 1620.

Kegyelmednek minden jót akaró szomszédja és barátja.

Kül czím ez volt. Ez levél adassék SebösésLugas várának fŐ bánjának, **) nekünk mindenkoron jóakaró szomszéd vitéz barátunknak.

(Eredetije tanár Tnnyogi József nr gyűjteményében.)

XXII.

Bethlen István levele Balassi Ferenczhez 1620-ról.

Stephanus Bethlen dclktár, Comitaluum Ilunyadiens.et Marmarosiens.Supremus ac perpetuus Comes,Sacrae Regiae Mattis Consiliarius, et per Tranniam Locumlenens. Gcnerosis, Egregiis, Nobilibus, Comilibus, Vice-Comitibus et Judicibus Nobilium quorumeun-

) A kelés napja az eredetiben is csak ennyire van meghatározva

***) A név nincs kitéve.

que Comitatuum,Capitaneis, Vice-Capilaneis, Judicibus,Vice-Judiclbusque Regiig quoruincunque sedium siculicalium, Prudent, item et Circumspectis quarumrumque Civitatum Judicibus et juratis Civibus, ac alterius cujuscunque status, ordinis, conditionis, dignitatis, honoris et praeeminentiae hominibus, ubivis in hoc regno Transsylvaniae conslitulis et commorantibus praesenles visurig, Dominig amicig honorem, salutem et omnem prosperitatem.

A miképpen ennekelőlte király urunk δ felsége parancsolt nekem, általam Székely Miklós uramnak, hogy bizonyos számú jó sz· rszámos lovas katonákot gyűjtvén,mostani szükségében ő felségének azokkal ő felsége mellé kimenni, és mind δ kegyelmének, mind penig a vele kimenő vitézeknek illendő fizetések, és böcsületek ő felségétől meg lenne ; melyről annak előtte is Székely Miklós uramnak salvus conductus levelemet adván, hogy az őfelsége kegyes parancsolatja szerént a dologban procedálhatna, de minek bizonyos okokból ez ideig annak haladni kellett. Most ismét denuo ezen levelemben assecurálom kegyelmeteket, hogy valakik oda fel ő felsége mellé kimennek, itthon minden causájok (míg az őfelsége szolgálatjában lesznek foglalatosok) dilatioban lészen, és házok is minden szedéstől, vevéstől, hadi expeditiotul eximáltatik. Valakik penig erre rá hagyják és ajánlják magokat, mindenestől Székely Miklós uramtól hallgatva és szavának mindenekben hitelt adva ahoz tartsa magát. A hol penig öszvegyülekezzék kegyelmetek, rendeltem Kőhalomszéket; oltvaló mulatásában kegyelmeteknek, hogy illendő gazdálkodással legyenek, mind magának mind lovainak; írtam kőhalmi királybíró uramnakis felőle, Székely Miklós uramnak instructiotis adván, ahoz tartsa kegyelmetek magát.

Bene valeant, nec secus faciant,praesentibus perlectis exhibenti restitulis. Da'um Albae Juliae, die vigesima quinta mensis septembris, anno Domini millesimo sexcentesimo vigesimo.

Stephanus Bethlen m. p.

(A *gr.* Lázár Miklós urnái levő eredetiből.)

A levél hátán való czím: Groso Dno Francisco Balassi de Véczke, Judici Regio Sedis siculicalis Udvarhely, ac Praefecto ar-

cig nostrae Radnóth etc. Fideli nobis honorando.

XXIII.

Ibrahim basa levele Bethlen István erdélyi gubernátorhoz 1620-ról.

Én, ki vagyok a hatalmas győzhetetlen török császár beglerbégje Ibrahim basa, a Dunán innét a végházainak főgondviselője és vigyázója. Isten Nagyságodat minden jó ügyekezetében minden dolgaiban tegye szerencséssé.

Λ Nagyságod levelét megadák neköm,a melyből megértén): a mostani oda fel való állapothoz képöstaz országnak egy rész hadával vigyázasnak okáért Váradhoz táborban kelletik kiszállanalok. Az oda fel való dolgoknak állapolja nálam is nyilván vagyon,sőt mégha kívántatik,mi is készek vagyunk ő felségének minden előmenetelére a hatalmas császár vitézivel veletök lenni. Istennek hála most nincsen oly dolog közlünk, a mely a szent békeség ellen volna; mert mi azt tudjuk, hogy Erdélyországa ő hatalmasságának igaz hive, ellenségüknek mindenkor ellenségi leszünk. Azt is írja Nagyságod, hogy Lugasban egynéhány száz lovast küldöttetek. Én azt nem bánom, semmi idegen gondolatot abból nem magyarázok, sőt még inkább akarom, csak hogy velem tartsák meg a jó szomszédságot, én ő nekik gonoszakarójok nem leszek. Azt is tudom értesse adták Nagyságodnak: a temesvári iszpaiák valami szökött jobbágyokat az után elérlek, a melyek innét az ő falujokból futnak volt, marhátokat és gyermekeket viszszahoztak bennök, minthogy vött jobbágyok és vérök hullásáért adta császár nekick. A szegénységnek is az ő helyükből kibüdosások semmi nem egyéb, mint hogy a hatalmas császár személye szerént kijő, valami kevés élést rendeltének a szegénységre — azt nehezellik. Istennek hálá egyéb hántások senkitől nincsen. A jobbágy valahová megyen, mindenütt szolgálattal és adóval tartozik. Azért Nagyságod parancsolja meg a sebösi és lugasi nemeseknek: a mi határunkból futott jobbágyot bé ne fogadják és ne csalogassák, én is felelők felőle — csak bé ne fogadják — senki az erdélyi határban kárt nem teszen; mert ő hatalmassága senkinek rablásra és csatázni szabadságot nem adott, nem is ad. A

jó szomszédsághoz és a szent békcséghez tartjuk magunkat. Tartsa meg Isten Nagyságodat sok jó egességben. Datum in Temesvár, 30 die deceinbr. anno Domini 1620.

Nagyságodnak minden elkezdőit
dolgaiban jóakarója és szom-
szédja. etc.

Külső czímezés: A lokintetös és nagyságos urnák, Erdélyországnak gubernatorja Bethlen István,nekünk mindenkoron jóakaró szomszédunk- és barátunknak adassék.

(Eredetije tanár Tunyogi ur gyűjteményében.)

XXIV.

Eghri István tábori jelentése Bethlen Gábor fejdelemhez 1621-ről.

Serenissime Domine Dne mihi semper Clemenlissinie. Post humillimam servilii mei Commendationem.

Kegyelmes uram, a szent Istentől kívánok felségednek boldog szerencsés hoszszu életet megadatni. Kegyelmes Uram! A tegnapi napon Vészesről nem tudom hogy ha megvitték-e felségednek avagy nem, ott kegyelmes uram a minéinü híreket hallottam a pártosok felől, egyenesen kelletett mennem Zólyomra a nyomon utána; a zólyomi kapitánynak György Benedeknek az elöljárótól izentem felséged nevével: mindjárt ő kegyelme engedelmes volta felséged szóval izent nevével való parancsolatnak, jó száz gyalogot adott mellém;a mennyi lovasnak szerit lehettem itt neki válogatván Zolyom alatt a hadakat — minthogy igen bádjadt erővel is voltunk, úgymint tizenkét zászlóval, egynéhány lovassal több kegyelmes uram, a kik a harczra készültünk, azt a tizenkétszáz lovast különös seregben rendeltem, mind elöl járóval együtt — Istennek szent hírével reájok indulván oly közel voltának, csak hogy egy hegy volt köztünk,akilegközclebb falu vagyon Zólyomhoz Szent-Benedek felől ; ott inindjárást, kegyelmes uram, eiérém rendelt seregével, lovasával, gyalogéval: egy nagy erős szorosát meg állatott a gyalogjával; bét órakor reggel állottunk velők szemben, azt nagy erős

ostrommal — kegyelmes uram — a szorosát, a hol csak két-két lovas mehetett el, egyfelől a viz volt, másfelől a hegy, tartott egy puskalövésnit a szorosa, Istennek kegyelmességéből elvevők tőlük a szorosát; csak egy puskás sereget, egy kopjást bocsátottam által a szorosan: azok nagy vitézül forgolódtanak, kegyelmes uram, mert az ellenségnek nagy mezeje volt, minden mezőt elvött volt tőlünk ; mikor a több rendelt seregekkel is által költözném, mind hátrább hátrább kezde állani a gyalogja; volt kegyelmes uram — öszve gyalogja, mint magok sem tagadják, lovassal gyaloggal voltának — négy ezeren, a mint intézhettem, de ő magok többnek mondották magokat. A hegyekről nem vehettem eszembe, kegyelmes uram, a gyalogját egy fűzésbe állatta bé; oly szoros helyen kellett kegyelmes uram a sereget vinnem, hogy két seregnél több el nem mehetett egymás mellett, ott a hova ők állottak, tiz sereget is rendelhettek egy széliben. Egyéb nem lehele benne kegyelmes uram, Ferenczi Albertet,Kovács Pétert reá bocsátám, hogy harezot adjon,talám valahogy kicsalhatja,(meghagyám,) a gyalog háta megül elöltök eljöjenek, szintén azon szerént kegyelmes uram hátat adván nekick. Neki édesedék az ellenség,mindjárt minden rendelt seregét kihozá a gyalog mellől nagy bátran; mi is innét Istennek segítségéből neki indulván, a mint olyan szoros földön mehettünk, nagy bátran,nagy vitézül: Pálü István a sereg előtt jó távol földön jött előtte, úgy öszsze kelletett mennünk, — a mint meg is látszik kegyelmes uram — két száz szál kopját el nem hoztak, mind eltörlek, úgy annyira kardra kellett aztán kelnünk. Kegyelmes uram, nem állhatta az ellenség meg, meg futamék mihelyt Pálfi István clesék közülök, ő magok eltapodtatták a gyalogol: fél egész mélyföldig, a hol lesbe állatta volt a német gyalogot, valóban hánytak, lövődöztek mind kopjával,puskával, vágtak ott is, nem állhaták el, minthogy rendelt sereggel utána voltunk. A németek sem állhaták, legutól ősének, aztán kevés mene el bennek, kegyelmes uram, azokban is. Szarukő alatt ott még egy szorosan hagyott volt három száz gyalogot, kegyelmes uram, kihez nagy bizodalmok volt; úgy annyira is megállók azok a gyalogok, hogy a ki túl szaladhatott a lovasával, két egész óránál többet kollett velők veszekednünk a szorosan, mert szekereket toltak élőnkbe, hanem a Garánon révet kellett kerestetnem; mihelyt azt meglátta a gyalog, mindjárást megfutamék, utána innét

is a vízen, (innét is két serege volt, meg ezer lovas, a mint megláthatám): két száz lovas elment bennek,három zászlót láttam hogy elvittek, a többit kit erdőn, kit mezőn mind elhányták — számát nem tudom kegyelmes uram,magam is irtódzom annyi keresztyén vérnek kiöntésén. Adjon Isten előtt számot az, ki miatt hazánkban ilyen nagy romlás esett. ítélem kegyelmes uram: a ki elszaladt benne is — Horváth István uram Verebélynél volt, lesték — tudom ő kegyelmek is gondot viseltek reá. Pálfi Istvánt, kegyelmes uram, elevenen fogták el, noha a fején valami húsznyi seb vagyon rajta, felséged rabja; német zászlótartót is fogtanak el. Ferenczi Ferencz uram irt egy levelet az itt való kapitánynak, melyben δ kegyelme azt Írja, hogy Bukó minden társzekereit megindította volt: a magyaroknak hírré esett, sokat elszakasztottanak bennek, a többit mind viszsza szalasztotta. Itt kegyelmes uram a vitézekkel a Bányavárosokal — a mit felséged parancsolt volt — azokkal végezek most; reménlem kegyelmes uram, hogy felségednek meghódolnak. Valami kevés pénzt készítettek volt ezeknek a pártosaknak, úgymint tizenegy ezer forintot; ha lehetne kegyelmes uram, elvinném magammal felségednek. Ezeket felségednek, kegyelmes uram, merem commendálni a tisztviselőket: Kerekes Pétért, Veres Mártont, Kovács Pétert, Császár Jánost, Kozma Balást, egy Kis Márton nevű hadnagyom is vagyon; a szegény Rácz Mihály igen megsebesedett, öt golyóbissal találták lőni. Kerekes Pétert is két golyóbissal találták meglőni a lábát. A hadakozás nem lehet a nélkül, kegyelmes uram. Tartsa meg Isten felségedet kegyelmes uram jó egészségben. Datum in castris circa Zolyom positis anno 1621. die 3.julii.

Felségednek alázatos
szolgája:
Eghri István,

(Eredetije tanár Tunyogi József ur gyűjteményében.)

i

XXV.

Bethlen Gábor levele Sáros vármegyéhez 1621-ről.

Gabriel, Dei gratia eleclus Rex Hung. Dalinaline, Croaliae et Slavoniae, Princeps Transsyilvaniae et Sicuior Comes.

Generosi et Egregii, lideles nobis dilecti. Salulem et gratiam. A felséges Úr Isten ingyenvaló nagy kegyelmességéből minémii jó szerencsével látogatóit tegnapi napon bennünket,akartuk kegyelmeteknek értésekre adnunk. Szép rendeltetséggel Duquoi táborából az elmúlt szombaton, úgymint tegnap, egy nehány főkapitányt kibocsátván, hogy ami mezei hadainkban ha kiket elővehetnének, megtréfálják, hogy csak fűért sem járnak immár ki mialtok, hanem seregeket kell kibocsátani a szakmányosok örizésóre. Kijővén a szakmányosok hogy búzát arathassanak, kapáljanak és a harcz alatt bevigyék — a generalis ur vigyázván a bástyáról — maga vette észben a seregek kijövését, és azonnal hirt adván a kapitányoknak, igen hirtelen valami tizenhétszáz lóval felülvén kimenőnek az ellenséghez: a harczra készült igen válogatott vitézek seregével reájok indulnak, szembe mentenek készen, elöljáróban Horváth István nevű kipitánynyal mintegy négyszáz lóval, utána a több seregek; ott azokkal vitézül megharczolván az igen szép sik mezőn, az Úr Isten a gyözedelmet minékünk adta, é9 sokáig űzvén őket, háromszáz muskatérosra akadtak, kiket meglövődözvén azokban meg sem tartóztanak, hanem eltapolván a szép franczia, spanyol, német kornótákot, a tábor széléig vágták; melyet Buquoi látván igen hamar a fö-fökap .lány s hadnagy emberekkel, mind háromszáz fö-főszemélyekkel felült, kijött segitségire; de a miénk ezektől is semmit nem tartván, vitézül reájok mentenek, és azok is a nagy tisztviselő urak megfutamodtanak: Buquoit elevenen az isten adta volt kézbe, de az egész tábor (mivel a tábor szélén volt azon harcz) mind gyalog, lovas kiállván rendelt seregekben, reájok indultának, a mely két — — *) katona fogva volt, félvén attól hogy elszalad, levágták, és vele együtt sok fő-főkapitányokat, hadnagyokat. Három **) — —

*) Itt valami hiány látszik lenni.

***)* Itt egy szó értelme kiYehetlen.

kapitányt elevenen fogtanak, legalább ötszáz lovast vágtak le, kik a jovai voltak a hadnak. Tegnap is a harcz tiz órakor kezdődvén, tizenegy óra után. végződött el, és a miénk szép győzedelemmel két katona elvesztésével, r.yolcz katona megsebesültével jöttének bé Újvárba. Ezt oly bizonyosan higyjék el kegyelmetek, a mint a levelünket olvassa. Engedje a felséges mindenható Úr Isten ennél is örvendetesebb híreket hallhassanak kegyelmetek felőlünk. Eszébe tarthatja azt is, hogy a magyar generalist Pálfit az elmúlt estén szombaton fogták el és megverték a hadát, a főgeneralist tegnap szombaton fogták volt el és levágták. Oly nagy éhség vagyon immár közöttük, hogy a közönséges nép öt shat nap alatt sem ehetik kenyeret; húsz pénz áru kenyeret az ember egyszer megeheti!», a bornak itczéje ötven s hatvan pénzen jár; ha az Úr Isten oda vezérel, tudom megszorulnak. Mi bizony soha magyar hadat annyit nem láttunk mint a mostani, ha öszsze mehetünk a három táborral, az Újvár alatt valókkal és Thurzó Imre uramnál valóval; kedvek is vagyon, csak a vármegyék félnek igen, kiket én eddig nem győztem eleget biztatni: mindennap zsinatokat (gyűlést) tartanak és deliberálnak is, csak nem annuálhatunk az ő kegyelmek végezésének — tegnapelőtt fejenként haza kéredzének vala tőlem.*)Kegyelmeteknek csak azt akaránk értesítésére adnunk, pénteken — Isten velünk lévén — Újvárhoz érkezünk, a török had is a héten a Rákos mezőre száll; de rettenetes rút idő támad réánk, négy naptól fogva szüntelen esik az eső réánk éjjel és nappal. El kell szenvednünk azt is. Generalis ur fökomornyikja Plathy Ferencz maga hozd a hirt, ma indult Újvárból hajnal előtt, éjfél után egy órakor itt volt, hat órakor délután a rabokat is elhozta, kiket a törökök a harcz után estve felé fogtak a tábor szélén, szemekkel látták, mikor a fökomornyik maga a több föemberekkel Buquoi testéi kinyújtották a sátorba — ma vitték el, Bécsbe viszik. Valeant. Quibus do reliquo gratia nostra Regia benigne propensi manemus. Datum ex castris noslris ad Gyarmalk positis, die 11. julii anno Domini millesimo sexcenlesimo vigesimo primo.
Gabriel m. pr.

(Székely Sámuel gyűjteményéből, melybe egykorú másolat után vétetett fel.)

*) Itt valami kimaradoltnak látszik.

XXVI.

Mogyorosdi László privilégiumának Bethlen Gáborné, Károlyi Zsuzsannától való megerősítése-1621-ről.

Susanna, Dei gratia Electa Regnorum Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae ect. Regina, Principissa Transsilvaniae et SiculorumComitissa cet. Fidelibus noslris,Egregiis et nobilibus Valentino Litterato Maros-Újvári,provisori arcis nostrae et Districtus Hunyadiensis, modernis scilicet et futuris quoquo pro tempore constituendis eorumque vices gerentibus; cunctis etiatn aliis, quorum interest seu intererit, praesentium nolitiam habituris, nobis dilectis.SaIulem et gratiarn nostram. Mogyorosdi László nevű, Húnyad várunkhoz tartozó szabadosunk talála meg minket alázatos könyörgése által, hogy a boldog emlékezetű Mátyás királytól az ősinek adatott privilégium szerént,melyet in specie nekünk praesentált is, ötét is úgy mint az ősinek successorát azon szabadságban megtartanék és megtartatnék: Kegyelmességünkböl azért megtartván, hagyjuk kegyelmednek, parancsoljuk is a provocált Mátyás királytól nekik adatott privilégiumok szerént, ez meg irt supplicánst szabadságban megtartsa, és azzal éltesse fiúról fiúra. Secus non faclur. praesentibus perlectis oxhibenti restitulis. Datum in arcé nostra Vajda-Hunyad, die quinta inensis augusti, anno Domini millesimo sexcentesimo vigesimo primo ect.

Susanna m.p.

Jegyzés: A pecséten Magyarország és Erdély czímere egyesülve látszik; körirata ez: Susanna D. G. Reg. Hung. Transsylvaniáé Principissa et Siculorum Comitissa.

(A kezemnél levő eredetiből.)

XXVII.

Juszup hasa levele Bethlen István erdélyi gubernátorhoz 1621-ről.

Tekintetes és nagyságos ur,nekem jóakaró szomszédom. Megadók nekem a Nagyságod levelét, melyből értem, kívánsága szerént jó választ nem adnak, hanem inkább az olyanok szavának adnak hielt, kik a magok tulajdon hasznókért a szent békeséget igyekezik bontani. Azt is Írja Nagyságod: a lugasiaknak, káránsebösieknek és a több végbelieknek megparancsoltad, bogy a hatalmas császár földéről való szegénységnek helyt ne adnának,és oltalmok alá ne fogadnájak és semmi nemű eszvesztésre, háborúságra a jó szomszédság ellen okot ne adjanak. Elhittem és ugyan nyilván vagyon nálam a Nagyságod parancsolatja; de a végbcli gondviselőtök a magok hasznáért semmit abban meg nem tártnak, hogy az hatalmas császár jobbágyit be ne fogadnájak. A Iváránsebes és Lugas jó fű vidékén levő faluk rakva az ő hatalmassága jobbágyival. Én a Nagyságod kedvéért és a jó szomszédság megtartásáért sem falul nem rablallam, sem gyermeket nem hozattam, sem marhát ezután sem hozatok; de ez dolgok így lévén, ő hatalmasságának kezdik értésére adni, hogy az ő hatalmassága jobbágyi mind Erdélyben vannak. Ebből semmi jó nem következik, ha bizonyosan végére megyen. Eddig is a tömösvári rendtartó bizonyos embörit egynéhányszor elküldte volna a fényes portára; de én a jó szomszédságot meggondolván — ő hatalmasságának Erdólyországra gonosz tekinteti ne legyen — ellenlartó voltam benne. Tömösvár és Vercsa vidékén a mennyi jobbágyot megszámláltak, több ezer ház jobbágynál, a kik mind Erdélyben vannak, minden esztendőben húszezer forint kár vagyon, a kiről a kincstartó számot nem adhat ő hatalmasságának. Ennyi kára lévén Erdélyországtul, gondolkodhatik Nagyságod felőle, mire megyen a vége. Ez ideig nem voltam én Erdélynek kárárá. Isten tartsa és éltesse Nagyságodat.

Datum in Tömösvár l.dio octobris,anno 1621.

XXVIII.

Ibraim aga diák levele Bethlen István kormány-zóhoz 1621-ről.

Az isten a Nagyságod szerencséjét naponként nevelje az hatalmas győzhetetlen császárnak minden jóra való igyekezetében.

A Nagyságod levelét neköm megadák, a melyből mindeneket megértettem. Isten bizonyságom, mindenkor én azon igyekezem és ngyan intőm is, hogy ő Nagysága jóra igyeközzék, senki szavát elő ne vegye,tudja Nagyságod, az sok mód nélkül valók sok dologra intik. Én Nagyságodnak és Erdélyországnak mindenben örömest szolgá-ok, a mennyire az én érteköm vagyon. Ez penig igen nagyra tartja magát Tudom,megtudják mondani a Nagyságod emberei; mindazon-által Nagyságod néha barátságos levelét Írja nekie; akármelyik jőjen Tömösvárba, én ezeket mind egyaránt itélöm lenni, egyik is nem jobb a másiknál. A végbeü gondviselőknek megparancsolja Nagy-ságod, fölötte igen vigyázásban legyenek. A mely ötszáz sót irt Nagyságod a basának, jó névén vetteNagyságodtul mint jó szomszéd-jától. Én is megszolgálom Nagyságodnak az mit én számomra küldött Nagyságod. A miből nekem parancsol Nagyságod,örömest szolgálok. Isten éltesse Nagyságodat sok jókkal, jó szerencsékkel. Datum in Tömösvár 1 die octobris anno Domini 1621.

Nagyságodnak örömest igazán és híven szolgál:

Ibraim aga, diák.

(‘I'auár Tunyogi urnái levő eredetiből.)

XXIX.

Juszup hasa levele Bethlen István kormányzóhoz 1621-ről.

Az hatalmas,győzhetetlen török császár begW-bégje Juszup basa, a Dunán innét az ő végvárainak főgondviselöje és vigyázója.

Tekintetes és nagyságos ur,nekünk jóakaró szomszédunk. Meg-adák neköm a Nagyságod levelét, a melyből értem sok pnnaszol-kodását, hogy álmélkodik és csodálkozik Nagyságod a tömösvári

iszpaiák és szajmok szován. Azon ne álmélkodjék, se csudálkozzék Nagyságod, mert az ő hatalmassága kincstartója tudja, és ugyan nyilván vagyon nálok, ő hatalmasságának mennyi kárára vagyon esztendőn által, ő tőle kérnek számot abból a dologból. Annak fölötte az hódollatás felől is ir Nagyságod. Én elömbe mindenik az ő nemes levelét hozza, a mely falunak a neve fel vagyon i va, a szerint adtam hozzájok hivató levelem — én azt nem tagadom. Isten oltalmazzon, hogy én raboltatnék avagy csatát jártatnék. Én az ő hatalmassága szent békeségét megtartom és őrizem, sőt még ha kezemben akad afféle csavargó kapdosó, erős büntetéssel megbünletöm. Minthogy ő hatalmassága most szomszédságtokban lévén, tudom és ugyan nyilván vagyon nálam, sok drága ajándékot és sok élést, életökre való barmot adtatok és sok szolgálattal vagytok, a tömösváriak sok esztendeig annyit nem szolgálnak ; de ők is azt kiáltják én előttem: hatvan esztendőiül fogván ők is az ő hatalmassága várait sok vérhullások és sok fáradságokkal tartották, és annak fölötte Erdélyországának is sokat szolgáltának, de ezek mind el vannak az erdélyieknél felejtvén; most is király ő felsége mellett híven szolgálnak, nem igyekezik senki a szent békeség ellen járni. En az ő hatalmassága udvarában negyvenhét esztendeig szolgáltam, ott nőttem és nevekedtem, nem illik én hozzám, hogy az ő parancsolatja ellen járnék; én mindenkor Nagyságod jó szomszédságát tekintvén, mindeneknek megparancsoltam: az útonjárókat is meg ne háboritnájak. Most is szintén Debreczen felöl is, Jenőből is a Maros két felén leveleket jártainak, hivatják szintén Tömösvár mellől is a falukat, ha bé nem mennek és bé nem hódolnak, feldulatnájak: kezek írása, pecsétes levelök kezemben vagyon — sem egy,sem kettő — ezek mind a szent békeség ellen vannak. Mi is az ilyen hódoltató leveleket az ő hatalmassága portájára küldenök avagy küldöttük volna, a mi szónkat is meghallgatják, azt tudjuk bizonyosan, semmi jó nem következnék belőle. De én azt gondolván, ő hatalmasságát haragra ne indítsam, még ez ideig nem küldtem, nem is akarom, hogy Erdélyországának én miattam valami nyavalyája legyen,sőt inkább a Nagyságod jó hírét és nevét magasztalom mindenkor. Isten éltesse Nagyságodat sok jó szerencsékkel.

Datum in Tömösvár 1 (5. die octobris anno Domini 1621,

Nagyságodnak mindenben jóakaró szomszédja és barátja.

XXX.

Bethlen István levele a szebeni királybíróhoz és esküdt községhez sat. 1621-őI.

Generosi, Prudentes ac Circumspecli Doiuini, Amici mihi honorrnd. Salutem et cervit. commendat. etc:

Most aduk énnekem a kegyelmetek levelét, melyben kegyelmetek menti magát és okát adja, hogy ez mostani állapothoz képest, az Universításról valógyalogokatsemmiképpen ide neiu bocsáthatná; mely kegyelmetek méltó okát és mentségét lalván, én is annak animáltam. Intem kegyelmeteket szeretettel, hogy mindazálíal helyben oly készen legyenek, hogy valamikor és valahová szegény hazánknak mostani közönséges szüksége kívánja, arról való parancsolatom érkezvén, minden fogyatkozás és késedelem nélkül, elégséges készülettel oda mehessenek. Bene valeant, nec secus faciant. Datum Claudiopoli, ultima octobris, an. D. 1622. Gen. Prüden, ac Cir. D. Vrum. Amicus benevolus,
servire pnratus:
Stephanus Rethlen m. p.

Kívül: Gener. Prudentibus ac Circumspeclis Dominis Magro Civium,Regis ac Sedis Judicibus, caelerisque Jur. Civib.Civitlis Cibinien. D. Amicis mihi observan.

(Az eredetiből közli id. báró Bedeus József.)

XXXI.

Péchy Simon, Bethlen István erdélyi gubernátorhoz írt levele 1621-ről.

Illustrissime Comes, Domine Domine Affinis mihi semper summis et humillimis obsequiis colende!

Ilyen nyomorúságos és keserves rabságomban hogy Nagyságod csak egyedül találkozik, buzgóságos indulatját és kegyes gondviselését hozzám ennyiből megmutatni, hogy nem csak alá bocsátotta öreg aszszonyomékatKornisFerencz urammal együtt királyné

aszszonyunkhoz δ felségéhez Dévára, hanem lörekedő levelet is adván mellettem, neköm is — azoknak éröttem s gyermekimért való fáradozásokat, az idő alatt kegyesen írt levelével, kivel eddig szomorú rabságomban vigasztaljam magamat — érlésömre adni méltóztalott: kérem az én Istenemet tiszta szivemből, ilyen hozzám való kegyes indulatjáért, hoszszú élettel, jó egességgel, minden szerelmesivei sőt mindenféle kívánta bódogságokkal Nagyságodat áldja meg, szomoruságtul, keserűségtől oltalmazza, legnagyobb szükségében fohászkodását meghallgassa, és az örök dicsőségben is ennek jutalmát Nagyságodnak bőségesen adja meg.

Hogy penig Nagyságod ez idő alatt neköm való íróstul a Csomaközi uramra király urunktól jött erős parancsolatra nézve tartózott meg — noha a Nagyságod méltóságos állapotja és az ő kegyelme személye között nagy különbség vagyon — de én úgy tudtam, hogy csak én tőlem tiltotta ő felsége, király urunk, hogy másuvá ne írhassak, másoktul jövő leveleket hogy bé nem adott, maga industriájából fogta cselekedni. Én azért nagyságos uram, mindazolta mivel ilyen erős fogságban mindenektől elrekesztetvén tartatom, magam állapotában csak azt tudom, hogy még vagyok ez árnyék világon, ily szörnyű és keserves nyomorúságban, nem tudván csak óráját is, mire tartatom.

Töltöm szomorú napjaimat sok sírással, óhajtással, Istenhez való imádságokkal, és közbe-közbe írások olvasásával, senkitől, semmiben, Nagyságodon kívül, eddig vigasztalásomat és könnyebbségemet nem látván. Holott miolta az írás tőlem megvitatott, szól-e valahol valaki és törekedik-e szabadulásomban, avagy nem, ennél különben nem értöttem, hanem csak most a Nagyságod kegyes jelentése által. Mert noha az én nyomoruságimat, igen bűnös férge lévén a mindenható Istennek, régi szentek példájához nem illenék vetnem semmiképpen, jól tudván és ismervén magamban gyarlóságim miatt a mindenható Isten ellen mindennapi vétkeim oly számlálhatatlanok, mint a tengernek fövénye — — —

De szent Jóbhoz baráti még is vigasztalni hozzá mentenek, én tőlem azok is elrekesztettenek. Ha magam nehéz fekélyekben nem felrengek, nehéz vas gyötri lábaimat, és abból ártalmasb nyavalyáiul félek, mivel már lábaim fölötte eldagadoztak. Gyermekimet Isten megtartotta, a helyett édes anyjokat örökké való keserűségömre el-

vötte. A mi nagyobb, szent Jóbot hírében, nevében nem gyalázták: rajtam az is szörnyen forog — úgy értöm — mely az is halál, és annál is keservesb. Jószág, marha, az mind küssebb volna: mezítelen jöttünk ez világra, úgy menyünk ki belőle is, az Úr adta volt, ő vette el is, legyen áldott az ő szent neve érölte mind örökké!

Szabadulásomnak módjáról Nagyságod jó tetszését, tanácsát, akarom vala minap érteni Zólyomi János uram által: kiben hogy procedálhassak, okait is fogságomnak és az én kegyelmes uramnak reám ilyen nagy nehézségének, tudakozván, semmit abban is akkor nem értheték. Járván azért gondolatom csak a generalitásságokon: efféle súlyos haragok valami titkos ártalmas practikákért, király és fejedelmi méltóságok és országok megháborításáért, vagy arra való ügyeközetért szoktanak indultatni; mely alól valakinek megszabadulni két űta lehet: egyik, ha megvallja vétkét — a megvallónak mind Isten s mind az emberek inkább megbocsátnak; másik, ha vétke nem talál lenni, megtapasztalhatván, hogy illetlen vádolásokkal terheltetetf, illik, hogy azok alól mentül hamarább ártatlanságáért kimenekedjék.

Magamról azért mivel vallásom is azt tartja, hogy valaki fejedelme, magislratusa ellen támadozna, Isten ellen támad egyszersmind, és örök kárhozatos dolog — legyen áldott az én Istenemnek neve, abból lelki ismeretemben tiszta vagyok s nem vádoltatom, hogy sem én velem mások, még az ellenség is, kikre ő felsége gyanakodnék, sem penig közel, meszsze s akár hol levő subditus, sőt semmi nemzet, sem teremtett állat; sem penig én másokkal senkivel ő felsége ellen és országi ellen ártalmas practikát nem forraltam.

Soha senki ez világon arra való embert nem találhat, ki engömet azzal igazán tudjon vádolni; azért való adomány, vagy ígéret is soha bizony egy fillérig is sem adatott, sem igértetött énneköm, sőt afféle dolog én fülem hallására, sem máséra, én tudásommal, senki előtt csak emlékezölben és említésben sem volt. Kit oly bátorsággal írok és vallók mindenek előtt, hogy király urunkat ő felségét és királyné aszszonyunkat, és ő felségeknek vérszerént való szerelmesüket és magislratusinkat kivévén, ama mondás szerént: Diisnondetrahes et Principibus populi tűi non maledices — ha én airéle kincsben, adományban ő felségek és országok ellen való dologért részes vagyok, avagy hogy engömet oly dolog-

gal mások vádollannk ő felségek előtt hamisan, bízvást az Úr Istennek ítéletit én köztem és vádolóim között letétctni kívánom, hogy a mely exilusa volt Ananiásnnk és Záphyrának az elragadott pénzért, és a mely büntetés szállott Gehazyra az Elyseus szolgájára a Naman, Cyrustól viszsza hozott kincséért, én reám szálljon az, ha én bűnös vagyok, ha penig büntelen vagyok, vegyék magokra az én hamisan vádolóim. Viszont a pártolkodó áruitatásért valaminemü végek lőtt Achytophelnek, Absolonnak, vagy Judás Iskariotesnek, ha én alfélében részes vagyok, maradjon az Urnák olyan ítéleti rajtam; ha penig ártatlan vagyok, szálljon és maradjon azon sententia az engömet hamisan vádolókon.

Avagy ha az én vádolóimnak könnyebbítenék annyiból dolgokat, bátor a büntetésnek talioja ne maradjon rajtok, ítélje Isten őket igaz ítéleti szerént; csak hogy a melyik részen laláltatik az igazság és ártatlanság, azt az Úr Isten isteni hatalmával őrizze, szabadítsa és vigasztalja.

Efféle vétkekből azért tudván ártatlanságomat, ilyen bátorságos lelkiismereltel vagyok Isten és emberek előtt. És hogy históriát arról ne írjak, a mely Ígéretet a pozsoni tractának véghez vitáiéért tölt volt nekem a némöí, legelső jelentéseket is akkor ő felségének értésére adtam, és azoknak is tudtára, hogy magamnak ő felsége hire nélkül nem veszek semmit. Es noha azt az ígéretet és csalárdságot tudtuk mind ő felsége s mind én, de egy szerencsére ő felsége animált az elvételének; én penig azt Ígértem, hogy egy fillérig ő felségének adom, magamnak semmit benne nem tartok, ő felsége kegyelmességére hagyván, ha mi jóval leszen magamnak vagy gyermekimnek érötte. De a mely napra az Ígéret volt,Kassáig is alig jutottam,vagy ottan hamar kifogotttelni ésfiistben menvén,(?) a meg nem adásnak bizonysága a levélnek jelen léte. Mert ha valamit valaha adtak volna, én Í3 fogadásomnak nyilván azon órában megfeleltem volna, el sem völtem volna semmit ő felsége hire nélkül. Más az, hogy akkor véghez vitt munkáért, fáradságért volt ígértetve, hogy Magyarország is a Eálráig ő felsége kezénél maradjon, mely akkor idegen dolognak nem tetszett. De én a pozsoni tracta után, mind az induciák alatt és azután, szóval, írással és minden cselekedetemmel, mely híven és okvetetlen szolgáltam a

német ellen, ő felségénél nyilván vagyon, és a mikor néni szolgálhattam is akaratom szerént, nem én rajtam múlt, jól tudja ő felsége.

A haimburgi tracta mely nagy kevélységgel és keménységgel velteték meg a német császáriul, hogy a szegény magyar nemzetet mind szabadságában, vallásában megrontván, éppen a hispúniai iga alá vesse, jól látta ő felsége és értötte; ki ellen egyéb orvosság nem volt a hadakozásnál: Isten és a fegyver választhatja el δ felségek között. Én ott is Haimburgban, hivatalomban mind kemény válasz tételekkel és protestatiokkal eljártam igazan; bátor az ellenség informálná ő felségét lelkiismereti szerént róla. avagy adná az Úr Isten, hogy Jakosith András uram, ki olt volt és én is a többinél bizvásban szólhattam ő kegyelmével, ennyi győzedelmes szerencséi között kerülne ő felségéhez ott fönn és lelke szerént mondaná meg: mikor gyanakodni kezdettem palatínushoz, ha külön velem együtt nem híltam ő kegyelmét király urunk ő felsége hűségére. Sőt palatínust és Apony Pált is híttam publice az elváláskor; akkor magok is titubáltak,melyiket válaszszák: ha eljőjenek-eő felségéhez, nem-e. Az én eljövetelem után mentenek Bécsbe,úgy lőttek ellenségekké.

A Chanaán földe kímlésére tizenkét főrendeket bocsállak volt az Izrael fiai: a tize hamissá, pártossá lőtt; a kettei Josue és Chaleb megmaradván a hűségben, Istennek áldása szállott reájok, nem büntetlenek egyiránt a pártosokkal. Én is Isten előtt jó lelkiismerellel dicsekedhetem azzal: soha én az ő pártoskodó akaraljokat nyilván nem tudtam, neköm nem jelentötték, sem közlölték velem; homályosan, vagy hallásbul, vagy conjecturákból a mit eszemben vehettem, király urunknak megmondottam. Ezeket ő felsége akár mikor és hol tudakozza is, különben nem találja. És ezután is életűm fogytáig, lelkem üdvössége kötelessége alá, vallásom szelént, ha hüttel, esküvéssel nem volnék kö'eles is fejedelmemhez, hanem csak simpliciter subditusa, ezt követem a hűséget és lökéletössóget fejedelmemhez az Istennek parancsolatjáért. Ezeken kívül ha erkölcsömben, darabos természetemben, valami nehéz írásimban vagy miben, ha király urunkat ő felségét megbántottam volna tanácslásomban, tanácsadásomban: arról is írhatom, hogy soha semmit ex stúdiósa malitia (mely soha én bennem ő felségéhez nem volt, hanem inkább buzgóságos szeretet, féltés és vigyázás) nem cseleködtem;

hanem vagy azokat tudtam és hittem én ő felségének nagyobb javára, a mit én olyan zélnssal persvadeáltam, és ha megcsalatkozlam abba is, hominis est errare

Vagy mint ennyi (időtől fogva ő felségéhez szokott szolga, bátorságom miatt excedállam, jó zélussal és jó affectussál,amaz mondás szerént: Jurgia amantium dulciora sunt magis, quam oscula blandientium.

És haő felsége én bennem ilyen excessusokat emendálni akar, az is véghez ment eddig éppen.

De mindezeket én Nagyságodnak igen confidenter, csak conjecturából iroin, nem tudván semmi bizonyos okát az ő felsége reám való haragjának: ha ilyen és ehez hasonló okok lehetnek annak indulatjának, ahoz képest kellene módját is keresni annak engeszteIésének és ez fogságomból szabadulásomnak.

Mely dologban való szüntelen igaz szüböl való töreködésére Nagyságodnak én egyéb okot nem támaszthatok, hanem csak az élő Istent és az én hallhatatlan nyomorúságos és keserves állapotomat. Annélkül is jól tudja Nagyságod, már engömet az Urnák keze megsújtván, igen keserves özvegységgel és feles árvájával látogatott volt. Mit mond az irás róla, a kik azokat nyomorgatják,kiket annélkül is az Úr megkeseritötl,jól tudja Nagyságod — azokon is halálos keserűségem lévén — édesanyjukért való könyhullatások le sem száradhatott orczájokról gyermekimnek, most anyjokat siratják, magam erős fogságban csak látnom sem szabad őket; mind tőlök s mind jó akaróimtul elrekesztettem, kicsin híremnek nevemnek gyalázatját keserves szüvel hallom.

De mind ilyen siralmas állapotomban is, Nagyságodat igen sokkal nem akarom mostan fárasztani, mivel semmi állapotomat sem érthetőm.

Ha király urunknak ő felségének ez kegyelmes akaratja, mivel ő felségének ez országban az ő felsége bódog fejedelemségében én voltam egyik crea túrája, hogy a mit eddig én rajtam építőit volt, azt ő felsége elbontsa, és azokra ő felsége engömet érdemetlennck itilvén, méltónak találta hogy tőlem és gyermekimtül elvegye, látván ez világnak és minden állapotoknak bizonytalanságát, azokat ő felsége kegyelmes akaratjára hagyhatni: ha azokért Nagyságod untatja-e ő felségét avagy nem, Nagyságod bölcs iteletire és az ő

felsége nagy kegyelmességére támasztom. Én csak azon kérőm Nagyságodat: mivel avas miatt lábaim igen dagadoznak, már szintén a térdemig feljött dagadása, ki miatt igen félölt vagy örökös nyavaly ául — kit másokon is efféléből láttam — vagy ugyan veszedelemtől, ha hydrops talál indulni ez dagadásból már öreg ember voltomra. Nagyságodat ezen kérőm s könyörgök, az Istenért vegyen ki először csak maga kezességére, vasamat levágatván, vitessen el innét Nagyságod maga mellé. Én csak egy inasommal vagyok, Nagyságod valamint parancsolja,éjjel nappal olt és úgy tarthat, reversalist mind:n magam viseléséről olyant adok, valaminemiit Nagyságod parancsol; azonban főuraimat, atyámfiáit is, ha kelletik, bőségesen, elegendő kezességre kötelezvén: felőlem bizony igen bátorságos lehet, mivel ez a föld nevelt engömet ez állapotra, soha nyilván szerelmes gyermekimet einem hagyom, inkább azt akarom, ez a föld fogja be festőmet, emitt temelődjem mint hazámban. Ez alatt Nagyságod jó módok alatt szerelmes gyermekim látnia házamhoz bocsálván, valamint parancsolja viszszajöveteleinet, minden engödelinességgel és hűséggel az tevő leszek.

Azonban király urunk ő felségének is szüvét azür Isten mire erősítse Nagyságod jó toreködése által, ő maga kegyelmes indulatja után is, Isten és az idő megmutatja; énu<»höm akármely fogyatkozással kelletik gyermekimet tartanom, csak azokra szabadosán való gondviselésömet kívánom, láthassam őket, és szegény aprócskáimat nevelhessem: a többit Istenre ő szent felségére, király urunk kegyelmességére és Nagyságod jó gondviselésére támasztom.

Ez írásomra penig Nagyságodnak főképpen a lábaim dagadása miatt a vasnak levételét akármicsoda jó kötés alatt, kegyes gondviselését és válaszléteiét óhajtván várom ; lám oda föl ugyan nem szokták vasazni a foglyokat, affelől megőrizhetik; itt penig afféléről is bizony gondolkodni sem kell.

Végezetre, mivel Gőty István is, ki én szolgám volt, és itt tartatik fogva, okát fogságának nem értőm, tudásomra sem publice sem privatim ő felségének és országunknak nem vétett: Nagyságod annak is szabadulására viseljen kegyelmesen gondol mentül hamarább és ne jusson feledékenységbe.

Most penig Nagyságodtul hoszszú írásomról bocsánatot várván, kérőm ezután is moltóztassék parancsolni, ha Nagyságodnak

nyomorúságos állapotom felől írnom kelletik: adjanak ismét tenlát, papírosat; lám Sarmasági más állapotban lévén, szabadosán irt rabságából neköm is szüntelen. Hiszem az írásokra reá vigyázhatnak mint szintén mostan.

Mindezekben Nagyságod reánk való kegyes gondviseléséért, ha én gyermekimmel elégséges hnládalossággal nem lehelnénk, ama minden jutalmoknak igaz megfizetője, a hol és a mikor leginkább kívánná Nagyságod ő szent felségének segítségét, ott és akkor kedvezzen és bőségesen fizesse irgalmasságából meg Nagyságodnak. Es ezzel éltesse sokáig az Úr Isten Nagyságodat bódog jó szerencsés egésségben. Ex arcé Szamos-Ujvariensi die 30. julii, 1621.

Illusinae Dominaonis Vestrac
Captivus

AH'
Simon Péchy m. p.

Hát-czím: Illustrissimo Comiti el Dmno Domino Stephano Bethlen de Iktár, Comitatuum Marmarosicns. et Hunyadiens. perpeluo Comiti, Sacrmae Regiae Matt. intimo ac supremo Consiliar. Regnique ejusdem Tranniae Gubernátor! etc. Domino Domino Afiini, perpetius humillimisque obsequiis colendo.

(A tanár Tunyogi József urnái levő eredetiből.)